Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JAN NISSEN

Den unge Martin A. Hansen

GYLDENDAL

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Af samme forfatter:

Studiebog til Løgneren 1966

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND
BIBLIOTEKET

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jan Nissen

Den unge Martin A. Hansen

Dokumenter og kommentarer
- en forfatterbiografisk studie

Gyldendal

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den unge Martin A. Hansen
Dokumenter og kommentarer –
en forfatterbiografisk studie
© Jan Nissen 1974
Omslag: Martin A. Hansen 1931
Bogen er sat med Linotype Aldus
og trykt i Nørhaven Bogtrykkeri a/s, Viborg
Printed in Denmark 1974
ISBN 87 00 27322 8

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gud kæmper, jeg ved det. Det er min Tro. Det er videre min Tro, at i den Kamp kan vi ikke nøjes med at være Tilskuere. Vi er Byttet. Valen, Soldaterne, Nederlaget eller Sejren.

Martin A. Hansen i brev 23.6.42

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Forord

Sommeren 1969 fik jeg ved et af de tilfælde som næppe er så tilfældige endda, en konkret mulighed for at tage Martin A. Hansens biografi op. Under omstændigheder der var ligeså naturlige som uventede, kom jeg i en personlig kontakt med forfatterens mor. Og efter et par gange at have besøgt Kristine Hansen i Strøby stod jeg pludselig med nogle vink og enkelte dokumenter, som blev signalet til en langvarig opledning af skriftligt og mundtligt kildemateriale, et arbejde hvis resultat jeg hermed fremlægger.

For den der skal formidle et forfatterbiografisk stof, anviser videnskabelig tradition to mulige veje. Man kan viderebringe stoffet som en ren dokumentation, en udgivelse, eller man kan fortolke tingene i en afhandling. Ingen af disse to forskningsgenrer har jeg imidlertid fundet særskilt velegnet til gengivelse af det stykke virkelighed der forelå. Derimod har jeg ment, at et forsøg på at kombinere de to genrer, trods den afkortning det måtte medføre både på dokumentation og fortolkning, her var den rette fremgangsmåde.

Bogen består altså for det første i en viderebringelse af udvalgt dokumentarisk stof, mest af breve. Det drejer sig om breve til og især fra Martin A. Hansen, valgt og fremlagt sådan at man kan følge hans tilblivelse som forfatter fra ca. 1930 frem til tiden omkring 1942, dét år da han fyldte 33. I dokumentationen indgår desuden klip fra hans efterladte papirer, dvs. nogle retrospektive optegnelser, en række citater fra dagbøger, arbejdshæfter m.v. samt enkelte digte og andre kunstneriske udkast.

For det andet består bogen af en forbindende tekst fra min side. Det er for en del kommentarer af oplysende art, hvor jeg giver supplerende, sikrest mulig besked om biografiske spørgsmål over en bred skala. Men desuden fremsætter jeg betragtninger som har forklarende, perspektiverende og antydende karakter, og hvor også det senere liv og værk, særlig motiv- og stemningsverdenen i Martin A. Hansens digtning, tilknyttes og ses som historisk medvirkende.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Således forsøger jeg da gradvis at udfolde et billede, ikke blot af forfatteren op til hans 33årsalder, men af *hele* den personlige, tidsbundne historie han skulle få, og som i dag efter hans død 1955 står tilbage efter ham. Et vist mål af sammenhæng vil træde frem i dette billede, og mit centrale metodiske princip har her været, at *alt* medvirkende og *alle* medvirkende skulle komme i betragtning, idet jeg stadig har tilstræbt en afvejning af relativ væsentlighed og indbyrdes mening. Billedet er derved blevet kompliceret og flertydigt, men dog med en linie i det personlige, bestemt af de nøglepunkter jeg har søgt ned til i forfatterens ungdom. Med nøglepunkter i ungdommen tænker jeg på en erfaringsmæssig biografisk lov, svarende til hvad flere kunstnere i nyere tid selv har betonet, fx Herman Bang når han et sted siger, at »en Digters Ejendommelighed i højere Grad præges af Tiden for hans Fremkomst end af noget Andet«. (»Realisme og Realister« kap. 4). Blot fik Martin A. Hansens »Fremkomst« to tempi med de vidt forskellige romanudsendelser 1935 og 1941 og var indadtil et mere bugtet og sent omsluttende forløb, end det hidtil har været kendt.

Det kombineret objektive og forklarende som udgør denne bogs særlige genre, vil jeg resumere således: På den ene side er bogen et redskab for levering af oplysninger i mest muligt udtømmende og solid forstand. På den anden side er den en form for formidling af tingene set i deres sammenhæng, hvor dog nogle træk af skitse, af »studie« i ordets klassiske betydning, må stå tilbage. Positivt har disse sidste uopgjorte ting i formidlingen at gøre med nogle fundamentale fællesmenneskelige vilkår, som her er søgt respekteret ved den holdning der anlægges i et biografisk arbejde. Som sådan kan de sammenfattes i begrebet »forpligtet frihed«. Det er for det første en frihed forstået som en forestilling om, at der i selve den skæbnetendens som biografien fremviser, må være et islæt af foranderlighed, af temaer i bevægelse, af uafsluttethed. For det andet er det en frihed til bogens læsere og brugere, en mulighed for at stå voksent og selvstændigt i adskillige vurderingsforhold. Og endelig er det en frihed til mig selv som forskeren i bogen, som den der altså har haft en margin for tilkendegivelse af personlige skøn og vurderinger, dog kun på betingelse af at jeg beflittede mig på endnu et fremstillingsprincip, som rækker tilbage til alle de forannævnte: ikke at misbruge denne margin.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jeg vil på dette sted gerne udtale en tak overfor de mange der har medvirket til, at arbejdet kunne blive til noget, og bidraget til det indhold bogen i sin endelige skikkelse har fået. En lang og dyrebar række af enkeltpersoner har som Martin A. Hansens familie og venner, kammerater, bekendte eller blot engagerede læsere haft betydning. Der er adskillige – ikke mindst mennesker hvis navne ellers ikke figurerer, eller som hører til de tilbagetrukne i offentligt kulturliv – jeg personligt kunne have grund til at takke direkte her. Men det er jo ikke overkommeligt. Jeg beder de mange enkelte om selv at »finde« den tak jeg skylder dem. Og så må jeg til ikke-involverede læsere af bogen sige, at hvem og hvor vigtige disse kontakter har været (i nogle tilfælde pårørende til afdøde ungdomsvenner eller -bekendte af forfatteren), dét vil man stort set kunne slutte sig til undervejs, nemlig overalt hvor historiske bipersoner bliver inddraget med en eller anden form for vægt fra min side, – skønt der har været flere endnu.

Nogle få bør imidlertid nævnes ved navn på dette sted. Det gælder for det første forfatterens børn. Hans-Ole Hansen takker jeg fordi han, da jeg på et tidspunkt meldte mig med min nysgerrighed, skønnede, at når nu allerede to forskere som personlige venner af forfatteren havde været i arkivet med hans efterladte papirer og breve (nu på Det kongelige Bibliotek), burde også en tredie og udefrakommende gives adgang. Og Mette Rössing fordi hun, ud over dette, påtog sig at gå forældrenes korrespondance fra forlovelsesårene 1932-34 og fra indkaldelsesdagene september 1939 igennem og overlade mig et vægtigt udvalg af Martin A. Hansens breve derfra, til brug ved udvælgelsen her.

Nævnes skal endvidere mine vigtigste forgængere i Martin A. Hansen-forskningen: Thorkild Bjørnvig med disputatsen »Kains Alter« 1964, Ole Wivel med biografien »Martin A. Hansen« I-II 1967-69 og Aage Henriksen med afhandlingen i »Gotisk Tid« 1971. Jeg skylder dem alle en tak, der rækker ud over selve eksistensen af deres bøger som jeg på mange måder har draget nytte af. Især Thorkild Bjørnvig skulle få betydning pga. den åbenhed og moralske tilslutning han fra en tidlig fase i mit opledningsarbejde udviste overfor tanken om en tilbundsgående biografisk undersøgelse. Men også Ole Wivel takker jeg for megen imødekommenhed og især praktisk hjælp ved projektets gennemførelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Endelig retter jeg en tak til Henrik Kettel. Hans bibliografi, dvs. en kronologisk registrering af så godt som alt offentliggjort af forfatteren, har været et såre nyttigt hjælpemiddel ved det punkt i ulejligheden, der bestod i at inddrage *hele* den trykte produktion i undersøgelsens synsfelt. Denne håndbog, »Martin A. Hansens Forfatterskab« 1966, tillader mig desuden ved omtale af erindringskronikker o.l. undervejs i fremstillingen, normalt kun at anføre datoen, idet jeg stiltiende henviser til Henrik Kettel hvad angår trykkestedet.

Når nu i det følgende dokumenterne fremlægges, går jeg primært kronologisk til værks. Jeg bruger tegnet . . . for enhver udeladelse, større eller mindre, som jeg har foretaget indenfor de breve eller andre aktstykker jeg fremlægger. Jeg har konkret bestræbt mig på, at disse klip (såvel som udeladelse af hele dokumenter) skulle være forsvarlige, dvs. at de ved en given efterkontrol skulle kunne vises ikke at have medført nogen væsentlig fortielse eller fortegnelse, bedømt i forhold til det samlede sæt af dokumentuddrag og kommentarer. I alt fremlagt holder jeg mig til kildens tekst, dog med følgende, praktisk og æstetisk bestemte undtagelse: Hvor savnet af et komma, et småord eller en regelmæssig stavemåde har trængt sig på, der har jeg uden videre normaliseret, forudsat den forstyrrende detalje med sikkerhed lod sig opfatte som en lapsus, og forudsat denne lapsus ikke skønnedes at have specielt oplysende eller genretilhørende karakter.

Mit arbejdes økonomiske forudsætning har været en stilling som amanuensis ved Københavns Universitet, samt en støtte til en vikarordning forårsmånederne 1972 fra Statens humanistiske Forskningsråd.

Humlebæk den 31. marts 1974

Jan Nissen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Retrospektivt om danskundervisning i seminarietiden

23.5.45 Martin A. Hansen til Morten Lambertsen

Da Martin A. Hansen i august 1926 indfandt sig i den såkaldte forberedelsesklasse på seminariet i Haslev, var han knapt fyldt 17 år og den næstyngste på sit hold. Året efter, da den stramme optagelsesprøve var bestået og han mere frit kunne begynde det egentlige tre-årige studium, fik han een betydelig og i tilhørsforholdet til Indre Mission selvstændig, liberalt sindet lærer. Det var i faget dansk, som blev hans yndlingsfag.

Nogen nærmere personlig kontakt mellem den lidt tilknappede, jysk knejsende Morten Lambertsen og så seminarieelev Alfred Hansen, som han dengang hed, kunne det dog ikke komme til. Men engang i begyndelsen af 30erne, efter at eleven var blevet demitteret fra Haslev maj 1930, skal Morten Lambertsen overfor en anden af sine talrige litteraturbegejstrede elever have udtalt sig om den digterevne, som han altid havde »spejdet efter, men kun fundet spiren af hos een. De må jo kende ham. Han blev kaldt Greven. Han har det i sig, hvis nu livet giver ham lov at udvikle sig. Omtrent sådan faldt hans ord.« (J. Jacobsen i brev til Martin A. Hansen 19.3.51). Da imidlertid debutromanen udkom 1935 og læreren på afstand kunne læse den, lå den i sin groft realistiske, 30er-tilpassede skikkelse udenfor hans smags og hans ånds rækkevidde og skuffede ham klart. Bedre gik det, da forfatteren som 32-årig udsendte sit egentlige gennembrudsværk, den eventyrlig-fabulerende roman om den enkeltes kamp med godt og ondt i en kaotisk og undergangstruet nutidsverden, »Jonatans Rejse« 1941.

Den Pagh Petersen der omtales i nedenstående brev, som Martin A. Hansen senere sendte Morten Lambertsen sammen med et eksemplar af sit hovedværk »Lykkelige Kristof-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fer«, havde ikke været mellem hans lærere i Haslev, men var forstander på en af højskolerne. I perioden 1926-30 kom han årligt over og holdt foredrag på seminariet. Han havde lært af Karl Barths teologi, og han var – som Martin A. Hansens mor udtrykte det ved hans død 1944 – »lidt af en anden Støbning end de andre Profeter i Haslev« (Kristine Hansen i brev til sønnen sept. 44).

Kære Hr. M. Lambertsen.
I Gaar fik jeg Aarsskriftet, hvor jeg læste Deres Mindeord om Pagh Petersen, en Mand, som jeg kun een Gang har vekslet et Par Ord med, skønt jeg dengang, for snart mange Aar siden, saa ham daglig gaa kontemplativ forbi mit Vindue, og tit ønskede, at man kunde faa Lejlighed til personligt at lære den Mand nærmere at kende. Det blev aldrig til noget, og saadan gaar det Gang paa Gang.

Hver Gang jeg har udsendt et Arbejde, har den Tanke at sende Dem et Eksemplar med en Hilsen ligget mig saare nær. Men jeg har hidtil altid opgivet den. Jeg har aldrig rigtig turdet sende Bøger til andet end Familie og nære Venner – af Angst for, at der skulde kunne anes et Træk af Forfængelighed og Paatrængenhed i det. Desuden har ingen bedre end jeg vidst, at min Læretid som Skribent maatte blive sen og lang. At man skulde have mange Tvivlens Aar.

Maaske jeg altsaa nu er mere forfængelig? Nej, for ikke saa længe siden hørte jeg tilfældigvis, at De havde haft Fornøjelse af at læse »Jonatans Rejse«. Og jeg føler desuden, at jeg nu kan sende Dem en Bog mere trygt.

I Mindet beholder en gammel Lærer som man har sat højt, sin Autoritet. Jeg glemmer aldrig, at det var Dem, der rettede mine første famlende Stile – paa et Tidspunkt, da den Tanke at *skrive* ikke for Alvor var og ikke godt kunde være faldet en ind. Jeg husker saa tydeligt, med hvilken Spænding jeg modtog en rettet Stil fra Dem, og det staar meget klart for mig, hvordan De ligefrem, som den første og dengang eneste, gav mig et Skub frem mod det, som efter mange Forsøg skulde blive et *Kald*, ved ofte i mine Stile at finde netop de smaa svage Træk frem, som siden skulde gro frem og folde sig ud. Jeg har altid mindedes min Dansklærer med Taknemlighed, med Glæde, og ikke mindst, naar jeg tænker paa Timerne i dansk Litteratur.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det er sandelig ikke af Utaknemlighed jeg hidtil har tiet, men snarere med den Sky, som den bondefødte tit har over for det, han holder af.

Deres Mindeord over en Ven fik mig til at vende mig om – og se: det er i disse Dage femten Aar siden, jeg ophørte med at være Deres Elev.

De venligste Hilsener til Dem og Deres Frue.
Martin A. Hansen

I kronikken »Mission og Litteratur« 6.12.44 havde Martin A. Hansen strejfet dansktimerne i sin seminarietid med »en glimrende, højtdannet Lærer«, der gjorde eleverne til »Ibsenianere mer eller mindre alle sammen«, skønt »Ibsen-moden var forbi for en Menneskealder siden«. I den smukke mindeartikel han skrev efter lærerens død 1950 (udsendt dec. 51), kommer han ind på den anden hovedinspiration for dennes kristen-idealistiske åndsform og livsform: »den var jo egentlig grundtvigsk«. Men der var i Morten Lambertsens kristendom en kamp, som hang sammen med noget uforløst og ensomt i det personlige og ægteskabelige. Dette sidste nævnes ikke, men er vel taget med mellem linierne og tolket af Martin A. Hansen i artiklens slutning, hvor han mindes en oplæsning af Ibsens kalds-digt »Bergmanden«, der i en uforglemmelig dramatisk udladning vidnede om noget ellers skjult hos læreren. Det røbede en »indre Kamp«. Måske var det den, mener forfatteren, hvis gådefulde slutroman »Løgneren« var udkommet 1950, der holdt Morten Lambertsen levende som litteraturformidler, og som gav hans begejstrede og ligesom vikingeagtige fremtrædelsesform *en kærne af ægthed*. Endelig nævnes ordet ydmyg i forbindelse med denne, mere langtrækkende, inciterende evne.

Retrosp. om oplevelser som barn – tjenestedreng – seminarieelev

8.1.45 Efterladt optegnelse

Den unge Alfred Hansen, af kammerater i Haslev kaldt Greven, kom fra et beskedent husmandshjem mellem Strøby og Strøby Egede i Nordstevns.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hans far, parcellist Hans Peter Hansen, var i sin tid begyndt som bestyrer hjemme på sin fars gård. Men hans stilling havde været vanskelig dér, fordi han var yngste søn med fem myndige søstre og en bror over sig, hvoraf to af søstrene forblev i hjemmet som ugifte. (To andre søstre giftede sig uden at der kom børn af deres ægteskaber, den tredie, Marie, fik i ægteskabet med husmanden Jens på Overdrevet i Hellested en dreng og en pige, som forblev ugifte). Hans Peter Hansens far, altså Martin A. Hansens farfar, gårdmand Jens Hansen, som selv havde været eneste dreng mellem en stor flok piger, stammede fra en gammel bondeslægt i det lidt sydligere Varpelev. Men han havde som ung været forpagter hos provst Visby i Strøby og derefter købt gården »Østerhøj« samme sted.

Her fødtes Martin A. Hansen 20.8.1909 og blev døbt Jens Alfred Martin Hansen. Året før havde hans far, nu tredive år gammel, giftet sig med den 23-årige Kristine Mathiasen, barn af en fattig, men livfuld landarbejderfamilie i Valløby ovre på den anden side af Stevns å. Parret fik yderligere to børn, Inger 1911 og Karen Bodil 1914. I mellemtiden blev Hans Peter Hansens stilling som bestyrer af landbruget på »Østerhøj« bragt til ophør, idet gården ved de regerende ældre søskendes beslutning solgtes i 1911. Han måtte da flytte med sin familie over til sin ugifte storebror i St. Hedinge og begyndte her et arbejde som kommissionær, der dog viste sig at ligge dårligt for ham. I 1914, da den gamle Jens Hansen døde, overlod Hans Peter Hansen derfor forretningen til storebroderen, der skulde føre den videre med bedre held, og for arveparten købte Martin A. Hansens forældre nu et stort hus med have midt i Strøby: »Doktorboligen«. Det var egentlig bestemt til en læge og derfor så rummeligt, at det kunne indrettes med flere mindre boliger til udlejning. Derudover måtte man ernære sig gennem forskelligt arbejde som faderen kunne få, bl.a. som stengraver på stranden. Efter fire hårde år der faldt sammen med verdenskrigen (afspejlet først og fremmest i novellen »Agerhønen«) blev »Doktorboligen« overtaget af Martin A. Hansens ugifte fastre, hvoraf den ene var den særligt dygtige, økonomiske

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og bondearistokratiske faster Christine, som var hans gudmor. Omsider erhvervede hans forældre da den parcel på otte tønder land ved vejen op til Strøby Egede, »Stedet«, hvor de kunne være frie folk, og som blev hans sidste og egentligste barndomshjem.

Sommeren 1924 – efter endt skolegang og konfirmation sept. 23 – var han hjemmefra, som tjenestedreng på en gård ned mod åen i »Strædet« i Strøby Egede (afspejlet i novellen »Morgenstunden«). Det sidste år før han begyndte på seminariet i 1926, var han atter ude at tjene penge, nu på den større gård Legaard, som lå ved siden af hans hjem (afspejlet i novellen »Arme Rita«).

I disse to år og frem gennem det meste af den tid hvor han – støttet af et rentefrit lån fra sin gudmor – læste i Haslev, var hans far medlem af sognerådet, et år formand, valgt ind som radikal. Han varetog især dengang men også senere adskillige lokale tillidshverv, ligesom moderen, Kristine Hansen, gennem en årrække havde hverv som menighedsrådsmedlem, børneforsorgsværge, formand for husholdningsforeningen m.m. Landbruget kunne det samtidig være svært nok at klare sig igennem med, især i de kritiske år omkring 1930. Under den tiltagende økonomiske krise, i maj 1930 netop som sønnen var færdig på seminariet, blev »Stedet« ramt af lynnedslag og nedbrændte, men genopbyggedes dog, som det vil fremgå.

I begyndelsen af 30erne tog faderen, nu 53 år gammel, et bijob som kirkesanger ved Strøby kirke, hvad han var til 1943.

De følgende erindringsglimt blev skrevet efter et besøg i Strøby julen 44 i forlængelse af nogle optegnelser af parapsykologiske erfaringer – især dødsvarsler – meddelt forfatteren af forskellige indenfor hans familie- og vennekreds.

... Af mærkelige Tildragelser i min egen Tilværelse er den besynderligste vel den, at der den Nat, da jeg blev født paa Gaarden i Møllemarken ved Maglebyvejen sad fuldt af Storke paa Gaardens Tag. De siger, man talte nogle og tyve. Som Barn og ganske ung op-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fattede jeg det selv som et Symbol.

Da jeg var Dreng – inden Stedet derhjemme brændte – var der en gammel Vognport med en Skærebuk. Her sad jeg tit og snittede. En Sommer, da jeg var en halv Snes Aar gl., sad jeg og Musikerens Hans, Naboens Søn, 2 Aar ældre end jeg, en Dag lige efter Middagsstunden i Vognporten og snittede paa nogle store Vidjekæppe, vi havde skaaret i Urmagerens Hegn. Pludselig fik jeg en mærkelig Fornemmelse – jeg løftede Ansigtet opad, men lukkede Øjne – Jeg erindrer kun, at jeg begyndte at opleve noget lyst og dejligt. Saa forsvandt alt. Da jeg kom til mig selv, var det Aften, og jeg sad ovre i Musikerens Stue og saa paa, at Hans spillede Hjerterfri med Hans Fred. Dehns Drenge Viggo og Niels. Jeg husker at jeg udbrød: Hvor er jeg? De lo allesammen, og endnu mere da jeg paastod, at jeg ikke kunde huske noget fra vi først paa Eftermiddagen sad i Vognporten. Saa sagde jeg ikke mere men undrede mig. Dengang saa lidt som nu huskede jeg hvad jeg havde oplevet i de mellemliggende Timer. De andre og mine Forældre sagde, at jeg blot havde været noget dvask og søvnig den Eftermiddag. Var det Hukommelsestab eller var man et andet Sted?

Siden – paa Seminariet – blev jeg ved en Fodboldkamp ramt af en Albue lige i Nakkehulen. Jeg fik da en mærkelig svævende og dobbelt Fornemmelse, ligesom jeg spaltedes i to – en der spillede videre nede paa Jorden og en der flyvende fire fem Meter oppe fulgte Spillet – uset – ovenfra – derefter gled det ud i Taage, og jeg kom først helt til mig selv hen mod Aften og erindrede da heller intet fra den mellemliggende Tid, skønt jeg intet unormalt havde foretaget mig men dog været lidt sløv.

Ved begge Lejligheder havde jeg dog en *Tidsfornemmelse* – altsaa en Følelse af, at der var gaaet temmelig rum Tid, siden jeg sidst var klar.

Forøvrigt ved jeg ikke af jeg nogensinde har mistet Bevidstheden som det sker ved Besvimelser.

En Dag i Maj 1924, da jeg til Majdag var kommet ud at tjene hos Niels P. Nielsen i »Strædet«, var jeg med to jævnaldrende en Aften kørt i Skoven for at plukke Bøgegrene. Der var dog næsten ingen udsprungne, kun enkelte oppe i de store Bøges Kroner. Vi var ovre paa den anden Side Aaen i Skovbrynet omtrent ud for Vallø Strand-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hotel. Her var en høj gammel Bøg med en Del Sidegrene og udsprungne Kviste højt oppe. Da hverken Poul Jensen eller Otto havde Lyst til at give sig i Kast med Træet, paatog jeg mig det – ikke mindst fordi der spadserede et Par unge Damer fra Hotellet i Nærheden. Jeg kom temmelig let op, var god til at klatre og nærmede mig de første Kviste. I det samme skriger de nedefra. De raabte for at advare mig mod at tage i en raadden Gren, der var lige ud for mit Hoved. Havde de holdt Mund, vilde jeg aldrig have rørt Grenen, jeg havde set den, men da jeg ikke forstod Raabet, bøjede jeg mig tilbage for bedre at høre, og i mit Overmod vilde jeg vise mig dristig som saa ofte over for andre, jeg vilde læne mig ud i Rummet med hele Legemets Vægt. Jeg tager fat om en Gren, glemmer, det er den raadne, den springer, og jeg styrter baglæns ud i Rummet med Hovedet nedad. Jeg hørte baade Drengene og Damerne skrige. Jeg skal ikke sige, hvor højt jeg var oppe, men det har været mere end 15 Alen. Nu ved jeg ikke om jeg i Nedfarten midtvejs stødte paa en Gren, erindrer det ikke, men jeg husker tydeligt min Følelse, da jeg faldt og visse af mine Tanker. Jeg tænkte straks forfærdet paa, at jeg maaske slog mig, saa jeg blev uarbejdsdygtig efter kun at have været i Tjeneste i 14 Dage. Derimod var jeg klar over, at jeg ikke vilde slaa mig ihjel. Overmodet havde ikke helt forladt mig, og bange naaede jeg ikke at blive. Jeg havde dengang og endnu mere de følgende 4-5 Aar en uhyre Tiltro til min fysiske Kraft, Smidighed, Haardførhed, en uovervindelig Tro paa jeg havde syv Liv, og at intet kunde faa Bugt med mig. Dengang og senere i disse Aar var jeg faktisk ofte – svømmende i Havet og ridende paa tossede Heste, legende med Tyren – i virkelig Livsfare, men jeg, der af helt andre Grunde fra mit tyvende til mit 24-25. Aar led af næsten manisk Dødsangst, der opstod ligesom af sig selv indefra, legede dengang ved flere Lejligheder med Døden ligefrem for Farens Skyld og undgik ikke altid Angst, men mistede aldrig Overbevisningen om, at jeg vilde staa det igennem. Jeg husker jeg tænkte paa mine Forældre og Søskende, men mest for de Ærgrelser, de vilde faa, hvis jeg kom hjem med en brækket Arm. Det var de første Tanker, derefter til jeg ramte Jorden koncentrerede jeg mig om at tage mod Stødet. Jeg forsøgte ikke paa at vende mig i Luften. Jeg var saa fortrolig med mit Legemes Ydeevne, at jeg vidste, et normalt Menneske ikke kan vende i Luften som en Kat, jeg tror jeg bed Tænderne sammen. I hvert Fald

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bøjede jeg Hovedet og spændte Ryggen af al min Magt. Jeg faldt, næsten mirakuløst mellem to Trærødder, i selve Mospuden. Og der blev jeg lammet liggende lidt, ude af Stand til at faa Vejret. Jeg husker de to Drenges Ansigter. De var graa, og Munden stod aaben paa dem. Ingen af dem kunde røre sig. Heller ikke da jeg begyndte at ligge og vride mig, kunde de frigøre sig for Rædslens Forstening. Jeg kom op paa Knæene og paa Fødderne, ravende og med en skarp Smerte som et Knivstik i venstre Side af Brystkassen. De to Damer stod og saa paa mig. Den ene græd krampagtigt, og den anden trøstede hende. »Slog du dig«, sagde Poul saa.

Jeg opdagede, jeg overhovedet ikke kunde sige noget, men bortset fra det og Smerten i Siden var der tilsyneladende ikke noget i Vejen. De to Damer kom nu nærmere. Det drev en ond Hovmodets Aand op i mig. Jeg var faktisk mere bange for at se dem og deres blege Ansigter nærmere ved end jeg var for at falde ned af Træet igen, saa jeg begyndte at klatre op igen. Da blev Damerne pludselig ustyrlige, de kom løbende derhen, skældende og skrigende, men jeg var allerede for højt oppe.

»Det nytter ikke«, sagde en af Drengene til dem. Saa saa jeg ikke mere til Damerne, de løb deres Vej. Det gik som en Drøm at klatre op igen, trods jeg nu og da havde Smerter i Siden og fik lidt Aandenød. Jeg naaede de udsprungne Kviste og skar en Mængde ned. Jeg havde Lyst til at synge der oppe. Jeg vidste ikke, hvad Beruselse var, men det var en Slags Rus, en Drøm. Jeg kom ned, lod som intet, og vi kørte hjem med Bøgegrenene. Jeg talte ikke om det hverken paa Gaarden eller hjemme, før jeg i Løbet af et Par Uger var fri for Smerter i Siden. Jeg formoder, jeg brækkede et Par Ribben. Det har aldrig generet mig siden. Dog har jeg vistnok aldrig været oppe i saa højt et Træ siden. Derimod var jeg paa lignende Maade i Dødsfare paa Møens Klint i Tyveaarsalderen og flere Gange svømmende langt ude i Havet.

. . . [Han fortæller her om et par afskrækkende tilfælde ca. midtvejs i seminarietiden, hvor han skred under forvoven klatring på Møens Klint].

Jeg vover mig heller ikke svømmende ret langt fra Land mere.

Paa den anden Side synes jeg heller ikke mere at lide af den »sjælelige Dødsangst«, jeg led meget af i Begyndelsen af Tyverne, og som jeg kalder saadan, fordi den vist ikke direkte var knyttet til

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fysisk Risiko og Fare, men egentlig var en Følelse af, at ens Dage var talte, en Oldingeangst. Formodentlig var denne næsten pathologiske Angst, Livsangst og Lede helt uden Forbindelse med de dumdristige Situationer, som jeg ofte vovede mig ud i Aarene forinden, men som jeg fra nu af aldrig mere søgte, men tværtimod skyede.

Min Ynglingealders Oplevelser, banale nok, men ved flere Lejligheder skrækindjagende for andre, havde virkelig overbevist mig om, jeg var »uovervindelig«, ikke des mindre mistede jeg i den følgende Periode helt Troen paa mit Held.

Saaledes synes Udviklingen at have haft bratte Kurver. Som Dreng var jeg nok meget tungsindig anlagt, ensom, kunde ikke begaa mig med andre, ikke falde ind i deres Sprog, var vigende, er begyndt mange Slagsmaal som »fejg«, til Bunds ræd for Modstanderen, for Smerten, men løb paa den anden Side aldrig, tog det som en Skæbne, og det var virkelig min Lod at slaas ualmindelig ofte som Dreng, skønt fredelig, ja bange, og dog ikke let at faa Bugt med selv for de noget større, fordi jeg ikke overgav mig. Meget sent udviklet fysisk kom Kræfterne i den uudviklede Krop alligevel tidligt og med Kræfterne og Opdagelsen af Kroppen, af den Kendsgerning, at jeg baade i Kræfter og især i Smidighed var de allerfleste jævnstore langt overlegen, fulgte ligefrem nogle Aars Beruselse, der maaske havde deres Højdepunkt de første Aar paa Seminariet, da jeg i adskillige fysiske Discipliner var Kammeraternes Overmand, blot ikke i Fodbold og Løb, dog i Forhindringsløb af enhvert Art. Især Brydning var min Fryd dengang. At brydes med en virkelig stærk Modstander. Saaledes brødes jeg ofte med Jonsen, Færingen, der var kæmpestærk og stærkere end jeg, der dengang kunde bære tre Mand, men som ikke havde min næsten vilde Smidighed og dette ligesom drukne Instinkt for Kamp. Engang brødes han og jeg i hans Værelse op og ned over Borde, Stole, paa Trappegange, en stiv Time, og han fik mig ikke ned. Naar jeg nu tænker paa dette, der i Dag synes saa fremmed, kan jeg kun dunkelt erindre denne næsten urmenneskelige Vildskab og Fryd, jeg ligesom paa een Gang havde fundet i mig selv, en uudtømmelig Kraft og Sejrsforvisning.

Først sent slog Kønnets Kraft virkelig og voldsomt igennem. Naturligvis havde jeg kendt det, men denne Søgen Væddekampe havde maaske afledt Sindet fra det længere end hos saa mange. Men fra den Tid jeg begyndte at ligge under for Kønnets umaadelige Kraft,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

faldt, fristedes, begærede, vildt, var det forbi med den oprindelige og mærkelige Fryd ved Kropskampen, og jeg blev »Tænker« igen, hvad jeg var som Dreng.

Skønt doven, ofte slap, sjusket med Tid, upræcis, skvaldrende op, snakkende i det endeløse, sjældent Nattesøvn, siden Spiritus, men forjaget fra den sunde og ligefremme kønslige Forbindelse lige saa meget af Mistillid til ens eget Værd, af Angst for »Indledningen« over for Kvinder, som af Stedets, Seminariets missionske Aand, var man vist i Grunden febrilsk vital, overkom af Læsning og alle mulige sjælelige »Forsøg« (ogsaa Studier og Eksperimenter efter »Psykisk Forskning«) uhyre Mængder, et enestaaende kæmpemæssigt aandeligt Miskmask, paa kort Tid voldsom Debattør og Snakkehoved, »Filosof«, »kunstnerisk«, oldingeangst, fuld af Lede, Selvmordstanker, midt i den mægtige Indsugning af Tankerækker, spredt Læsning, især tung Læsning, blandet med kønsligt æggende Læsning – ravende fra romantiske Forelskelser til Fantasiens Forfølgelse af modne struttende Kvinder, der æggede Begæret voldsommere end de jævnaldrende, som man elskede, og som man søgte at bedaare ved aandelige Jætteydelser. En bitter og til det yderste forpint Tid – ak Ungdom, kom aldrig igen.

Var dengang som Ewald siger ved at miste »Uskyldigheden« i en yppig og moden Maren Malkepiges Arme, dvs. hos en Kone i Fyrrerne, som en Sommer i mit Tyvende Aar ved flere Lejligheder vilde føle mine Muskler og kom og saa paa, jeg løftede tunge Byrder. Hun var netop den »farlige« Type dengang, ikke ilde af Udseende, sensuel, Luften blev skoldende, naar hun var der. En Sommeraften, det mørknede, besøgte jeg hendes Hus. Manden sad ved Bordet og snakkede med mig og jeg stod ved Døren og hun tæt ved. Jo mørkere det blev, des tættere kom hun, og til sidst stod hun tæt op ad mig og aandede mig paa Halsen, rørte ved min Arm og lo lidt. Jeg tænkte paa at slaa til Manden og tage hende paa Stedet. Men da jeg mindedes min Læsning og anede hvor hendes Hænder næste Gang vilde finde hen, sagde jeg pludselig Godnat og gik. En af de følgende Aftener stod jeg og saa Manden køre bort. Hun stod i Haven og saa mig. Jeg gik den Aften rundt paa Markerne og bed i Pilegrene og Græs eller kastede mig paa Jorden og rasede. En lidt mere usammensat Natur havde selvfølgelig gjort det, hvad alle Parter maaske havde været tjent med, for hun var et Rivejern mod Manden, der vel

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

var svækket. Men jeg fulgte alle de Komplikationer, der vilde følge med, ud i alle mulige helt afsindige Konsekvenser og holdt mig. – Straks efter mistede hun denne fysiske Magt over mig, saa hun faktisk virkede frastødende paa mig, Kvinden selv derimod, det sanselige Fantasibillede af hende beherskede mig længe efter. Af det kom megen Lidelse og Skam.

Erindringen om faldet fra træet, efterfulgt af de stumpvise og forpinte glimt fra hans 20års-pubertet, nærmer sig karakteren af et personligt »syndefalds«-symbol. Den senere periode, hvor ukueligheden og dødsforagten fra de fysiske væddekampssituationer skulle afløses af en tendens til selvbetvivling, dødsdrift, »næsten pathologisk« afmagt, på det indre moralske plan, drejer sig om de dunkle år op omkring 1930, omtrentligt fra midtvejs i seminarietiden frem til sommeren 1933, godt et år ind i hans forlovelsestid, idet han mødte og forlovede sig med den københavnske pige Vera Jensen foråret 1932. Som han selv betoner, havde forpintheden i denne periode andre og mere nærliggende årsager end hans fysiske overmod fra de forudgående år. Samtidig peger han dog på et forbindelsespunkt: Fælles for den 14årige foran træet og den 20årige »Tænker« er jo angsten ved nærmere kontakt med repræsentanter for det andet køn, og dét problem formodes den elementære kraftudfoldelse i 15-18årsalderen at have virket som en vældig afledning fra, et uforglemmeligt livskraftigt helle, hvis utilstrækkelighed på længere sigt måske da ligger antydet i selve fald-symbolikken.

Retrosp. om Strindberg og Johannes V. Jensen i seminarietiden

28.1.41 Efterladt udkast

Udkastet er et forarbejde til kronikken »Jakob Ærlig og de gode Bøger« 27.3.41, som siden blev optrykt i den postume samling »Midsommerkrans« 1956. Martin A. Hansen, der på denne tid nærmede sig afslutningen af den antinaturalistiske »Jonatans Rejse«, forsvarede her den robuste moral i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Marryats »Jakob Ærlig« og lignende tidligt læste B-romaner.

. . . Efter at have slugt nogle Tusinde Bøger af alle Arter eller næsten alle, havnede denne Forfatter i Syttenaarsalderen paa et Seminarium. Her hørte han en Dag i en Dansktime, da vore Fristile blev gennemgaaet, Læreren sige til en Elev: Ja, endnu overgaar De jo ikke J. P. Jacobsen i Stil! Den syttenaarige, som var interesseret i Stil dog uden den fjerneste Tanke om andet Skriveri end en ny Danmarkshistorie, spurgte sig selv, hvem denne J. P. Jacobsen var og kom til det Resultat at det maatte være en af de flinkeste Elever i øverste Klasse. Digteren kendte han altsaa ikke, skønt han i Forhold til sin Alder og efter de Omstændigheder, hvorunder han var vokset op, havde læst mere end de fleste af sine jævnaldrende og var fortrolig med dansk Litteratur fra Sakse til Jakob Knudsen. J. P. Jacobsen havde han aldrig hørt om, og det siger jo at denne sære Skribent aldrig er trængt ud mellem Folk. Men da han fik den reelle Forklaring, skyndte han sig til sin Kirke og Helligdom Biblioteket og laante »Marie Grubbe«. Og fra nu af var hans Læsning revolutioneret. »Jakob Ærlig« var slaaet ihjel, om end han femten Aar efter skulde opstaa igen. Og nu læste han paa en ny Maade, han begyndte at se paa Sprog, Stil osv., alt det som Pædagoger og Litteraturhistorikere har saa travlt med, men som ofte ødelægger mer end det gavner. Hele den egentlige moderne Litteratur for igennem ham og det saas paa ham, han blev plettet af det. Men gudskelov opdagede han, inden han endnu var blevet syg af den haardt fordøjede Læsning, en stor Hylde paa Biblioteket, Bøger man ikke kunde laane hjem, Verdenslitteraturens Klassikere, fra Homer til Victor Hugo, fra Tusind og en Nat til H. C. Andersen, Dante, Milton, Don Quixote. Alle disse pyntelige Bøger, som sjældent nogen kikkede i, støvede han igennem fra Ende til anden i Løbet af et Aar. Og derved hentede han sig saa megen sund Modstandskraft, at han ikke gik helt itu, da han kom til den sidste af Klassikerne, Strindberg, som han ogsaa læste fra Ende til anden, og som blev et frivilligt, dragende forfærdeligt Helvede for ham. Sidst læste han Inferno, og kom i lange Tider til at lide af Forfølgelsesvanvid som Digteren selv. Han gjorde psykiske Eksperimenter, Inferno trak endnu mere ødelæggende Læsning med sig af spiritistisk Art, og han vaklede paa Forvildelsens Rand, da han en Dag greb en helt anden Bog paa Biblioteket, nemlig »Bræen«. Den

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og derefter »Kimbrernes Tog« og alle de andre herlige Billedbøger reddede ham, og derfor har han altid været Bræens Digter dybt taknemlig og glædet sig over disse rige Fortællergaver ogsaa naar de gav Luft for Tanker, der forekom ham aldeles urimelige. . . .

Det er først siden jeg er kommet til at hade Strindberg. Jeg kan bedst sige det paa jævn Maner: Jeg kan ikke fordrage ham! Hade er saa højtideligt og dækker ikke nær saa godt Følelsen. Saadan var det ikke dengang man var fyldt med hans Gift og Galde lige til Randen, tværtimod man forsvarede ham med store Fagter og udgød sit Blod for ham, denne Pioner, denne Martyr. Jeg er villig til at tro, at Strindberg momentvis er en stor Digter, skønt jeg hellere vilde sige, at han var en uhyre Kværulant, der momentvis var et ondt Gespenst. . . .

Den unge Martin A. Hansens mellemværende med den geniale forfatter til en række naturalistiske værker og siden til »Inferno« vil blive søgt primært belyst gennem det følgende. På forhånd skal det dog understreges, hvad han på sin måde også selv gør, at hans inderlige uforsonlighed overfor den forpinte og aggressive Strindberg er noget, der kommer på et sent trin af hans lange og mærkelige tilblivelseshistorie, et længe afbødet, tilslut dog alligevel som *blivende* erindret mén som han da robust holdt stangen fra tiden omkring færdiggørelsen af sin store rejseroman om den enfoldig-gode, dyrekøbt uheldige smed Jonatan.

Også i omtalen af det lyse og bjærgende møde med Johannes V. Jensens kunst indgår der en vis retrospektiv fortolkning. (Selve historien om bortvalget af det svenske geni til fordel for det jyske engang på folkebiblioteket i Haslev blev med variationer omkring en kærne af stædig valgtrofasthed gentaget i kronikken 27.3.41, essayet »Om Holger, Robinson og Læsning« feb. 48, Johannes V. Jensen-nekrologen »Bjergtaget« 26.11.50 og radioforedraget og kronikken »Loven og det inderlige« 19.1.51). Sagen er her, at impulsen fra jyden ganske vist indtrådte – blandt andre – i sidste halvdel af seminarietiden, men den brød først sejrrigt igennem hos Martin A. Hansen i 32-33, samtidig med at han virkeliggjorde sin kunstnerdrøm gennem iværksættelsen af

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den realistiske bonderoman »Nu opgiver han«.

Et indtryk af inspirationen, som den oprindelig tegnede sig for den tyveårige seminarist, får man af det første mere ambitiøse bidrag han fik offentliggjort i elevbladet Kæden 8.10.29. (Forud var gået tre rapt skrevne og kammeratligmedlevende referater af fodboldkampe). Det var en lille troskyldig kunstartikel, som ganske vist slog til lyd for Johannes V. Jensen, dog forsøgsvis indsat under en bredere synsvinkel, en famlende formening om i hans eminente skribentformåen at se et bindeled mellem den tekniske nutid og så »Poesien og Mystikken, den vi ikke kan undvære«. Artiklen begynder sådan:

»Et Blik paa vor Tid.

(Dette er et Rids – bygget mindre
paa et Studium end paa en Ide.)

Findes der i vor Tids Virvar af Opfattelser i Kunstens Verden noget, der kan bringe Harmoni mellem Tid og Kulturstandpunkt, findes der en Tendens, der kan forene Poesi og Teknik, Mystik og Materialisme.

Det er min Mening, at der gør det.«

Han udpeger nu først denne tendens som en »Glød« i billedhuggeren Kai Nielsens værker, spec. et han har oplevet på Glyptoteket, »En Havfrue hugget i den varme graa Sandsten ... En Følelse af noget alment typisk menneskeligt strømmede mig i Møde, der var noget internationalt over det ...«

Siden hedder det:

»Et Øjeblik efter slog det ned i mig: Det er om Johannes V. Jensen, det minder. – Samme Mystik og samme Glød –. Den samme Duft fra Alverdens Folk, som jeg sansede her, havde mødt mig, naar jeg læste hans Myter. »Myten« er en Kunstform, som J. V. J. selv har skabt, og inden for dens Rammer boltrer han sig i hele sin ubundne Kaadhed. I »Myten« bevæger han sig over alle mulige Emner, hentet fra forskellige Tider, fra forskellige Folk og Lande. Som den moderne Kunstner lader han sin Inspiration og sit umiddelbare Indtryk tale. Og da vi modtager de fleste Indtryk fra Nuet er det i særlig Grad Nutiden og Nutidens Mennesker, der fan-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ger ham. Snart fortæller han om en Storm paa Middelhavet, snart om Foraar paa Vesterbro, Jagtture i den indiske Djungle, Ægyptens Bønder, Japans Kvinder, en Motormands tragiske Død ved Nyborg osv. Alt tager han fat paa; han griber lige ind i Dagliglivet og fortæller Træk derfra, saa man hører Tidens staalsyngende Hjerteslag og mærker dens jernsanselige Aande. – Han lægger Poesi ind over Nuet, ind over det tekniske Nu, han lægger Mystik i Dagliglivets Ensformighed. Det romantiske tager han og flytter fra Bøgernes, Historiens og Drømmenes Verden og lader det som en mild befriende Luftning lægge sig om rygende Fabriksskorstene, klaprende Mejemaskiner og stønnende Biler. Han formaar det, for han betager ved sit Sprog . . .«

Hvordan den rette nutidige »Glød« hos Johannes V. Jensen kunne ytre sig, udenfor hans mere ophøjede forening af »teknik« og »mystik« i Myterne, kan man minde om ved at bringe en hasarderet bemærkning af ham, som en af hans kritikere, Henning Kehler, havde heftet sig ved under »Livsanskuelsesdebatten« 1925. For Kehler (og Helge Rode) at se et eksempel på dét ved den geniale digter, der kunne få ham til at fremtræde som »en Slags Ungdomsforfører«. Fra en pinseartikel i Social-Demokraten 1925 fremdrog Kehler, i sin bog samme år, følgende typiske Johannes V. Jensenekstravagance:

»Selvejerbilen er Tidens Idol, for den ligger man i Støvet, for den ofrer Kvinderne deres Køn, for den bliver Mændene Lovovertrædere. Men *er* det i Virkeligheden ikke Tilværelsens højeste Drøm? Nægt det hvem der kan!« (Her citeret efter Johannes V. Jensens »Aarets Højtider« 1925).

I efteråret 29 da Martin A. Hansen skrev sin første forsøgsvise programartikel – »bygget mindre paa et Studium end paa en Ide« – er han dog næppe endnu nået til bøgerne omkring »Livsanskuelsesdebatten«. Sandsynligvis kender han heller ikke stort til de mere teoretiske og påståelige dele af Johannes V. Jensens darwinistisk opbyggende forfatterskab fra tyverne. Dettes principielle »Forudsætning at Skabningen er kommen nordfra, og at Livet har udbredt sig fra

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Nord til Syd paa vor Klode« (»Aandens Stadier« 1928 s. 28), overholder han således ikke i en bemærkning vedrørende de internationale typer hos Kai Nielsen om, at menneskehedens vugge vel har stået »ovre i det mystikfyldte Sydasien«.

Retrosp. om læsning før seminarietiden

7.3.40 Efterladt optegnelse

... Mine Forældres Bogsamling var ikke stor, heller ikke udsøgt, men Hovedstammen i den var en lille halv Snes populærvidenskabelige Værker kommet omkr. Aarhundredskiftet og som min Far, læsehungrig og videbegærlig havde subskriberet paa og siden selv indbundet. I Tidens Løb fandt jeg hos den nærmeste Familie forskellige andre af Fars Bøger, som hans Søskende ved Opløsningen af Fædrehjemmet havde faaet mellem deres Andel, bl.a. den første Udg. af Frem »Naturfolkene« »Danmarks Natur« »Tegning« »Verdenshistorie« o.fl. Det var væsentligt naturvidenskabelige og historiske Værker. Jeg læste dem med Appetit, efterhaanden blev de Centrum for min Læsning, men igennem adskillige Aar havde jeg den Tanke: dem kan du altid faa læst grundigt, nu først det andet! I Bogsamlingen var desuden Etlar og Blicher, Ingemann (m. alle historiske Romaner + alle hans Eventyrlige Fortællinger, der en Overgang gjorde mig lige saa gal som Forfatteren) desuden et Par af Aakjær og Skjoldborg. Samt et Par Snese aldeles ligegyldige Bind, kommet sammen med et Ugeblad. Senere en hel Del religiøs Litteratur, som jeg ogsaa læste. Regelmæssig fik vi desuden et halvt Aars Ugeblade fra mine Tanter, læst rub og stub. Naturligvis var jeg en Overgang lidenskabeligt optaget af Ingemanns Romaner. De forekommer mig stadig at være nogle af vore bedste folkelige Bøger, og det er mig umuligt at se, hvorfor man foragter dem saa tykt nu. Ingemann var lige saa god en historisk Forfatter som Jacobsen og bedre end Ewald, for han var nemlig levende. I Aarevis betød Jules Verne dog mere. Min Farbror havde en fuldtallig Samling af hans oversatte Bøger, og jeg har næppe læst nogen af dem mindre end 10 Gange. Efter hvert Besøg havde jeg altid et Par af dem med hjem og havde desuden under Besøget læst to andre. ...

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

. . . I 12 Aars Alderen fik jeg pludselig Adgang til en næsten uudtømmelig Samling Bøger. Jeg lærte den gamle Urmager vor Nabo nøjere at kende, lad mig en anden Gang fortælle om ham, og fik Adgang til hans Bøger, der fyldte flere Dragkister og store Kasser. Det var først og fremmest naturvidenskabelige, sekteriske, historiske og religiøse Værker, men jeg gik løs ogsaa paa dem. Der var dog eet ubehageligt ved disse Bøger, Urmageren holdt nøje Regnskab med dem og forhørte, om jeg havde lært noget af dem. Men det førte til lange Samtaler og især til lange Forklaringer af ham, historiske og især bibeltekniske, og dem blev jeg efterhaanden interesseret i. Det er min Opfattelse, at han vilde uddanne mig som sin Medhjælper ved hans lange og indviklede Beregninger af Bibelens Forudsigelser. Efter Konfirmationen kom jeg yderligere i Forbindelse med en stud. theol., der ogsaa havde en imponerende Bogsamling, deriblandt alle danske Klassikere, hvoraf jeg læste en Mængde. Som Tjenestedreng tilbragte jeg hver Middagsstund med en eller anden Roman, og jeg har ligget i et lummert Karlekammer og fortæret »Adam Homo« og »Odysseen«. Forkarlen læste ogsaa, men langsommere og med mere Smag, for hver een Bog han naaede igennem, fik jeg læst tre. Vi holdt af denne stille lumre Middagstime med Bøgerne, men vi talte aldrig om dem. Han var forøvrigt ikke noget Hængehoved, vellidt mellem Pigerne, et Selskabsmenneske, lige saa charmerende som retlinet. Og det var netop som saadan litterær Tjenestedreng jeg udførte mine farligste fysiske Bedrifter. – Udover de faa nævnte husker jeg ikke klart, hvilke andre Bøger eller i hvilken Rækkefølge, jeg læste dem. Marryat, Walter Scott, Mark Twain, Jack London hørte den Tid til. Jeg læste Sakse, men satte Njals Saga højere. Men Bogen over dem alle var Nordahl Rolfsens Verdenshistorie for Folket. Den læste jeg i sønder. Jeg er endnu ikke i Stand til at bedømme Bogen uhildet, den bjergtog, satte alt andet i Skygge. – Da jeg som syttenaarig kom paa Seminarium kendte jeg vor Guldalderlitteratur udmærket, desuden Holberg og Johs. Ewald. Jeg havde læst Poul Møller og Goldschmidt, Drachmann, Aakjær, Skoldborg og lidt af Pontoppidan. Jeg havde læst Enten-Eller, men kendte ikke Johs. V. Jensen og J. P. Jacobsen eller nogen yngre – end ikke af Navn.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Af de her omtalte tidlige læsefæller blev den gamle urmager taget op i flere kronikker, første gang 18.11.41, og i novellen »Uglen« i »Agerhønen«. Men især blev fynboen, den harmoniske og besindigt Adam Homo-studerende forkarl på Legaard 1925-26, en vægtig figur i Martin A. Hansens erindring og forfatterskab. Indtrykket af den historiske idealskikkelse – »lige saa charmerende som retlinet« – bekræftes af Kristine Hansen, som mundtligt omtaler ham således: »Han hed Hans Jørgen. Han var så solid. Men der var dét, at pigerne flokkedes om ham«.

Det må nok antages, at forfatterens erindring om samværet med denne skikkelse har spillet ind som én blandt flere personlige forudsætninger for det bitre og spaltede selvopgør og gådefulde resignationsdrama, der finder sted med personerne Torvald og Knud i debutromanen »Nu opgiver han«. Vigtigst er her drukneskildringen kap. 19, hvor den idealistiske, men kriseramte Torvald skal bukke under for en voksende refleksions- og seksualdæmoni med tilhørende dødsdrift, og hvor hans yngre kammerat Knud selv skal lammes uforståeligt, da han vil bjærge ham. Udtalelser om Torvalds forbindelse med den historiske forkarl gives dog ikke i de foreliggende dokumenter. Derimod findes der et notat 1.6.44 vedrørende novellen »En uheldig Pige«, den der siden under titlen »Arme Rita« blev udsendt i samlingen »Paradisæblerne« 1953. I forbindelse med nogle notater til andre noveller fra denne tid hedder det:

»Fortællingen: »En uheldig Pige« har ogsaa et Virkelighedsgrundlag. Jeg tjente som 16aarig paa Legaard sammen med en Pige Anna, som jeg virkelig kappedes med i Bygskiftet, og hvis Liv blev lige saa tragisk, om end jeg ikke kender Enkelthederne saa nøje. »Langelænderen« har ikke fuldt samme Natur som Fynboen, jeg da tjente sammen med, og som Pigen var glad for, uden at de var Kærester. Fynboen har jeg skrevet om i »Fynboen og Adam Homo« Kronik Aarh. Stifts. 18/4 44.«

Den modifikation der her føjes til vedgåelsen af modelforholdet, refererer vel især til den *svaghedens gåde*, som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

forfatteren i novellen må lægge ind i forkarlens personlighed. Herom hedder det i slutningen af »Arme Rita«: »Det må være mærkeligt, tænkte jeg, at være så færdig og rig og stærk og alligevel svag.« Iøvrigt kan den lille, gedigne historie læses som en pågående afdækning af, hvordan jeg-fortælleren – tjenestedrengen på gården – først ligger under for, siden vokser sig selvklogt og noget forslået ud af en ubevidst bejlen til mønsterkarlen, langelænderen, som også pigen på gården var glad for. Dette er dog ikke udhævet som en håndfast seksualanalytisk problemstilling, men skyggeagtigt medregnet som et led i novellens erotiske-og-åndelige helhedsanliggende, der drejer sig om gårdens mandlige personers historiske forviklethed og fælles ansvar og skyld overfor »vor Pige«, den uheldige Rita.

Skylden overfor Kvinden blev, som man véd fra Alma-forholdet i novellen »Midsommerfesten« 44-46 og fra »Løgneren«, et grundmotiv i forfatterskabet. Et aspekt heraf *kan* altså være, hvad man med et tilpas rummeligt og virkelighedsnært udtryk kunne kalde: mandsfælle-sympatien, dvs. i tilfælde hvor denne bliver til problem og skygge. At den gør det, medopgår som et marginal-fænomen i Martin A. Hansens forfatterskab. Primært og centralt står den – ligesom det erindringsbillede af forkarlen han varmt tog op i essayet »Fynboen og Adam Homo« 18.4.44 og fastholdt i »Middagsstunden« 9.12.47 – som en positiv magt deri.

Retrosp. om venner i seminarietiden

22.9.30 Brev til Birgit,
10.3.40 Dagbogsnotat

I sidste klasse på seminariet bestod Martin A. Hansens hold af 19 drenge og 9 piger. Pigerne var »Seminariner«, som det gemytligt kunne hedde, men som man ellers omgikkes i en høflig-kammeratlig Des-atmosfære, hvor de pågældende normalt ikke kom fuldtud i betragtning, hverken som kammerater eller som piger. Disse var desuden gennemsnitligt 4-5 ældre end ham.

Den romantiske forelskelsestrang han kun flygtigt berørte

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i sit retrospektive stykke ovenfor s. 20, måtte han således søge sig sit mål for uden for klassen og fandt det i en kreds af kammermusikdyrkende, en interesse der var særligt levende på seminariet i de år, ligesom flere af de udøvende, violinisterne især, var regulære talenter. (Selv var han ikke udpræget musikalsk, men lærte sig at spille violin og vistnok, som i så meget, med lyst og ikke ringe dygtighed. Ved afsluttende eksamen, hvor han er mellem de fire i klassen med udmærkelse, ser man dog karakteren mg÷ i sang og musik). Fra en aften hvor han havde siddet og lyttet til de musicerende, stammer det første kendte digt fra hans hånd. Digtet, der bærer overskriften »Et Genrebillede (Som jeg saa ham – Beethoven)« skrev han og gav han som »et lidet Minde om hin Novemberaften 29/11-29« til hver enkelt i den gruppe der havde spillet. Blandt dem også »Til Frøken Elisabeth«. Hun var – som det vil fremgå – hans stille, efterhånden stærkt håbløse kærlighed gennem de sidste 2-3 år i Haslev, en forelskelse af klassisk illusorisk og sårende art.

Af denne og andre grunde bestod der i den forpinte 20åriges sjæl en magtpåliggende, naiv og dybsindig længsel efter at måtte erfare dét: at blive *ven* med en pige. Og det fik han opfyldt, da han et par måneder før afsluttende eksamen traf Birgit.

Af mandlige venner og gode kammerater havde han på dette tidspunkt allerede erhvervet en længere række, hvoraf de første var Baronen og Lykke. De blev venner for livet, og Martin A. Hansen korresponderede med dem efter demissionen 1930, uden at nogen af hans breve fra disse tidlige år dog er bevaret. Men i et tilbageskuende brev til Birgit fire måneder efter demissionen præsenterer han den ene af dem, Baronen, som i Haslev havde logeret på første sal i det hus, Skolegade 8, hvor Martin A. Hansen havde haft værelse nedenunder, således:

Baronen – Tot – Thorkild Petersen 23 Aar. Lys – meget lyshaaret som en ægte Nordbo, men med en Sydbos Temperament – sangvinsk – praktisk – og kan lidt af hvert – musicere – synge – tegne og male osv. Han er konkret – ingen Grublernatur – besejrer alle med sit

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Humør og sit friske Syn – Sportsmand. Og min første Ven – vort Bekendtskab er 4 Aar gammelt. Klassekammerat. Forlovet med Ester Vistisen – som han en aaben og ligetil frisk Natur – impulsiv og livlig. Lollænder af Fødsel, men er nu Husassistent i København. Begge er de kristne – overbeviste –

Af den anden ven, Alfred Lykke Davidsen, foreligger der ikke et sådant samlet portræt, hvad man godt kan forstå, når man sidder med de brikker der har kunnet opdrives om denne centrale kontakt og støtte i digterens ungdom og udvikling frem til og med hovedværket »Lykkelige Kristoffer« 1945. Han har været en uhyre mærkelig, barok-festlig, dyb, pædagogisk anlagt, men til borgerlig livsduelighed absolut uanlagt skikkelse. Både i sin verdenserfarne frigjorthed (fire år ældre end Martin A. Hansen), i sin begavelsesform med søgen efter dybere værdier og i den fysisk og socialt set kranke, tilsidst nedbrudte livsskæbne han skulle få, ligner han snarere en visdomstype fra en anden tid, vor egen. Her dog måske bortset fra noget stolt individualistisk og åndsaristokratisk der samtidig var ved ham – trods social indignation og fattige forhold fra først til sidst. Han var fra sin ungdom en stor Grundtvig-entusiast. Desuden havde han clairvoyante og telepatiske evner, og det var med ham Martin A. Hansen kom ind på de spiritistiske eksperimenter som hans kristne forældre i Strøby måtte fornemme som noget dybt utilrådeligt. Hertil kom selvfølgelig for forældrene det uborgerlige i livsførelsen i Lykkes selskab, fortrinsvis dog bestående i sene nattesamtaler, som imidlertid kunne være en klar trussel mod dagens gerning næste morgen. (Replik fra en minderevy der stod i klassens vandremappe mange år senere, 5.5.49: »Har De ikke noget vækkeur, Thorkild Petersen, hørte De ikke noget til Greven i morges?«).

Lykke var født udenfor ægteskab. Hans mor giftede sig med en murer, og det meste af hans barndom boede de i Tybjerglille i Midtsjælland. Derfra flyttede de til egnen omkring Vejen i Jylland hvor stedfaderen døde. Her fik han præliminæreksamen. Senere blev han hjulpet til at kunne begynde på seminariet af en rig onkel, som imidlertid døde i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1928. Og efter forgæves forsøg på at få støtte fra anden side, forsøg hvori han ikke kunne hjælpes af sin egen åbenlyst uborgerlige hældning, men som desuden blev indhyllet i en sky af snævrere Haslev-sladder, måtte han forlade seminariet, formentlig engang i begyndelsen af 1929.

Fra denne tid fortæller Baronen en betegnende episode:

»På et tidspunkt da Lykke var rejst til Jylland for at prøve at skaffe penge hos sin familie dér, vågnede jeg pludselig en nat klokken halvto. Det var en mærkelig uro, jeg havde ellers et godt sovehjerte, og i det samme kunne jeg høre, at Greven nedenunder også var vågnet. Jeg gjorde da vores sædvanlige signal, med en stol, og han kom op og vi passiarede en halv times tid. – Senere, da Lykke var vendt hjem, spurgte Greven: »Hvad lavede du klokken halvto?« »Da stod jeg ovre i Esbjerg og var ved at springe i havnen. Men – så tænkte jeg på jer.« Det sidste var vel ment som en venlighed. Han forlod os jo kort efter.«

Lykke var forlovet og tog til Køge, hvor han giftede sig og blev boende til sin død 1950. »Han kunne ligesom tryllebinde Alfred«, siger moderen, Kristine Hansen. Hun erindrer det sådan, ikke bare for perioden i Haslev, men også for efterårs- og vintermånederne efter demissionen 1930, hvor sønnen gik arbejdsløs hjemme og lejlighedsvis havde vikariater i Køge. Engang i sidste halvdel af Haslev-tiden var det åbenbart (brev til Thorkild Bjørnvig 19.6.53), at han ved en dumdristig lejlighed lod Lykke læse i sin venstre hånd og hørte en profeti, som siden skulle dukke frem – omkring 1939 – og sætte sig fast som en hemmelig spore gennem hans mest produktive år: at han ville vinde store sejre som digter, men ikke blive ret gammel. (Havde vennen desuden i hans horoskop, 20.8.09 kl. 18^{30}-19, set ugunst mht. ægteskab?)

Som nævnt må Lykke være flyttet fra Haslev engang først på året 1929, vel ikke så længe efter affattelsen af følgende usædvanlige pagtskrivelse, det eneste bevarede dokument om venskabet i de tidlige år:

»Vi undertegnede: Thorkild Emanuel Petersen, kaldet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

»Baronen«, Jens Alfred Martin Hansen, kaldet »Greven« og Alfred Lykke Davidsen, kaldet »Kongen til Læborg« lover herved hinanden ved vor Ære:

29. Februar 1940 sammen at stævne i »Grundtvigs Hus«.
Skolegade, Haslev, 26. Januar 1929. [sign.]«

Senere, efter at Martin A. Hansen i løbet af sine realistisk erobrende år 32-35 havde vokset selv Lykke over hovedet, fæstnede de atter venskabet og videreførte det i en forædlet, ejendommelig indforstået og fint støttende form. Romaner som »Nu opgiver han« og dens fortsættelse, »Kolonien«, brød Lykke sig ganske vist ikke om. Til gengæld skulle han ved tilblivelsen af den eventyrligt fabulerende, hjertevarmt kloge »Jonatans Rejse« se sit personlige, stædigt fastholdte begreb om en læseværdig roman genialt indfriet.

I dagbogen 10.3.40 noterer Martin A. Hansen:

I Gaar smukt Brev fra L. Om Mødet d. 29/2. Det var virkelig en stor Begivenhed. Jeg mødte foran Grundtvigs Hus et Kvarter før otte. Folk strømmer til Møde. Fra Mængden træder L. hen og hilser, vi taler som om vi sidst var sammen Dagen før og som om vi tilfældigt mødte hinanden og ikke havde aftalt det 11 Aar tidligere og hemmeligholdt Aftalen i Mellemtiden. Vi venter en halv Time. Gaar derefter og drikker Kaffe paa Hovedbanen. Fattigt, prunkløst, men lige stort for det. Og saa træder B. pludselig frem. Vi er alle tre samlet, hvilket ikke er hændt i over 7 Aar. Kun 3 Kvarter var vi sammen.

8.1.30 Greven til Johannes

Blandt drengene i Martin A. Hansens klasse var den mest fremtrædende, når man tager efter all-round dygtighed i fagene, Johannes Kærdrup-Larsen. Han fik i 1930 den vistnok højeste afgangseksamen i landet. Ved siden af dette havde han – som andre af Morten Lambertsens elever – en periode med lyst til at prøve sig som skribent. Og endelig stammede han fra Everdrup i Sydsjælland, fra et stilfærdigt husmandshjem som også religiøst havde lighed med Martin

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

A. Hansens hjem.

I juleferien ligger Martin A. Hansen alvorligt syg med lungebetændelse. (I al hemmelighed var denne forskrækkelse på det nærmeste udsprunget af hans kval ved det håbløse Elisabeth-forhold, som det vil fremgå). Han modtager da en hilsen med et digt fra vennen. Digtet er tilegnet ham, og det handler om »Livsgaaden«, dvs. spørgsmålet om vort liv er tilfældigt eller der findes en bestemmelse, måske »et evigt Maal«, for hver enkelt. En yngling pines af spørgsmålet, og da han har hørt sin fars mening om det – at enhver blot kan »hytte sig« i kampen for brødet – nævner han fortvivlet den tro som eneste mulige trøst i sin pine: »Os følger Guds Omhu i Liv og i Død«.

. . . Tak! – Tak Johannes! – Hvordan jeg med stakkars Ord skal udtrykke den Stolthed, der gennemvarmede mig – den Taknemlighed som jeg *slet* ikke formaar at udsige – ja det ved jeg ikke –

Naar man har tilbragt det meste af sin haardt tiltrængte Ferie i Sengen, naar man ser hvordan ens Hjem – trods Kærlighed og Ømhed – tynges af den Byrde, saadan en Sygdom er, og naar en selv ligger og ser den kostbare Tid rinde, medens Musklerne svinder, naar man saadan til sidst føler sig som et Paahæng – saa gør det rart at modtage Bud fra en Ven – særlig saadan et Bud – en Julegave, en Tilegnelse, for mig noget af det kostbareste, man kan modtage –

Jo saa drager man Pusten mer sundt og Energien vokser i en. Tak. – Jeg *ligger* og skriver. – I Dag skal jeg prøve en Time oppe. – I Morgen to – paa Søndag skulde jeg rejse, *hvis* det vedblivende gaar godt.

Jeg læser – læser som en gal – lidt rigeligt – saa jeg har faaet lidt Regulering. Litteratur og Litteraturhistorie. J. P. Jacobsens Kunst studerer jeg – for en Del Selvstudium, eventuelt til en Afhandling – ellers det, jeg har forsømt fra før Jul – en Del uddyber jeg – t.Ex. Blicher Winther, H. C. og *Paludanmøll*. Georg Brandes har jeg læst en Del om. J. V. Jensen selvfølg. – Ind imellem lettere Ting – Palle Rosenkr., Carit Etlar osv. – Tro nu dog ikke det er saa gevaldigt – som altid bevæger jeg mig fra det ene til det andet. Afveksling er mig en Livsbetingelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

. . . To Digtervenner paa nær Hold har jeg nu – ejer en Tilegnelse fra hver – dig og Stoffer. [Ansgar Christoffersen, hvis hjem i Kvissel i Vendsyssel han havde besøgt i sommerferien 29, jfr. det afsluttende erindringsglimt i bogen »Dansk Vejr« 1953]. Men hvor er I forskellige. Over jer begge er der Inderlighed – over jeres Digtning som Regel en religiøs Tone hvorvel den hos Stoffer tit viser sig »ukristelig« – det er det religiøst inderlige jeg tænker paa. Mens Stoffer er Drømmeren – den drachmannske Natur, der »taler i Klodeskyer« – og svæver bort i tungsindige Sværmerier – Lyriker fra Ende til anden – saa er der altid en fast Ide bag dit – en bærende Tanke, uden om hvilken Poesien slynger sig . . .

Jeg holder meget af Symbolikken i de to Personer Faderen og Sønnen. Havde du ikke selv skrevet »symbolsk«, vilde jeg her have ført en lille Finte i min Kritik (jeg tillader mig at bruge saa fornemt et Udtryk – trods det, at det viser min Prals Højde. Jeg ved nemlig fra mig selv og fra dig, at vi helst ønsker den uskrømtede Mening i Stedet for en paa alle Omraader gennemført Forherligelse) – som sagt en lille Finte – den Yngling er ikke dig – jo paa en Maade – *indvendig* – Faderen god, kraftigt skitseret, en moden Natur i en praktisk Kamp for Pladsen – en *alvorlig* Gengivelse af Adam Homos Fader. Men Sønnen – den søgende Natur – en Natur som besjælede os hin Aften i November – en Aften jeg sent vil glemme – Men hans *ydre* Gestalt er svagt naar jeg vel at mærke tænker paa dig – ligevægtig og moden. Men han minder mig om en *ganske ung* Søren Kierkegaard. En søgende Natur er han – hans Fortvivlelse ved at staa over for den Mur, Livsgaaden, den som synes at stænge og som knuger en ung Sjæl sammen i en navnløs, næsten panisk Rædsel for Udslettelsen. I sidste Vers' sidste Linje udtaler han det der i Erfaringen har vist sig at kunne bære – Troen paa en personlig indgribende Gud. Slutningen er ikke tragisk.

Denne Livsgaade eller mere filosofisk dette Problem, der betyder saa uhyre for mange særlig tænkende Mennesker, Mennesker, der er anlagt for det spekulative – har beskæftiget mig ret indgaaende siden i Gaar. Her følger en Disposition over Menneskers Stilling til den. (Disp. er opt. m.H.t. de forskell. tankemæssige Indstillinger til Livsgaaden).

I De ligegyldige. (Dette er alle af og til – nogle saa at sige altid).
II De søgende (Sønnen) (Gennemgaar den følgende Række Opfat-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

telser)
III De der har taget Stilling.
Opfattelserne:
1. En ren panteistisk. (Smuk)
2. Religion*erne*. (De sidste Linjer i Digtet)
3. Den jordbundne Opfattelse (Faderen – der er ingen Livsgaade – Konkurrencen)
4. En Opfattelse af alt – rent videnskabeligt (I Slægt med foregaaende – Darwinisme)
5. En Livsanskuelse, dels byggende paa det samme som foregaaende, men *illusionerende* i en absolut Irreligiøsitet. (I. P. Jacobsens Liv og Død) (Dette Udtryk er ikke laant – men originalt).
6. Æstetikerens. Genidyrkelse (Georg Brandes' Opfat. – særlig Kunstnerne – altid Folk der regner sig til *dem*, der er Undtagelserne!) og lidt tøvende:
7. Den rent grundtvigske. (Ganske vist hørende i Udspring under 2. men i Renkultur en selvstændig – smukkest af alle).

Saa nu skal jeg ikke besvære dig længere med mine Fantasterier.

Det er mit inderlige oprigtige Haab, at du kan læse mine Bogstaver – det er vanskeligt at skrive i Sengen og jeg er ved at være træt. – Hvis du har god Tid, saa kritiser mine Udtalelser og tilskriv mig et Par Ord – lidt mer Manna! – Jeg kommer jo først Søndag.

Hils alle Kammeraterne hvis du gider – ellers lad være, jeg kommer jo snart.

Tak for Tilegnelsen – det glemmer jeg ikke

din Greven

Punkt 5 i opstillingen, nøglen til den naturalistiske drømmer J. P. Jacobsen røber et klart talent som moderne litteraturforsker. Sin idé om at skrive en specialopgave til afløsning af den mundtlige eksamen i litteratur gik han da også videre med, men fik den dog ikke gennemført. Til gengæld, kan man sige, lod han uforvarende en stump af det »illusionerende« hos sin ædelt ateistiske yndlingsdigter blive til kød og blod i sin egen aspirant-eksistens gennem de følgende år, som det vil fremgå.

Om de to første af disse kritiske år, 1930-32, forholder den senere forfatter sig påfaldende fåmælt og afbøjende,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

med tendens til bagud- eller fremadforskydninger i erindringen, når han konkret optager ting der oprindelig kan ses at tilhøre denne særligt forlegne og hjerteskærende fase i hans ungdom. Dette gælder på en måde også det essay, hvor han undtagelsesvis opholder sig ved en blivende religiøs søgen fra de tidligere ungdomsår, »Marias Søn« 20.7.46. Her holder han nemlig tidsbestemmelsen så rummelig (»en ung Fyr«, i den senere version »den unge Daare«), at man ikke henvises eksakt til den historiske tid, vintermånederne først på året 1931, som det her fortalte væsentligst viser sig at være knyttet til.

Nærmere adspurgt om aspirant-årene kunne han fx sige, – i 1951 ifølge interview ved Tage Taaning i Landet 20.9. 51: »Jeg følte mig egentlig fristet til det romantiske, men var klar over, at det duede ikke. Vi var kommet ind i Trediverne Krisetid, der virkede stærkt paa Sindet. Og den realistiske Litteratur blev saa Grundlaget for det første, jeg fik udgivet.«

En lignende betragtning, dog mere, på éngang åben og mobiliseret overfor selve kriseerfaringen, desuden med en anderledes omfattende og bindende betydning, havde han fremsat i essayet »Brev til en yngre Sortseer« sept. 46:

»Naar ens egen Ungdom strakte sig fra Tyverne og ind i Trediverne, maatte man gennem den Tids Syge, enten man var stærk eller svag, Saarfeberen efter forrige Krig, den næsten uhelbredelige Desillusionering, der ramte saa mange, da Ekspressionisternes Sangerkor tav. Hvorfra man end kom, saa snart man som purung begyndte at trække Vejret i Tidens aandelige Miljø, var man smittet, og denne purunge mærkede da ikke blot Tvivlens Betændelse i sig selv, men saa den i alt. Det var Mellemkrigstidens Grundoplevelse, uundgaaelig. Og til denne Sygdoms Erfaringer er man da bundet.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

11.2.30 Referat i Kæden af en diskussion over emnet »Os og vor Tid« i elevforeningen lørdag aften den 25. januar kl. 7

. . . Indlederen mente, Tiden var høflig, men ligegyldig overfor Kristendom og understregede, at Kristendom jo var det altafgørende for ens eget Liv.

Derefter var Ordet frit, og Davidsen opfordrede til, at man skulde udtale sig.

Alfred Hansen kom særlig ind paa vor *Stilling til Tiden*, som han mente Indlederen var kommet noget løseligt henover.

Man siger, Ungdommen er overfladisk, men Tiden er Ungdommens, altsaa er Tiden overfladisk. Hansen udviklede med sin bekendte Svada, at Tiden ikke kunde være overfladisk, da Udtrykket sproglig set er galt, idet der jo maa være noget under Overfladen, og kom til det Resultat, at Tiden ikke er overfladisk, men overfladisk præget. Han kom her bl.a. ind paa at omtale Nutidens raffinerede, pikante og glimrende Forlystelsesliv med Teknikken som det faste Grundlag; endvidere Tidens Strømninger; alt synes at være en Malstrøm med en Susen og Buldren, en Malstrøm hvor ingen Strømretning er at spore, alt synes at falde fra hinanden. Der har været harmoniske Tider i Aandsudviklingen, som har faaet Digtere, Reformmænd, alle Mennesker, kristne Mennesker til at staa sammen. Der er Mænd, som har søgt hele deres Liv og ikke fundet Ideen (Johs. Jørgensen, Stuckenberg); men der er nye Ting, som peger hen mod det, der skal samle det hele engang, *en ny Idé* er kommet til Verden. Mystikken, som 70ernes Mænd kastede over Bord, er i Kontakt med det nye, der kommer (Anker Larsen: »De vises Sten«). Tilbage staar at samle Enkelthederne til en *bærende Enhed;* det er Idealisme, det skorter paa (Folkeforbundet). Derfor gælder det om at være vaagne Naturer, at have Øjnene aabne for det, der sker i vor Tid. . . .

Elevforeningens formand er Martin A. Hansen. Blandt mødedeltagerne er flere af hans nærmere venner fra denne tid. Således den musisk livfulde Evald, der gik i klassen under, men som kom med i den klike der i breve omkring og efter Martin A. Hansens demission formerer sig under navnet »Kavallererne« – måske efter »Gösta Berlings saga«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og i hvert fald i en vis frisk og stolt frigjorthed overfor det dydige flertal på seminariet.

Til »Kavallererne« hører også ordstyreren ved diskussionen, Henry Davidsen, kaldet David. Fra og med de sidste måneder i Haslev står David som en af Martin A. Hansens nærmeste personlige venner. I brevet til Birgit 22.9.30 beskrives han således:

»Syv er de, som i de sidste Aar ved Aandsslægtskab har fundet sammen og delt Synspunkter med hinanden. Du kender tre: Evald, David og Greven. Der er fire endnu: Stoffer, »Baronen«, Verner og »Kaptajnen«. »Baronen« og »Kaptajnen« er du vist flygtigt blevet præsenteret for. David kender du næstbedst af de syv, han var Skyld i, at vi mødtes, og er en glimrende Ven. For Tiden uden Arbejde – i Sommer: Kontorist. Af fattig Familie men meget begavet blev der af en velhavende Mand sørget for hans Opdragelse og Uddannelse til Lærer – tit været paa Kant med den lavpandede Seminaristtankegang i Haslev (som saa mange af os). Henry Davidsen 22 Aar. *Melankoliker!*«

Foruden med »Kavallererne« knyttede Martin A. Hansen venskaber med nogle af de mest afgjort missionske blandt seminariekammeraterne, først og fremmest de to dybe og helstøbte jyder Otto Madsen og Vøg. Desuden som nævnt med Johannes Kærdrup-Larsen. I det videre referat af diskussionen bemærker man et indlæg fra sidstnævnte: »Tiden er religiøs, men maaske ikke kristelig. Haabet om en Tilværelse bag Døden lever. Spiritismen er en Retning, man maa regne med.« Jeg tænker mig, at de besindigt anerkendende ord om spiritismen har tjent som en moderat opbakning af vennen Alfred Hansens sikkert mere vidtgående begejstring for Anker Larsens religiøse eksperimental- og mystiker-roman »De vises sten« fra 1923. At denne bog fra ca. det sidste års tid på seminariet har optaget Martin A. Hansen levende, støttes dels af de mundtlige kilder, dels af den omtalte minderevy i klassens vandremappe senerehen, med følgende replik: »Er De med på side 95 Alfred Hansen? Altså i Kirkehistorien og ikke i »De vises Sten«?«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Anker Larsen-tilslutningen holdt sig – som det vil fremgå – gennem de to følgende år. 30.7.32 nævnes også romanen »Martha og Maria«. En hovedinteresse er de sjælelige oplevelser i naturen, en barnlig-from, folkeligt forbundet form for mystik, som Anker Larsen koncentrerer sig om i essaybogen »For aaben Dør« 1926. Men også de spiritistiske og andre avancerede erfaringer som han afprøver med nogle særligt intellektuelle blandt hovedpersonerne i romanerne, i en forsøgsvis kunstnerisk »dialektik«, hvor disse frireligiøst higende ånder i sidste ende skal dømmes som religiøse fantaster og egocentrikere, har sikkert øvet deres tiltrækning på Martin A. Hansen.

Sagen er, såvidt jeg kan se, at der hos den fine og blide, tolerante mystiker Anker Larsen udfoldede sig en, vel også tidsbestemt og i hvert fald ikke ganske ufarlig kunstneriskåndelig *dilettantisme* med disse dialektiske forsøg, en mangel på klarhed og fasthed i romanudførelsen, trods forfatterens specialviden og personligt følte erkendelsesstræben.

Og lidt på samme måde har Martin A. Hansen vel også selv set det, da han i en utrykt artikel om moderne litteratur 1937 nævner »De vises sten« – for sidste gang – med denne karakteristik: »et stort og interessant, men svagt Værk, der ligesom rummer al Efterkrigstidens Forvirring og spændte Nerver, men ogsaa dens dybe Søgen.«

6.3.30 Greven til Birgit

Den svenske pige Birgit havde Martin A. Hansen mødt, da han i fastelavnen 1930 deltog i det årlige seminaristtævne, arrangeret af Kristelig Lærer- og Lærerindeforening i København. Den mere officielle del af stævnets forløb fremgår af referatet i Kæden 19.3.30, hvor man bemærker følgende indlæg ved diskussionsmødet lørdag aften i KFUMs festsal i Rosenborggade: »Alfred Hansen omtalte de moderne Skoletanker og vor Uddannelse, samt Problemer til vor Interessesfære (Sport, Litteratur) og Problemer til vort Inderste (Den religiøse Interesse og Tidens Trang til Mystik).«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Samme aften stiftede nogle af Grevens venner bekendtskab med to sympatiske og fortryllende svenske piger, begge fra seminariet i Landskrona. Da man mødtes ude i byen den følgende dag, søndag den 3. marts, havde Greven været med. Det meste af eftermiddagen og aftenen havde han tilbragt i Birgits selskab, uden at de dog havde nået at være helt – eller kun momentvis – på tomandshånd.

. . . Birgit er saa smukt et Navn. Det er et Namn, der hører til en lyshaaret vakker nordisk Kvinde; og jeg hører Birkeløvets sagte Sus i Natten og jeg ser Himlens og Sjøens dybe Blaa, naar jeg mindes det. Lad mig sige: *Birgit* i Brevet. Ja – og maa jeg ikke ogsaa skrive og sige *du?* Det er ikke »triveligt« at sige De, det lyder saa stramt, saa strengt, og det vilde være morsomt, hvis vi rigtig kunde tale sammen i Brevene, der er saa meget at tale om – ikke sandt?«

Birgit, som han under de vekslende timer i København havde fundet en mærkelig befriende samtalekontakt med, bl.a. gennem en fælles interesse for litteratur, var omtrent jævnaldrende med ham og manglede godt to år på seminariet da de mødtes. Af skikkelse var hun ret lille, uforglemmeligst blev erindringen om hendes bløde, dybt alvorlige øjne og håret, som ikke uden videre var lyst, men havde et ejendommelig gyldent skær. Hun var hjemmehørende i det nordvestlige Skåne. I hendes slægt fandtes usædvanlige evner, både af sproglig og matematisk art, men også – på mødrene side – en disposition for indesluttethed og melankolsk grublen. Dertil var kommet ekstraordinære opvækstforhold. Hendes mor, som selv havde været lærerinde før sit giftermål, døde af lungetuberkulose, da datteren var i fireårsalderen. Faderen var skibskaptajn, oftest på langfart, og overlod tidligt børnene til behjertede familiemedlemmer. En ugift moster med puritansk-religiøse principper havde taget sig af Birgit, hun fik realeksamen og valgte derefter, som hun altid havde villet det, samme uddannelse som hendes mor havde haft.

Ved stævnet i København havde den unge indtagende og autoritetsfulde 2. årsstuderende fra seminariet i Landskrona

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

båret en ring, som havde vakt en vis ængstelse hos og især fikseret Greven da han fulgte hende til hendes logi sent søndag aften. Heri havde han dog taget fejl. Om dette fortæller Birgit – retrospektivt i breve til mig:

»När jag och Alfred då möttes, hade jag kvar min »barnatro« och visste om livet vad en flicka här i Sverige av i dag känner till i 10-årsåldern. Jag hadde skyddats alltför mycket av min ogifta moster, som var min uppfostrare sedan jag var 2 år. . . . Landskrona var enbart för kvinnliga seminarister; de manliga gick i Lund här i Syd-Sverige. Lärarinna var inte då ett yrke utan ett *kall*. Vi hölls nästan som noviser i ett nunnekloster och fick inte uppträda på offentliga platser med en manlig partner. (Ringen var självfallet en väninnering.) . . . Då jeg var 17 år, träffade jag för första gången en man, som visade sig interesserad av mig. Han var 5 år äldre än jag och studerade vid universitetet i Lund. Jag kom att hysa en svärmisk beundran för honom – och förundrade mig över att han var förälskad i »lilla jag«. Kontakten uppehölls mest brevledes – och rann självfallet just på den grund ut i sanden. Dette hände vid mitt inträde på seminariet. – Sen blev jag ju bekant med Alfred – . . .«

18.3.30 Alfred til Birgit

. . . Det var en dejlig Natten, hin ved Dosseringen – synes du ikke. Gid den kunde gentage sig. Jeg saa paa Ringen paa din Haand, kan du huske det? – En lille Haand, du har – Du frøs ja; du maa være forsigtig med dit Helbred. Jeg drømte og du spørger, hvad jeg drømte om. Det vil jeg ikke sige i Dag, Birgit, men det var da saa langt fra om en *dansk* Pige. – Og du spørger ogsaa om, varfor jag vilde have at vide, om du skrev eller vilde skrive med andre. – Ja hvorfor. Tror du Greven med de vita hästarna bryder sig om at dele sin Veninde med andre? – Kanske er dette Egoisme – men jeg kan ikke andet, jeg vilde være ked af, om andre »pojker« var mere din Ven end jeg. Tak du, for det *Nej* i dit Brev.

– Og Tak, min inderste Tack for, at du brød dit Princip og vilde brevväxle med mig. Og saa skriver du tilmed, at du ikke kan skrive

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

poetisk, forlåt mig, men jeg maa le af dig. Intet Poesiværk er for mig skønnere end dit Brev, tro det og jo oftere, jeg faar høre fra dig, des vakrere synes alt mig. . . .

. . . – Hvordan jeg er? . . . Jeg er slem til at filosofere. Saa maler jeg en Smule i min Fritid – jeg tror, jeg vil sende et Billede til Birgit en Gång. – Studerer særlig Litteratur og fortsætter maaske mine Studier med Dansk som Speciale – om det økonomiske vil tillade det. For jeg er ikke rig. Nej, jeg tror, jeg vil standse med dette. Det er ikke morsomt. Gid jeg snart skulde sidde ved Siden af Birgit og se hendes Øjne.

Det ærgrede Greven, at han ikke kunde komme i Djurhaven den Mandag, for tror Birgit ikke, at han gerne vilde? – Det var ogsaa sent, at David og jeg kom til Baaten, da I rejste, for sent. Vi ledte efter Dampbaaden i hele Københavns Havn og fandt den først i sidste Minut. . . .

»Greve med sex vita hästar« havde Birgit kaldt ham. Hendes brev og de følgende han modtog gennem det første år mens han gik arbejdsløs, er ikke bevaret.

Sin tanke om at gå videre med et universitetsstudium – først og fremmest i litteratur – vender han tilbage til nogle gange i de følgende måneder. Således i et brev fra slutningen af eksamenstiden 18.5.30, da han efter en storstilet arbejdsindsats er på vej til at opnå udmærkelse i gennemsnit: »Jeg er glad kan du tro, for med dette Resultat har jeg al mulig Udsigt til at blive ansat i Københavns Skolevæsen, og kommer jeg derind, kan jeg let læse videre uden større Udgifter.«

6.4.30 Alfred til Birgit

Kære Du!

Tilgiv mig – mange Dage er gaaet, siden jeg modtog dit Brev – en hel Uge. – To Gange før har jeg begyndt paa Brevet til dig, to Gange er jeg blevet afbrudt. Jeg skal sige dig, jeg har haft saa rygende meget at bestille. Hele Ugen har jeg læst Historie – Historie – Histo-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

rie og det snurrer i Hovedet mit med Aarstal, Kongerækker, Fredsslutninger, Traktater, af alt muligt, og saa har jeg paa fem Dage maattet læse det, der skulde have seks, thi i Onsdags, da fejrede vi Festen for vor store Sagordigter H. C. Andersen, og saa maatte jeg op paa Folkeskolen her i Byen og læse Eventyr (sagor!) for 500 Børn og mange Forældre. – Lærerne og nogle store Piger og Drenge havde lavet et Par Tableauer og til disse læste jeg for dem »Fyrtøjet«, »Historien om en Moder« – kender du dem?

– Da jeg var færdig med det, døjede jeg ikke mere den Dag.

Men nu er jeg færdig med den vidunderlige Historie. Nu skal jeg snart ene studere dansk Litteratur i mange Dage, og det er mit bedste. – Ja og saa har jeg ogsaa om Kvælden haft en Afhandling at skrive paa, den er ikke helt færdig, men den bliver det inden Paaske; den hedder »Lidt om J. P. Jacobsens Breve« og bliver ca. paa 35-40 Sider Kollegie. J. P. Jacobsen er en af Realismens største Digtere herhjemme, samtidig med Holger Drachmann og Georg Brandes, men han er en finere Natur, en fin, fin Natur. – Ham holder jeg saa meget af, at han er blevet mit Speciale. »Marie Grubbe« – »Niels Lyhne« – »Mogens« o.a. er hans Værker. Jeg ved ikke, om du kender ham. »M.Gr.« og »N.L.« er oversat til Svensk, men maaske noget af det største ved ham lider ved Oversættelse, det er hans Sprog, hans Ordvalg, hans Maalkunst, der er saa pragtfuld. Han har ikke været forstaaet altid, hans Bøger er blevet mødt med Bagtalelse og Kritik, og han var en fattig Mand – altid. Men han var en Drømmer, Grublernatur, som Birgit er det, som jeg er det.

Levede 1847-1885 – døde af Lungesot. Ham skriver jeg om, læser om, alt hvad der er skrevet paa Dansk, fordyber mig i ham, glemmer alt, glemmer, at Natten gaar, at der er koldt om mig, at jeg skulde sove. – Læs ham – og læs om ham, naar du faar Lejlighed! Vi har større Digtere i Danmark end ham, men ingen større Kunstner, der er ingen, der har skrevet det danske Sprog som han. – Men igen har jeg forbrudt mig og bredt mig for meget! – Nu ved du, hvad Ugen er gaaet med, og ind imellem mit Arbejde har jeg læst dit Brev, mange Gange og du skal have Tak, min bedste Tak, hvordan skal jeg forme det, min bedste Tak ja, min allerbedste, min dybeste for dit Brev, hvor jeg lærer Birgit, min Veninde hinsidan bedre endnu at kende . . .

– Jeg kan forstaa, at du har følt og maaske føler dig ensom under-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tiden, naar man savner sin Barndoms bedste Kammerat, Moderen med den kærlige Haand, saa bliver man vist ene. – Lille Birgit, du maa passe paa dit Helbred, være forsigtig, naar Klimaet er raat, og styrke dig, naar den varme Sommer kommer. *Læs* ikke mere end du kan taale det! – Ellers skal jeg, Greven, komme at banke dine Rygstykker som hin Aften. Vær rolig, jeg slaar ikke haardt!

Jeg skal tænke fast paa dig paa Torsdag, det er ikke første Gang – jeg formoder, at der ogsaa Torsdag Aften Kl. 9 (21) er en Polstjerne at se. Monikke?

(Dette og det følgende er skrevet Mandag)

Her paa Seminariet skal vi snart have den sidste store Afslutning, II Del af Lærereksamen. – Derfor er Dagene strenge. 30. Apr. + 1. + 2. Maj Skriftlig Eksamen (2 Danske Stile, 1 pædagogisk St.) – 6. Maj (Gymnastik + Teori) – 10. (Sang og Mus.) – 13. (Dansk Litteratur!) – 14. (Historie) – 15. (Pædagogik) – 17. (Praktik) – 22. (Religion) – og til Slut – Demittendfest d. 24. Maj, og saa – ja saa er jeg Lærer i den danske Folkeskole og forlader Haslev. – Om du kan overkomme det og husker det saa skænk mig nu og da en Tanke – ikke hver Gang – det vilde være uskønt at bede om det – men saadan en Gang imellem naar dine Tanker vandrer vestover saa lad dem træffe din danske Seminarist, stærkest den 24. Maj for da skal jeg over for en stor Forsamling tale for vort gamle Seminarium (25 Aar til Sommer!) og for vore Lærere. Det vil give mig en indre Styrke, naar jeg ved, at Birgit ønsker det vel for mig.

Nok om det! – Jeg sidder med et Billede af J. P. Jacobsen i en tung sort Ramme foran mig – det staar der, naar jeg skriver om ham; ved Siden deraf har jeg anbragt en lille Skaal med Blomster – spinkle, smaa hvide Vintergækker – for *han* holdt saa meget af Blomster – men de er visnede nu – de er blevet sygelige og gule, de Blomster. Saadan gaar det med saa meget ogsaa med os Mennesker. Blomsterne der i Skaalen har ikke faaet frisk Vand. Hvis vi ikke værner om det sarte og fine i os, bliver det ogsaa gult og sygt. Hvordan skal vi værne om det? Jeg er ingen Kristen. Der var en Tid, da jeg var nær derved, men ikke nu. Hvorfor? Ja hvorfor? Jeg har brugt min Tanke for meget tror jeg, grublet over alt for meget, Tanken finder ikke Ro i noget. Og saa er Verden saa rig, saa fængslende vidunderlig. Der er Kunstens Verden – Litteraturen. Et helt Aar har jeg brugt i min Seminarietid for at sluge klassisk Litteratur og moderne Skribenter.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Læste Nætter og Dage. Meget Tid fik Lektierne ikke, saa det sidste Stykke Tid før Eksamen (en Maaned) sled jeg som en gal og slap igennem med en nogenlunde hæderlig Ex. (Det er 2 Aar siden) [Altså denne voldsomme indsugningsfase var skoleåret 27-28, efter at præparandklassen var overstået]. Men det Aar var ikke tabt. Jeg kom et Hestehoved foran, sleb mit Sprog og berigede min Tankeverden, men Kristus, Manden fra Golgata, var jeg ikke nærmere. Men Spotter eller Ateist er jeg ikke. Kun lider jeg ikke Kristendommen som den ytrer sig hos de fleste Danske.

Er du en Kristen?

Jeg er din Ven.

Du er saa beskeden, gid jeg var det. . . .

. . . Det er ikke overvældende meget svensk Lit., jeg har læst: Selma Lagerlöff – lidt af Fröding – Heidenstam – Tégner – Rydberg (men ikke meget) – og Strindberg, den sidste har jeg læst en Del af, hans Dramaer er vældige – en underlig genial, men underlig *hadsk* Natur, vist ikke elsket af feminine Læsere for sin voldsomme Realisme. Det var et underligt Liv!

Ofte har jeg læst »Gösta Berlings Saga«. . . .

Med omtalen af Strindberg tangerer han vel bevidst noget muligt truende og underligt hos sig selv. Dette ligesom belastede og læderede åbnede han senere mere op for til Birgit, og han anslår det fra en anden side længere oppe i brevet, hvor han taler om behovet for at værne om »det sarte og fine i os«. Hans forestilling om at nå til overvindelse af en art strindbergsk brod fra Haslev-årene er åbenbart på dette tidspunkt mindre et spørgsmål om at knytte sig til Johannes V. Jensen end om at være »en kristen?« og om at være »din Ven«.

Om Birgits forudsætninger for at bistå ved en sådan lægende proces skriver hun i forlængelse af sine oplysninger citeret ovenfor: »Vid tiden för min bekantskap med A. var jag fortfarende lika barnafrom med en fast tro.«

De barnligt religiøse forudsætninger var dog kun en side af en stor sammensathed af barnligt og erfarent, af mildt og stolt, hos den pige, hvis »Ridder« Martin A. Hansen måtte udnævne sig til i et af de følgende breve (18.5.30). Og når

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han i det ovenstående brev kan udbryde: Du er så beskeden, gid jeg var det, så er den usvenske glose beskeden her nærmere at forstå: en ubrovtende, tungsindig-stærk oprigtighed af mærkelig bydende, både bortvendt og aktivt-indgribende natur. I et lille erindringsglimt nogle måneder senere (23.10. 30) viser han sit blik for dette beskedne ved Birgit og for den gådefulde aura omkring det af høj mulighedsværdi og skæbneformende kraft:

»jeg tror ikke, at der blandt *mange* af de svenske flickor findes dit grublende, tit tvedelte Sind og saa samtidig denne konkrete, impulsive Handletrang. Jeg skal sige dig, jeg husker begge Ting fra vort Samvær i København og det har fængslet mig mer, end jeg rigtig har vidst af. Jeg husker, at vi paa Glyptoteket befandt os i den moderne Afdeling, vi saa dit Fotografi, Prøvebillederne – knapt saa meget Malerierne, hvilke jeg gjorde mig hæderkronede Anstrengelser for at henvise Opmærksomheden paa – – ja saa blev du væk – aandelig talt væk – du stod væk og drømte et Par Minutter – blev pludselig dig selv og med et hurtigt, uendeligt bestemt Nik drejede du om – – ud af Døren – ind til næste Rum. Jeg bed Mærke i det Træk, man lærer ofte mest af et Menneskes Indre at kende ved de smaa tilsyneladende ligegyldige Situationer. Og siden forstærket gennem Brevene – undertiden, tror jeg at kunne sige, har du skrevet med et vist Forbehold – – maaske bedre en vis Angst for rigtig at give dit Grublersind frie Tøjler – – maaske ogsaa bundende i den Fare en Kvinde instinktmæssig aner ved at aabenbare Tanker og Følelser uden at kende sin Modpart tilstrækkelig. – En Natur som dig – – ikke alene med dit Drømmersind, men ogsaa med denne Side af Handlingens overraskende Styrke – vil betyde ikke lidt for dem, der kommer dig nær.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Retrosp. om branden maj 1930 og om moderens forsynstro

Primo sept. 45 Kristine Hansen til sønnen

I det følgende brevuddrag ser moderen tilbage, efter at Hans Peter Hansen var død 21.3.45.

. . . Jeg tror at Gud selv førte mig og Far sammen, derpaa tvivler jeg ikke. Jeg mindes en Aften Far og jeg sad sammen i Lysthuset oppe i Peder Pedersens Have i Varpelev da jeg var rejst derop og tjene [,] som vi sad der saa stille og talte sammen om Høstens Slid kom der saadan en underlig Susen i Luften og lige ned langs med den Stolpe eller det Træ vi sad ved for der en bred stærk Lysflamme som gik ned i Jorden. Jeg blev meget forskrækket men Far sagde saa at det maatte være St. Vælsild en Udladning i Luften. Vi talte saa om om det kunde betyde Forbandelse eller Velsignelse over vort fremtidige Liv og tog det som et Løfte om Velsignelse og har følt det selv under de trangeste Kaar. Og saa dette mærkelige da du blev født at vi havde de mange store stolte Fugle og sad ude paa Rygningen af Længerne. Jordemoderen havde jo da heller aldrig oplevet det Særsyn at Storkene bogstavelig kom. – Ikke at vi to Far og jeg har været indbildske eller overtroiske men vi har taget det som Varsler om at vi var *ikke glemte*. Og hvor uendelig mange Gange har vi ikke oplevet det velnok allerstærkest den Gang vort Hjem brændte. – Alt var jo ligesom gaaet i Haardknude for os [,] blandt andet havde det strenge Høstaar 1927 hvor vi kun høstede Avner og den strenge Vinter 28-29 hvor Far kørte Mælk [,] slidt forfærdeligt paa vor ringe Beholdning. Jeg kan blandt andet huske at Købmanden sendte os en Regning paa ligeved 600 Kr. og hvordan i al Verden skulde vi dække det uden ved Salg af det Hjem vi satte saa stor Pris paa og holdt saa usigeligt af. – Jeg husker at min Aftenbøn altid formede sig som et Nødskrig om Hjælp og bad Gud selv rede de filtrede Traade ud og hugge Knuden over [,] saa vilde vi bøje os for Hans Afgørelse. – Derfor da det blev sagt om at det brændte hjemme at Lynet slog ned og alt dette saa tænkte jeg der kom Svaret og jeg takkede for at vi var blevet hørt for nu kunde der frigøres Penge *og vi havde dog vort kære Hjem*. Og aldrig vil jeg glemme da jeg naaede hjem og saa Far gaa der saa stærk [,] rigtig en Mand der kunde bære ogsaa dette. – Og hvor var Far taknemlig ja stolt over at alt blev indrettet saa

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

godt [,] vel nok allermest glad for det nye Stuehus men dernæst for sit Loft til Sæd derovre i Udhuset. Ja hvor kunde han dog glæde sig. . . .

Branden indtraf en søndag, den 25. maj 1930. Familien var på det tidspunkt ikke hjemme, men til et ungdomsstævne inde i Strøby og sad i kirken, da de hørte lynet slog ned. »Vi gik Dagen efter i Tomten og ryddede op. Muntert var det jo ikke«, fortæller forfatteren i kronikken »Træet« 5.2.46.

I virkeligheden befandt han sig nu i Haslev, indtil videre bundet til sengen af et upoetisk, men voldsomt anfald af fåresyge, som havde ramt ham kort før afslutningen af hans omtalte, månedslange eksamens-rush. Sidste fag måtte han således klare fra sengen i svært opsvulmet tilstand, hvad han dog også gennemførte til udmærkelse, selvom han ikke blev i stand til at holde demissionstalen, som meningen havde været.

I debutromanen »Nu opgiver han« lod forfatteren det nødvendige opgør med det gamle liv blive afsluttet med en symbolsk gårdbrand, hvilket vel foruden af den seksualpsykologiske brand i J. P. Jacobsens »Mogens« var inspireret af den rystelse, der konkret sad i ham fra budskabet om, at det klenodie som barndomshjemmet på så mange måder var, var blevet tilintetgjort.

I den sene og frit sammenfattende, men påfaldende åndsfine revy over sin lange tilblivelsesproces, essayet »Maleriet, som endte i Ilden« 17.10.53, fremholdt han retrospektivt *lutringen* som ildens symbolske mening, en renselseslov, der bød den folkeligt helhedssøgende og romantisk forlismalende aspirant at skrive sig gennem 30ernes individualistisk socialstemte, råt moderne litteratur for at komme fri af sin dilettantisme. Den i essayet opdigtede kunstnerskikkelse der viser ham den trange vej, er – næppe helt tilfældigt – en svensker.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

30.5.30 Alfred til Birgit

. . . Tak for dit dejlige sidste Brevet. Sjældent har du skrevet saa skælmsk, saa fortjusande, som du gjorde her. Det Brev er blevet læst adskillige Gange under min Sygdom, kan du tro. En mycket djärv plan! – Tror du ikke jeg kan optage den? Jo du kan stole derpaa; jeg havde intet bedre at udfylde min Ferie med end Tanken om et Sommermøde med dig – saadan, hvor vi rigtig kunde tale med hinanden om – ja det fandt vi nok paa; det var sandelig en fin Ide. Bare du, naar vi mødtes, ikke blev meget skuffet. Jeg kan undertiden blive overfaldet af Træghed og Tunghed, saadan at let Konversation falder mig svært, men saa vidt jeg ved er Birgit ingen Ynder af det lette og det overfladiske – vel?

Altsaa jeg vilde meget gerne mødes med dig til Sommer deroppe et Sted – en Dag – det skulde være en dejlig Dag med Sol udover de blaanende Vidder og et enkelt lille Vindpust nu og da – kommende ude fra Havet og purrende op i dit høstgyldne nordiske Haar. Men hvordan og hvorledes? – Og hvis du maaske skulde fortryde din djärve Plan?

En anden Ting, Birgit. Jeg tror jeg har nævnt det før i et af Brevene, nemlig at jeg er fattig. Ikke at forstaa saadan, at jeg staar fuldstændig uden Eksistensmidler og den Slags, men jeg har endnu aldrig været saa overvældende økonomisk godt stillet, at jeg f.Ex. har kunnet klæde mig rigtig up to date. Maaske skyldes dette, at jeg har anvendt mange af disse Penge til Bøger og til Malerisager og tænkt mindre paa Klædedragten. Der kommer vel snart en Dag, hvor jeg ogsaa i den Henseende kan repræsentere min Stand. For Resten maa jeg hellere med det samme fortælle dig om en trist Tidende, jeg fik i Mandags. Jeg fik at vide, du, at mit elskede Hjem var brændt, gaaet op i Luer. Lynet slog ned og antændte Bygningen i Søndags Aftes og en Time efter var der kun Aske og røgsværtede Mure tilbage, det var tungt du. Og jeg kunde ikke engang komme hjem at trøste mine kære, jeg var bundet af Feberen. Aldrig skal jeg se mit Hjem med de mange Minder mere. . . .

Ogsaa økonomisk er det et ret stort Tab. Derfor har jeg ogsaa færre Udsigter til nogen som helst lukseriøs Sommerferie. Men du, jeg gør hvad jeg kan. Jeg søger efter Plads, faar jeg en, er jeg ovenpaa. Men nu vil jeg male og tegne og sælge noget af det. Saa maaske

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vil jeg se at komme til at holde et Par Digterforedrag (»Henrik Ibsen« – »H. C. Andersen« eller nogle andre) eller ud at læse op, recitere Digte. – Til København kommer jeg nok, ved blot ikke hvornaar, da jeg ikke har talt med Myndighederne endnu, men min Eksamen gør nok sit dertil.

Jeg vil gerne, meget gerne til Sverige til Sommer. . . .

Efter at have modtaget dette brev forholdt Birgit sig tavs i længere tid end sædvanligt. Det fremgår af et brev fra ham, 11.6.30, hvor han undskylder tonen i sit første – »for det var vist lidt underligt – bedrøveligt, tror jeg. For jeg var træt de Dage. Nu hjælper det.«

Derefter måtte Birgit atter vende tilbage, som det fremgår af nedenstående svar fra ham.

2.7.30 Alfred til Birgit

. . . Tak for dit Brev, det ventede. Da jeg skriver saa sent selv (omend jeg gør det med Vilje – for *Hævnens* Skyld! – tilgiv) vil jeg ikke skænde paa dig, at du saadan lod mig gaa i Kvaler. Om Sommeren dur man heller ikke saa godt til at skrive– man døser hen i den dejlige Varme, lader sig opsluge af Solens foryngende Straaler, jo Sommeren er dejlig.

Tak for din Deltagelse, som du udtrykker i dit sidste Brev, Deltagelse i Sørgmodigheden over mit brændte Barndomshjem. Nu bygges der op igen. Godt med den Sol. Begge mine Søstre er hjemme sammen med mig nu. Inger og Karen. Inger 19 Aar – Karen 16. – Vi bor ikke hjemme, men i Skolen . . .

Men jeg vilde ellers tale om min Sverrigstur (nu ser jeg, at jeg staver Sverige forkert, det gør jeg vist ofte i Tanker, da jeg har lært det saadan i Barneskolen, forlad og oplys mig derom).

Du overlod mig at afgøre det. Og jeg *har* lagt Plan, og for Resten ogsaa indrettet mig derefter. Jeg har faaet ordnet det saadan, at jeg rejser herfra Mandag Morgen tidlig, cykler over København-Helsingborg til . . . fortsætter helt til Kullen samme Dag og saa overnatter der. Saa tænkte jeg, at du Dagen derpaa Tirsdag kunde komme derop, saa vi var sammen der. Hvordan jeg vil disponere over Resten

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af Dagene, ved jeg ikke endnu. Men ser du – jeg har hele Tiden gaaet med den falske Opfattelse, at det var fra den 10. Juli, du var optaget, ikke fra den 8.! – Jeg har lige set, at jeg har taget fejl i det Stykke. Og ved knapt, hvad jeg skal. I værste Fald kunde jeg maaske starte *Søndag* Morgen saa det blev Mandag vi mødtes, men mer kan jeg heller ikke rykke det frem tror jeg; og der er en Hage ved Søndag, der skulde jeg nemlig deltage i en Svømmekonkurrence hernede – og dér er jeg taget ud til at kæmpe for min Fødeby Strøby i Kapsvømning. Jeg er spændt paa, hvad du skriver. . . .

Jeg glæder mig umaadelig til at mødes med dig, hvis alt kan gaa i Orden. Samle Planter, »pråte« – se på hinanden, se paa Naturen, det kan vist blive en altfor dejlig Dag. . . .

Resten af brevet består af udførlige detaljer om det praktiske, i form af en fuldstændig tegning over rejseruten og et sæt spørgsmål han ønsker besvaret vedrørende tid, sted, måde osv. for deres møde. I sidste øjeblik indløb der imidlertid afbud fra Birgit. En veninde havde inviteret hende på et ferieophold i Vittsjö øst for Hallands Ås.

Af sted på sin Sverigestur kom han dog alligevel. Den blev gennemført delvis kollektivt, i selskab med to af de mest gudsforgående af hans kammerater (lærer Hedings søn Erik, som havde været hans vilde legekammerat fra drengeårene, og oprøreren, den senere musiker og komponist René Grahn fra Haslev), men tildels også efter hans egen tanke: i al hemmelighed indfandt han sig i løbet af turen på Birgits hjemsted og malede et billede af dét af stedets huse, som han måtte formode var den udvalgtes bopæl.

Det var nu ikke det rette. Da han i løbet af tre efterfølgende breve fik fortalt om flermandsturen, herunder gjorde en forblommet antydning om et malerisk hus oppe ved Skånekysten – og spurgte om hun kunne gætte, hvad han havde lavet under hendes Vittsjö-ophold, fik han svaret (således gengivet retrospektivt af Birgit):

»Du gjorde turen i alla fall och målade av min farfars hus, men där bor inte *jag*.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bl.a. fordi meningen fra hans side dog havde været god (billedet skulle være en gave), forblev den uheldige rejsende længe ude af stand til helt at indgå på pointer af denne art fra pigen i Sverige. I indledningen til et langt brev 22.7., hvis sidste del bringes nedenfor, tilslutter han sig hjerteligt en erklæring fra hende om, at et snarligt arrangeret nyt møde vil være nødvendigt, idet han dog med en vis indstændighed erklærer sig kun tildels enig i hendes »– maaske alligevel rigtige – psykologiske Forklaring: Brevveksling (alene) fjerner«.

22.7.30 Alfred til Birgit

. . . Mærkelig nok – (maaske) har vi to aldrig samtalet om Kærligheden. Det helligste og skøreste her i Livet bør dog jo ogsaa berøres med en nænsom Haand og det fordrer ikke Løndom, men Stilhed – netop det sidste – den forbavsedes Stilhed naar man staar over for Skæbnens og Hjertets Valg; maa jeg citere et Par Strofer af J. P. Jacobsen om dette: Stilheden – den tavse Undren over for Kærligheden:

Stille du elskede Kvinde,
tyst maa vi vandre vi to,
der sover en Sang herinde
i Skovens natlige Ro.

Stille er Vover og Vinde,
tavs er hver Sangfuglemund,
tiende Kilderne rinde –
blankt over mossede Bund.

Maanestraalerne spille
tyst mellem Bøgene frem,
langs ad Stierne stille
blunder en lyslig Bræm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sølvskyen selv deroppe
hviler paa Vingen bred,
højt over Træernes Toppe
skuer den lyttende ned.

Stille er Vover og Vinde
tyst maa vi træde vi to;
der sover en Sang herinde
i Skovens natlige Ro.

Dette er, som staar man i Mulmet af den nærliggende natlige Skov, da tier man, men Hjertet pumper Stød i Stød, fordi Alnaturen flyttes – ikke alene hen omkring én, men ind *i* en. – Samme Undren for Elskoven, du.

Jeg har aldrig været forlovet – jeg misunder dem der er det; sidde to og lytte i den tavse Undren!

For er man ene, da bruser og larmer det vildt og truer med at splitte alt. *Det* kender jeg. Jeg holdt en Gang af en flicka herfra – ja holdt af – igen et Udtryk, der næsten er komisk ved Siden af den Sindstilstand som min Forelskelse drev mig ud i. Nu var jeg ung – ganske ung, trods det at jeg vel i en ret tidlig Alder stod nogenlunde voksen over for Livet. Men hun lod til at holde af at samtale med mig, at høre mig læse lidt op, at jeg tegnede, vi snakkede ikke lidt sammen – saa jeg troede, at jeg havde Haab. Som det er gaaet Tusinder andre før mig, var jeg snart i den syvende Himmel ved et Øjekast – en Samtale eller andet, men tiest tungsindig og mismodig, saa det tog paa mit Humør og Mod. En Tid saa det helt sort ud, saa jeg søgte at glemme og kæmpede mod mig selv for at drive hende ud. En af mine Venner kom en Dag og betroede mig – han kunde ikke tie – at han var forelsket i samme Pige – vildt forelsket. Det var tungt at faa at vide du. Og saa søgte jeg for Alvor at dræbe, jeg vilde ikke staa i Vejen, for han var ældre end jeg, var smukkere af Ydre, af finere Slægt osv.. Jeg var hans Ven og jeg vidste alt om ham, han ikke alt om mig, jeg kunde ikke fortælle ham om denne Skæbnens haarde Ironi – og opmuntrede (Det kunde her i min Fortælling tyde paa en uselvisk Handling fra min Side, der er større, end jeg i Virkeligheden kan svare til den; det var jo i Virkeligheden Egoisme, der drev, idet jeg gennem hans Held ønskede Død over mine

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

egne ulykkelige Drømme). Men hun syntes om ham, men elskede ham ikke. Han rejste bort og blev snart forlovet der og er lykkelig. Da han var rejst, kunde jeg ikke dræbe alt, hvad jeg vilde. Saa gik det mig som ham, undtagen Slutningen. Hun forstod mig ikke, sagde hun. – Og du, jeg er ogsaa undertiden saa tung og fjern i det. Kan du forstaa? Igen blev der en haard Kamp, en dødshaard Kamp, og havde jeg ikke været stærk fra mine Kampe for at gøre mig hende værdig, tror jeg jeg havde bukket under for Larm og Fornøjelse. – Men du, den Dag kom, da jeg var rolig igen. Saaret var lægt. Trods det at det er et af de haardeste Slag jeg i mit Liv har faaet, at hun sagde Nej. I et Par Aar havde jeg kæmpet, dygtiggjort mig blandt Kammeraterne saa jeg var kommet i første Række. Livet blev noget graat en Tidlang Birgit. Det er ikke graat nu. Det var ikke første Gang, jeg var forelsket, men det var den dybeste. Men det var en Opdragelse. Hundreder har staaet det samme igennem, andre er gaaet under. Men den der staar igennem saadan en Ungdomssorg og faar lægt sit Saar igen, han forstaar at skatte, naar han møder en sand Kvinde, og føler han, at hun forstaar ham, eller at de ligesom ubevidst sympatiserer, da føler han sig rigere og stærkere til Livet. Er du med?

Kan være, at en Kvinde har det langt anderledes og opfatter det hele anderledes. Manden og Kvindens Psyke er jo forskellig.

Nu ved jeg knapt, hvorfor jeg har fortalt denne lille Historie, den er maaske ubetydelig, og fylder kun i Brevet, naar du læser det. Dog, jeg skylder at fortælle noget om mig selv og har her gjort det, lidt af det.

Forøvrigt, man bliver ked af at pråte om sig selv, fordi man kender det saadan ud og ind. Men jeg tror alligevel jeg vil benytte Lejligheden til at give dig et Par Fakta om mig selv.

Min Fars Slægt har været Bønder paa Stevns – Slægt ned efter Slægt – gamle – konservative – stavnsbundne – maaske uden rigtig Syn for andet her i Livet end Penge – lidt for uretfærdigt maaske. I min Fars Slægt er der ingen uden mig, der har læst og det kostede Kamp – min Far ligner knapt Slægten – intelligent og kundskabsrig er han men ulærd; da Slægten dengang var for stærk. – Mor er af en fattigere, men livligere Slægt. Der er Taterblod (Zigøjner) langt ude i min Mors Familie – og de er sorte. Hun har Fantasi og Følelse – lidt tror jeg jeg har arvet af begge. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den voldsomme forelskelse »en Gang« i seminarieårene lå ikke så langt tilbage, målt i objektiv tid. Som nævnt havde Elisabeth fået hans Beethoven-digt 29.11.29, og denne mørklødede, vitalt udstrålende danske pige optog ham vedvarende lige til mødet med Birgit i begyndelsen af marts 1930. Selv kunne Elisabeth – fortæller hun retrospektivt – under deres kontakt i 1928-30 kun have flygtige anelser om, hvilke heftige og blodige stemninger hun skulle give anledning til hos sin sære Des-kammerat Greven, ungpigeligt ubekymret og omsværmet som hun dengang var. Bekendtskabet, der fra hans side var så alvorligt ment, at han to gange anmodede om hendes hånd i en fuldkommen oprigtig og gammel højtidelig stil, belyses videre i senere breve til Birgit.

Når Martin A. Hansen i slutningen af brevet ovenfor giver en kort præsentation af sine forældre og antyder, hvorfra han har det specifikt kunstneriske: fra moderen, så er denne opdeling af de arvede evner forståelig og et langt stykke holdbar nok, også i hans digtertilfælde. Samtidig er der dog, her som især nogle senere steder i ungdomsdokumenterne, en mærkbar tendens til forenkling og postulat netop når det gælder hans omtale af moderen. Trods temperament og trods en udpræget mørk lød, som også mormoderen havde, virker betegnelsen »sort« ikke helt akceptabel om hendes type og omfatter bl.a. ikke indtrykket af den vågne intelligens i hendes *grå* øjne. Og hvad oplysningen om det fjerne zigeunerblod angår, så er der i realiteten, og uanset hvilke kilder og motiveringer der kan tænkes at have ligget bag denne forestilling, tale om en ret usikker og fejlbehæftet antagelse, støttet til udseende og social og geografisk herkomst, en mulighed (ved siden af andre: vendisk, jødisk) der altså kunne antage værdi af faktum for Martin A. Hansen i hans tidlige ungdom.

Hvordan denne, som det synes, ikke helt lykkelige forenkling og fatalistiske udspiling af kontraster og konflikter i det givne slægtsbillede (herom nærmere senere) er blevet til, lader sig næppe fuldt afdække. Der ligger i denne skæbnedannelse, foruden visse objektive omstændigheder, en art

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

uimodståeligt valg fra den unges side, hvorved bl.a. hans møde med moderne litteratur kan have spillet ind. Således måske »Lykke-Per«, spec. kap. 1, af Pontoppidan, hvis roman, da han som 16årig stiftede bekendtskab med den, gjorde ham underlig »trangbrystet« som han betoner i essayet om fynboen »Middagsstunden« (ovenfor s. 29). I denne forbindelse karakteriserer den modent bevidste Martin A. Hansen »Lykke-Pers« dybere forhold til naturalismen med den personlig-aktuelle bemærkning: »Her kæmper Digteren med den store Sladderhistorie og med sig selv.«

En anden tænkelig indvirkning – hvis delvise karakter af intim kvælningsimpuls han dog hverken som ung eller sidenhen var så tilbøjelig til at tage i betragtning – var Johannes V. Jensen, dvs. den senere, uanfægtet mands- og kvindeforevigende, part af dennes forfatterskab. Johannes V. Jensen, hvis frodighed i »Den lange Rejse« og Myterne den unge som nævnt var blevet indtaget af på biblioteket i Haslev, havde i 1924 forfattet en lakonisk »Selvbiografi«. Den blev udsendt som led i en »Serie af Forfatterbiografier beregnet til Indklæbning i Folkebibliotekernes Bøger«. Han oplyser her om egen afstamning: »Fædrene Slægt: Bønder af gammel, blond Race; Bønder og Haandværkere ogsaa paa mødrene Side, men stammende fra Møen og af mørk, antagelig vendisk Oprindelse. Paa fædrene Side knyttet til alle jydske, nordiske og angelsaksiske, gotiske Traditioner, gennem Moderens Blod Forbindelse med den mongolsk-malajiske, asiatiske og indianske Instinktverden.«

Som det vil fremgå, gav Martin A. Hansen i senere breve til Birgit et anderledes indgående og fint nuanceret signalement af moderen. I løbet af hans forlovelsestid indtræder så en normal, dog påfaldende stærkt og smerteligt betonet distancering. Hans forståelse af sin mor skulle med årene undergå en selvfølgelig modning og åndelig vækst, en udvikling hvori der også blev lagt bevidst engagement fra begge sider, og som antagelig blev dybt knyttet til den kamp han fra og med »Jonatans Rejse« tog op overfor »naturalismen« og alt dens væsen. For denne udvikling var og blev der dog sat grænser. Sin frigørelse fra en ungdommelig, men omkring

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1930 ret udbredt interesse for raceafstamning (et led i en vis angst og fatalisme som han efter sine to første bøger klart lagde bag sig til fordel for en tro på *traditionen* som eksistentielt set arv) beviste han siden, bl.a. i det lokalhistoriske essay »Østsjælland« 1949. I dette bestillingsarbejde anfører han ganske vist lidt om »Ansigter med slaviske Træk« i den fattige »Skovboegn« vestfor åen (moderens hjemegn), men kun for at understrege:

»Intet er dog saa svævende som Iagttagelser af den Art, og forøvrigt er der mellem Østsjællændere, som hos andre Landsdelsfolk Norden over, en Mangfoldighed af Typer, forskellige »Racer«, kan man synes; men vokser man op imellem dem, da er de jo allesammen bare Individualister, Kvinder og Mænd, som alle passer mærkelig godt til deres Navne, Karakterer, der tit brydes frugtbart med den fælles Væsensart som findes, hvor Sindet ammer Traditionen. I videre Forstand var den sjællandsk Væsen, i snævrere fintmærkende stevnsk Værdighed.«

Moderens mere individuelle træk og enestående personlige format genspejler sig især i »Septembertaagen« i »Tornebusken« 1946 og i en del af »Agerhønen« 1947: som den ene part af det på éngang særligt fine og sandfærdige forældrebillede i titelnovellen, som del-inspiration til pigen Marie i »Offer«, som stiliseret bærende skikkelse i »Ventesalen«, som formindsket humoristisk vignet i »Fuglene«. – Fra moderens omfattende oplevelses- og erindringsverden var der desuden gennem årene tilflydt digteren en betydelig mængde stof. Da han dedicerede et eksemplar af samlingen til hende, skrev han følgende i bogen:

»2-12-47. Kære Mor! Der er jo Hændelser og Mennesker heri, som du kender. Gid nu der er fortalt om dem i den rette Aand, saa de har noget at sige andre. Der er i »Agerhønen« meget af dig. Tak for det. Kærligst fra Vera og Alfred.«

Hvordan situationen i de senere år kunne knibe sig sammen for ham, får man en fornemmelse af gennem mandsstillingen i »Løgneren«, selvom den dominerende moderskikkelse i denne roman, Marie, på flere måder er langt fra at være et portræt. Modsat faderen, hvis skikkelse og væsen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

efter hans død marts 1945 i stigende grad blev direkte indført og udtrykkeligt hyldet i forfatterskabet, var det i det hele taget mest indirekte og anderledes ufastlagt moderen kom til at indgå deri. Den efterladte familiekorrespondance vidner imidlertid klart nok om forfatterens hjertebundne og dybt opmærksomme kontakt med moderen indtil hans tidlige død 1955. – »Det var dog godt, han døde«, husker en deltager ved begravelsen, at denne mor udtalte og fastholdt, vendt tilbage til graven, mens det enestående store officielle følge bevægede sig ned mod hjemmet i Allerslev.

3.8.30 Alfred til Birgit

Det følgende brev skrives på et hotelværelse i Præstø sent søndag aften, efter at brevskriveren har overværet en stor folkelig sommerfest i denne by. Hans erindring om festen – forøget med indtryk fra andre lignende – blev siden et stående inspirationsstof, første gang anvendt i et oprindeligt kapitel af »Nu opgiver han« som dog udgik og ikke er bevaret. Stoffet blev derefter udnyttet ved det satiriske afsnit om Hundredårsfesten i »Jonatans Rejse« og påny i det udeladte poetiske kapitel af »Lykkelige Kristoffer«, »Sankt Hans Aften«, som kom med i den posthume »Konkylien« 1955. Men især tog forfatteren det op i den store dybdepsykologisk og »dybdehistorisk« eksperimenterende nutidsnovelle »Midsommerfesten« 44-46, hvis vigtige skyldmotiv (kvinden Alma og forbryderen med kaldsnavnet Georg) jeg nævnte ovenfor s. 29. Trykt i »Tornebusken« 1946.

Til baggrunden for den sårede sjæl og forlegent anakronistiske kaldsvilje der udlader sig i brevet fra Præstø, må man utvivlsomt medregne hans endnu uopgjorte mellemværende med Strindberg. Dette anedes vel også i hans nødtvungne lille offer på »Hævnens« alter i indledningen af brevet 2.7., og at det ikke skal forstås sådan, at Strindberg nu var en forfatter han havde lagt på hylden, fremgår af en detalje i følgende klip fra en hilsen, bl.a. med rapport over sommerferien, han seks uger efter Præstø-brevet og i roligere til-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stand skrev i seminarieklassens vandremappe, 18.9.30:

»Har skrevet og afsendt ca 13 Ansøgninger, faaet Svar paa én (at Pladsen *var* optaget). Og vil fremdeles søge, hvad der kommer. Godt, at det er i Skjul af Afstande, vi er Konkurrenter. Ellers har jeg i Sommerens Løb ageret Bygningsnedriver, -opbygger, Jord- og Betonarbejder. Drevet Svømning og – læst 35 Kriminalromaner bl.a.; straks efter Hjemkomsten med det »bredere Hovede« duede jeg ikke til lødigere Ting – og sluge Bøger skal jeg; jeg fandt Moro i at finde Forfatterens svage Punkt i Opbygningen af Handlingen. Læg Mærke til Resultatet: Conan Doyle stod sig afgjort bedst. Senere nogle Stabler: Tolstoj, Strindberg, Rydberg, Undset, Hamsun, Bønnelycke, Gunnersson, Gravlund, Egebjerg osv. osv.. For Tiden er jeg i Gang med Eibes Engelskbog. Sprog skal der til. Foretaget adskillige kortere og længere Ture – væsentlig paa Sjælland (Portemon.!).«

I et par linier i et arbejdsnotat til »Midsommerfesten«, 9.4. 46, gik Martin A. Hansen selv, skønt kun sporadisk, ind på novellens tilknytning til personlige oplevelser og stemninger ca. 1930. Stedet er mig bekendt det eneste i hans papirer og breve *efter 1939*, hvor man kan finde en art direkte henvisning til det svenske forhold. Henvisningen er ultrasummarisk og følges af en ligeså kort angivelse af det ligesom læderede og belastede i hans indre, der var fulgt med fra Haslev-tiden. De her benyttede, af mig understregede ord er tilmed så ulæseligt skrevet, at tydningen af dem først har kunnet foretages efter udforskning af ungdomsbiografien: »... Oprindelsen til Fortællingen gammel – ældst visse helt ydre Træk – selve Festen. Overværede, vistnok 1930 en Sommerfast (Regatta) i Præstø, en temmelig oprevet Periode, Gæld, *Svenske eventyret*, *Nag* [eller *Aag*] fra Haslev, en ond Tid.«

Kammeraten han besøgte i forbindelse med turen til Præstø, og hvis stilfærdige hjem han oplevede i stærk kontrast til det larmende festgøgl, må have været den tidligere omtalte Johannes Kærdrup-Larsen (ovenfor s. 33).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Birgit!
Ja Brevet følger alligevel nu – nu vil jeg skrive, fordi nu er jeg oplagt dertil. . . .

Hvorfor er jeg oplagt til at skrive og hvorfor skriver jeg? Jeg har suget ind i Dag, set meget i Gaar og i Dag paa Steder og Ting, hvor andre ingen Ting ser – og det letter ens Bevidsthed for et usundt Tryk, naar man skriver. Derfor trætter jeg.
Et Par indledende Bemærkninger. – Jeg er paa Tur, nærmest Forretning nede i Sydsjælland – et Par Dage (kører hjem i Morgen) og besøger samtidig en Kammerat.

Forretningen bestod i at jeg har været samlet med et Par unge Skribenter (uden Navne!), der i Forening med 4 andre og til syvende mig udgiver en Samling af Noveller af vore yngste kendte Forfattere i en Slags Aarbog, der kommer i Oktober og hedder »Ny Ungdom« (Et meget fordringsfuldt Navn dybere set – men der menes: den nye Generation af Skribenter, Digtere). Mit Ærinde har været at fremlægge nogle Skitser og Udkast til Omslagsbillede til dette Skrift – det skulde jeg nemlig tegne – nu er det valgt – . . . [Hans medvirken som illustrator blev nu alligevel vraget til fordel for et professionelt bidrag af Herman Madsen, en vignet med en mand knælende for en balklædt kvinde. Året efter, da den oprindelige initiativtager, H. P. Hansen fra seminariet i Vordingborg, udsendte en slags fortsættelse af sin årbog på stærkt formindsket basis, bidrog hans kammerat derimod – også som et led i afviklingen af deres økonomiske mellemværende – med en omslagsvignet. Den forestillede en ulv, slunken og hovedstrakt tudende i vinterødet.]

I Gaar var vi altsaa samlede tre her i Præstø – i 8 Timer diskuterede vi dels Skriftet, dels Litteratur, Kunst, socialt Liv osv.. I Aftes tog jeg saa paa min Cykle af Sted til min Kammerat et Par Mil herfra, i Aftenens Mørke punkterede Gummiet – og jeg overnattede med mit Tæppe under aaben Himmel, under den vældige Himmel, det er vidunderlig, men det dur ikke for en svag Kvinde, hvis Helbred ikke er stærkt (tag dig i Agt for Kulden om Kvælden nu!) –. I Dag har jeg været sammen med ham i hans Hjem – et lille stille, dybt kristeligt Hjem, et hvor man føler, at alt glider paa en egen fredfyldt Maade – mens alt andet larmer uden om. Det hviler. Imidlertid tog jeg derfra hen ad Aften og ind til Præstø paa Hjemturen med nogle Breve og for at se lidt paa den store Folkefest her i Dag

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

(har set paa den til hen ad Midnat) og har nu lejet et Værelse for Natten for at skrive. . . .

O for en Folkefest! – Ha »Folkefest«! En Larm og Støj – et Virvar af Lyd, et Helvede af Spektakel, Raab, Skrig, Brøl, Latter, Snak ind mellem skingrende Horn og Skralder, kimende Klokker, øresønderrivende Lirekasser, Musik, Dansemusik, falsk og anmassende, Kling og Klang af Øl og Spiritusflasker – aah et nederdrægtigt Spektakel! – Og for Øjnene –. Skrigende Farver, Reklamer, Kjoler – disharmoniske og grelle, Barer med skinnende Lygter – illumineret overalt – et smukt, et vakkert Syn. Og saa Menneskene. Tusindvis er der af dem. Da jeg gik var de alle »glade«. Mange af dem drukne – nogle døddrukne, ravende og savlende – Dyr! Mænd og – ikke Kvinder – for en *Kvinde* er ikke saa – »Tøser« (paa Dansk et ikke fint Udtryk) – skrigende og larmende, halvnøgne – disse halvdrukne og heldrukne Mænd parret med disse Tøser – Skønhed? – Moral? – Se dem paa »Bulen« i Dans, disse hæslige Niggerdanse, der er en Karikatur af Plastik og yndefuld Rytme. Den utilslørede Sanselighed lyser ud af de slappe Træk og de sløve Øjne og Mænds og Pigers Transpiration samler sig til een dampende Øl- og Elskovsmose – . . .

Ensom (hvor der er mange Mennesker er jeg det tit) slentrer jeg rundt blandt Publikum, kender ingen, ingen kender mig – jeg studerer. Men et Studium, der i Resultatet er sørgeligt. Det er Danmarks Ungdom, der vælter rundt her. Det er Efterkommerne af dem, der stod ved Dybbøl og Danevirke – Ætlingene af de gamle Normanner – Sønner og Døtre af den Slægt, der har overværet Historiens blodigste Krig, hvis Rædsler kostede 10 Millioner (Millioner!) Livet, ligesaa mange Sundhed og Førlighed og flere endnu Forstanden – det er Danmark det!

Danskerne er Nordens mest degenererede Folk. Statistikken viser, at vi har mere Kræft end andre Folk, vi *æder* for meget, røde Næser er almindelige, Drik – Mænd, der er noget værd, Mænd i det store Format, kan ikke trives, det store *griner* Danskerne ihjel. Jeg elsker mit Land, mit Flag, mit Folk ja – det skærer saa dybt at se dets Tilbagegang, at møde Tegnet paa Undergangen hos det, det Tegn som Rom, som Babylon og Athen fik, da de gik under, Umætteligheden, Graadigheden, Fejghedens Tegn. Bittert at sande.

Vel, saadan er ikke alle Ætlingene. Nu mindes jeg Hjemmet fra i Formiddags med den stille selvfølgelige Fred – derfra kommer der

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Styrke, og jeg mindes Tider i vort Lands Saga, hvor store Mænd stod frem og rejste Bølger, der rystede Folket af Dvalen. Men det *skal* der ogsaa til.

Jeg tror paa mit Land, mit Folks Fremtid – som jeg tror paa Kærligheden.

Kærligheden, du jeg tror det afhænger af os selv, om den bliver det vi venter, naar man en Gang giver sig den helt i Vold. Jeg tror, der skal daglig Ømhed og Eftergivenhed og Samtaler af Dybde til, for at det kan bære et langt Liv igennem. Livet er ingen Dans paa Roser, men Viljen til at bære det sammen gør saa umaadelig stærk, du. Og jeg tror, at selv efter den tidlige Ungdoms store Skuffelser vil Kærligheden være lige stor og vidunderlig, naar den tilsidst slaar Bro mellem de to.

Du har Ret, ogsaa jeg vil hellere Ensomhed end miste de skønne Drømme om Elskoven, hellere et Liv i ene Grublen end søndrede Idealer og et kynisk Syn paa Livet.

Jeg følte det som vi kom nærmere ved at høre dette om hinanden. Jeg vil gøre alt, hvad der er mig mægtigt for at du aldrig skal fortryde og angre din Fortrolighed.

Natten er saa stille saa stille derude – for Larmen fra Festen kan ikke høres her. Fjorden ligger blank men mørk mellem Byen og de fjerne sorte Skove, og det mumler dernede fra Sivene, mumler og taler med Nattens dybe dæmpede Stemme. Nu og da kan jeg skelne Vingeslagene af et Par trækkende Ænder – men mørkt saa de glider usynlige bort i Ødet – det store, levende, gribende Øde, Naturen.

Birgit, jeg har en Bøn til dig. Vil du tro paa, at jeg kan være med at rejse mit Folk, at jeg kan være med at værne om Manden og Kvinden i Kærligheden, den hellige dybe Kærligheden. Vil du tro paa, at jeg engang gennem mit skrevne Ord kan lægge min Styrke mod dette vældige Maal.

Aldrig er dette nævnt til noget andet Menneske end dig!

Vil du? – Tro paa det, som jeg selv?

Alfred.

Hendes svar på hans spørgsmål skulle – som det fremgår af senere breve fra ham – få en art elementært livsopholdende betydning for den arbejdsløse de følgende måneder, hvor

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han kun lejlighedsvis havde vikartimer i Køge og især måtte fægte sig frem gennem – og tildels bebyrde sit hjem med – de øjeblikkelige økonomiske krav, der efterhånden udkrystalliserede sig af de kammeratligt trufne aftaler om medansvar for »Ny Ungdom«.

I en række bevarede breve fra det idealistiske foretagendes hovedmand, H. P. Hansen, kan man følge denne tingenes afsvalende gang, som trods flere klart betydelige bidrag til bogen forbandt sig med voksende tvivl hos de menige medarbejdere om projektets reelle mening og værdi, og som især blev ubønhørlig, fordi det forlag årbogen var i kommission hos, Woels, trådte i likvidation omtrent samtidig med bogens udsendelse i oktober 1930. Flere af de oprindelige syv fik trukket sig ud i tide, hvad Martin A. Hansen ikke fik, uden at det nøjagtigt fremgår, hvor meget hans typiske solidaritet kom til at stå ham i. Alt i alt løb denne gældspost vel op omkring 150 kr. (Dvs. ca. 1/6 af hvad hans far fik ind i penge om året i disse år). I brevene fra H. P. Hansen kan man desuden følge en del af den diskussion der redaktionelt blev ført om de indkomne manuskripter. Det mest dristige af bidragene – i tendensen ikke ligefrem repræsentativt for årbogen, hvis linie dog blev ret bred og uklar – var en ekstremt seksualrealistisk-social indignationsnovelle af Knuth Becker. Novellen – »En anstændig Pige« – er aldrig blevet genoptrykt, men virker i dag som den mest markante manifestation i bogen »Ny Ungdom«. Dette bidrag har Martin A. Hansen åbenbart ment at måtte bøje sig for uden diskussion. Derimod ses han at have gjort indsigelser overfor et andet bidrag, et mindre fordringsfuldt, men dog i sin art ret pågående stykke af Knud Bruun-Rasmussen, en lille soldatermonolog som med dobbelt brod gengiver en vis kynisk-afmægtig tone i en fortrydelig gift mands omtale af sin skæbne overfor det velskabte køn. I et brev 14.8.30 må H. P. Hansen forsvare Bruun-Rasmussen:

»Jeg synes Du misforstaar Situationen. Han er jo den neutrale Satiriker. – Jeg har ikke Tid til at skrive et langt Brev, skønt der egentlig var saa meget jeg gerne vilde skrive til dig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

»Naar Verden giver Øretæver, saa staa godt fast,« sagde Woel til mig en Dag – jeg lader det gaa videre til dig.«

Og i et følgende brev, 18.8.30: »for mig staar Br.R. som en *Ironi.* 23 (eller var det 82) taler ud fra sin Aandsforladthed – Kærligheden, kender han jo ikke, ved ikke hvad er – thi Løsenet er hverken aandsforladt Ægteskabs-Helvede, eller »fri Kærlighed« – og det er vel ogsaa den Erkendelse, Læserne skulde komme til.«

I oktober da årbogen udkom med bl.a. de her omtalte to bidrag og fik sin nødvendigvis kølige modtagelse i Haslev-kredse Martin A. Hansen havde tilknytning til, var det dog ikke så meget Bruun-Rasmussens sjælelige, som Beckers fysiske anstødelighed man heftede sig ved: »Selv om der virkelig gives Forhold, som der er skildret i »En anstændig Pige«, saa ønsker vi sandelig ikke at se det paa Tryk.« (Kæden 17.10.30).

Beckers skildring – bl.a. af ungdoms-onani – *var* også tendentiøs.

Men i august-september kendte man i Haslev-kredse endnu ikke nærmere til den første bog Martin A. Hansen skulle komme til at lægge navn til. I dagene 22.-23. august deltog han i jubilæumsfesten på seminariet, hvorom han med selvfølgelighed rapporterer i et brev til Birgit: »var dér sammen med mange af de gamle Kammerater. Det var morsomt.« (29.8.30).

Desuden havde han hendes svar på den blanke tilståelse af hans nød under folkefesten i begyndelsen af august. Hun skrev, at hun troede på ham, og at hun vilde bede for ham.

22.9.30 Alfred til Birgit

... lad mig fortælle en Nyhed fra David – en Ide, han har faaet – en fin pragtfuld Ide. Han har skrevet mig og de andre »Kavallerer« til (om »Kaval.« senere) og foreslaaet, at vi skulde mødes i København i Efteraaret eller Vinteren med hver sin Dame en Søndag til et stilfuldt Maaltid og drøfte Minder og Fremtidsperspektiver sammen. Han har ligefrem lavet en Skitse af Bordet og Gæsterne, med Bog-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

staver betegnende de forskellige Damer og Kavallerer. D=David – E=Evald – B=Birgit – G=Greven osv. Det var hans Tanke at vi skulde komme en Lørdag, hvor Præsentationen skulde foregaa og privat Samvær! – Damerne skulde overnatte paa et Missionshotel – vi andre hos David. . . .

. . . Hvad siger du til alt det?
Selvfølgelig kan vi to arrangere et Møde *før* den Tid.
Mange Hilsner – Alfred

Tanken om et personligt møde mellem de to før Kavallerstævnet blev søgt realiseret de følgende dage. Gennem en hastig beslutningsproces resulterende i et hovedkulds telegram til Sverige lørdag eftermiddag, fik han signaliseret til hende, at hun skulle tage med færgen over til København, hvor han ville møde hende den følgende formiddag, søndag den 27. september. Da hun imidlertid nåede frem, var han der ikke, hvorpå hun sejlede tilbage med samme færge.

I virkeligheden *havde* han nu været der, og da han et par dage efter modtog et mildt overbærende og iøvrigt forvirrende utragisk formet brev fra Sverige, opklaredes det, at begge – dog især han – havde kludret i tolkningen af afgangs- og ankomsttidspunkter, således at de hver for sig med ca. halvanden times mellemrum havde befundet sig ulykkeligt ledende i færgelejet.

Ved samværet i København havde det bl.a. været hans plan, at de sammen skulle nå at se den store Rodin-udstilling på Charlottenborg, som sluttede søndag. Denne kom han nu til at opleve alene. I et brev til vennen Johannes, som han skrev den følgende dag og hvori han forholder sig fuldkommen tavs om sin egentligste hensigt og (endnu uopklarede) skuffelse med Københavns-turen, udtrykker han sin begejstring for »den store, voldsomme – tit naive – undertiden simple lidenskabelige Rodin med sin Renaissancefantasi og sin grove Pensel«:

»det var med en næsten hellig Ærefrygt jeg stængede alt andet end Kunst ude – i fire Timer stod alt andet stille mens jeg nød Mesterværk efter Mesterværk – 150 ca ialt.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I den store, afgrundsnære erindringshistorie fra indkaldelsen 1939, »Septembertaagen« i »Tornebusken« 1946, som jeg siden skal vende tilbage til, anvendes Rodins »Tænkeren« som et af symbolerne i den helhed af refleksions- og seksualdæmoni, opgivelsesdrift, vaudevillestemning og katastrofeviede *angst*, der skal forbinde samtlige personer i historien. Kierkegaards dæmoni-syn i »Begrebet Angest« medindføres.

Ultimo sept. 30 To efterladte digte

Eg træder
trælsomme Veje
Blodet hans bovler
i Mordbrandslue
– – – –
Vildt suser vejløse Vind
– i Granen – –

Sen November
Nordland med Skov
og frosthaarde Mark
med brusende Smaahaves
blaahvide Bræm
med Blink
af Stormmaagers Bryst
med kølige Lundes
graalige Fred
disende i Daab
af Rimfrostens Nætter
raslende Dans af Løv
med gusten Bronzelød
Vibeskrig fra døde Enges
blege Tæpper –
– –
Muldjordens graasorte
klæge Tynge

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stivnet for Solens Hældning
og den øde Luft
— Nordland —
rovgrisk nu rider
Søernes Braad dig imod –
Vestenvinds Salt
og Nordenvinds Kulde
hærger din Sommers
frugtbare Grøde.

31.9.30 Alfred til Birgit

. . . Onsdag Aften – – sent.
Skrevet efter en lang Spadseretur langs Havet.

Endnu ved jeg ikke, hvordan jeg skal stille mig til din indtagende Plan næste Søndag – – jeg skal sige dig – Tiden er lidt økonomisk trang, nødigst af alt maa jeg vistnok resignere, du – (dette skriver jeg saa underligt tøvende og langsomt) Skæbnen vil det saa. . . .

– – Aldrig har jeg følt mig saa brødebetynget ved Modtagelsen af et Brev som dette – endogsaa Frimærkerne har det været galt med! – Jeg har set paa adskillige Breve fra dig, at 15 Øre kunde gøre det, og jeg har i Distraktion og Dumhed ikke tænkt paa, at mine stundom var for tunge. Det skal ikke ske mere. Selvfølgelig uhyggeligt – om din Værtinde skulde tro sligt!

Torsdag –

Nu maa jeg snart slutte – – sig mig ærligt Birgit, er du ked af mine forfærdende lange Breve? – Jeg skal – med en vis vanlig Resignation – forkorte dem, om du synes? Jeg har ikke forstaaet *alt*, hvad du skrev, var det Ferie, Frihed, I skulde have paa Seminariet den 5. Okt. – hvor mange Ferier – og hvor lange – har I om Aaret?

Hvor mange Timer om Dagen?

Er du ofte hjemme i . . . ?

Har du mange Bekendte i Malmø?

Kan du glemme din mislykkede Tur?

Har du Taalmodighed *kun* at skrive til mig de første Uger?

Det store *Møde* bliver (Davids Ide) først *efter* Jul. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

—— Det blev ikke – – noget, jeg gad kvæle det, noget staar i Vejen for vort Møde paa Søndag – men den skal være – herhjemme – helliget dig alligevel. . . .

10.10.30 Alfred til Birgit

. . . Jeg er tit ved at miste Troen paa mig selv. I den mest tragiske Forstand. Paa en Maade kan det minde om Overgangsalderen, men der hører det sig til. Men nu – ved du, hvad jeg kunde have Lyst til og tit drømmer om: at jeg besøger dig, og vi pråter. Det er i dit Rum og du sidder i en Stol eller du gaar og laver – et eller andet – Kaffe vistnok, men det er ligemeget – altsaa vi siger, du sidder i Stolen og jeg paa Gulvet, nej paa en Skammel, saadan – ved dine Fødder og suger Rummets Hygge ind gennem vidttrukne Pupiller eller Kransen af dit Haar i Lampen – du ved, hvordan Haar kan lyse og glimre i Guld om en bøjet Nakke. Mon ikke du sidder og syer. Jeg tror det. Og jeg – jeg har vist faaet Lov for en Gangs Skyld at tænde min gamle dejlige Merskummer – men jeg ryger med Andagt – ikke maskulint – for jeg er bange at krænke den kvindelige vidunderlige Hygge. Maaske er det Storm udenfor – som nu – maaske – lad det blæse! – Hvad vi snakker om, hvor skulde jeg vide det fra? – – det er ligemeget. Jo vi fortæller om hinanden, du sidder optaget af en Naal, som den var det vigtigste af alt, mens jeg snakker om mine Maal og mit Arbejde, saadan langsomt og mildt – kun engang imellem ser du ned – og der er lange Pavser, hvor min Pibe uopdragent begynder at snorke, hvergang Minder og Tanker bliver stærke. Eller du fortæller – stadig syer du – og jeg, men ikke min Pibe tier – og rynker Panden af Foretagsomhed – det gør jeg, naar jeg tænker – .

Og hver Gang det tager et Rusk derude, og det knager i Dørene, saa lukker jeg Øjnene, nej presser dem i, for at nyde det dejlige endnu stærkere.

Et smukt Billede!

Det er min store vaagne Drøm, naar jeg kæmper haardest, læger den bedst. Det er en Drøm.

For Resten drømte jeg virkelig om dig forrige Nat – en underlig Drøm, hvis Pres var saa tungt, at jeg vaagned, – da stod Regn og Rusk i eet Pisk ind ad et aabent Vindue, og jeg tog Luft i et koldt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gisp. Men jeg huskede Drømmen: Endelig, syntes jeg, var vi mødtes, *hvor* ved jeg ikke, men ikke i en By – vi gik i en Eng, jeg havde et Kort over – ja det var vist Danmark, det kan jeg ikke huske, som du skulde se, men der var Vand i den Mose, saa Kortet kunde ikke ligge paa Græsset – derfor *skulde* vi over paa den anden Side en Elv, der drog sig tungt nedover – der var kun et Vadested der – lavt og godt at befare – og paa hin Side var der tørt og godt Land. Vi gik ud. Vandet var køligt, men friskt – – længere og længere ud. Men Elven gloede saa underligt op imod os, grøn og tung af Miles og Aars Vælde, og i Midten var Strømmen strid – strid som i en *Elv*. Jeg maatte støtte dig, mens jeg løftede Kortet højt, for der blev dybt samme Sted, mens Strømmen blev haardere og haardere. Jeg maatte bære dig. Og en Storm brød op, saa Elv og Luft stod i et Skum. Der laa den grønne Mark og lyste i fredelig Sol – saa fagert et Syn der fra Elven. Vi kæmpede og Elv og Storm kæmpede og alt var Kamp – alt, kun den Stribe der foran, set gennem Skum og Sprøjt – – fredelig Sol. Og Kampen var frygtelig, det graa Vand trængte ind i Munden, der prøvede at raabe, og Haar og Sprøjt piskede i Øjnene, Muskler og Sener blev saa ømme som Saar, og stadig, stadig var der lige langt frem til Solstriben.

Som det var værst, vaagnede jeg. Men med Vejret i Halsen, det aabne Vindue var altsaa det reale, der havde været ydre Aarsag til Synet.

Men en ond Drøm.

Forøvrigt elsker jeg ellers Jævndøgnsstormene. Ud i Vejret i en gammel Kavaj – ned til Havet, der er et Rovdyr saadan en Dag, og lade Suset ruske i en. Og Efteraarets lange graa Agre med deres Duft af vendt Muld. Da er det kraftigt at leve. Høre Regnspovens Farvelskrig til Danmark, naar den letter de lange elegante Ben og i sin graamelede Kjole drager mod Syden til Farvernes og Lysets Lande. Og Ænderne – mærkeligt, at de gamle ikke havde Anden som en hellig Fugl i Mytologien, ingen er da en mer mystisk Fugl end den, naar den med Kammerater i Kile og med pilsnar Il skærer Havstokken – som red den Bud for Ran fra Havet. Som en Rune staar Andetrækket ristet under de tunge blaagraa Skyer.

– – Der er diset over Bugten mod Landskrona i Dag. Luft og Mile af Vand.

Jeg er ikke doven – slet ikke, jeg læser og skriver en hel Del.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Og studerer saa forskellige Ting som Socialisme og Spiritisme!
Men mine Breve er dumme og tomme, ikke værd at vente paa.

Mangen, mangen Hilsen
Alfred

15.10.30 Alfred til Birgit

. . . I Aftes læste jeg en længere Biografi over en af vore yngre Forfattere Harald Kidde (død af spansk Syge 1918) en af de sidste Forkæmpere for Aand i Digtningen. En redelig Mand i sin Gengivelse af Livet – tit alvorlig saa det knuger – en stor Sjæl. Han holdt meget af Sverrig, med sin Hustru gennemrejste han Gang paa Gang dit Fosterland – (hans sidste Bog med de vældige Optrin: »Jernet« er fra Mellemsverrigs Jerndistrikter) – elskede dets Natur og Folk. Boede der tit længe ad Gangen og vandrede blandt den svenske Befolkning. Han har engang sagt, at den Dag han faldt til Ro og skulde bygge sit Hus (han var en Vandrer alle Dage) da skulde det være paa Hallandsaas – – »selv Alperne er lyse og klare – af den hvide Sne – – Hallandsaasen er mørk og tavs af Graner – der vil jeg gemme mig og skue ud over de tyve Kvadratmile Land – og over Havet – « saadan noget lignende siger han. Han vilde bo i Filipstad (kan det passe – er der en By af det Navn?). [Filipstad ligger ikke på eller ved Hallandsaas men i Värmland; ønsket om at slå sig ned dèr var en *senere* tanke hos Kidde ifølge J. M. Jensens biografi »Harald Kidde« 1924 s. 55] Hvor jeg forstod. Kun lidet har jeg set af dit Hjemland. Men Kampesten og Birke og i Baggrunden dyster Gran! – . . .

Engang under en sommerferie i seminarietiden havde han – jfr. essayet »Daggryet« marts 51 og det meget fine prosastykke »Huldren« 28.6.42, som blev optrykt i Gyldendals Julebog 1955 – været på en ensom cykletur til Småland hvor han lå i telt i en af de sydlige egne, måske Vährend.

Hvad angår hans drømmende forkærlighed for Hallands Ås, så er den, foruden af hans forelskelse og af en længsel siden barndommen efter svenske landskaber, bestemt af det kaldsmotiv som skribent, han havde udtalt i Præstø-brevet. I dette kaldsmotiv lå eros og dét han i forbindelse med Kidde kalder »Aand«, på en påfaldende selvfølgelig måde forenet, som det også fremgår af en udateret hilsen, antagelig fra

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lidt senere hen på året, hvor han kort erindrer om det »Brev – da jeg bad dig om noget meget stort – om du vilde tro paa min Fremtid – – Kampen for det sandes Ret – Svaret mindes jeg overordentlig godt –«.

Hallands Ås strækker sig over den øverste kant af det nordvestlige Skåne som en naturlig barriere før det egentlige hallandske område. I romanen »Lykkelige Kristoffer« 1945, der er henlagt til Reformationstiden og hvis sørgmuntre kaldelsesrejse begynder i et punkt dybt oppe i det nordlige Halland og følger en sydvestgående, men tungt slynget kurs ned gennem drømmeagtige svenske skovområder og ødestrækninger, bliver en afsides, østligt beliggende del af åsen skueplads for den værste, mest dræbende fase i romanens handlingsforløb. Da den ridderlige Kristoffer og hans følge under voksende uheld, forhindringer og fejltagelser har banet sig en vej ned gennem Hallands »Pels« af skove (kap. 19) og da møder »Mareridtet« – hvor den totale driftsdæmoni kaster sig ind på deres ekspedition, – hvor den naive helt bliver modnet i sin vilje til Kristus-efterfølgelse, men samtidig afgørende indsporet til den forstemte og bortvendte måde hvorpå han skal videreopfylde sit kald, – hvor hans huslærer, den frafaldne klerk, stifter bekendtskab med den akvavit han tredive år senere skal sidde med i en dunk mellem knæene under færdigskrivningen af sin heltebiografi, og hvor endelig gardenen, Kristoffers sjællandske skriftefader, dør som en mand og en helgen på Maria Himmelfartsdag, omend desuden under vamle og kirkeligt ikke fuldt akceptable omstændigheder, – da foregår disse ting i en banditlejr »dybt inde i Skovene paa den østlige Del af Hallands Ås« (kap. 17), »hos en Flok tomhjernede Kæltringer paa den ødeste Del af Hallands Aas« (kap. 18).

20.10.30 Alfred til Johannes

Kære Ven!

Hjertelig Tak for din Epistel!

Er du somme Tider ved at tabe Modet? – Jeg i disse Dage gør det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ofte. Hager mig saa fast i et eller andet – stort eller smaat – – ifølge min Skrøbelighed, vi Mennesker, nogle af os, har svært ved at tage Livet som det er. Saadan med dets Realiteter. Jeg har da – – noget af en Illusionist, som jeg er, vænnet til at døse ved en Pibe med Drømmenes søde Suppe – – ofte svært ved at falde til Ro.

. . . Der er Dage, hvor alt synes mig saa graat – blygraat og tungt at fatte Sammenhæng i. Kristendom i intimere Forstand er jeg baade længere borte fra og dog nærmere end for Maaneder tilbage. Skal jeg karakterisere dette ubestemte, maa jeg sige, at Inderligheden (»Subjektiviteten er Sandheden«) i mit Sind som det centrale giver sig stort humant Udtryk udadtil (er vel ogsaa Bunden af praktisk sand Kristendom) – noget underligt Modstridende (!) – trods den historiske Viden, at Kierkegaard sprængte det humane bort fra det religiøse, det siger man da, og det mente han vel selv, men læs *hans* Beskrivelse af Sandhedsvidnet: er dette, hvis det eksisterede, ikke det store humane Forbillede, den største Filantropisme: Lidelsen for andres Skyld – Korset – grundet paa den Inderlighed, hvis Dybde maatte være saa stor at ingen levende eller død (efter S.K.: »Øjeblikket«) havde naaet Bunden. Ja jeg ved ikke. Tro ikke og byg ikke i din Venskabelighed noget paa dette, at disse Tanker skulde være Liv i mig – kun Tanker. – Om noget kan være mer? – For mon ikke de gode Fortolkere: Digtere, Forkyndere, Missionærer, grundet paa Sprogets Mangel og egen Dømmekrafts Brudthed i Virkeligheden ofte eller altid bruger for stærke Ord om disse Ting – om det menneskelige Sinds Optagethed – mon ikke. Et Ex. – man taler tit om, at man er optaget af sine Tanker, saa man er borte fra sine Omgivelser, i Virkeligheden er dette vist aldrig fuldstændig Tilfældet. Jeg sidder i dette Øjeblik i en Krog og skriver ved en lille Lampe. For jeg har intet Enrum, uden Luften og Havet da. Uden om mig samtaler mine Forældre og Søskende. Og trods min Optagethed af disse Tankerækker (det foregaaende) opfanger mine Sanser dog alt, hvad der sker, næsten alt. Naar en rejser sig, hører jeg det. Samtalen fanges i Spredthed – husker den ikke – men enkelte Brudstykker. Selvfølgelig – for ens Sanseredskabers Forbindelse med Storhjernen kan man ikke selv afbryde, man er simpelthen tvungen dertil: at opfange. Derimod for dem er jeg borte – henvender de noget til mig, varer det længe førend jeg svarer og husker som Regel ikke Spørgsmaalet: deres Dom er den, at jeg er optaget, er borte, er i mine Tanker –

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

distrait, som man siger. Og Digteren siger det samme og slipper det reflekterende Maadehold. I Romaner kan Personen gøre de sælsomste Ting i Optagethed.

Men dette er Relativitet!

Jeg husker fra den Periode, da jeg var mest kristeligt indstillet – turde dog ikke kalde mig »troende« eller »omvendt« osv. – kunde med stor Føje have troet, at jeg troede (deri er jo ogsaa Vilje!) – – men min Tankeverden var dog farvet deraf, mine Handlinger – ikke mindre mine *Domme* om andre – det var i min Konfirmationsforberedelse – selv da husker jeg grant, hvor jeg f.Ex. ved en Altergang mens jeg nu og da grublede over, hvad der skete og undersøgte mit Jeg for at se det fremstige hvidt og rent (dette skuffedes og forstodes ikke den Gang) samtidig med dette, med Stundens patetiske Højtidelighed, da kunde jeg udmærket være optaget af Ting som, hvordan Jens Pæsens Negle var sorte, Jakob Skomar (en saadan har vi, i kristeligt Klædebon!) der rokkede med sit indtørrede Hoved, eller hans Kone der uafbrudt mumlede, hvordan Vinen klukkede i Svælget paa hende ved Siden af. Alt dette med. Eller Stunden da jeg bekræftede Daaben, hvor jeg samtidig med Alvoren i Stunden (for det var mig alvorligt – af overmaade Værdi) var hundenervøs over at knække over i Stemmen, naar jeg svarede, og derved kom til at sige Ja to Gange for meget!

»Hans Hjerte var fyldt af Gud« – forstaar jeg i nøgtern Tilstand ikke – i subjektiv Tilstand. . . .

. . . H. Bang har jeg trawlet og Gunnarson, der af Gemyt synes mig i Slægt med sit Fødeland . . . Søiberg, hans Sprog drager, men Karakterdannelsen synes mig tit utopisk – og andre. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke forstaar den Anmelder, der stillede »De levendes Land« [af Harry Søiberg] op mod Pontoppidans »De dødes Rige« – vel – D.l.L er pos. men ikke konkret, D.d.R er neg. men sand – det ene Syner, det andet Fortælling, digterisk Samfundshistorie ganske vist baaret af et haardt menneskeligt Syn – men skrevet af en større Mand.

Farvel for denne Gang

din hengivne Alfred.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Centralt i den 21åriges (af missionen i Haslev frastødte og mærkede) tilkendegivelse af sin kristne søgen er – foruden dét refleksions- og iagttagerlod han med enestående ærlighed vedgår i brevet – ordet *udadtil* i begyndelseserklæringen: »Giver sig stort humant Udtryk udadtil«. Brevskriveren nødes med andre ord til at mene, at det kærligheds- og offerkald der kan melde sig for ham, måtte have en skjult Kristus-vendt og dermed metafysisk *inderside*. Eller som han frit efter Kierkegaards kategori »Øjeblikket«, men ejendommeligt myndigt, siger lidt længere nede: en dybde så stor at ingen levende eller død har nået bunden.

Associationen senere i brevet: »Hans Hjerte var fyldt af Gud« må vel have en sammenhæng med den erindrede kristelige periode, og kunne for så vidt godt tænkes at vise tilbage til forberedelsestimerne hos den præst han var blevet konfirmeret hos i Strøby. Antagelig har den dog snarere forbindelse til en anden, lidt senere mødt skikkelse end den overvejende højkirkelige og bogligt sindede pastor Holstein, som med sin velmenenhed og sit præg af social og ægteskabelig isolation blev humoristisk taget på kornet i novellen »Synden« (samlingen »Konkylien«), men også – i kirkebogen »Orm og Tyr« 1952 – alvorligt nævnt: »hvidhaaret, fin og glemsom«, en »ensom mand, som forstod faa, men hos dem blev sjælen større og urolig« (forordet).

Trods dette kunne der som sagt snarere være tale om en association til en anden from mand, en virkelig hellig, nemlig til krøblingen Anders fra Spjellerup. Denne – i forb. med debatten om det uskrevne storværk »Kains Alter« 46 – vigtige skikkelse findes dog ikke omtalt i de foreliggende ungdomsdokumenter. Men fra og med 1944 tog forfatteren ham op, første gang i kronikken »En Helgen« 4.10.44. (Senere omarbejdet til »Udflugt fra Landsbyen« og »Paasketur«). Hans møde »som halvvoksen« med den dødsmærkede, kun et par år ældre, invalide hovedtaler ved et ungdomsstævne i Karise har antagelig fundet sted sent på vinteren 1925, da drengen gik hjemme og hjalp sin far, ca. halvandet år efter konfirmationen i sept. 23. Hans mor, som selv har oplevet den hellige Anders, beskriver ham mundtligt således: »Spin-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kel og leddeløs, som om han var født for tidligt og aldrig kommet over det. Så Kristus-præget, at det fyldte hele hans liv. Jeg var engang med fru Heding til et kvindemøde i hans hjem. Det var helt og fuldt Indre Mission.«

Slutningen af forfatterens Missions-kronik fra 44 (som jeg må foretrække pga. dens realistiske renere, mindre monumentale præg end den version, der blev optrykt i »Midsommerkrans« 1956) lyder således:

»Han blev baaret ind under Mødet. Faderen, som selv bar ham, var en kæmpestor, svampet Mand, i hvis Hundeøjne Drankergodheden skinnede. Sønnen var spinkel, lille, sygeligt bleg. Det virkede ubehageligt, frastødende paa mig, da de kom ind med denne hellige Krøbling. Men min Nysgerrighed var saa stor, at jeg gik med derhen, da den ældre troende Karl spurgte, om jeg vilde hilse paa ham. Og var Indtrykket væmmeligt, naar man saa ham paa Afstand, syntes han at være forvandlet, naar man kom ham nær. Hans næsten gennemsigtigt klare Ansigt, der var uden Furer – han var kun et Par Aar ældre end jeg, atten-nitten Aar – havde store, rolige, faste Træk og et Udtryk, der var fri for vammel Sødme, og hvorom Ordene mildt og stolt kun delvis passer. Jeg har aldrig set saa sundt et Menneske som denne syge, lamme Yngling, hvis grove, gammeldags Jakke slaskede om hans Benrad, og aldrig saa modent og dog mærkelig rent et Blik som det, man mødte i hans store, graa Øjne.

Jeg var kraftig, ung, stolt af min stærke Krop, Svømmer, Rytter, Gymnast, stolt af min Forstand; men jeg mærkede, at den Lamme var et langt stærkere Menneske end jeg. Her mødte man en Karakter, en Aandskraft, der uden selv at nyde det eller blot vide det var andre overlegen. Indtrykket var voldsomt, men det mærkværdigste var maaske den Fornemmelse, at han straks forstod En saa godt, at det aldrig vilde falde ham ind at begynde en hensynsfuld eller udspekuleret Samtale, som skulde ende i et Omvendelsesforsøg. Vilde han noget, gjorde han det bedre ved at tie. Og det forekom mig, at han fremfor det udmærkede KFUM-Folk var en af mine egne, blot en større Sjæl. Man kunde se, han var lidt forvirret og forlegen over pludselig at blive Midt-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

punkt, ængstet af de mange Mennesker, ingen Taler, ikke Selskabsmenneske.

Den ældre troende Karl vred Fingrene, saa de knagede, for at finde noget ordentligt at sige, maaske et opbyggeligt Ord. Men saa spurgte den Lamme: »Er I begyndt i Jorden hjemme hos jer?« »Næ, det er vi datte, den er for vaad,« svarede Karlen lettet. »Klagen er heller ikke trukket af Jorden endnu,« sagde den Lamme.

Jeg gik udenfor, mens han til Forsamlingen henvendte et Par Ord, der var imødeset med stor Forventning. Jeg har ikke set ham siden, ikke hørt mere om ham og aldrig spurgt om ham. Maaske er han død, han saa ud til at være en Enok, der ikke færdes længer paa Jorden. Men jeg vilde ikke have det stærke, rene Indtryk forstyrret af Roman, af Viden, der ikke kunde sige En mere. Jeg ønskede heller ikke høre ham tale. Ingen Taler eller Prædikant kunde dengang virke paa mig, som han gjorde det med sit gamle Bondeord: »Klagen er ikke trukket af Jorden endnu«.«

Kla'gen er det sjællandske ord for den frosne og klæge beskaffenhed, der sidder som en skal om den tjenlige muld ved forårstid. Men hvis man for pågående, og uden tålmodighed med denne overflade, begynder i jorden, rammes man af Jacob Bolsmands afsides ord i »Nu opgiver han« kap. 13: »kold Jord er ond!«

29.10.30 Alfred til Birgit

. . . Det, du skriver om, hvad Ungdom trænger til at komme i Forbindelse med, falder paa en Maade i Traad med nogle af mine Tanker. Af de, der mest, i videst Omfang, har holdt mig fangen.

Maa jeg have Lov at fremstille dem for dig – om ogsaa denne Fremstilling blev lidt lang? (Jeg ser dig i Aanden nikke bekræftende!).

Ja, da. – Mine Tanker er i social, kirkepolitisk Retning. Lad mig forudskikke et Par Bemærkninger (men vel ikke noget særligt nyt) – jeg er socialt set ikke *under* noget Begreb Politik (under nogen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ramme) – mit store Ideal er den »hellige Kommunisme« (misforstaa mig ikke – den bolsjevistiske Terror er mig mer end usympatisk, har den end under *de* Forhold maaske været en Nødvendighed) men den er umulig at gennemføre *absolut*, formedelst een eneste stor Grundskavank, en dominerende Lyd: den menneskelige Egoisme. Nok om det: jeg er Demokrat, ret yderliggaaende i visse Henseender, men absolut *humant* indstillet, ønsker nyt indført ad evolutionistisk Vej, ad Udviklingens Vej – hen imod det store Broderskab – Ligheden i Livsvilkaarene (de af Menneskene skabte Chancer – amerikansk!) Værn for svage og Børn, menneskelig, tidssvarende, human Behandling af Lovovertrædere, og først og sidst en Forbandelse lagt – saa sort og uhyggelig, som den kan manes frem – lagt paa Krig – denne Højdemaalet af ufattelig Barbarisme – derfor bort med Militær, bort med storkapitalistiske Truster, thi de skaber Krigen, skabte Verdenskrigen og dens Hav af Smerte . . .

. . . Men ifølge dette Syn maa jeg anfalde den danske – Folkekirke. – Lad mig her indskyde, at jeg vilde, som du, gerne ende min ubundne Omflakken som overbevist Kristen – som *troende* Kristen, for i Virkeligheden er jeg forbavset over den sande Kristendoms Vælde. Over Kristus – ikke alene som det store Inderlighedens, Troens Forbillede ved sit guddommelige Offer – men som den største af alle Socialreformatorer, idet han førte Kærligheden til Næsten ind i Verden, uløseligt knyttet til sin Religion.

– Men Folkekirken – gad vide om det ikke ogsaa er Tilfældet i Sverige – er kommet paa gale Veje. Som en kristelig Institution maa den og dens Embedsmænd Præsterne, Hyrderne, jo sige i Folkekirken *er* den rette Kristendom, og at den er indrettet paa bedste Maade, i Luthers, Grundtvigs, Indre-Missions Aand.

Men den er for gammel, for den er blevet en Luksuskirke for borgerlige Menigheder – og et Levebrød af stor Værdi, økonomisk og æresmæssigt for den højere Mellemklasses Sønner! – Her i Danmark er det største politiske Parti Socialdemokratiet og dem der staar nærmest, altsaa nærmest Arbejdernes og de mindre stilledes Klasse. De har Flertal i Rigsdagen, men er ikke stærke nok til at foretage større Omvæltninger uden ad smidig diplomatisk Vej, og er iøvrigt ikke kristeligt indstillet, men med Respekt. Men nu er det: denne Klasse, Arbejderne er nødt til at lyde en Partiparole, hele deres Existens af-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hænger af Sammenslutning, af Fagforeninger osv., uden dette bliver de trykket ned igen. Følgen er, at de risikerer at stødes ud eller blive boykottet, hvis de slutter sig med Mening og Stemme til de »borgerlige« Partier, og hvad der hører dette til. Og det gør Folkekirken. . . . – Nej lad Kirken følge sin oprindelige Bestemmelse og følge sit Navn »Folke«kirke. Hvis det er umuligt at leve for en Præst med mindre Løn, da indskrænk alle disse aldeles unødvendige Studier, kast disse døde Sprog væk, alle disse teologiske, dogmatiske Forviklinger, hvis Spind udmarver det unge Menneske for dets – tit i Forvejen indskrænkede – Idealitet og Varme. En Forkynder af en saa udogmatisk Lære som Kristendommen behøver ikke en saa vældig Dødvægt af Dogmatik. En Indskrænkning af Levebrød og Studier vilde ogsaa medføre, at mange, der oprindeligt er begavet dertil, kom til og at mange andre vilde glide ud. . . .

»Ja,« vil man sige, »vi indbyder dog *alle* til at komme i Kirke – Kirkeklokken ringer –«. »– Og det personlige Spørgsmaal om Fortabelse maa dog gaa frem for Erhverv og Partiparole –«. – Men jeg siger: »Nej det gør ikke!« Kristendom som Kristus hører uvægerlig sammen med en der, hvor man har sin Livsgerning, naar denne er til Værdi for Medmennesket. – Arbejderen kan ikke svigte sit Levebrød for *Kirken*. Men Kristendommen vil aldrig skille ham fra det. . . .

Og nu, Birgit, nu er jeg færdig.

Døm du nu din Dom. Har du ikke Tid eller Lyst første Gang, du skriver, da gem det til du har Lyst og Lejlighed.

Du skriver om Livet her, dets Tunghed og de graa Sider, det der gør et Menneske mørkt i Sind og Hu. – Hvad skal jeg svare dig. – Jo jeg kunde sige det paa to Maader, begge bundende i det samme, som jeg alt har nævnt: den menneskelige Egoisme. Næst den kender jeg ikke saa stor og stærk en Følelse som Moderkærligheden – – uselvisk higende bort fra sit Ego mod et andets Vel. Forældrekærligheden særlig Moderens er den største af alle gode Følelser. Ja jeg tror den er større end Kærligheden mellem Mand og Kvinde. Alt ofrer en Moder, sig selv om det nødes. De elskende siger det samme. Men jeg kom bort fra mine Forklaringer. Skulde jeg gemme den ene, for den er paa en vis Maade sjælsraa ved Siden af den anden? Nej vi er begge modne, der maa se Livet med egne Øjne. Det mørke udspringer af vore Drifter. Dybt i vort Sind blunder alle disse mærkværdige, tit

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

frygtelige Tanker og Handlinger. Kogt op til Underbevidsthedens Overflade løsnes der Ønsker og Higen, som vi maa rødme for, og som bagefter gør Sindet sygt og tungt. Gennem Arv faar vi meget, gennem Opvækst og Udvikling mere. Intet Menneske slipper for dette. De stærkeste Karakterer overvinder meget, og dog giver det ikke Ro i Sindet. For at opnaa dette maa Brændpunktet i en lægges uden for en selv. Man maa *tro*. Rædsel og Frygt har skabt de primitive Religioner. Ikke sandt – aah det er saa simpelt: For at faa Ro i Sindet, maa man stole paa, at der er noget, et Væsen, der er stærkere end det grimme i ens Liv, noget der kan ventes Styrke af!

Drifterne var det ene, og da disse udspringer for at opretholde Jeget, er Egoismen altsaa Skaden. Saa er der en anden Ting. Har du lagt Mærke til, hvordan nogle Mennesker, de impulsive, de friske og sunde i Latter og Tale, dem, der er Latter over, Lys og Lykke, sjældent, næsten aldrig er grublende Mennesker og tiest ser netop det lyse. De *indstiller* sig nemlig ligefrem paa det smukke og lette af Livet. Jeg vil ikke vurdere deres Indsats, men de er virkelig mindre egoistiske end os, der grubler og drømmer. Det være bevidst eller ubevidst. Saa meget vældigere kan Slaget falde, om de ser gennem en Flig pludselig, men det fæstner sig som Regel ikke. Kan man indstille, vende sig mod det smukke i Livet, *da bliver Livet smukkere. Synes* man, at der er Sang i en Hverdag i en kedelig By, i et kedeligt Klima – med kedelige Folk, ja da lyder der Sang fra Byen, fra Vejret, fra Menneskene. Men det er svært. Og – lad mig ikke glemme det – denne Indstilling er jo ikke ufejlbarlig Medicin. Er man af Temperament en Grubler, kan man kun korte Stadier af Livet blive sangvinsk.

Birgit Tak for alle dine Breve, Tak fordi du vil høre paa mig

din Alfred.

Min Skrift maa du forlade mig – det er gaaet stærkt – det gør det jo – naar man er optaget. – Jeg kunde tænke mig f.Ex. at komme Søndag og spørge dig om din Mening – – – min Mentalitet? Ja, jeg kunde. Skæbnen, Skæbnen.

Noget i sidste del af hans brev kunne paradoksalt tyde på, at en part i *hamselv* – derunder muligvis netop den jordiskbyggende side som det nu snart måtte komme an på for

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hende – *ikke vil* møde hende. Men da den vanskelige Birgit i et af sine følgende breve fremkom med en »Bekendelse« (om at hun havde vekslet et par breve med en anden ung dansker, som hun havde truffet ved et selskab om sommeren) modtog hun en lang, smertelig-ædel argumentation, 14.11.30, hvis pointe af betinget trækken sig tilbage og tilkæmpet stillen hende frit, læsere af »Løgneren« med så nogenlunde sikkerhed selv vil kunne gisne om. I en efterskrift til et brev endnu en månedstid senere, 11.12.30, noterer han: »Tak at jeg maa faa være den eneste Dansker du skriver med Birgit – Tak.«

9.11.30 Alfred til Birgit

... Jeg mindes nu pludselig en Begivenhed fra min Drengetid, der fæstned sig meget dybt i mit Sind. Der var et Nytaar – – vistnok selve Nytaarsnat, da det blev en frygtelig Storm – stiv Nordost – – saa Vejret næsten gik fra en, om man kom udenfor – med Ansigtet mod Vinden fik man Vejret som en kompakt Masse i Lungerne, som skulde de sprænges, vendte man Ryggen mod ligefrem sugede det Aandedraget fra en. – Den Nat var en grusom Nat paa Havet – der gik mange Smaaskibe ned kan jeg huske. Det rystede i Huset og Tagene gav sig for Stormens Ryk. – Ved Midnat vilde Far til Havet (– en gammel Skik, der nu er død paa Stevns – – i onde Nætter gik Sognets Mænd til Havet – om der skulde komme noget ind –). – Og Mor, der altid har været impulsiv, hurtig fra Tanke til Gerning og ikke saa lidt romantisk anlagt, hun vilde med. Hun vilde se Brændingen. Det kom hun nu ikke, for mine to Søstre turde ikke være ene med mig i det farlige Vejr, de græd og bad Mor blive. Men saa fik hun mig med Far. Jeg var nok 11 Aar. Havde før set Havet i Storm, men om Dagen, og ikke, naar der var Fare. Og vi begav os paa Vej, pressede os op mod Vejret, jeg lige i Hælene paa Far, med lange karleagtige Skridt og et forvovent Blik paa de vilde Skyer over os. Regn piskede imod. Allerede et Par Hundrede Meter fra Kysten kom store Skumklatter jagende, og Luften var ram af Salt. Bulderet dernede fra Brændingen havde vi hørt hele Tiden. Og saa stod jeg der paa Brinken og saa Havet i dets rovgriske Skønhed. Skummet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

over Revlerne lyste, saa Træerne langs Vejen dernede dannede Silhouetter mod Brændingen, de stod og rokkede for Luft og Hav. Et vidunderligt Syn. Disse jagende, flossede Søer, der med tordenlignende Brag kastede sig mod den saa kostbare Vej og førte Ton efter Ton bort. Og Larmen af Vandet og de Titusinder af Rullesten var saadan, at det skar i Øret og vi slet ikke kunde opfatte, hvad vi raabte til hinanden. Det var et uforglemmeligt Syn. Med en bred Armbevægelse ud over Havet og Skyerne, vendte Far Ansigtet mod mig – hans Træk kunne jeg ikke skelne – og førte saa Haanden opad, saa den pegede lige op mod Skyerne. – Og jeg forstod ham. *Hans* Vælde.

– –

Hvor er Barndommen en vidunderlig Tid at se tilbage til – saa mange uforstaaelige Ting, som først den voksne fatter, saa mange Begivenheder hvis fulde Rækkevidde, man først forstaar senere. – Saadan som jeg sidder her og skriver og hører Mumlen af mine Forældres Passiar derhenne fra Bordet – Mor syr – denne Knitren af Naalen, der gaar gennem en Knap! — Avisraslen fra Far — mindes jeg saa mange Træk fra hin Tid, der ligger langt tilbage. Krigens Aar. 1915, da Far 37 Aar gammel drog i Orlog og Mor blev ene med os og 8 Kr. om Ugen, du, det var en tung haard, haard Tid. Hvor Mors Ansigt blev magert og graat, hendes Øjne saa funklende af søvnløse Nætter og nervøse Spekulationer – – hin Dag Efteraar 1915, da Kolonne paa Kolonne, krigsberedt Mandskab drog ind i Stevns. Bataillon efter Bataillon af alvorlige, dødsensalvorlige Mænd, unge og gamle, ingen Lystighed, ingen højrøstet Skæmt, kun den monotone March, Geled efter Geled, og paa begge Sider af Landsbygaden, Kvindernes blege skarpe Ansigter, som de stod der ved Dørene – hver med sin i Garnisonerne — mens Øjnene flakkede over disse blanke opplantede blodhigende Bajonetter og Børnene trykkede sig ind til dem eller nysgerrigt rakte Hals efter det blanke – og Spørgsmaalet gled fra Dør til Dør »– Hvornaar kommer Turen til dem – –«. – En Høstnat, da Far var hjemme og nu skulde af Sted – jeg husker, hvordan hans Træk var blevet som skaaret i Træ – Hustru og tre Børn uden Forsørger – og det blev Tordenvejr – med Lyn og bragende Skyer, og han *skulde* af Sted, og Mor er ræd for Tordenvejr. – Det var en frygtelig Afsked derude ved Gaden, da han drog af paa Cyklen. Han *maatte* – et sidste Glimt af ham derhenne, da et Lyn kom – hans Ryg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og Felthue, og inden Braget – en klinger Lyd af Bajonetten, der svingede mod Jernet paa Cyklen – og han var væk. Min lille Søster skreg og Mor vendte sig, saa hvid og stiv. Den Nat tror jeg, at jeg med mine 6 Aar var den roligste. – Og en Vinter nogen Tid efter – en Jul, hvor vi havde spist omtrent det sidste – ingen hjalp, enhver havde sig selv, da henimod Aften i Snetykningen kom der pludselig og uforstaaeligt en Agerhøne flagrende ned ad Taget – den var fløjet mod Telefontraadene – – hvor den smagte. Siden har Mor ofte dvælet ved den Tildragelse og ment det sket som Guds Styrelse. – Dog dengang var hverken hun eller Far kristne – – samme Vinter kom en Missionær at samle til en eller anden Kirkesag. Mundrap var han, og han prædikede og formanede og brugte stærke Ord, men klare sig mod Mor, uforsonlig, som hun var dengang, kunde han ikke, og stum maatte han forlade Huset.

Det var trange Tider. Men de blev fulgt af smukkere og lysere – særlig da Far købte Hjemmet her og begyndte sin gamle Haandtering, at drive Jord.

Barndommens Minder ejer noget symbolsk.

Mon ikke Birgit føler sig fristet til at spørge, hvad skal jeg med alt dette triste og for mig ubetydelige. Dog jeg føler mig saa underlig stærk i dette smaa: for jeg tror, at Birgit min Veninde, hvis Væsen ikke er de højt klingende lyse lystige Toner, men disse dybe mørke men saa dragende Celloakkorder, at hun vil forstaa. . . .

Den tilslutning han bad om til dette dybt tonende udbrud af digtning før digtningen, har set fra hendes side ikke været nem at tro på. (Fasthold nu og senerehen, hvad der fremgik s. 42 og 63, at forbindelsen også hos Birgit indadtil havde en karakter af sårhelingsprojekt). Men alle de tre her fremskydende erindrings-motiver kom siden til at indgå blandt det mest uforgængelige i Martin A. Hansens kunstneriske formåen.

Dette gælder i mindre konkret forstand for det første led i sekvensen, grundakkorden om turen nytårsnat ned til det hav, der både »romantisk« og »rovgrisk« tiltrækkende kan true menneskers miljø- og kulturdannelse, men som hans far, Hans Peter Hansen – med den selvfølgelige landmandsreligiøsitet han besad, og som han fik lov at udvikle i en

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

egen dyb og givende form – dog *så* som Guds vælde. Skønt anslaget af netop denne akkord – en krævende moderne videreførelse af et arvet almuesyn på natur og kultur – blev en grundbestræbelse i Martin A. Hansens forfatterskab, er det måske betegnende, at selve nytårsnatoplevelsen kun blev fragmentarisk realiseret deri: de to versioner henh. i novellen »Fuglene« i »Agerhønen« 1947 og i sidste kapitel af »Dansk Vejr« 1953.

Bedre og væsentligere end i den noget sekundære og religiøst sentimentaliserende erindring i »Dansk Vejr« genkender man faderens skikkelse i novellen »Agerhønen« (»Faderen holdt en lille, buttet Fugl i Hænderne, og dens Hoved hvilede stille mod hans ene Tommerfinger«, »Faderen gik ud i Vejret, han kom hvid og tilsneet ind igen med en Haandfuld frisk Persille«). Og skønt der selvfølgelig også her, hvad brevet til Birgit viser, er sket en vis retrospektiv sammenfatning og fortolkning, er en af hemmelighederne ved denne beretning om et mirakel dog, at den i langt højere grad end man først – måske ikke fuldstændig uden forfatterens skyld – vil tænke sig, er stofligt og motivisk strengt historisk bundet, er »sand«.

Til selve bespisnings-underet bemærker Kristine Hansen: »Vi fik jo godt med kartofler til«, hvilket er i overensstemmelse med novellen. Hvad angår den vigtige religiøse forudsætning, der gjorde at hun – skønt »uforsonlig« og med angst-presset ved sig fra prøvelses-tiden under første verdenskrig (novellen »Septembertaagen«) – oplevede og mærkede sig hændelsen (»– Jeg tror godt, man kan forklare det, sagde Moderen«), så var det en forsynstro af fundamental, fattigdomsprøvet art, som den såes i det retrospektive brevuddrag ovenfor s. 48. Denne komponent i hjemmets folkereligiøse basis hidrørte, oplyser Kristine Hansen, fra *hendes* mor, hvad der stemmer med titelnovellen i samlingen »Paradisæblerne«.

Da Martin A. Hansens forældre blev »kristne«, som han udtrykker sig i brevet til Birgit, eller da moderen oplevede »en Omvendelse«, som han siden besværet kunne mindes det (brev til Verner Holdum 23.6.42), dvs. da de indoptog den

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kirkelige forkyndelse som central forklaring og personligt engagement, skete det i en vis tilknytning til den herskende retning på stedet, Indre Mission. Tidspunktet for denne indoptagelse og tilknytning – ca. et årstid efter at faderen 1918 var begyndt »sin gamle Haandtering, at drive Jord« – fremgår af et senere brev til Birgit, hvor han kort karakteriserer sin egen religiøse historie, som den var forløbet op gennem barndommen og den første pubertet (22.2.31):

»I min Drengetid var jeg altid alene – ensom. Og Ensomheden gav sig jo selvfølgelig Udslag i Drømmerier. – Men ogsaa i et forbavsende Kendskab til Naturen – særlig Fuglelivet. Jeg tegnede alle Egnens Pattedyr og Fugle. Og skrev i Tolvaarsalderen en Oversigt over »Fugleskrig« – Fuglenes forskellige Varselsraab og sligt (dette gik ogsaa – som saa meget i Luerne) . . . Jeg har indtaget adskillige Stillinger til Kristendommen. Først Barnets i et Hjem, der ikke er særligt religiøst. – Dette skiftede, da jeg var en halv Snes Aar, og mine Forældre gik ind i Indre-Missions Samfund. Jeg fulgte ikke som mine Søstre med – levende med. Jeg var meget ene – og Naturen og mig selv var min Kirke.

Dog Konfirmationsforberedelsen gav en ejendommelig Stemning – men jeg *forstod* ikke. Saa et Par Aar var jeg – ikke ligegyldig – men optaget af Overgangsaarenes forunderlige Verden. Seminariet. Indre-Missions. Missionsuger og Bibeltimer – Bedemøder. – Jeg fulgte, halvt modvilligt med det første Aar. Saa opdagede jeg Dømmesygen – Mangelen paa Logik – Smaaligheden – ukendt fra mit Hjem. Jeg lagde Indre-Mission paa Hylden. – Læste Søren Kierkegaard –«

Til stoppunktet for denne foreløbige harmoniske linie – ca. 1928 da han samtidig vikledes ind i Elisabeth-håbløsheden og i sin læsning bl.a. nåede frem til Strindberg – må man historisk *grund*datere det forhold, der hentydes til i novellen »Martsnat« i »Agerhønen«, hvor lyden af den kaldende stemme fra fuglen »flaar noget blodigt« op i den 36-åriges erindring.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

25.11.30 Alfred til Birgit

. . . Som du selv nævner har jeg den sidste Tid været lidt tungsindig – og ydermere nævner du, at du aner Grunden dertil – mon du gør – jeg har været og er endnu henfalden til saadanne i Nuet haabløse Længsler, en urofyldt Trang til at eje noget, der snart synes mig fjernt og snart saa bankende nær. – Man kalder i Litteraturen denne fjerne Længsel – over de høje Fjælde – for Romantik (og denne kan udmærket være forbundet med Tankens Realisme!) – . . . . Undertiden ler jeg dog af mig selv. – Ham – Alfred – af ret fattig Slægt, Bonde af Fødsel med fjernt Zigøjnerblod – med en Viden, en Kunnen, der er de fleste Akademikere underlegen – skrive – javist – Majoriteten af Studenter er vel hans Overmand – drømme, se Syner – det gør enhver ung – han kan tegne, male lidt, ti af hvert Tusinde gør det bedre – Litteraturkundskab! Ak ja!

. . . Samme Aar [han er vendt tilbage til det andet år på seminariet, 1927-28] saa jeg hende, Elisabeth, første Gang, Datter af en af Byens betydeligste Mænd . . . jeg kendte Afstanden og svor og drømte igen. Og jeg hadede min Mangel paa Dannelse, min Uvidenhed, Klodsethed –, og jeg læste og arbejdede Nat efter Nat. – Senere kom hun selv paa Seminariet, jeg lærte hende – nej ikke at kende, samtalede nu og da med hende i Selskaber og sligt – i alle Retninger syntes hun mig overlegen – Litteratur – Kunst – Musik var hendes alt – allermest overlegen i naturlig Dannelse. . . . Ved denne Tid for et Aar siden fortalte jeg hende alt, mine Længsler, Kærlighed, alt. – Hun blev forbavset, trøstede mig og sagde, at hendes Ven maatte jeg være. I Fortvivlelse bad jeg om at maatte spørge hende i det nye Aar – hun sagde ikke ja –. Og jeg vidste da ogsaa, hvad Svaret blev og alligevel – haabede, længtes og fortvivlede jeg næsten. Et Døgn murede jeg mig inde i mit Rum – svarede ingen – sad blot og saa op i den skiftende, men altid graa Luft. Til Julen herhjemme var det rent galt – de mente jeg var syg her – – en Aften gik jeg til Havet – en Frostaften med Brod og Brand i de kolde Søer og skarpe Ilinger mod Land – – jeg knappede Trøjen op og aabnede til Hals og Bryst saa det isnede i Blodet. – Da jeg vaagnede næste Morgen, var der Feber. To Dage senere var der Lungebetændelse (o du Werther – dine Lidelser – !). Meget alvorligt, Overanstrengelse, for lidt Søvn,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mente Lægen – inte sade jag noget – . Først langt ind i Januar kom jeg tilbage til Haslev. Saa var Saaret aabent igen. For anden Gang friede jeg – fik igen Lov at være Ven – tog imod det – skrev et Par lange Breve til hende i Februar – fik et kort – var syg og usammenhængende – for denne Illusions Skyld havde jeg stridt og kæmpet og var kommet i forreste Række – og saa brast den!

– Til Slut vilde jeg ikke være hendes Ven, hvad nyttede det, men Brodden sad der og først efter Ugers, Maaneders Kamp mod mig selv naaede jeg saadan at jeg igen aldeles naturligt kunde tale med hende uden at tænke og drømme derved. –

I Fastelavnen traf jeg dig og om du ved eller ikke ved: – en Stump Sverige udvidede Haslev og nøgtern skimtede jeg igen Land – – dine Breve helbredte mig – – nu kunde jeg se, at muligvis havde hun leget lidt med mig . . .

Tak for din Hilsen til min Mor – jeg gav hende den – og hun blev glad og du være hilset meget fra hende. – Har jeg fortalt dig noget om hende – – Engang vistnok. – Dit Billede i Drømmen – svart Haar – var ret. Hendes Øjne er ikke brune, men graaligt mørke – saa er hun lille – ikke saa høj som du – spinkel. Der er meget Ildhu i hende – Temperament vilde man sige – skarp Hjerne – ikke til Regning (matemat.) men til at sondere sjælelige Tilstande og Rørelser – – i sin Ungdom kunde hun skrive Vers, kunde have naaet meget her med mere Lærdom og Viden (bryder du dig om mine Breve – da er det væsentlig en Arv fra hende) – Kristen er hun, ikke mere ortodoks end Minimum af, hvad en kristen Kvinde kan være. Hun har stridt og kæmpet meget i sin Tid – fra lille var hendes Liv strengt – sjældent har vel nogen rigtig forstaaet hendes Psyke. Men ved du hvad – hun har en forunderlig Evne til at styrke og tale med andre, *unge* Kvinder, særlig, naar disse er ulykkelige eller urolige – var du nær kunde du prøve det! Hun har mange, manges Fortrolighed.

Hun kan tale saa dulmende og lægende.

Fordi jeg altid har været lidt af en ensom Natur, har hun vel ikke altid vidst, hvad der rørte sig dybest i hendes Søn – dog taler vi om meget.

Men hendes Temperament – det sorte Haar du – kan bruse op, og da bliver hun allerstærkest eller allersvagest. – Lidt af det samme har jeg vist selv – – mine ofte paapegede sorte Bryn – ham med de sorte

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bryn – – og vi to har ogsaa mødtes til Kamp – hvor jeg med Tanken, hun med Instinktet mødtes – hvor jeg som oftest er blevet den lille, da hun – som alle Kvinder – I har – et mægtigt Vaaben: Taarerne – Graaden – – Kapitulation.

– Som Dreng løb jeg to Gange hjemmefra – det var i den tunge Periode, jeg omtalte i et andet Brev – under Krigen – – knyttede mine Næver over for det uforstaaelige og gik. Naar jeg blev kold eller det blev Aften, luskede jeg jo hjem igen. – Men min Mor skulde du kende. – Min Far er sværere at kende – blottende sjældent sit og forskellig fra Mor – intelligent – med en større Dannelse, den man vil kalde »Kultur« – en stille men dyb Natur, der i sin Ungdom har drømt meget. – De to har levet et smukt Ægteskab – tit trangt men som Regel med Glæde i Hjemmet. Udfyldende hinanden, forstaaende hinanden, skærmende hinanden. . . .

16.12.30 Alfred til Birgit

I et brev har Birgit berettet om den svenske luciadag, som de netop har fejret på hendes seminarium i Landskrona. Hun var luciabruden.

Min Gittan!

I Gaar sang jeg og spilled paa Fiol fra jeg kom hjem – fra jeg fik dit Brev. Og jeg sang i Dag! I Morgen vil jeg synge – du er en sjælden Pige til at skrive Breve.

Ja for du er Birgit – . Fjern og dog nær. Thi i hvert nyt Brev mærker jeg dig og din Dag, dine Tanker, dine Drømme som – hvad maa jeg tro – undertiden handler om mig, det lyder fast utroligt i mine beskedne Øren. St. Lucia – St. Lucia – du skænked mig en dejlig Stund. Forleden opleved ogsaa jeg et Sammentræf i Drømme – mellem os. Vi gik under en dybblaa Himmel med hvid Sol og foran os og bag os strakte Via appia sig – – hvorfor det netop var Rom, ved jeg ej – for der var Steder, jeg før gad gæste end denne Stad – – Norrland, Lapmarken, Finland, Forindien og det østlige Sibirien – – men det var via appia. Ellers husker jeg ikke meget mere, for den var saa kort, den Drøm, alt, altfor kort. Men hvor var der Sol der, og saa dette vidunderlige dybe Blaa, jeg aldrig har set i levende Live. Jo

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

der var ogsaa noget andet – men – – nej det vil jeg fortælle dig en anden Gang, ja naar vi mødes . . .

. . . I Dag spadserede jeg de 10 Kilometer hjem fra Køge – og jeg fulgte det gamle Brystværn gennem Skov og Eng. Og Snebygerne stod i Pisk og Sprøjt ind fra Kysten – nedenunder mumlede og fraadede Brændingen. Der gik jeg og drømte Hundred Aar efter Hundred Aar tilbage. Jeg kunde bag den gamle – nu upaaagtede Vold (ukendt af alle andre end os enkelte, der *vil* forstaa, hvad de gamle Tider mumler til os fra Fædrenes Jord) se Bønderne, herredsopbudne Folk staa spejdende ud mod Kimingen, se Vagtmændene række Hals paa Brinker og Høje for at fange Synet af den ventede og frygtede Fjende – – langt ude kom han til Syne, bredbugede, slankbordede Skuder: Venderen, Gotlandsboen, Finnen, Estlænderen i Viking paa Kaper mod rigere Kyster – – se dem lægge Styraaren ned saa Stævnen stod ret mod Stevns Kyst, der hvor Aaens Gab er – – se Smilet og Begæret i de vildt skæggede Ansigter, høre Latteren og den buldrende Opsang, naar Revlerne ved Kysten blev klaret. – Og Mændene i Land, kraftfulde Folk af Bondeæt i Skindvamse, Mænd der trak i en Aare saa godt som de drev Plejlen – se dem vente Viking Skulder ved Skulder! – –

– – – –

Jeg stod i Skoven paa en gammel kuplet Høj – uden om mig laa seks andre, alle mindre, men ulige i Størrelse. Her laa vel en hel Æt af Høvdinge – Mænd af endnu ældre Tider end dem, der ventede ved Havet. Mænd der selv for paa vilde Togter, hærgende og brændende.

I den, jeg stod paa, hviled vel Slægtens største Kæmpe, det var maaske snarere Stammens ældste – de andre laa i Kreds omkring den – tæt op ad den gamle Kyst – Stenalderkysten – nu skilte et Bælte af Skov og en sid Mose Havet og mig. Ogsaa der saa jeg Syner og drømte Tiderne tilbage.

– – – –

I Skoven deroppe bag ved laa vel det hellige Hov – med de mosgroede plumpe Støtter af Frøjr og Thor – brune af størknet Blod –.

I denne Tid læser jeg russiske Sovjetbøger – Panferov: »Plovfuren« – Gladkow: »Cement« – »Kostjas Dagbog« – »Tashkent« (hvad der er oversat) – og spekulerer en Del.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

(Det medfølgende Avisudklip følger nogle af min »kristelig sociale« Tanker fra før!)
Ja Bjørgit – gid du havde kunnet være her og være Luciabrud – gid – ja jeg skulle takket dig for Kaffe da! Nej Skikken er død i Danmark, kun gamle Folk mindes den. Synd er det. Og til Godnat vil du nok se mig dybt i Øjnene.

din Alfred

Trods den enorme afstand – markeret af skillestregen – er hans spring fra lokalhistoriske syner til nyrussiske socialrealistiske romaner ikke ganske blottet for mening og personlig nødvendighed. Som det fremgår af et artikeludkast om den gamle forsvarsvold halvanden måned senere, var et hovedmotiv ved hans romantisk-historiske syner nemlig en interesse for almuen og dens konkrete sammenhold på Stevns i middelalderen, en drøm om folkets, de menige bønders fællesskab, »Skulder ved Skulder« som han siger i brevet, på givne historiske, elementært selvfølgelige betingelser.

Hvad det vedlagte avisudklip angår, så er denne lille detalje ikke bevaret, men det har sikkert været en forsidenyhed, klippet fra Østsjællands Folkeblad dagen før, mandag den 15. december. De første afsnit af nyheden lyder således:

»Søndagens Eftermiddagsgudstjeneste, som rundkastedes af Radioen, blev i Gaar afbrudt af en Demonstration, som fik et roligt Forløb. Pastor *Fibiger* havde netop i Eliaskirken oplæst Dagens Evangelium, da en klar Røst fra Pulpituret pludselig sagde:

– I de arbejdsløses Navn kræver vi, at Kristendommen skal forkyndes saaledes, at den bliver en Hjælp ikke blot i Ord, men ogsaa i Praksis for de arbejdsløse. Det er, hvad vi venter af Evangeliet og af dem, der forkynder det.«

De fire romaner fra det ny Rusland udkom i en serie på Henrik Koppels forlag 1927-30 og kan kort karakteriseres således: Uden at være tendenslitteratur i meget snæver betydning bidrager de hver på deres vis til den nødvendige ånd af frisk, sej energiudfoldelse for en fremtid i fællesskab

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og for den praktiske opbygning efter krigstid og revolution. Bortset fra den sidstnævnte – Neverovs »Tashkent«, der handler om en uforknyt bondedreng under hungersnøden og er mindre politisk præget – skildrer de desuden opbygningsarbejdet med særlig vægt på de konflikter der uvægerligt rejser sig mellem »sagen« og privatmenneskelige faktorer som kærligheds- og ægteskabshensyn, forhold til forældre o.l.. Panferovs »Plovfuren« belyser således i bred kollektivform problemerne ved etableringen af kooperativ jorddyrkning i en landsby ved Volga. Bedre skrevet er Gladkovs »Cement«, om genrejsningen af en cementfabrik i en ødelagt havneby efter krigen. Den er koncentreret om en hovedperson, en født pioner og utrættelig ledertype, som undervejs må ofre både kone og barn på sagens alter. Den robuste skildring har en tragisk undertone, og romanens slutning er en grad mere åben og dialektisk end normalt i serien. Ognefs »Kostjas Dagbog. En femtenaarigs Optegnelser« giver en række friske og charmerende billeder af det ny skoleliv i Sovjetrusland; den stående problematik (og tendens) pointeres tilsidst, hvor en af den femtenåriges lærere selv indser, han må forlade skolen fordi han har »sat det personlige over det almene«.

Martin A. Hansens »spekuleren« i forbindelse med en bogserie af denne beskaffenhed har et klart perspektiv frem til hans forfatterskabs realistiske begyndelse, dvs. de to sammenhørende romaner »Nu opgiver han« og »Kolonien«. De nyrussiske romaner kan nok tænkes at have deltaget i kimdannelsen til den dialektisk-sociale afprøvning, der kom til at indgå i dette projekt. Hans spirende tanker om debutromanens konkrete skikkelse, »selve Motivet i den«, hører dog ikke tiden her til, men må dateres ca. 15 måneder senere, som det vil fremgå.

Og da han som sin julegave til Birgit overraskende fremsendte et maleri, ledsaget af en bredt deklamerende forklaring, digtet »Munk og Viking«, handlede dette om noget, han bevidst havde oversprunget i referatet af sine syner ved den gamle forsvarsvold: den endnu uafsluttede prøve mellem hedensk og kristen beretter, mellem viking og munk i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

»Bjælkerummet . . . hvor Arneflammen lyser . . . og Mørket lurer og lytter . . . i Nordens vældigste Mandjævningsstrid«.

21.12.30 Alfred til Birgit

. . . Det kunde siges, at det er et underligt Billede at give en ung Pige. Ja det er det vel. Men – for det første kender jeg knapt hvilken Genre herindenfor du foretrækker – for det andet kender jeg dog din Grublen, Drømme, Fantasi og din ikke flagrende – men lidt romantisk tunge Sjæl – sagde derfor til mig selv: »Well du maler som du selv mest elsker det – *saa* saa Gruppen for mig og søgte at give den Liv paa Lærredet – – boltrede mig i Lys og Mørke, jeg sang og drømte, grubled, mens jeg maled dette, og flettede hundrede Tanker ind i hvert Strøg af den brede Pensel.

Da jeg var 14 Aar drømte jeg om at blive Kunstner – Maler. Og hver Gang jeg griber Pensel og Palet, kommer det jagende igen. Historiemaler. Men jeg dæmper det. Hellere vil jeg male med Ordet og kæmpe med Pennen. Og først, allerførst, er jeg Lærer og jeg holder meget af den Gerning at forme Sjæle. Men for ofte bliver jeg rasende paa hvor uforstaaende mange Kolleger er overfor deres Gerning, ikke fatter Barnet. Ja jeg vil arbejde som et Bæst med min Gerning og spare og spinke (jeg gør det paa Kraft du) – om jeg en Dag ber en lille Kvinde dele Kaar med mig, da vil jeg for alt helligt kunne byde hende en om ikke luksuriøs Fremtid saa en redelig! Men Fritid og Syssel i ledige Stunder skal være som altid at suge og suge – – slibe og lytte til Sproget, gemme Tanker og Følelser til en Dag. Vi er to der tror paa det.

Naar jeg tænker paa, hvad du har sagt, at du tror paa, jeg kunde brøle det ud til alle Verdenshjørner saa Pandeaarerne brast: »Kom an, kom an! – – der er en – Birgit! Hun tror paa at en Dag – ! Ja kom an!« – – stille dæmpet tilføjer jeg – og da Birgit – jeg ved ikke hvorfor, da bliver jeg tavs og ydmyg – –: »og hun beder for mig – – beder for mig!« Nu tager jeg din Haand Birgit, saa sidder jeg lidt og drømmer om Dage, der kommer.

Ofre en Mandsgerning for en stor Sag – – – og jeg – ved ikke hvorfor – jo jeg ved – men en Smule ryster min Haand – – jeg spørger dig ikke om – om det andet – det kan jeg ikke paa et Ark Papir

31.12.30 Alfred til Birgit

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

– men jeg kan spørge – – hvordan skal det siges – – jo – – : kunde du tænke dig lille Birgit, at være den ene af to i en saadan Livssag?

– – –

Nu har jeg været fra Papiret lidt, tænkt mig om, jeg staar ved Spørgsmaalet – – mere vil [jeg ikke] sige nu. Det kan være vanskeligt for Birgit at svare paa det nu – i de første kommende Dage – lad det staa urørt til det trænger sig frem paa dig – saa du engang skriver om det af dig selv Bjørkit – – indtil da skriv flittigt til mig – maaske ogsaa vente til næste eller næstnæste Gang vi mødes! . . .

Hans frieri må vist kaldes enestående i kærlighedens historie. Hendes øjeblikkelige svar – en instinktiv, forpint-sikker tilbagevisning og en fortvivlet tilståelse af personlig træthed og uformåenhed til at hjælpe – afspejler sig i hans nytårsbrev som bringes i uddrag nedenfor.

. . . Jeg tør slet ikke begynde at beskrive, hvad Indtryk dit Brevs første Halvdel gjorde paa mig. – Jeg drev blot ud i den øde Natur paa mine ensomme Pletter.

Har du prøvet at hade dig selv? Det gjorde jeg – vildere end nogensinde før. – Jeg synes, at jeg var som en ulykkelig, hvis Skæbne mod hans inderste Natur stedse er at saare andre.

Mit Venskab har vel i sin inderste Konsekvens maattet pine dig tit. Trods alt.

Jeg ved, at du tilgiver mine Overilelser, men den der bestandig har Tilgivelse behov, for ham bliver saa meget tungt.

Jeg ved jeg aldrig har forstaaet Kvindehjertet – mindre nu end nogensinde – men du har lært mig at tro paa det.

For jeg har ogsaa engang hadet det – at Synet af kvindelig Ynde gjorde mig usikker, at et Ansigt bragte mig til at ryste – ja jeg hadede den Pinsel, der laa i det, det gjorde at jeg maatte se noget dæmonisk deri.

Men den eneste ene Samtale jeg havde med dig gav mig et Glimt – saa jeg mærked noget nyt og ukendt, der gjorde saa godt – og dine Breve! Nu løber jeg igen Panden imod.

I Grunden er jeg med al min tragiske Indstilling en grumme komisk Skikkelse. – Mit Tungsind – er vel knap hjemmehørende i det tyvende Aarhundrede.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tragik ligger saa mærkeligt nær ved Komik. Klovnen med de sørgmodige Ansigtskrøller faar Publikum til at brøle af Latter. Kender du Buster Keaton – Filmens Klovn. Man føler sig undertiden fristet til at sørge, naar man ser ham i hans vanvittige Scener. Det lystige Ansigt ligger ikke fjernt fra det graadtrukne – i Aar 1930 ler man af »Werthers Lidelser«. Jeg er vist ogsaa egnet til at le af.

Dagen før jeg modtog dit Brev, skrev jeg et til dig – det var mit Forsæt at skrive et »fornuftigt« – samtidig kort – Brev (det blev selvf. langt) – men det blev ikke afsendt – det blev mig lidt banalt.

Jeg havde ikke ventet, at Spørgsmaalet vilde gribe dig saadan. Og det var fordringsfuldt af mig. Er du i Stand til at betragte det som en Svaghed fra min Side?

. . . Og jeg er din trofasteste Ven. Jeg vil kæmpe om du vil – jeg vil forandre meget om du vil.

Vi er Venner.

. . . Tror du jeg har i Sinde at miste min bedste Ven – min eneste Veninde. – Nej!

Og saa mødes vi en Dag – maaske naar Krokus blomstrer og Engtæppet svulmer af Vaarvæden. Tror du ikke vi vil forstaa hinanden? Det er jeg overbevist om – ellers vil jeg da ogsaa være glad for at vide det, at jeg sidder ved Siden af min bedste Ven.

Løft dit Hoved Birgit – slyng de gule Lokker tilbage, styrk dit Blik ved den uendelige Dybde det blaa deroppe har. Styrk dit Sind ved din Viden om dem, der holder af dig – vid, at naar du er glad, er jeg glad. Drik Sundhed af den friske Luft og i Søvnen. – Sig til dig selv, naar du sætter dig til din Bog – sig og sig, *man* det i dit Sind: Hvor jeg elsker at arbejde! Vid din Ven arbejder. . . .

5.1.31 Alfred til Birgit

Hans hilsen ved årsskiftet var blevet fulgt af en mild og usædvanlig regn af hurtige forsendelser fra Sverige: to breve og en nytårsgave (et askebæger til piberygeren), for hvilket han udtrykker sin fortumlede og glædestrålende tak i indledningen af nærværende brev.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

. . . jeg føler en vidunderlig Lyst til Arbejde i mig. – I Morgen skal jeg vikariere for Køges Skoleinspektør.

– Præcis Kl. 10 – og Minutterne derefter – rim. til 10½ *Torsdag* Aften, vil jeg sidde i Ensomhed og forsøge at føre en Tankesamtale med dig. Om du vil, om du kan – har Lejlighed dertil – – da gør ogsaa du det. – Tænk ikke anstrengt paa noget bestemt – blot paa noget med mig (Altsaa Kl. 10 –) Tag et Stykke Papir og skriv op de Indtryk, der opstaar i din Bevidsthed – jeg gør ligesaa. Bedst er det om du er ene og har lidt Papir.

Saa fører vi en Tankesamtale.

. . . Mine frågor ved vort Møde – ber jeg maa komme, naar jeg føler mig stærk dertil. Tusinde Tanker din Alfred. Tusinde Tak!!

11.1.31 Alfred til Verner

Verner var endnu en af de syv, som han præsenterede for Birgit i brevet om Kavallererne 22.9.30. (Den sidste var »Kaptajnen«, i hvem der brændte et oprørsk, sanseligt frodigt talent for at male. »Kaptajnen« havde sejlet jorden rundt med skoleskibet »København« – dét der forsvandt sporløst i 1928 –, før han startede sin seminarieuddannelse, som han ikke fuldførte. Omkring 1. dec. 1930 var han imidlertid begyndt at skrive og udveksle skitser med Greven. Af et af hans efterladte breve fremgår det, at de to malerkammerater desuden delte en stærk beundring for geniet Johannes V. Jensen).

Verner Hansen (senere Holdum) stammede fra Næstved. Han havde meget betydelige intellektuelle evner, samtidig med at han – som Martin A. Hansen selv – var dybt sindsforbundet med sjællandsk almuetradition. I brevet til Birgit blev han præsenteret således:

»Verner Hansen – 22 Aar – Udgaaet fra Haslev Sem. 1929 med mg+ (fin Ex.) og nu Lærer i København. Trods sin Kalenderalder vel nok den ældste af de syv. Filosof – meget stille – siger ikke meget – studerer og læser meget uden at være en »Stræber« (det hader han!) Min gamle Modstander i mangen en haard Diskussion. En meget be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tydelig og vægtig Del af »Kavallererne«. Skribent (Selvfølgelig som os andre Amatører – skønt nogle af de syv skriver bedre end mange af yngre Forfattere). Humanist og ikke Fanatiker eller Fantast.«

. . . Det, du ikke vilde kalde et Brev, satte megen Fart i mine Associationer, nye Forbindelser viste sig, og de to Sider gav mere end tyve af mine kunde. Derfor faar du Tak, at du skænkede denne Hilsen. – Og at du i Taalmod vil læse mine Ord. Ord har jeg nok – Ord og atter Ord – buldrende, drønende – poetisk plagierede – filosofisk Dilettantisme – Bredde og mange Sider – Ordlarm.

Og det er mig ofte en Sorg.

Jeg længes tit efter en Samtale under fire Øjne. Med forholdsvis liden Brug af Taleorganerne, men en Udvexling af den Slags, der forhen virkede saa kraftigt paa mig. En telepatisk Samtale. Naar man for længe er ensom, kommer der let en usund Tyngde i en – en Trang til bestandig at kredse om enkelte Ting – fra hvilke man saa nu og da vaagner op og ser, at man er ved at blive menneskesky. Resultatet er saa ofte det at putte Hovedet endnu dybere ind i Busken. Eller man for en Stund kaster Hammen og *lever* med fem Sanser og Blod i Aarerne. – Jeg har nu altid været periodisk. Svævende i visse Tider i lidt sfæriske Riger – i andre i tankebundne – i atter andre har jeg været kolerisk, vaagen – arbejdende – villende. Først bagefter kan jeg ret karakterisere Perioderne og bestemme deres Afgrænsninger.

Maaske er det min Ungdom.

Alle unge kender vel disse Svingninger. Og alle unge har denne næsten komiske Trang til at udbryde: »– ingen forstaar mig –« om de ellers er de mest dagligdags ligetil Sjæle. Well – det er Individer, der er Tale om. Men heller ingen Steder er Jeget saa hægende, som naar det gælder Individualiteten. Skæld en Mand (særligt »et ungt Menneske«) ud for Skurk, Laban, Dovendyr – selv Torsk, insinuer at han er: Snylter, Libertiner – Kapitalist – saa galt: et kristent Menneske – og han vil maaske fornærmes, slaa igen; men sig til ham i al Venlighed, med Roens overbevisende Styrke, at han er et ganske almindeligt Hverdagsmenneske, at hans Beklagelser keder dig – han selv er kedelig – at han er et Dusinmenneske, i et og alt ordinær, at det han mener sig original i, det er Kønsejendommeligheder der findes

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hos de første 400 Millioner vi vilde undersøge – – og han vil maaske takke med et Smil, om han er trænet nok, men hans Handlinger – Øjekast til dig – vil være ætset af Had i Glød.

. . . Saadan er vi.

Og dette rummer vel ogsaa noget af det største og skønneste i sig.

Men som den er stærkest af to, hvis Hjernevindinger fysiologisk skulde tænkes ens, den der *ved* mest om ikke alene Modstanderen men sig selv, saadan kan *Villien* parret med Bevidstheden om egen Svaghed hindre megen Sygdom. Viden gør stærk.

Alle elsker vi at være »Martyrer« – ja mere end at være »Helte«, thi i Martyren skjuler sig jo en Helt, der ikke kan maales – og Martyrrollen kan alle spille – og spiller. Dette gælder de fleste.

Du har Ret i, at denne Mumlen for sig selv ikke er sund. At disse opflammende Stunder, hvor Eksaltationen bevæger Riger, i sig selv ikke gør Resultatet.

Det er Dagens graa Timer, hvis Værk er baaret af en Vilje, der giver Grøde. At man gør sig klart – ja ikke alene det, men *stedse er* klar over, hvad man kan, hvad man ikke kan. Et desillusioneret Syn overfor Enkelthederne, men baaret af Overbevisningen om et Hele.

– Ja jeg længes grumme efter et Samvær med dig. Forøvrigt har jeg i disse Dage Arbejde. Skoleinspektør Steensig døde i Tirsdags – allerede forinden var jeg hans Sygevikar og har nu hans Timer – om jeg beholder dem, er et Spørgsmaal.

– – Ellers er jeg i alle Maader den gamle. Vi har et uopgjort Regnskab. Det ligger til mig at faa klaret det – om alt gaar vel, sker det snarest.

Jeg vil slutte nu. – Jeg traf ikke hende, jeg vilde træffe, da jeg sidst var derinde, det gjorde sit til, at du ikke hørte fra din meget uheldige Ven.

Vi vil – vil – være os selv!

Hilsen Alfred.

14.1.32 Alfred til Birgit

. . . Jeg har oplevet noget – set noget siden jeg sidst skrev. I og for sig ikke noget nyt. Kun at det understregede visse Forestillinger i mit Sind, bragte visse Følelser i Brus.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Blandt det var, at min overordnede i Køge – Inspektør Steensig døde en Dag her lige efter Jul. . . . Jeg var med til hans Begravelse og fik adskillige Tanker.

Og ved Femtiden – Begravelsesdagen, stod jeg paa Køge Torv og ventede paa Rutebilen til Strøby. – – Pludselig skar stærke Sirenehyl gennem den taagede Luft – en Ambulancevogn jog som en rød Streg gennem Gaderne – – forsvandt ud ad Vejen hjemefter – . I et saadant Øjeblik bliver Atmosfæren fyldt af urolige Spørgsmaal fra de Hundreder, der ser den røde Vogn – Folk vender sig – standser – ser paa hinanden – alle bliver saa ligestillede – den hjemløse spørger Bankdirektøren – Direktøren den kronisk arbejdsløse — Hvem? – Hvad? – hvor? – –

Vel et Minut efter dette hørtes igen ustandselige skingre Toner fra et Automobil, der nærmede sig. En lille sort Vogn – springer ind gennem Gaden – et hvidt Lommetørklæde flagrer – rasende Fart – Gaden bliver tom Brøkdele af Sekunder før den jagende Maskine som et Støn er forbi – – ud for Hotellet ved Torvet kolliderer den med et skarpt Bang! med en stor Rutebil, der spærrer – – den jager videre.

Og man kunde, hvor jeg stod, dunkelt skimte det mørke Omrids af et Par ubevægelige Skikkelser inde i Vognen – i et Lyn staar det Syn paa Nethinden.

Nu er alt eet dumpt Spørgsmaal!

Folk haster udad, det kan ikke være langt borte – jeg med.

– Statister i Dramaet – den frygtelige Tragedie – var to Billister – en Ledvogter og dennes Hustru.

Kulisserne et Ledvogterhus – idyllisk ved Landevejen – Statsbanen tilhørende – og den kolde Jernvej – Skinnevejen.

Et frembrusende Tog havde grebet en Bil paa Kofangeren, kastet den som et Projektil mod Observationsblokhuset – Bil og Hus blev knust – og Ledvogterens Kone blev dræbt imellem og under Ruinerne.

Det var Manden med Leen! Han lo saa det sang i de milelange Skinner – men den Tone tog og knugede en og mange.

– Dagen efter var alt genopbygget. Der er Mennesker nok.

Ledvogteren, der *saa* sin Hustru blive dræbt, gik derude og græd hele Natten, fortalte de – jeg saa ham godt den Aften – han skuttede sig i Tøjet, blev saa underlig lille og afkræftet – det gav saadan nogle underlige Stød i ham Gang efter Gang – han græd.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Paa Slagmarkerne faldt der 10 Millioner.

I Dag fik jeg at vide, at en Ven – mere end Bekendt – en Ven af mit Hjem – er dumpet til teologisk Embedseksamen. Han er ikke ung længere, hans Hjem er fattigt – han har kæmpet og slidt i mange Aar for at faa Eksamen og blive Præst – To Professorer gav ham gode Point – men Censor: 0. – Færdig. Sammen med 10 andre. – Der *skulde* dumpes nogen. – Det gør mig inderligt ondt for ham – ikke mindre for hans Mor og Søster, der havde ventet, at nu var Sønnen færdig efter de mange trange Aar.

Han var saa glad, da han var hjemme i Julen – det var gaaet godt med det skriftlige – det blev netop i det, han faldt. Saa underlig er Skæbnen.

Tilsyneladende er den mest ude efter de sagesløse. Efter de bedste. – – [Den rejicerede student var den stud. theol. som kort blev nævnt i erindringsstykket om de tidlige læsefæller, ovenfor s. 27]. . . .

Du siger, du kan ikke mindes mit Udseende – – jeg husker tydeligt dit – nu har jeg ogsaa Øvelse i at se og huske Ansigter ved min Tegning – særlig dine Øjne! (»Nu bliver han lyrisk« – tænker Gitten!) Jeg vil ikke forsøge Skildringen – men jeg husker dem tydeligst fra vi sad i K.F.U.K. og drak Kaffe. . . .

23.1.31 Alfred til Johannes

. . . Ja, Steensig døde – overraskende pludseligt – saa der blev Brug for en Mand – jeg var i Forvejen hans Sygevikar, og en Halv Snes Dage beholdt jeg Timeplanen – – indtil jeg maatte afgive den til Fordel for Frode. Og igen ledig. . . .

Man bøjer sig – – et Par Forhaabninger fattigere, en Mængde Inspektørløfter rigere – om løst Arbejde (ikke indfriet endnu).

Selvfølgelig bøjer man sig. – Kæft, Trit og Retning. Men først undersøger man Lokaliteterne – – kaster forskende Blikke til højre og venstre, undersøger kritisk de ældre Kollegers Udseende for om muligt at spore begyndende Forkølelse – Gigt osv. – spørger med Deltagelse og hemmelige Blink i Øjekrogene – Blink til hvem? – til Træer, Bygninger, Asfalt – – det døde er altid ens fortrolige – – spørger til hm. Befindende – er dette en Smule usikkert at skildre,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

giver man sig Symptomer i Vold af lutter Deltagelse – – fortæller og udmaler, spørger og grunder – – formaner og giver Raad – . Ak ja. . . .

. . . Vi Mennesker er nu engang smaa – trods Jeget er Verden.

Apropos Jeget – jeg beskæftiger mig en Del med Psykologi – Psykisk Forskning – okkult Forskning osv. i denne Tid – har for Resten for nylig haft et Par Diskussioner med min gamle Lærer, Heding derom. Hvor vi dels drøftede psykiske Love – dels gled ind paa de forskellige Filosofier derudfra – i vore Dage har næsten enhver Videnskab en fortsættende Filosofi, videst og mangfoldigst dog Sjælelærens – – mangt og meget drøftede vi. Han læser meget af den Genre – det er derfor *frigørende* for mig – og det *morer* formodentlig ham at have en Tilhører, der forstaar og griber selvstændig ind nu og da (en Svaghed hos ham – den udvikles, som han bliver ældre – er hans Lyst til at tale *ene)*. Saa meget har jeg læst, at jeg i *visse* Retninger ved det, han ved. – En Hjælp er mit nuværende Fond af Litteratur – det er vel langtfra større end hans – om end jeg nu læser langt mere end han – men det er friskere.

Det er nu ikke saa ofte disse Samtaler gaar paa – men meget interessant, mens det varer. – Stadig læser jeg meget Litteratur. De sidste Maaneder har det fornemmelig været Udlandets. Sovjetlitteraturen – Galsworthy – Mann – Wassermann – Gorki (kun et Par Bind) – Sinclair Lewis – Krigslitteratur – d'Annunzio – Bennett – – og Shakespeare. Desuden nogle af de ældre (i Forhold til Nutidslitt.) norske – Undset – Amalie Skram – Kielland – ingen svenske – men Gunnarsson – iblandet forvirrende Brokker af dansk – – først og fremmest Gravlund (kender du ikke meget af ham, da læs først og fremmest – »Øen« – »Nilavs« – kender du »Herredsbogen« et folklorisk Værk over Sjællands Herreder – det er godt!) – Herman Bang (til Bunds – han er en stor Kunstner, men en degenereret Natur – hans Bøger er ormædte) – lidt af Bergstedt (har du læst: »Aleksandersen« – man fristes til at tro, at den gode Digter og Afholdsmand har haft en lille fanatisk Bjørn paa) – Anker Larsen (»de vises Sten« for tredje Gang – nu formaar jeg bedre at maale Dybden – – den er meget stor – den Bog kunde det være morsomt at drøfte en Aften paa Tomandshaand!) – Guvernantebøger og Tandrupromaner ind imellem til Stimulation.

Forhaabentlig forstaar du, at jeg skriver ikke dette for Prals Skyld

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

– – ve den, der praler med, hvad han har *læst*, konsumeret – læst kvantitativt – det er klogere at læse eet Bind med Tanke end proppe sig med ti Bind – hvor det følgende hver Gang forvirrer det foregaaende. Men jeg har læst for at faa en Art Oversigt – (den er ret taaget endnu!) – og den begynder at komme – en Ting er jeg klar over, at *Verden* er blevet beriget af mange store Digterværker *siden* Krigen, at vor Tid ikke er fattig paa Mænd med Højder og Bredder som de to gamle norrøne Mænd. En Bog af Vassermann som Fortællingskredsen »Den ensomme Gæst« rækker dybere end »Brand« – ja er noget af det vældigste, jeg har læst.

Nok om det, den ledige Tid har skaffet mig megen Fylde – vist mig en forfærdelig Række af Bind, der *skal* læses – vist mig meget, som maa nydes en Gang i dybere Ro.

Dog savner jeg haardt en at drøfte det med. – Vi har en forfærdelig Hoben Skribenter her hjemme for Tiden. De fleste af dem har den Fejl, at de er Journalister – det er de af Profession – det er de i deres Bøger – – en anden Gruppe er alle vore Lyrikere – det er væsentlig vore yngste Forfattere – Lyrikere – Kommunistbohemer, Folk der ikke mangler Mod, men Studium. For det tyvende Aarhundrede kræver af sine Digtere, at de *arbejder* – ikke alene med deres Stof – ikke alene med Kunsten i Stil og Form – –men kæmper for at finde ind til Samfundets Nerve, at tolke Menneskehedens Vaanden sig – – finde det af Detaillerne, de Myriader af Enkeltheder vort pulserende Liv er bygget af. Det gør de »store«. Alt for mange tygger anden, fjerde, tiende Gang paa det, der alt er tygget – derfor bliver det Lyrik – eller nogle uartikulerede Lyde – mindende om det degenererede i »moderne Kunst«. – Derfor er J. V. Jensen saa forunderlig frisk og stærk – han søger ud – og finder Kloden, Jorden. Derfor bliver Thorkild Gravlund saa interessant og mærkelig ene blandt Forfatterne, for han søger ikke ind i sig selv som Lyrikerne – men nedad, ind i Almuesindet – i Folkegemyttet – og ingen maaler sig med ham her – lad saa være at han bruger det, han hører ved at lytte der, til en forbitret, fanatisk Kamp mod Fremskridtet – ingen fornemmer som ham og skildrer saa sikkert den Muldens Røst, *vi* er i Slægt med.

Du faar tilgive mig den lange Venten! Hilsner med Ønsket om alt vel din

Alfred

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Wassermann og Gravlund vil blive kommenteret lidt senere.

De »to gamle norrøne Mænd« var vel Bjørnson og Ibsen, altså hvad man indenfor danskundervisningen på seminariet var nået frem til som nyere litteratur i stort format.

Harald Bergstedts »Alexandersen. En Pilgrimsvandring« var en art rejse- og dannelsesroman med en skrædder som hovedperson, der samtidig fungerede som folkeligt instrument for forfatterens satire vendt mod den mondæne samtid. Altså en genre af lignende kombination, men ikke nær så stor vægt, som Martin A. Hansens egen senere »Jonatans Rejse«. Hans bemærkning om Bergstedts succesroman fra 1918 forekommer såre rammende og indicerer samtidig, hvor langt han på dette tidspunkt var fra tanken om at skulle basere sin forfatteridentitet på en roman af beslægtet frit fabulerende genre.

Anker Larsens prisbelønnede roman fra 1923 nævner han også i en samtidig hilsen til Birgit (23.1.31): »Kender du vor danske Forfatter Anker Larsen? »De vises Sten« – jeg har læst den tre Gange i Aarenes Løb – – nu forstaar jeg den til Bunds. Men Mor har opgivet at læse den.« Som det fremgik af min kommentar s. 40, skulle Martin A. Hansen seks år senere vise en klart kritisk holdning til bærekraften i romanens etisk-religiøse søgen, og dermed vel også til det radikale opgør den samtidig ville være, især med sin frireligiøst higende hovedperson, degnesønnen Jens Dahl. Nøjagtigt hvor langt han på nærværende tidspunkt må tænkes at være nået mht. denne side af »De vises sten« (hvor det hedder om Jens Dahl, kap. 66: »I dette ansigt laa en subtil egoisme skjult i forførerisk charme, saa fin, saa aandelig var denne egoisme, at den sandsynligvis var skjult for ham selv. Men hun saa den nu. Hun havde troet at male en gud, men billedet viste en djævel, et skadeligt væsen, som gjorde ondt, men bevarede sin gode samvittighed, fordi det jo bare vilde det gode«) lader sig ikke fastlægge.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Retrosp. om lærer Heding

Brev til Erik Heding julen 42

Samtalerne med hans lærer fra skoletiden i Strøby Egede, den intelligente og alsidigt oplyste Erik Heding, virkede frigørende på ham, som han netop skrev i brevet til Johannes. Det lå vel især i, at den belæste Hedings livslange forkærlighed for dunklere psykiske og kosmisk-religiøse emner var en faible, som han varetog i absolut nøgternhed og ro, en ufuldstændig ufanatisk lydhørhed i slægt med den Martin A. Hansen senere skulle møde hos essayisten Jacob Paludan. (Jfr. hans breve til denne – offentliggjort i Perspektiv 59 – hvor han foruden sin ældste ven Lykke også kort nævner sin gamle lærer). Deres prøvende og modnende samtaler fandt sted mens den unge gik arbejdsløs hjemme, og lejlighedsvis også senere, og grundstemningen i dem genkendes i et brev fra Martin A. Hansen 11.3.37, hvor han slutter med at udtrykke »Haabet om, at jeg snart faar Lejlighed til at snakke en Aften med Dem, om alt mellem Himmel og Jord!«

I julen 1942, da Heding tog sin afsked som lærer, fik han følgende hilsen fra sin forhenværende elev:

Kære Lærer Erik Heding!

Hjertelig Tak for Julekortet. Det var nok billigt hvis man nu paastod, at man til Bunds forstaar de Følelser, hvormed De har sendt Deres Afskedsbegæring. Dertil mangler jeg en Menneskealders Oplevelse, og man kan jo heller ikke uden videre slutte fra Forholdene herinde, hvor Skolen tit nærmest ligner en Kontorstilling med liden Tilknytning til Befolkningen, og hvor Skolen ikke er noget Hjem. Jeg har dog det sidste Par Aar set, hvad det kostede et Par Kolleger, der gik af p.Gr. af Alder. Men jeg vil ønske, at De hurtigt og rigtigt faar levet Dem ind i Deres nye Hus, og Egnen, Stranden og alt det beholder De da. Jeg sender Dem min oprigtigste Tak for alt, hvad jeg skylder Dem og erhvervede det Sted, De nu forlader. Som Lærer kan man nok tit have den Fornemmelse, at man skriver i Sand, ja at det menneskelige Sind er løsere endnu end Sand; men naar jeg tænker paa min egen Skole, opmuntrer det alligevel, for hvad jeg har derfra, har Møl og Rust ikke kunnet faa Bugt med. Men Erindringen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

om Barndomsskolen er saa sandelig ogsaa som en øm Samvittighed, der faar en til at tænke paa det værste en Lærer kan forfalde til og uvægerlig forfalder til, hvis han ikke hele Tiden bider sig selv i Tungen: Pedanteriet. For saadan som jeg erindrer den Tid, var det bedste ved Egede Skole nok det, at her var hverken Prækeriet eller Bagatellerne sat paa Katederstolen, vi var med i Oplevelsen af det væsentlige, naar De vragede en eller anden pernittengrynet Stileøvelse og lod os skrive en Diktat om det, der foregik lige uden for paa Jens Jens' Mark, mens De stod ved Vinduet og beskrev Enkelthederne. Skal jeg bruge et Udtryk om den Side af Deres Undervisning, vil jeg kalde den »journalistisk«, hvor saa meget andet Dag i Dag hænger i gammelmuggen Tradition. Men det bedste er jeg ikke kommet til, fordi det er vanskeligt at udtrykke; for foruden det levende og virkelighedsnære, er jeg især taknemlig for den Atmosfære af Tolerance og Humor, og de følges jo, der var over Skolelivet. Og skulde man, jeg, gaa hen og ende som Sekterer, Pietisme eller maaske som Deres ældste Søn Svend føle mig draget til Romerkirken – jeg har et Par Aar tumlet med Middelalderens Historie og gør netop Studier til en Roman fra Reformationstiden og bliver alt mere overrasket over, hvor vidt til Væggene, der da var i Kirken – saa haaber jeg, at jeg aldrig maa sætte det Kvint af Humor overstyr, som vel var medfødt, men har haft et sjældent Fristed og er blevet udviklet i Deres Stue.

Jeg ønsker Dem alt godt i det nye Aar, skønt det melder sig med Gynge-Is, Skarn og Fortræd, og sender Dem og Fru Heding mine egne og min Kones hjertelige Hilsener.

Og tør jeg nu haabe, at De engang, naar De kan afse et Par Timer dertil, kikker herud i Skolevangen?

Deres
Martin A. Hansen

Hustruen, Marie, havde sit eget præg. Til hende havde den nøgterne Heding knyttet sig i en udpræget kontrastforbindelse, der som sådan skulle vise sig stormfuld, men dog holdbar nok. I 1951, da han fejrede guldbrylluppet med den smukke og kunst-sindede, idealistisk aktive og især religiøst brændende og missionerende Marie Heding, havde ægteparret gennem de senere år mødt megen ydre modgang af for-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skellig art, og Martin A. Hansen skrev da på opfordring en hyldestartikel: »Et Kulturhjem i Strøby« 4.8.51. Han gav her en udførlig og generøst forstående skildring af fruen og hendes utrættelige indsats fra hjemmet i barndomsegnen. I den kortere omtale af ægtemanden indgik der, ved siden af træk om hans pædagogik og hans liv som »Naturkender, Jæger, Fisker, en Vandrer«, det sigende glimt: »en farlig Ironiker, naar han møder det uægte«.

Det fyldigere billede af Erik Hedings skikkelse var på sin vis blevet givet året før med sider af landsbylæreren Johannes Vig i »Løgneren«. Dette delvise modelforhold er klart bevidnet, men grænserne for, hvor langt det skal tænkes, kan ganske vist ikke angives så nøje. Uden at ville sige for meget skrev forfatteren selv til Heding 1.10.50: »Der er i Bogen ikke Portrætter, men da det sjældne ved Johannes Vig baade som Lærer og Naturkender blev til, ved jeg nok hvem jeg ofte sendte en Tanke!«

Kortest bliver ligheden og forskellen mellem den historiske og den opdigtede lærerpersonlighed vel ramt af Martin A. Hansens mor, som i et brev lidt senere samme år skriver til sønnen: »Johs. Vig er for mig noget af en Lærer Heding uden Marie Heding. Er det saa meget forkert?«

1.2.31 Alfred til Birgit

. . . I Dag har jeg læst en Bog af en af dine Landsmænd, Anton Karlgren: Rusland under Sovjet. – Jeg har lige læst en Bog om samme Emne af en Dansker (bekendt for Stil!) og jeg maa komplimentere dig med Ætfællesskabet paa egen Bekostning. Karlgrens Værk er et imponerende Arbejde med en Grundighed i Stofmængden, der er vældigt som Rusland selv. – Han er *ikke* Bolsjevik. Kender du Navnet?

Ellers har megen Tid de sidste Uger gaaet med religionshistorisk og -filosofisk Læsning – en Del ud fra vore Dages videnskabelige Bibelkritik, der fordømmes af nogle kristne og tages til Indtægt af andre. Om dette vilde jeg gerne have en personlig Samtale med dig – meget af saadant er vanskeligt at samle og svare paa paa Papiret.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saa har jeg læst noget, som jeg privat regner for noget af det største inden for Nutidslitteratur – Wassermann: »Den ensomme Gæst« – en Fortællingsamling. Det er storslaaet og meget dybt.

– Meget andet læser jeg.

Ja ved Lejlighed vilde jeg ogsaa gerne fortælle dig noget om en dansk Forfatter Thorkild Gravlund – ham føler jeg mig beslægtet med i meget. For Resten (det bliver værre og værre med mine Fingre) begyndte han ogsaa som Seminarist, blev aldrig Lærer, da han dumpede i Matematik – levede et strengt Liv – indtil han brød igennem. Det er Folkenaturen – Almuepsyken til Bunds – ingen kan det som ham. Han ser Syner af Mulden – den tunge klæge Muld – som jeg gør i det smaa.

Før du er blevet træt – jeg haaber virkelig: før du er blevet træt – sender jeg dig med varmt Hjerte og samlet Sind – usikre Fingre og træt Hjerne – sender jeg dig – fra mig som jeg er med alle Svagheder –: noget af min Styrke i Tankerne – de Hundrede til dig. God Nat Gitten.

Alfred.

Billedet er formodentlig med næste Gang – men som sagt: vent dig ikke æstetisk Nydelse.

Det lovede fotografi må være det samme – taget af en fotograf i Køge 1931 – som jeg har ladt forstørre og sat udenpå denne bog.

Anton Karlgrens »Bolsjevikernes Rusland«, da. 1926, var udkommet som led i den tidligere omtalte nyrussiske serie på Henrik Koppels forlag. (Den danske fremstilling på hvis bekostning den langt grundigere oplysende svenske roses, var Henning Kehlers impressionistiske »Russiske Kronikker« 1920). Bogen giver en udførlig kritisk gennemgang af »Resultaterne af de bolsjevistiske Teoriers Omsætning til Praksis« (forordet), og forfatterens vurdering af det nu otte år gamle samfundseksperiment viser sig næsten overalt svidende negativ, både mht. effektivitet og human værdi. Karlgren, der var professor i slavisk ved Københavns universitet, markerer vel noget centralt også om sit eget vurderingsgrundlag, når han i den afsluttende gennemgang af kulturlivet udbryder: »Kultur og Dannelse knuses af Bolsjevis-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mens Bjørnelapper« – og når han eksemplificerer dette med følgende citat fra teatercensuren 1925: »Operaen Werther forbydes, eftersom det i vore Dage er fuldstændig irrationelt at dyrke Wertherske Stemninger«.

En sådan irrationalitet var der derimod givet fortsat eksistensret og rum i Wassermanns magtfulde novellesamling »Den ensommet Gæst« 1920, da. 1924. Titlen refererer til en fortælling om kunstnerkaldet, synliggjort gennem et besøg som en kriseramt ældre forfatter modtager af en Ahasverus-agtig evigomrejsende, yngre mand der benævnes den ensomme gæst. Wassermanns kombineret romantiske og kristen-realistiske fortællingkreds blev også stærkt fremhævet i brevet til Johannes 23.1.31 (»rækker dybere end »Brand« – ja er noget af det vældigste, jeg har læst«). Såvel i erotisk henseende som i religiøs (caritas) centrerer »Den ensomme Gæst« sig med format om dét, man må kalde sjælens og den sjælelige forbundetheds realitet. Med sin lidelsesdybde og sin glød har Wassermanns psykologiske kunst dog samtidig et artistisk-retorisk islæt og trods engagement også i samfunds-realiteter et element af litterær efterklang, især i forhold til Dostojevskij.

Det artistiske samt indtrykket af noget »sygeligt udmarvet« ved tyskerens bøger fik få måneder efter Martin A. Hansen til at distancere sig fra ham, som det fremgår af et brev til Birgit 1.6.31. Og da han efter »Kolonien« 1937 havde fået skrevet sig igennem 30ernes trangt robuste realisme, var det ikke Wassermann, men Dostojevskij han greb tilbage til fra sin tumultariske læsning i 20-21årsalderen. At betaget læsning af Dostojevskij er indgået glimtvis i denne, fremgår af en kort bemærkning om filmatiseringen af »Brødrene Karamassof« i et af forlovelsesbrevene til Vera, 18.6.32.

Hvad endelig Thorkild Gravlund angår, så skal man naturligvis ikke forestille sig, at den 21årige ret længe endnu kunne blive stående i en så ærbødig holdning overfor denne beskedne sjællandske hjemstavnsforfatter. Alligevel kan man ikke forbigå Thorkild Gravlunds deltagelse i fæstnin-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gen af temaer og interesseforhold som sidenhen skulle forlange deres udformning i Martin A. Hansens forfatterskab.

I brevet til Johannes udpegede han med sikker hånd tre særligt læseværdige bøger i Thorkild Gravlunds blandede og vidtløftigt folkloristiske forfatterskab. Det var debutromanen »Øen« 1903 (dvs. Reersø, forfatterens hjemsted), hvoraf sidste del har episk styrke og rummer en blufærdig, visionær forkyndelse, som især må have sagt Martin A. Hansen noget mht. det begreb om almuekultur der blev introduceret i kommentaren om turen til havet ovenfor s. 83. Desuden romanen om »Nilavs« 1918, Gravlunds mest vellykkede udgave af sin foretrukne træge bondetype; i den findes ypperlig sjællandsk psykologi, bl.a. redegørelsen for den nøjsomme, men stædig-romantiske konservering, ungkarlen Nilavs har foretaget af billedet af den blussende pige han engang var opsat på, nu hans husholderske, grå og lidt sur, men redelig og tro til døden.

For det tredie nævnte han »Herredsbogen. Sjælland« 1928, og her tilføjede han: »det er godt!«. I sit romantisk-historiske artikeludkast om den gamle forsvarsvold, som han skrev de følgende dage (3.-6.2.31, dét der i en mindre malende og noget indtørret version blev trykt som hans første aviskronik, 24.-25.7.31) gør han da også udtrykkeligt opmærksom på dette fine stykke oplysningsarbejde om sagn og skikke fra de sjællandske egne. Heri interesserer Thorkild Gravlund sig specielt for herredsskellene og fører derved et lakonisk kommenteret, men vistnok ret omfattende ment fællessagn frem som et slags hovedtema i bogen: sagnet om lindormen der fældes af tyren. I artikeludkastet refererer den unge det således:

»Gravlund har ogsaa paapeget, hvordan Egnenes Sagnkredse viser Herredssammenholdet indadtil og dets Front udad. I Udkanterne af Herrederne ligger ofte Kirker, hvor man fortæller at en af Beboerne opdrættet Tyr har dræbt en edderspyende Lindorm – eller hvordan Vætterne driver deres farlige Spil ved disse Skel, hvilket viser, at Fortidskampe mellem Herredernes Mænd har sat Spor i Stedets Mytologi. Det fremmede Folk er blevet Lindormen.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

At Thorkild Gravlunds interesse for lindormen dog ikke er begrænset til den i egnssammenhold engagerede udlægning af den som »det fremmede Folk«, men samtidig rummer forsigtige eksistentielle antydninger om dødsmagt og vild udyrket natur i retning af efterfølgerens personlige fortolkningsforsøg i »Orm og Tyr« 1952, berørte Martin A. Hansen selv i et brevudkast under forarbejdet til kirkebogen, som jeg skal fremlægge senere.

8.2.31 Udkast om identiteten mellem dyrenes instinkt og den menneskelige underbevidsthed

Som det artikeludkast der var blevet til de foregående dage, var en romantisk præget historieskrivningskladde, er det følgende en art enhedsfilosofisk udkast, skrevet i forlængelse af den læsning af ny videnskabelig, især psykologisk og parapsykologisk litteratur, der havde stået på nogle måneder.

Trods dilettantismen repræsenterer dette stykke naturerkendelse en sigende grundforudsætning for det tilværelsessyn og personlighedsbegreb, der anderledes kompliceret og etisk kæmpende blev fremsat i kunstnerisk form fra og med den store fortælling »Jonatans Rejse«. For at det fulde perspektiv kan træde frem, må dog to historiske forhold medregnes. Det første er, at den unge på nøjagtig samme tidspunkt – som jeg om lidt skal dokumentere – befæstes i retning af den stærke tillid til selve den *kunstnerisk-intuitive* erkendelsesvej der skulle blive et uundværligt og ganske vist problematisk led i hans forfatterskæbne. Det er andet er noget, som han i denne kladde til en religiøs-idealistisk naturbetragtning åbenbart ikke selv nåede at få taget rigtig med i betragtning, nemlig at han som søn af det vitalt prøvede ægtepar bag »Septembertaagen« og »Agerhønen« ved siden af sin harmoniske evne besad en kimagtig stærk fornemmelse for en »Grundskade« i den menneskelige driftsverden og underbevidsthed: *egoismen*, kun anet fuldt overvundet gennem moderoffer, gennem ægte forældrefølelse

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

(brevet til Birgit ovenfor s. 79).

Med disse forhold in mente må man medgive, at det bevarede manuskript betegner noget blivende i Martin A. Hansens erkendelsesretning, sådan som han også selv sidenhen skønnede, som det vil fremgå.

Bl.a. herudfra er der derfor grund til at advare mod en for stram anvendelse af det begreb »dualisme«, der blev lanceret i den sene programartikel »Konvention og Formaand«, Heretica marts 48, som et nøglebegreb for den kæmpende religiøse holdning i forfatterskabet. Denne var delvis mystikerpræget, en »åben« dualisme, som først da hans digtning ebbede ud, ligesom måtte stivne lidt, så han fx i essayet »Asken« (»Efterslæt 1955) i forbindelse med en omtale af folkeeventyrene kunne tilkendegive sit paradoksalt tosidede natursyn således: »Kun naar man har Øjne som de Folk der saa en Kilde springe, hvor en god Mand blev dræbt, kan man skabe Eventyr. Kun naar man ved, at der i »Naturen« findes noget, Mennesker ikke maa identificere sig med, fatter man Eventyrets ligefremme Sandhed«.

Efter nogle generelle observationer af jævn karakter: om den menneskelige bevidstheds afhængighed af hjernens fysiologiske udvikling, og om sjælen som denne har været opfattet i den religiøse tradition og nu søges udforsket af vor tids psykologiske videnskab, fortsætter udkastet:

. . . Betragter man de sidste Par Slægtleds Fremskridt i psykologisk Viden, opdager man jo at det, der har kostet mest Møje at studere ved Sjælen, er dens Underside, det *ikkebevidste* i dens Funktion. Forhen førte man det, som ikke lod sig trænge ind under den normale Bevidsthed, sjælelige Fænomener, der hverken kunde tilhøre Forestillingerne, Følelserne eller den bevidste Vilje – ind under Begreber som: Drifter, Instinkter, Reflexer osv. (»Rygmarvsviljesliv«) –. Indtil man fandt paa at dele Sjælens Liv i Bevidstheden (Over-) og Underbevidstheden (Dag- og Natbevidsthed) (Om man i det hele taget har Lov at bruge Sammensætningen: – bevidst – ved denne sidste Form for Sjælsliv er jo et Spørgsmaal – *Underjeget* var i denne Henseende sandere!). Bevidstheden var de Funktioner, der alt var lovfæstede – Natbevidstheden var de Fænomener, der

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ofte ganske gik *imod* Dagbev.s Love. – For mange staar nu Underbevidstheden som den mægtigste (om ikke højeste) Del af Jeget – rummende hele Livets Iagttagelser til de mindste Enkeltheder, og som det koglende Dyb, hvorfra Tilskyndelser af uforstaaelig Art dukker op og gaar tværs gennem Dagjeget – givende sig Udslag i Forestillinger – Følelse og Viljesakter. Ja for adskillige har den endnu større Betydning – den er som en vidstrakt Havseng, hvorfra Dagjeget rager op som en Ø. Og som Havsengen bringer Øerne i geologisk Forbindelse med hinanden – saadan ogsaa de underbevidste Jeger, hvad der forklarer adskillige ubevidste Fænomener: Telepati – Clairvoyance – Psykometri m.m.. Som Dagbevidsthederne er adskilte og kun formaar at meddele sig til hinanden ved fysiske Midler – er Natbevidsthederne (saadan kaldt, da Drømme staar i Forbindelse dermed) i Stand til at etablere Merviden paa en mere intim og psykisk Maade, hvor »Tankelæsning« ikke siger alt. Betingelsen for denne Forbindelse synes blot at være, at Dagbevidsthedens Indgriben er umuliggjort, det foregaar mest i en søvnlignende Tilstand, kaldt »Trance«. Endvidere, alle har ikke Evner i den Retning (i hvert Fald er de ikke lige store), selv om ogsaa Underbevidstheden hos de ikke-psykisk begavede er af samme Beskaffenhed – Evnen til Løsslippelse af Dagbevidstheden er det, der kan fattes. Men ved Hjælp af de faa, der stærkest kan slippe det dagbevidste – Medierne – har man kunnet opstille Love og experimentere under stadig voksende videnskabelig Betryggelse over for muligt Bedrageri. – Hvilket ikke nødvendigt her at opholde sig ved. Man kan altsaa sige: Det synes som om en Del af Jeget er i langt nærmere Forbindelse med andre Individers Jeg, end vor Bevidsthed (som man før antog for Sjælen i sin Helhed – hele Jeget) er i Stand til. – Idet vort Underjeg ofte kan rumme en Viden, som vore Iagttagelser, selv de mindste og mindst paaagtede af vore Sanseindtryk ikke kan være Ophav til, er man jo nødt til at antage en Overførelse fra et Jeg, naar man møder en saadan Viden – og naar denne Overførelse kan bevises ikke at være gaaet gennem de hidtil kendte Sanser – maa der jo findes en Sans, en Forbindelse paa anden Vis – en psykisk Forbindelse, hvor den ene Bevidsthed henter fra den anden, uden denne selv behøver *bevidst* at *meddele*.

Man har opstillet den Hypotese, at Underjeget udgør en Del af »Verdensaanden« – det ***subliminale*** Jeg. [sub-liminal, dvs. det under

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den almindelige erkendelsestærskel liggende; udtrykket må være frit overtaget fra W. H. Myers, medstifter af »The Society for Psychical Research« og hvis hovedværk var udkommet på dansk 1913-14]. Altsaa at den extraordinære Viden i Underbevidstheden kommer fra en Alviden, som Overjeget er udelukket fra. Underbevidsthedernes sammengribende Viden har Experimenterne jo vist *afhænger ikke* – tilsyneladende da – af *Tid og Rum.* – Man har troværdige Exempler paa, at clairvoyante har kunnet se historiske Begivenheder o.lg., der ligger langt tilbage – at Telepati hos begavede Medier foregaar uden Hensyn til Afstand – . Hvilket jo synes at sige, at den Tilstand – Verden – Sfære –, Underbevidstheden arbejder i, er en anden end Overbevidsthedens – eller at det dog drejer sig om et lidt andet »Plan«. – Det er dog jo kun Hypoteser, der kan være interessante.

Alligevel kan man ikke lade være at standse ved Underbevidstheden og dens Evne til – uden Jegets Overkontrol – at kunne samle Viden. – Særlig naar man erindrer, at ikke alene synes der at være en sjette Sans til Stede – de fysiologiske Sanser bliver ogsaa skærpet – ja det synes ved Underjegets Eneherredømme over Legemet (i Trance), at de kendte Sanser endog fungerer paa en anden Maade (Hørelsen skærpes indtil det utrolige – man kan tænke paa Søvngængernes Evne til at undgaa alle Forhindringer). Man fristes til at standse, fastholde Underbevidstheden med dens mangeartede Kunnen, samt Teorien om Enheden af Underbevidsthederne og samtidig henlede Opmærksomheden paa *Dyrepsykologien.*

Der er et Begreb, man overfor Forstaaelsen af Dyrenes Væsen – Intelligens – har reddet sig med, det er »Instinktet«. – Lige fra Trækfuglenes forunderlige Rejser frem og tilbage til Natsværmerhannernes Dragning mod Hunnen. Fra Fuglenes ofte kunstfærdige Redebygning til Biernes Vokstavler. Fra Hestens Evne til at finde Hjemmet trods Mørke og Ukendskab til Myreløvens Faldgrube og Snyltehvepsenes komplicerede Levevis. Hvordan gaar det til – hvordan *kan* de det? »Instinktet« svarer man. Og hvad er Instinktet? – Det er nedarvede Slægters Erfaringer – nedarvede Vaner – Reflexer – nedarvet *Indpasselstrang*, der har specialiseret og aflejret hver hos sin Art sit stadigt forøgede Vanestof. Det er vel den nærmeste og populæreste Mening. Og den er det jo vanskeligt at bevise og – modbevise. Historien er endnu saa ung og Iagttagelserne endnu langt yngre –

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saa man kan ikke maale en eventuel Udvikling og yderligere Specialisering. Bierne byggede deres Kager i Hulheder paa de gamle Hebræeres Tid, som de gør den Dag i Dag – og Oldjødiske Ordsprog beskriver Myrens kollektive Samfund som det er nu. Fremgangen kan ikke spores i den intellektuelle Udvikling, saa lidt som i anatomisk Henseende. (Man kunde fristes til at spørge, om ikke denne Udvikling – beroende paa Indpasning og nedarvede »Erfaringer« – maatte – for at naa det nuværende Standpunkt – strække sig over et saa uhyre Tidsrum (naar alle Mellemstadier skal have den nødvendige »Specialiseringstid«) at end ikke de Millioner Aar, der er udlagt fra den laveste Tid, der var Liv, paa langt nær slaar til. – Man forestille sig blot at følge fra Amøben op til Regnormen!)

Men tilbage til Dyrenes *Sjæl*. – Der experimenteres med Dyrs Bevidsthedsliv, og man søger at finde saavel Grænser som Love. – At de højere Dyr har Bevidsthed er vel overflødigt at diskutere. . . . [I et par afsnit eksemplificerer han graderne af denne bevidsthed og genoptager samtidig sin – kritiske – interesse for darwinistiske tankebaner] Vil man følge Hypotesen om Udvikling, bliver Resultatet jo det simple: Hjernen udvikles mer og mer og som den bliver fuldkomnere bliver ogsaa Bevidsthedens Kvantitet og Kvalitet større. Man vil heraf slutte, at *Levemaaden* bliver mer og mer kompliceret alt som Bevidstheden udvikles. – Dette er dog ikke Tilfældet, Termitterne lever f.Ex. et langt »højere staaende« og mere kompliceret Liv end selv Ræven. (Man kan dog sige, at den Udvikling *virkelig* følger Bevidsthedsudvikling, idet man vil se, at der for de højere Dyr langt oftere indtræffer *Undtagelser* i det lovbundne Liv – det ene Individ bliver lettere mere forskelligt fra det andet end blandt lavere Dyr!). Abens »Kultur« er barbarisk sammenlignet med Biens. – Her erstatter »Instinktet« alt. Her bliver der langt lettere Tale om »Dusinindivider« og »Skæbner«, idet Lovene, der skjuler sig i Handlecentrene følges slavisk.

Instinkt opvejer altsaa Bevidsthed og bevidst Handlen. Imidlertid maa selv Amøben jo handle ud fra en *Viden*. Selv Cellen maa have en Viden i sig eller hentet fra noget andet. Uden »Viden« kan »Liv« jo ikke tage Energi og Stof i sin Tjeneste og benytte dem til Livs Manifestation. Det er jo givet. Viden behøver jo langt fra at være bevidst. Og der er intet, der tyder paa, at Amøben er sin Viden bevidst! Og dog tager den Næring til sig – opsøger det – uden paavise-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lige Sanseredskaber – og uden at være det bevidst. Men ikke uden Viden. – Man kan heller ikke antage, at der er megen Bevidsthed hos Bændelormen, og dog lever dette Dyr et kompliceret Liv – med mange Overgangsformer. Bien kan maaske have spirende Anlæg til Bevidsthed; intet tyder dog paa, at dens imponerende Udklækningsanstalter udspringer af Beregninger hos den. Ogsaa den maa jo have en Viden. *(Viden* behøver jo ikke at være som vi populært antager det – en Sum af Erfaringer, hvis Brug vi kontrollerer, *den* Viden er bevidst; en Refleks som den *at gaa* foregaar jo ogsaa i Almindelighed uden vor nøjere Kontrol og dog rummer den en *underbevidst Viden!).*

Ogsaa de højere Dyr foretager sig Ting, der maa forklares med Instinkt alene. Man sælger en Hund til en Mand en halv Snes Mil borte – den stikker af, og et Par Dage efter er den tilbage! Den Slags er der Masser af Exempler paa. (Selvfølgelig havde Hunden ikke før været den Vej) – Vildgæssene, der sætter sig paa aaben Mark, Harekillingen, der finder netop det Jordsmon, der bedst skjuler den osv. . . . en Kænguruhvalps og et Føls første Sug af Moderpatten . . .

(Vi Mennesker har ogsaa haft Instinkter og Udslag deraf – dette henhører under det foran om psykisk Forskning – en Dreng kommer en mørk Aften løbende om et skarpt Havehjørne med Hjørnet mellem sig og Udsigten paa den anden Side, som Mørket tilmed umuliggør, næppe drejet i vildt Løb omkring, før han pludselig giver et vældigt Hop og lander paa den anden Side af noget sort. Da han kommer til sig selv og undersøger Tingen, viser det sig, at det er en opstillet Harve med Tænderne opad, der er stillet hen i Dagens Løb, uden hans Medviden – Springet er gjort uden hans Bevidsthed har haft mindste Andel – jvf. Beretn. om Folk, der er standset ved Mergelgrave uden at ane det, paa Kanten af Voldgrøfte osv. – »Instinktmirakler«). [Jfr. novellen »Paradisæblerne«]

Hele denne Handlen pr. Instinkt minder om Mennesker, der handler under Herredømme af Underjeget.

Det ligger ikke fjernt at gaa – som saa ofte før ved Hypoteser – fra Mennesket til de højere Dyr ved Hjælp af umiskendelige Ligheder – og derfra til hele Dyreriget.

Denne Hypotese er muligt usand og som Følge deraf værdiløs – som andet end en harmonerende Teori, der af *den* Grund, trods det ubevislige, kan have en vis – omend liden – Værdi. Den kan nemlig

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

give Anledning til baade filosofisk, æstetisk og religiøs Harmonering.

Og meget tyder paa, at Dyrenes Underjeg følger samme Love som Menneskenes. Man ved, at Dyr undertiden har reageret over for Ting – »Spøgeri« o.sl. – som kun *synske* Mennesker har kunnet se. Det gives der talrige Exempler paa. At der i den Slags fletter sig megen Overtro er jo givet, meget som ikke er let at rense fra Kendsgerningerne. Omvendt kan Søvngængere udføre Ting som er forbeholdt de mere instinktbegavede Væsener. Teorien om Underjeget forklarer ogsaa at Hunde og Heste f.Ex. synes let at kunne kende Enkeltheder – en Hest er tilbøjelig til paa en fremmed Egn at dreje ad Veje den en Gang tidligere, maaske Aar i Forvejen og ved Nattetid har befaret – selv om det kun drejer sig om en enkelt Gang før – har den f.Ex. een Gang været ude for et frygteligt Slag paa Ryggen af en nedfaldende Bjælke, farer den sammen i den vildeste Skyhed, om Tilløbet til en lignende Situation opstaar. Alt sammen kendte Træk fra den underbevidste Lære og omgaas man Dyr Dag ud og Dag ind vil man synes, at disse Love passer udmærket paa deres Sjæleliv.

Altsaa at Underbevidstheden er identisk med Instinktet! – Det virker ogsaa forklarende naar man ved, at Mennesker ved Trancer, psykisk ofte gentagen Slappelse af Overbevidstheden, ikke sjældent helt mister Forbindelsen mellem Overjeg og Underjeg og en Personlighedsspaltning har fundet Sted. I hvert Fald lider Dagbevidstheden bevist Skade ved overdreven Opdyrkning af de mediumistiske Evner. Altsaa Personligheden overlades mer og mer Instinkt, hvorved Sjælelivet altsaa former sig mere »dyrisk« med dettes Svaghed og Styrke.

Vil man fastholde, at »Instinkt« og Underbevidsthed er eet, bliver i og for sig Amøbens »Viden« ikke lettere forstaaelig for vor Bevidsthed af den Grund. Kun det kan antages, at alle Manifestationer af Liv fra lavere Væsner til Mennesket er ved en Del af Jeget i Forbindelse med det *subliminale Jeg*, det udefinitive »Alliv«, der muligt er Gud, muligt er hans Aand, der »svævede over Vandene«. Hver Organisme henter saa ved denne umiddelbare Forbindelse sin nødvendige »Viden« fra denne [indre *sande]* Del af Universet. Og først sent udvikles Organismen saa vidt, at den frembringer Celler, der samlet som Hjerne skaber den første »Bevidsthed« af Liv. – Bevidst-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

heden-Dagbevidstheden-Overjeget er altsaa den højeste Form af Liv – det, der selv er i Stand til at maale sin Dybde og Viden og som i sine skønneste og højeste Former af Bevidsthedskombinationer har frembragt Tanker og maaske skrøbelig Viden om »al Tings Rune« (Filosofi) og givet ved Hjælp af dette Love for det bedste Liv blandt Individer (Etik) og i sin Higen og Byggen paa Aarsag og Virkning og sin Længsel efter et Jeg større end vor Bevidsthed har søgt mod al Tings Ophav (Religion).

(Skal uddybes – og kritiseres).

Da Martin A. Hansen den 20. august 1949 fyldte 40 år fik han af sin hustru sammen med tre af de nærmeste venner i den ny generation som chok-agtigt overraskende fødselsdagsgave overrakt den første afrundede behandling af sit forfatterskab, bogen »Martin A. Hansens Digtning«, hvis hovedforfatter var Thorkild Bjørnvig. Vennerne forærede han til gengæld hver et manuskript fra tilblivelsestiden 1930-31. Thorkild Bjørnvig gav han manuskriptet til det bedste, sprogligt mest prægnante af hans bidrag i Kæden, en motivisk ikke klart udfoldet situationsskitse af Rane Jonssøn på flugt ned gennem Øresund med en kort rast på sin borg Gjorslev på Stevns (»Fredløs Helg« 22.12.30). Ole Wivel fik den romantiske historieskrivningskladde, Knud W. Jensen det enheds-filosofiske udkast. I et brev til Knud W. Jensen 21.8.49 skriver han:

»Jeg sender dig her et Udkast, der engang var tænkt som Forlæg til en hel Bog. Det har aldrig været trykt og havde heller ikke egnet sig dertil, det er Amatørfilosofi og purungt. Men naar jeg nu for første Gang efter næsten 20 Aar gennemlæser det, slaar det mig, at det dog i sin Kejtethed og Dunkelhed rummer en Problemstilling, der nok saa primitiv dog virkelig blev Forlæg ikke for een Bog, men for mange. Blot at jeg efterhaanden blev klar over, at min Maade at fremsætte det paa ikke kunde blive den helt eller halvvidenskabelige.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

22.2.31 Greven til Birgit

. . . Jeget selv – Individet mig – var dybest set for lidt at kæmpe for, og den enkelte Sejrs intellektuelle Tilfredsstillelse har jeg forlængst set er for liden til Kampen. *Kampen selv* er i saa Fald bedre – og dog for lidt. Ære og Magt – ja men det er udadtil – – jeg vilde – og vil ikke, at som jeg ved Stræb og Kamp kan evne mer og mer udadtil, sløves det bedste i mig – det vi alle er ens i. Derfor maa mine Kræfter tjene noget. Og de skal tjene det helligste, jeg kan finde. Og tjene det, som jeg tilskyndes dertil. . . .

– Min bedste Ven fortæller jeg dette, og min bedste Ven ler ikke ad mig.

Og min bedste Ven skal faa, hvad jeg evner af det bedste i den kommende Tid.

Kamp er jeg ikke bange for – ikke at det synes trangt. Jeg har begyndt at eje en vis Lykke indvendig – begyndt siger jeg.

Ved du, hvad for en Bog, jeg læser i i denne Tid?

Jeg læser Bibelen.

Efter at have læst Mængder af Bøger om den – for og imod. Bibelkritik – Religionsfilosofi – Religionshistorie (blandt det noget af jer store Söderblom) – Religionspsykologi.

. . . Du skrev engang, at jeg var meget beskeden. Vær du rolig – jeg ved nok, hvad jeg *kan* og hvad jeg *ikke kan*.

Men jeg er ikke beskeden nok!

Selvfølgelig vil jeg ikke gaa hen en Dag og paastaa at min Hjerne er indrettet under Middel – det vilde ingen Nytte være til (Selvafrakning kan ogsaa være en Form for sygeligt Pral!).

Men mit personlige Værd. Det kan i min Bevidsthed ikke reduceres nok. Hvem gode Evner er givne, ham kan ogsaa Resultater forlanges af – Universet ødsler ikke med Hjerneceller. Men heller ikke engang det er nok.

Religion forlanger, at man endogsaa reducerer hæderlig Moral – Etik – til intet.

Man kan kalde det Syndserkendelse eller hvad man vil (jeg vilde give det et helt andet Navn) – og det behøver intet at have at gøre med Dogmerne – det kan det – men behøver det ikke. »Jeg er Vejen – Sandheden – og Livet« ligger dybere – tror jeg end de fleste tænker – og behøver at tænke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jeg har aldrig troet, at Kristendommen var saa *vid* – saa omfattende – som den er. . . . Jeg tror der skal en stille Lytten til, Birgit – og en Ydmyghed. Som han – Mesteren – havde den – hos ham var den større end Rædselen for Døden – ja *end Rædselen for Livet!*

Jeg dur vist slet ikke til at skrive i Aften – – men sidde hos dig – du syr – – og tale dæmpet om de store Spørgsmaal – –; Papiret er saa dødt og koldt.

Jeg drømte om dig sidste Nat. Vi mødtes. Og Mødet syntes i Drømme saa levende, at da jeg slog Øjnene op, var jeg aldeles overbevist om at have talt med dig. Det var mer end mærkeligt at erfare, at det var Drøm – det var næsten naturstridigt. – – Jeg befandt mig pludselig paa en Station (om det var Sverrig eller Danmark ved jeg ikke) – en Jernbanest. – det forekom mig, at jeg ikke var alene – vi var to – en Ven var med, hvem ved jeg ikke. Med et stod der en ung Svensker foran os – jeg vidste det var din Bror (trods denne kun var en 16-17 Aar) og at du ventede udenfor. Vi hilste – præsenterede os – – men han vilde ikke tro, det var mig – det lod til, at han mente jeg var en Bedrager. Jeg maatte frem med en Mængde Papirer. Det var ikke nok. – Men jeg blev vred – det var jo dig jeg vilde møde – – saa tog jeg ham ved Skulderen og flyttede ham til Side fra Døren – – og saa smilede han pludselig (jeg kunde jo næppe have gjort dét ved din Bror!). Jeg flaaede Døren op. Derudenfor stod du – med Ryggen til. Det forstod jeg godt i Drømmen, for du var spændt. – Du stod og trippede – hørte Lyden – – drejede dig meget – meget langsomt med Øjnene mod Jorden – – slog dem saa pludselig op – – og saa brød et Smil frem. – »Det er ham« sagde du til Broderen. Og saa gik vi, hvorhen ved jeg ikke – hvad vi sagde – husker jeg ikke, men det var ikke langt – jeg mindes dunkelt, jeg lagde Dokumentmappen tung af beskrevet Papir i dine Arme – hvad det var husker jeg ikke – – og vi gik – – det var Drøm! – Saa var jeg vaagen – og troede den vaagne Tilstand var Drøm – endelig gik Sandheden op for mig. Men det har hele Dagen været – som jeg har talt med dig for ikke tyve Timer siden.

– Jeg fik ikke det Arbejde – en anden var beslægtet med en Provst! – *Jeg* kunde trænge til nogle Rusk i Haaret – nogle Strøg over den trætte Hjerne.

Din Greve

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

9.3.31 Greven til Birgit

De følgende to breve er dateret samme dag, og de giver – foruden hvad de nærmere siger om brevskriveren på dette uopgjorte trin – fyldig besked om en påvirkning Martin A. Hansen i disse vintermåneder 31 (hvortil som nævnt s. 37 også essayet »Marias Søn« historisk må knyttes, ifølge en bemærkning om læsning af Georg Brandes' »Sagnet om Jesus« i et brev fra H. P. Hansen 11.2.31) modtog fra den kejtet-originale naturfilosof og fremragende psykolog og skribent, danskeren Ludvig Feilberg.

Vigtigst udover selve den tillid til og kaldsfølelse overfor *naturen* der bærer Ludvig Feilbergs oversete værk, er vel disse to idé-påvirkninger: nødvendigheden af sjælelig »internering«, og nødvendigheden af det modsatte, nemlig den åbenhed han kaldte »udførsel« og »ligeløb«, og som han fra sin ungdom med ædel religiøsitet og efterhånden udbygget, dog også noget besværet dialektisk argumentation fastholdt som sjælens vigtigste, mest værdifulde side. (Denne tilbagegiven af »levende Kraft« til natur og omverden opstillede han så i en forsøgsvis kvalitativ trinrække af forskellige psykologisk-sociale former).

Feilbergs dobbelte belæring har Martin A. Hansen i sin 21årsalder fulgt både praktisk-grundigt og uforfærdet-selvstændigt op, som man vil se, og især synes han at have indoptaget den i retning af en kunstners vekseldrift mellem til den ene tid nødvendig indsamling og oplagring, til den anden fortærende, men inspireret og »helligt« følt frembringelse.

Af en række indløbende Feilberg-udtryk og -forestillinger i dette og det følgende brev fremgår, at han på nærværende tidspunkt i hvert fald har studeret de fire første af Feilbergs Samlede Skrifter: »Om størst Udbytte af Sjælsevner« 1881, »Holbergs Træ i Fiolstræde« 1882, »Om Ligeløb og Kredsning i Sjælelivet« 1896 og »Om sjælelig Ringhed« 1899. (»Kredsning« er Feilbergs betegnelse for den tredie mulighed ved siden af internering og ligeløb: den ordinære omsætning hvor sjælen hverken opsparer eller giver noget).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

. . . Det var Søndag i Gaar og raskt Vejr.

Jeg gik en Tur om Eftermiddagen – som saa ofte. Men denne har en ny Værdi – fordi jeg gennem den kan lære dig lidt berigende praktisk Psykologi!

Du kender, hvor *beriget* man kan føle sig efter saadan et Besøg i Naturen – ikke mindst naar man kan blive Vidne til det storslaaede i Stormen og det oprørte Hav. Det er ikke altid let at sige, *hvad* det er der beriger.

Jeg forsøger her at udfinde Aarsagerne – og rede de vigtigste ud. Gør det med min Viden i Psykologi (Sjælelære) der – ifølge en Masse Studium de sidste Maaneder – er blevet mere brugelig for mig.

(Nu maa jeg indskyde – at som *Mand* er der maaske Ting, *jeg* overser, der har Betydning for kvindelige Undersøgere – omvendt lægger jeg maaske Vægt paa andet, der specielt hører til mit Køn).

Jeg startede uoplagt. Lidt – maaske meget sløv af god Mad, megen Læsning, megen Tobak og Kaffe. Gnaven over, at Søndag Eftermiddag for mig, der er ledig ogsaa om Hverdagen, ikke er den Nydelse og Rekreation som for den, der arbejder strengt – gnaven over, jeg manglede netop de Bøger, jeg helst gad læse, gnaven over, at jeg ikke gad læse dem, jeg havde – og over at jeg egentlig var for lad til at traske ud i det Herrens Vejr. Kort sagt – gnaven og sløv.

Det bed og piskede – føg, det frøs adskillige Grader. Jeg slentrede først flegmatisk hen ad Vejen – medførende hele Stuens Sindstilstand og Tankeindhold. Men det kneb at holde Varmen. Naa jeg gik lidt stærkere til. Allerede Beslutningen om at forøge Tempoet lettede lidt. Og Bevægelsen gjorde, at Blodet snart begyndte at løbe stærkere. Jeg begyndte at faa Varmen. – Men stadig var jeg »sur« og aandstræt. Gik og gloede paa Vejen og skærmede Ansigtet mod Vinden. – Kommet Halvvejen mødte jeg et Par Mænd – vexlede et Par *forstillet* muntre Bemærkninger med dem – om Vejret osv.. Men, da jeg traskede fra dem, opdagede jeg, at jeg gik og morede mig over disse gensidige Morsomheder (som var aldeles dagligdags) – de friskede lidt. Saa løftede jeg Hovedet og begyndte at betragte Omgivelserne – som jeg saa godt kendte – men som dog i Dag i Foget var lidt anderledes. Se Poplen der, hvor den svajer og gir sig for Vindpustene – se den lange Drive der, sikken kunstfærdig Form! Se Spurvene derinde ved Straataget, hvor de skramler op – som om det var Foraar endnu! Skyerne – hvor de er spændte af kold Nedbør.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jeg gik og *iagttog* og opsummerede Sanseindtrykkene i Hjernen – halvt interesseret – til Brug ved anden Lejlighed – – men imellem faldt jeg tilbage til »Stuesløvheden«.

Med et blev jeg skarp opmærksom. Nu var jeg naaet til de mere ensomme Marker. – Ovre fra et Dige jog to Dyr frem over Sneagren i vild Fart, og et tredje efter dem. Jeg stoppede op. Tre Harer, den forreste uden Tvivl Hunnen og efter den en stor »Ramler« (Jægerudtryk i Danm.) – og bagerst endnu en Ramler – Medbejler. Frem og tilbage, krydsende ud og ind – pløjende Sne op, saa det føg stærkere. Dyrisk Elskovskamp i Sneen. Nu naaede den bageste Ramler op ved Siden af sin store, sikkert gamle Rival og i et dødsforagtende Spring for den over ham. Vild Kamp – som jeg ikke kunde se da Sne – Græstotter stod op omkring – det varede ikke længe. Den lille Ramler skreg uhyggeligt og for væk. Den store genoptog Forfølgelsen af Hunnen – Sætteren – der havde hvilet sig i Mellemtiden – og den overvundne bagefter – ufortrødent; saa forsvandt de bag Gærdet igen. – Et Par Minutter havde jeg været Zoolog. Jeg oplagrede Episoden i Hukommelsen som levende naturhistorisk Viden: Haren – Parringstid omkring 1. Marts – uden Hensyn til Klimaet. [Jfr. episoden i »Løgneren« kap. 7]

1. Aarsag: Iagttagelserne og Bevidsthedsberigelsen i kvalitativ Henseende som i kvantitativ (altsaa Aarsag til Fodtures Berigelse). Alt det forannævnte er jo skarpe Sanseindtryk – Spurvene – Poplen – Driverne – de tre Harer. Viden jeg kan have Gavn af siden. – I det hele: Dyreliv og Flora studerer man jo bedst i Naturen – og endda bedst, naar det overraskende standser en.

2. Aarsag:

Denne Iagttagelsesepisode med Dyrene havde været saa overraskende – og kortvarig – at jeg var forbavset, da de var væk; med en Tilfredsstillelse af, at det netop hændte, da jeg kom forbi. Jeg var kommet helt ud af den gamle »Stuetankeslendrian«. Nu var jeg varm – iagttagende. *Og nu begyndte jeg først rigtig at »internere«.* Det vil sige: mine Øjne vandrede hid og did – mens jeg gik og frydede mig ved, hvad jeg saa. Hvor levende det Gærde er – Kragerne der. Hylet af Stormen var mig behageligt. Jeg gik og glædede mig. Gik saa at sige og tilfredsstillede min aandelige Magerhed paa ny Indtryk – ligefrem spiste – aad – af den sjælelige Oprømthed Omgivelserne gir det afventende og trætte Sind. – Ja Tilfredsstillelse i egentlig Forstand var

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det ikke – for stadig var jeg »sulten« efter mere – efter flere Indtryk. Jeg begyndte at vejre efter Salt- og Tangduften fra Strandbredden, jeg nærmede mig mer og mer.

Jeg »internerede« som Ludv. Feilberg siger – hentede »levende Kraft« fra Iagttagelserne. Følte hvordan jeg rankede mig og med hver Pore inddrak Friskheden og den objektive Uhildethed i Naturen. 2. Aarsag er altsaa, at man gennem Naturen fornyer den Arbejdskraft, der er forbrugt i de trætte Hjernevæv.

Nu var jeg ved Havet. Det brød og fraadede – der laa graalig Taage over den hvide Brænding – Kast i Kast kom Bygerne hujende indover – Øster fra – fra Ruslands grænseløse kolde Skovegne. Det pressede imod Ansigtet som et stramt Klæde, piskede og bed i Næse og Øren. Mer og mer *umiddelbar* følte jeg mig – saa dejlig ene blandt Elementerne. Jeg gav mig ikke til at prøve at *fatte* Storheden i Hav og Vind – jeg stod der, lod det rase og buldre – indtil jeg – som du maaske kender – gav mig til at *raabe* lige imod – uforstaaelige – voldsomme Ord – halvt Sang – halvt Recitation, jeg ved ikke hvad. (Nu var jeg nær det, der hører under 4.).

Saa gik jeg langs Havstokken med alt det for Øjne og Øren. Pludselig kom jeg ind i Læet af en lille Fyrre- og Granplantage. Ligesaa brat var der *Lun*. – Lige i Grænsen bed Vinden værst – men et Skridt frem, og du stod lunt. (Lun vil i dansk Sprogbrug betyde, at man er i Læ eller Ly. Men bruges – ogsaa senere af mig – tit i lidt bredere Betydn. – dog tror jeg ikke i saa *overført* Betydn. som det beslægtede svenske Ord) [en finte til den netop i disse uger ubegribeligt tavse Birgit; han må hentyde til det svenske ord *lynne* med dets betydningsskala i en vis »kvindelig«, hans eget væsen fremmed, retning: sindskarakter, humør, *lunefuldhed*]. – Saa underlig hjemligt her var i Lunet! – Jeg borede mig helt ind i Favnen hos en lille Gran. Det var fornøjeligt, som jeg befandt mig. Jeg fik Piben frem – bakkede løs og begyndte at *reflektere*. Modsætningen mellem Uroen derudenfor og saa Lunet her fængslede mig og jeg begyndte at analysere og give Love. Først og fremmest blev jeg klar over en Ting. Nemlig at jeg trods min Elsk til oprørt Vejr – og Elementernes vilde Storhed – alligevel var mest i Slægt med det *lune*. Hvorfor? – Jo Storheden derude kunde jeg umiddelbart opleve og *opfatte* – men ikke *fatte* – – ikke forstaa fuldt ud. Jeg kender nok at Sindet raser »vildere end Havenes vredeste Vejr«, men det er jo kun en poetisk Sammenligning. Mit

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sinds voldsomste Udladning var jo ikke i Stand til at sætte blot een af disse Tusinder af Bølger i Bevægelse – eller vride et metertykt Træ – – jeg bliver et Atom, der raser – det *ligner* – men ikke mer. Det vældige *fatter* jeg ikke – saalidt som Verdensrummets umaadelige Tal. – Men Lunet her. Det kunde jeg fatte. Mit Sind var selv lunt nu. Og selve Lunheden, ja den var ikke større iogforsig uden for mig og indenfor – Kræfterne slumrer. Og det er roligt og behageligt. Lunet kunde jeg *forstaa*. Hvorfor forstod jeg da ikke Lunet hjemme i Stuen og blev der? – Nej da var jeg snæver i Sindet – uoplagt – uimodtagelig. Og da havde jeg ikke prøvet Modsætningen – det storslaaede og uforstaaelige. *Aarsag 3: Vi hygger os ved den af en Modsætnings to Dele, som vi bedst fatter.* (Det er egentlig en Internering, men en saa særegen, at jeg har givet den en særegen Plads). Et Par Eksempler, der belyser dette bedre, følger her.

Du er i Selskab. Bliver præsenteret for nogle dig ubekendte Mennesker. Du deltager efter Lyst – og maaske Ulyst – i en almindelig Konversation. Der er maaske et Par Herrer, der med megen Rutine opvarter med Historier og underholdende Anekdoter. Meget morsomt og opmuntrende. Du taler med en af dem – maaske dem begge – de disker stadig op med sligt – eller viser sig umaadelig galante. En anden – en Dame – forbavser dig ved sit frivole Væsen – en anden Dame viser uafladelig Trang til at danse. Du har i Løbet af en Timestid lagt Mærke til disse, de mest fremragende af dine nye Bekendte, og Anekdoterne begynder at kede dig lidt – den frivole ærgrer dig – den »dansende« irriterer dig. Dine Øjne glider rundt i Stuen og standser ved en ung Pige, der enligt og roligt sidder i en Krog og blader i et Album. Du gaar derhen og indleder en Samtale. Snart er I i fuld Gang. I finder Lighedspunkter hos hinanden. I drøfter Ting og føler jer bundet sammen Resten af Aftenen. Og de andre – jeres eventuelle Modsætninger – gør *jeres* gensidige Samvær saa meget fornøjeligere. Mer end det vilde have været om I var mødtes ene første Gang.

Man søger det beslægtede ud og Modsætningerne forøger dets Charme. . . .

Jeg stod altsaa der inde i Granen og tænkte dette. Piben var imidlertid gaaet ud – og Kulden begyndte selv i Lunet at gøre sin Virkning. Fremfor mig kunde jeg se en Stribe af Havet helt ud, hvor Hav og Luft mødtes i Kimingens døde Streg. Mit Blik var uden mit Vi-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dende blevet hængende derude. – Lidt efter lidt gled alle de ovenforbeskrevne Reflektioner tilbage.

Og pludselig var jeg »aaben«.

Det er hændt før. Naar en Ting virker stærkt og jeg er ene – kan jeg pludselig vaagne op fra en saadan sjælsaaben Tilstand.

Jeg ser og ser ikke alligevel. Det bliver ligesom Stregen derude er en levende – – Rune, der fortæller og fortæller. Tanker myldrer som Spirer i grødig Vaarjord. Jeg griber en Tanke, fører den til dens yderste Konsekvens uden Hæmning og Tøven. Og det er ligesom jeg har staaet der før – som mange Gange før. Jeg hører – men fanger knapt Lydene udefra – de er glemt, naar jeg vaagner.

Du har set saadan en lille fire-femaarig Pøjke standse midt i sin Leg – og med et staa og maabe lige ud i Luften, som saa han noget sælsomt langt borte. Børn er meget »aabne« – langt hyppigere end voksne. Du kender det sikkert. I alt Fald har du – f.Ex. paa en Spadseretur – pludselig vaagnet op og ikke kunnet forstaa, at du var gaaet saa langt – og intet lagt Mærke til i »dybe Tanker«. I Virkeligheden var du »aaben«. Aaben ind til dit inderste *egentlige* Selv – det er som en mægtig Andagt – et Glimt af Evigheden. Saadan Aabenhed avler mange fine og dybe Følelser og Tanker. Det er det højeste Sjæleliv. Man kan vist uden Frygt sige, at det er det samme som Kunstnernes »Inspiration« – eller Profeternes »Syner«.

Jeg kender dets Betydning – Resultatet af i Stunder at eje denne Aabenhed. [Jfr. glimtet i skolestuen i »Løgneren« kap. 8-9]

Jeg beslutter en Aften at realisere en Ide. Skrive et eller andet, jeg føler mig stærkt tilskyndet til. [Han tænker nok her spec. på sit 14 sider lange enhedsfilosofiske udkast, ifølge manuskriptet skrevet fra Kl. ca. 20^{30} til hen på natten mandag den 9. februar] – Jeg sætter mig og skriver en Indledning – det gaar hurtigt – lidt besværligt lige de første Ord – men saa gaar det. En 10-15 Linjer. Saa langsomt – ebber det ud. Jeg kan ikke mer – ikke finde gode Ord, Tankerne løber bort som Sand – jeg forsøger og forsøger – nej det *vil* ikke. Ærgerlig kaster jeg Pennen og sidder lidt. Forsøger sidste Gang. – Ja ja – saa gaar jeg i Seng. Jeg rejser mig, lukker Vinduet op – ordner lidt – kikker saa lidt ud gennem Ruden i Natten. Faar pludselig Lyst til at *se* hele Himmelrummet over mig og gaar ned og ud. Staar og stirrer lidt op paa de Myriader af Kloder der fjernt fjernt oppe. – Jeg fæster Blikket paa en enkelt – staar længe og stirrer paa den –

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det er som der gik en tynd Strøm af nyskabte Tanker op gennem Rummet mod den Stjerne – der – Millioner af km. borte. Jeg rykker mig løs – ryster lidt af Kulden, gaar op, tager Tæppet af Sengen – kikker lidt i en Bog. Saa gaar jeg hen og læser Indledningen igennem. Sætter mig ned, griber Pennen – og skriver og skriver. Side efter Side – Papiret hober sig op. Time gaar efter Time – jeg ænser ikke det aabne Vindue – har ikke Tid – ænser ikke Kulden – – for Pennen kan knapt følge Ordene, som de myldrer frem. Jeg er aaben og skriver. – Da der er gaaet nogle Timer, er jeg færdig. Jeg vaagner op med Arbejds- og »Skaber«tilfredsheden – forundres over Uret – det er hen ad Morgenen. – Føler pludselig en altovervældende Træthed – i hele Legemet – Hjernen er som Grød. Gaar i Seng.

Det er Aabenheden – maaske man maa være ubeskeden at kalde det en Art Inspiration – men selve Oplevelsen har en Andagt i sig – saa man ikke vil bytte det bort for noget.

Naar man vaagner af slige dybe Oplevelser – som ikke er Drøm men Virkelighed, maaske det egentligste af alt – – føler man en vis sjælelig Ringhed – slet ikke, som naar man med den snævre egocentriske Bevidsthed har fantaseret om eget Værd og Betydning – der undertiden skaber Hovmod – – man føler sig egentlig saa uendelig lille og ubetydelig. Og dog saa forunderlig rig.

Dette er mer end Psykologi, maa *jeg* erkende – det er den *virkelige* religiøse Oplevelse – og hos Opleveren vil det længe efter afsætte en Følelse af Andagt og Berigelse. (Lad mig her indskyde – gennem disse smaa »Glimt« af noget der er mer end Døgnet erkender man først Gud – men senere glider Kristus og hans Lære frem – mere herom ved anden Lejlighed).

Dette var den mere sjældne Aarsag Nr. 4. . . .

9.3.31 Alfred H. til Johannes

. . . I Gaar, mens Vinden var skarpest, og Sneen kom i lange Byger fra Øst, gik jeg mig en Tur langs Havet. Skal jeg analysere Strømningerne i Sindet ved saadan en Tur, er jeg ikke fuldstændig sikker paa at det er selve Stormen og Raset – Havet i Oprør, der bringer mig størst Værdi – der er noget i den Storhed, jeg knapt kan fatte. Javel, den kan, i højere Grad maaske end noget andet, bringe Sjælen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i en Tilstand af *Andagt* og Selvlidenhed – den kan, hvis man er ung eller ikke indsnævret i bestemte Forestillingskredsløb – gøre en »aaben«, give en et »Glimt«, som Anker Larsen siger, eller give et »sjæleligt Ligeløb« med stor »Mulighedsværdi« – som L. Feilberg vilde sige. Storheden aabner for visse Skodder i det inderste Selv – det egentlige vel – den bringer en *Oplevelse*, der bestaar i langt mere end Iagttagelsen, Sanseindtrykket alene – er som et sjæleligt Bad, som ganske vist – efter Feilberg – ved sit Ligeløb stjæler Kraft fra Jeget. (Dog er det ikke hver Gang, *det* sker – i Reglen bliver Storheden en Nydelse, ganske vist af særegen Art – en Slags sjælelig Solskin og Lunhed). Men *fatte* Storheden – saa jeg f.Ex. efter Oplevelsen kunde tænke mig at beskrive den – det ligger uden for mine Evners Vidde. Det vilde blive teatralsk. Derfor søger jeg ved saadan en Tur at komme til at opleve først og fremmest (hvilket saa sandt ikke sker, om man har *Bevidstheden* – i snæver Betydning – henvendt paa Objekterne – Hav, Storm osv.). *Oplevelsen*, der for mig i sin Fremkomst er psykologisk forklarlig – men i sin Indflydelse – det religiøst strømmende i mig – er sjælden. – Nydelsen, Rekreationen – Underholdningen – derimod kommer vel hver Gang – oftest da – og den kan splitte mangen Smaalighedens Sky. Saa den søger jeg ogsaa. – Tilbage er der, foruden smaa værdifulde Bevidsthedsiagttagelser: fra Dyreliv – Farvespil – maleriske Interiør o.s.v., det jeg kan *fatte*. Noget som ogsaa er en Art Oplevelse – og saa gammelkendt. Jeg kommer f.Ex. traskende langs Havstokken med den skarpe Vind bidende i Ører og Næse – der er noget vellystigt i at gaa der – frivilligt – – pludselig kommer jeg ind i Lunet af en lille Fyrre- og Granlund. Lige ved Grænsen mellem Vind og Lun er det som det bider værst. Inde i Lunet falder der Ro over Ansigtstrækkene – det varmer om Ørene. Jeg kryber helt ind i en lille tæt Gran – med den mellem mig og Vinden. Der staar jeg og »oplever« ved en Stribe af graablaat Hav, der gaar derud, hvor Hav og Luft forsvinder i en død Streg – Kimingen. – – – – Jeg kommer til mig selv (det vil sige, jeg henter det daglige Kredsløbsselv frem) – begynder at nyde – at »internere« den levende Kraft, der ligger i den storslaaede Underholdning – som var det Indholdet af en god Bog. Jeg faar i Overensstemmelse hermed Blus paa Piben. – Snart efter begynder Refleksionerne at blive mere analyserende. Jeg opdager, at det, jeg staar i nu, *det kan jeg fatte*. Lunet kan jeg fatte. Og Lunet bliver

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lunere, jo vildere Ulunet er. Denne fredelige Plet midt i Stormen, den er mere i Slægt med mig end Stormen. . . . [I det udeladte forklares dette slægtskab lidt nærmere parallelt med brevet til Birgit]

Jeg stod og funderede over slige Tanker i Lyet af Træet, da jeg hørte Sang og højrøstet Tale fra Vejen bag mig – Trampen og Latter. Jeg gjorde mig ingen Tanker om hvem og hvormange – var kun ærgerlig over Afbrydelsen; forblev stille, hvor jeg stod – der kunde ingen se mig fra Vejen. Igennem Løvværket saa jeg en ung Fyr dukke frem – 17-18 Aar – jeg kendte ham godt – det var ham alene, der i Stormen og Foget sang, raabte og trampede som en to, tre Stykker. Jeg stod og betragtede ham – saadan lidt ubehagelig tilpas, som man er, naar man tilfældigt kommer til at overvære en andens private Udgydelser og Umiddelbarhed i Naturen. Tilfældet ville, at han netop drejede op fra Vejen, svingede uden om en lille Gran og pludselig stod Ansigt til Ansigt med mig. – Jeg havde netop samlet mig sammen til et objektivt Studium af ham i det Øjeblik Opdagelsen fandt Sted.

Det ikke saa meget som »blonk« i ham.

Saa meget Resultat – udover et vist negativt – fik jeg jo ikke. Kun var han jo lidt forlegen – over sin opdagede Umiddelbarhed. Og han forskansede sig paa et Sekund bag almindelige Betragtninger over Vind og Vejr. Et ægte Naturbarn – Fiskersøn og saa at sige opdraget i Saltvand, Beg og Tjære. Selv en nervesund Kvinde og vel enhver Københavner havde vel nogle Øjeblikke været en Smule rystet. Jeg skal heller ikke sige mig fri, om det havde været mig. Men i samme Nu han saa mig, spirede et *bevidst* og roligt Smil frem paa hans Ansigt. Saadan en rød og hvidhudet, langhaaret, blaaøjet, bredskuldret og lemmefør Knøs – omtrent sommerklædt midt i den store Kuld.

Han krøb med ind i Lunet og vi snakkede.

Kender du det, at Landboere (Strandboere mere) sjældent *ser* paa hinanden, naar de snakker. Man kan se to Mænd staa og diskutere Nationaløkonomi, den ene med Blikket hængende ved et fjernt Kirketaarn, den anden stift stirrende paa Husets Skorsten. Der er en vis Naturobjektivitet hos Landboere, rent ubevidst henter de »levende Kraft« fra Naturen selv. Dannede Mennesker – Restaurationsmennesker – skifter Ansigtsudtryk – de har udviklet teatralske Evner – Pandehuden flyver og farer paa dem – Munden vrider sig hid og did – de fikserer hinanden osv. – Det varede heller ikke længe, for Knø-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sens Øje var rettet mod Kimingen derude – hans og min Sjæl var hver sit Sted – mens vor Bevidsthed formede og besvarede almindelige Bemærkninger. – Kun Skade, at saadan en Sundhed sagde: Skibet har lagt her en Maaned!

– – –

Jeg gad skrive langt mere til dig.

Om pekuniære Trængsler, om Skuffelser osv.. Et Par Fakta: Meget, meget lidt Arbejde for Tiden – jeg søger tre Steder: Frederiksberg, Aalborg, Randers. Jeg lever meget i Ensomhed, og ofte gaar Nætterne med – jeg skriver lidt imellem – læser og læser. Jeg længes aldrig et Minut tilbage til Haslev. Jeg fik ødelagt og ødelagde noget der. – Jeg læser en Del i Biblen – og mens mit ydre autoritative Jeg – Forselvet – mer og mer opløses af Virkelighedens Dokumentationer – vokser den indre Ringhed og medfører Oplevelse og Dyblevelse, Skønhed, jeg begynder at skimte Profeten fra Nazaret fra en anden Side end Dogmernes. Mere derom – naar Afklaringen er større.

Jeg haaber paa Brev – tør ikke kalde dette et Brev. Din Alfred H.

4.4.31 Birgit til Alfred

Den undertrykte forstemthed over hendes tavshed der lå i hans betoning af »den døde Kiming« i begge brevene, var trådt frem i en noget vred og udtrættet situationsmelding til Sverige 24.3. Han medtog heri desuden et afmægtigt antydet, halvt rablende budskab om, at dèn natur- og dybjegindlevende, skrivende Kristus-tilnærmelse, som man besværligt må kalde det han havde ment at skimte for sig, var i bitter, »Atom-rasende« opløsning.

Først fjorten dage efter at have modtaget nedenstående svarbrev fra hende (kun fra og med dette findes Birgits breve bevaret) skrev han igen. Han bad da om tilgivelse for det muligt sårende i sit budskab 24.3 – »jeg var ikke helt normal, da jeg skrev det« – og fortalte, at han først nu syntes på vej ud af en længere depressionsperiode med total lede overfor pen og bøger og med en trivialitet af skuffelser i forsøgene på at opnå arbejde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Du!

Är det kanske en oöverskådlig tidrymd, sedan jag skrev sist till dig? Ditt senaste brev tycks åtminstone vilje framhålla detta. För övrigt vill jag inte underlåta att framhålla, att den underton av sarkasm och bitterhet, som detta ditt brev genomandades av, på ett kännbart sätt strömmade mig till mötes. Det hade varit onödigt att påpeka att du *var vred, ond*. Om du än menade, att jag var orsaken och upphovet till din vrede (ber att få inrymma, att jag stod litet oförstående inför det hela), så känner jag mig likväl helt skuldfri. Har du aldrig förut märkt, att Birgit är stolt? Men ser du, så stolt är hon, att hon inte ens vill förklara på vad sätt du sårade hennes stolthet; det hoppas jag, att du själv förstår. . . .

Jag förstår så väl, Alfred du, att det känns svårt för dig, en man, att gå sysslolös. En flicka har kanske inte riktigt samma behov av att pröva sina unga, obrukade krafter. Att be dig bida och se tiden an, anser jag som en alltför klen tröst, och därför uttalar jag inte heller en sådan tanke och önskan. – På »semis« har jag fått lära en sak, men ack, det var svårt. Det är denna – att den egna viljan ofta måste böja sig inför »höga vederbörande«. Det känns inte gott att känna sig själv som ett litet stoftkorn, det svider som ett öppet sår. Men därför att man måste foga sig, böja sig, därför behöver man inte trubba av på sin stolthet. Det skulle t.ex. aldrig falla mig in att så att säga krypa för en lärare, att ställa mig in hos denne. Om jag inte blir uppskattad genom att kunna gå min väg framåt till målet rakryggad och utan inställsamhet, ja, så får det brista. Dock, det ser verkligen ut, som om det på ett seminarium gällde mest, om man har förmåga att bluffa, at visa sig söt och rar, då lärarna *ser* en. Men jag *kan inte* vara en ögontjänare. Hellre säger jag min mening rakt ut och bär sen följderna.

Jag träffade en ung lärare för någon tid sedan. Han talade om hur det tyckts honom fullkomligt omöjligt att få någon plats. En gång hade han nästan varit säker på framgång vid en tillsättning, men – så fick en annan platsen, då denne lyckats ställa in sig hos skolrådet i församlingen. Allt syntes honom hopplöst. Men så med ens, just innan vi råkades, hade han fått en utmärkt lärarebefattning. Det såg nästan ut, som om alla andra platser gått honom ur händerna, just

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

för att han skulle stå ledig, då ett bättre tillfälle erbjöd sig. Fatalist! siger du kanske. Nej, jag är inte en, som tror på ödet. Vad jag tror, det är detta, att vi små människobarn behöver luttras och renas, avslipas genom mötande motgångar. Ty vi unga, vi tro nog gärna och alltför lätt i vårt hjärta och i vor tanke: »Tänk, jag är i alla fall litet märkvärdigare, litet duktigare än många andra.« Visst är tilltro till egen duglighet av nytta, många har kommit långt genom den. Men ofta har den hindrat, medan man var endast genomsnittsmänniska.

Varmaste hälsningar och ett helt fång med vårens spirande kraft
önskas dig av Gittan

3.5.31 Birgit til Alfred

Käraste vän!

Tack du för brev! Det gjorde mig verkligt glad, att du fått löfte om plats till hösten. Tänk, vad du måtte se framtiden til mötes med ljust och glatt sinne.

Framför mig på bordet står en bukett små vita sippor och minner om att vi nu lever i vårens tid. Vår! Ja, fastän vinden i kväll spelar och sveper kring knutarna, så känns det likväl vårlikt i mitt sinne. Det sjuder därinne av liv och längtan, en längtan efter något – – ja, vad? Hjälp mig Alfred lille at finna på något uttryck för vad jag längtar efter – skall vi säga, att det är efter sommaren?

När jag fick dina båda brev, var jag sjuk – bara litet förkylning förstås. En natt tog jag mig halvt i feberyrsel ned för vindstrappan. I hallen svimmade jag. Då jag åter kom till medvetande, märkte jag ju, att jag inte befann mig i min sköna säng utan på ett stenhårt golv. Jag började så sakta att ta mig upp för trappan igen, men nära målet fick jag svindel på nytt och rullade ut för alla trappstegen. Jag lär visst ha åstadkommit ett rysligt oväsen, ty jag skrämda hela huset på benen. Ellen (min väninna) vaknade vid skrällen och fick genast den ingivelsen, att det var jag som blivit sjuk och fallit ned. Men i förskräckelsen kunde hon inte röra sig ur stället, då hon, som hon sen sade, fruktade att få se mig ligga lemlästad och sönderslagen därnere.

Mitt värdfolk trodde visst, att det var inbrottstjuvar eller något dylikt i de första ögonblicken och skyndade därför till. – Som väl

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

var slapp jag undan med några skrapor och blåmärken. Jag kunde ju ha slagit mig fördärvad, om olyckan verkligen varit framme. . . .

Om jag nu tar dig på orden, att du verkligen vill pryda två väggar i mitt blivande lärarinnehem! Tänk, om du skulle ångra dig! Något löfte ger inte jag dig, ty nog vet du, att jag gärna *vill* ha, vad dina händer framkallat.

Ett dansk Sommerbillede väntar jag på med stor förväntan!

Ofta har du bett mig tala litet om mitt arbete, men det är sannerligen inte så lätt. Jag vet faktisk inte, var jag varken skall börja eller sluta. Jo, förresten, jag kan börja med en sak. I geografi håller vi för närvarende på med Danmarks näringar. Jag skulle här om dagen ha Ellen att berätta för mig, vad hon visste om åkerbruket i landet derover. »Jag vet ingenting«, sa hon, men tillfogade så med spjuven i ögonvrån: »Där är synnerligen passande att bo – för *svenskor*«. »Varför inte för svenskar?« undrade jag, men fick aldrig något svar på min fråga.

Mitt självstudium om utvecklingsläran sedd i experimentell belysning har jag nu bakom ryggen. Det är en skön sak. Men desvärre ligger det andra arbeten och väntar. Allt har väl dock en övergång. Snart är det blott en månad kvar, tills frihetens klocka ringer, och då skall allt skolplugg glömmas och begravas för en hel lång sommar. Måtte den bara bli, vad jag väntar och hoppas! Bland annat har jag *beslutat*, att då *skall* du och jag råkas, var det nu blir, bär framtiden ännu i sitt sköte. – Käraste hälsn. till din lilla Mor, Far och Systrar.

Din »fastlagsflicka« 1930.

Vedlagt var en af de i indledningen nævnte anemoner, fæstnet til et kort med påskriften: »Plockad med egen hand i Karlslunds skog. Nu frisk och fager, när den når dig troligen vissen! Gittan.«

Da han svarede på dette, var der netop sket dét, at hans udmærkelse ved afsluttende eksamen for engangs skyld havde givet ham fortrin for andre ansøgere til en vikarstilling – nemlig i Odense, fra 6. maj til sommerferien.

I et langt brev dateret dagen efter ankomsten til Odense, rapporterer han fortumlet om denne uventede lettelse. Mod slutningen af brevet skriver han: »Du kan stole paa, at jeg ikke vil stritte imod, naar du siger, at vi *skal* mødes til Som-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mer, bare er jeg hundeangst for, at du bliver slemt skuffet. Men for Birgit . . . s bydende Blik og sammenknebne Mund kom jeg om det var den halve Jord!«

Og om anemonen tilsidst:

»Blomsten var vissen, da den kom, men endnu om mange Aar vil Vaarens Sødme sidde i dens Fibre og gulnede Farver, Tanker og Drømme vil Billede for Billede stige frem og gøre den frisk og fager i dens Gemme! Din Alfred«.

10.5.31 Birgit til Alfred

Greven min!

En hel famn full med all sommarens förtjusande fägring skulle jag *vilja* sända dig – om jag förmådde. Ser du, »viljan är god, men köttet är svagt«. – Men vet, att jag mer än en gång i dag har önskat, att du varit vid min sida, då vi tillsammans skulle njutit av all den spirande friska grönskan. Och du med din konstnärsblick skulle påpekat för mig allt det, som »vanliga dödliga« inte så lätt ser.

Ett varmt tack för ditt brev. Jag vet inte, varför jag kände mig så ovanligt glad däråt, hela kvällen efteråt var jag så ovanligt pigg och förresten lycklig. Ellen undrade, varför jag gick omkring med ett ständigt leende på läpparna och ett solskensglitter i ögonvrårna. Du skal nämligen veta, att dette är något högst ovanligt hos Gittan nu för tiden. – Jag kunde verkligen inte hjälpa en sak, som jag tog mig före i går kväll – att studera mig själv framför en spegel (usch! Birgit, säger du kanske, så rysligt högfärdig! – men det var inte högfärd, det kan jag lugna dig med). Orsaken låg djupare. Det var några ord i ditt brev – inför »B. . . . s bydende Blik og sammenknebne Mund« och för övrigt några vaga antydningar i föregående brev likaledes om mina ögon, som kom mig att begå ovan häntydda dumhet. Och – märk väl, vad jag såg, var inte alls en bekräftelse på dina ord – tvärtom tyckte jag, att de sågo så trötta ut bakom sina tunga ögonlock. Men nu är det ju ett känt faktum, att man blir allra fulast, då man står och studerar sig själv – så, kanske jag i alla fall inte är fullt så hopplös, som detta ingående studium gav vid handen. I alla fall tror jag, att jag kommer att bli rysligt nervös en gång, när vi råkas till sommaren, ty jag fruktar för att du i din ensamhet går och skapar

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ett förtjusande yttre hölje för din svenska flicka – och så, när vi träffas, blir jag dig en fullkomlig besvikelse. Men jag ber, titta du på de kort, jag sänt dig – de har inte varit alltför sköna, det vet jag.

Jag begriper inte, varför jag skriver sådant här äkta trams till dig i kväll. Om en flicka sagt eller skrivit något liknande till mej, så skulle jag undrat, om hon »gick med håven« (därmed mena vi här i Sverige, att man *önskar* höra litet smicker och vakra ord om ens utseende). Men jag hoppas, att du inte tror något sådant, för det skulle ju vara alldeles förskräckligt! Då skulle jag nog aldrig våga se dig i ögonen!

Jag vågar absolut inte säga till Ellen, att hon skall »taga rätt på mig« hädanefter, ty då skulle hon undra, om jag var fullt normal, som skrivit till dig, att jag var sjuk. Men jag vill lugna dig med att nu känner jag mig *fullt* frisk. Om jag var hos dig, så skulle du väl sätta mig i glasskåp i den tron, att jag var så ömtålig att inga vädrets vindar fick blåsa på mig – eller hur?

Alfred, jag märkar, att jag behöver litet smäll, därför att jag bara skämtar. Men jag är så hjärtinnerligt glad, så jag är säkert ursäktad, eller är jag kanske inte? I annat fall skall jag hitta upp ett riktigt bra sätt, tills vi träffas, för att få dig rigtigt god på mig igen!!!

Och tänk, vad vi båda två kan glädja oss åt, att du nu fått arbete. Ty det skall jag säga dig, att jag alltid känt mig så ledsen och bekymrad över att du inte haft tilfälle att kunna betala av din studieskuld och kunna hjälpa de dina där hemma. Nu tycks ju allt kunna ljusna.

På onsdag e.m. mellem 12-1/24 skriver vi matematik. Då skulle jag vilja be dig sända mig en liten hjälpande tanke. Hoppas att därigenom inte dine små lärjungar bli altför mycket lidande. Din tanke räcker kanske till på två så skilda håll. Fastän, den skall ju sväva över ett rätt brett vatten – men i alla fall – du *kan*, inte sant!

Nu har jag endast 20 rigtiga skoldagar kvar, och så är den härliga sommarferien inne. . . .

Härom dagen fann jag i en bok en strof av din älsklingsförfattere (?). Du känner den nog, det tvivlar jag inte på, men du får den i alla fall här:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

»Pagen højt paa Taarnet sad,
stirred' ud saa vide,
digted' paa et Elskovskvad
om sin Elskovskvide,
kunde ikke faa det samlet,
sad og famled'
nu med Stjerner, nu med Roser –
intet rimed' sig paa Roser –
satte fortvivlet saa Hornet for Mund,
knugede vredt sit Værge,
blæste saa sin Elskov ud
over alle Bjerge.

Jag tyckte om den. Det är nog så, att då man känner som starkast, då kan man inte finna ord, då blir man nästan stum. . . .

15.5.31 Greven til Birgit

. . . gid dog blot i det mindste, at Livet var saa romantisk, at Siegfrieds, Niebelungeheltens Usynlighedsbrynje existerede, da vilde jeg have stjaalet den, lagt den over Akslerne og staaet bag din Pult med Blyant og Logaritmer og hjulpet. Var det ikke en smuk Tanke?

Tak for dit Brev! Sommeren blomstrer i dine Ord Birgit, der er forførende Vaarbrus i dit Brev. Det bringer mig til at rase over Afstande og uheldige Tidspunkter, det faar op Vreden mod mig selv fra hine Gange, da jeg i blind Stolen paa Heldet vilde mødes med dig. – Men det er saa friskt saa friskt, og jeg læser og læser igen. Ja vist er det Foraar. Jeg har smagt Bøgens Blade, og det gør en tosset. . . .
. . . Om jeg kender det Digt? Mange Sider har den Mand ikke skrevet, som jeg ikke har læst, og enkelte Ting fæstned sig dybt i mit Sind: »for alle gode Tanker de kan slet ikke dø, før endnu bedre Tanker er spiret af deres Frø«. Eller:

Stille du elskede Kvinde,
tyst maa vi vandre vi to,
der sover en Sang herinde
i Skovens natlige Ro.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Stille er Vover og Vinde
tavs er hver Sangfuglemund,
tiende Kilderne rinde
blankt over mossede Bund.
– – –
Stille er Vover og Vinde
tyst maa vi vandre vi to:
der sover en Sang herinde
i Skovens natlige Ro.

J. P. J. (Digt: Landskab II)
Din Greven

I det senere forfatterskab blev naturalisten (men vel samtidig kærlighedsidealisten) J. P. Jacobsen taget med ind i den travesterende optakt til »Midsommerfesten« (»Mogens«). Den store kunstner erindres desuden i flere essays, hvor han ses som en stivnet Don Quixote-skikkelse og kaldes »de fortabte Verdeners Digter« (essayet »Østsjælland« 1949).

Som det fremgik af brevet til Johannes, havde tanken om at skrive en biografisk afhandling om yndlingsdigteren fristet Martin A. Hansen i juleferien 1929-30. Og i april 30 (ovenfor s. 44) skulle værket åbenbart realiseres, hvad det dog ikke blev. Antagelig kom han i tidnød og kunne alligevel ikke få det færdigt »inden Paaske«, som fristen vel var.

I kronikken »Midsommerkrans« 22.6.49 (og siden mere summarisk og muntert selvironisk i »Glimt fra Skoletiden« dec. 51) vendte forfatteren tilbage til sin ungdomsambition som »Litteraturhistoriker« og til det skæbnemoment, hvorved denne hans første »litterære Plan« var »røget i Lyset«. I slutstykket af kronikkens krans af midsommerminder fra den tidlige barndom frem til 20års-puberteten, hvorigennem der med humor aftegnes et angstfuldt flersidigt, tilsidst knap fremkommeligt forhold til naturens, kønnets og dødens verden, beretter han om projektet, hvis definitive opgivelse nu bagudforskydes til en junidag 1929. Vistnok på den tid, fortæller han, tog han entusiastisk ud til gæstgiveriet ved Vallø, hvor han vidste den sygdomsmærkede digter havde opholdt sig engang og efter sigende gjort studier til

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en historisk roman. Men mødet med stedets mærkeligt afvisende og stivnende ånd – en fortidsvendt drømmende hensynken og dødsviethed – forbød og umuliggjorde éngang for alle hans ønske om at trænge ind i sin digters liv. Til gengæld gik han så selv hen og blev digter, kunne man sige, men helt så glad og ligetil siges det nu ikke. Om naturalisten (og kærlighedsidealisten) J. P. Jacobsens ærinde ved Vallø hedder det: »Ja, hvad vilde han? Maatte hans Syn drive ham mod det buddhasmilende døde, mod et Forfald, der er som Konkyliedyrets Død: først nu kan Konkylien suse.«

Det »højaristokratiske« som hos yndlingsdigteren forbandt sig med den buddhasmilende kunstnerdrift, illustreres i kronikken gennem det eneste spor den unge kunne opdrive efter ham: hans fornemt skødesløse navnetræk i en gulnet gæstebog. Men desuden gennem slotsmiljøet, med »de to Renæssancetaarne . . . synlige i hele Valløs Rige . . . de ligner et adeligt Ægtepar, som de ses paa Gravstene fra netop Birgitte [fejl for Mette] Rosenkranz' Tid.« Og endelig fremholdes, side om side med denne adeligt 16.årh.-vendte drømme- og dødsverden, nogle kontrasterende sfærer som også ligger i hans erindring om stedet, nemlig dels en grundtvigsk-folkelig (repræsenteret af en lokal, forhenværende højskoleforstander), dels en social nød-verden (landarbejderfamilien som hans mor kom fra, idet der hentydes til hendes brors død, naturen som det meningsløse: »Hentørrede Blomster. Smaafrugter, der var overflødige og ikke skulde blive til noget«, jfr. »Høstgildet« i »Agerhønen« 1947). Og med et spil på Jacobsens novelletitel »To Verdener« – og med spaltningsbevidst, tungt ansvarligt sindet betoning af egen forfatteridentitet ved kronikkens tilblivelse samtidig med skelrebningsbogen »Leviathan« – slutter han:

»Her var et Sted, hvor Tilværelsen røbede sin dialektiske Natur. Flere Verdener ligger krystet sammen, men de usynlige Skel mellem dem er stærke som Mure.«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

15.5.31 Alfred Hansen i seminarieklassens vandremappe

Det muntre hip i indledningen af følgende hilsen til Haslevholdet var forårsaget af, at der foran i denne anden omgang af vandremappen havde stået en kejtet-opstemt beretning til kammeraterne fra hans gamle lyrikerven Stoffer (ovenfor s. 35). Denne var nu lærer – og nødtvungen kordegn – i et jysk hedesogn, hvis betagende og forlokkende sider han havde prist i uforandret sangvinsk stil. Hele dette brev fra Martin A. Hansen var iøvrigt gennemtrængt af en frisk og varm, lidt kåd kammeratlig tone og efterfulgtes af en imponerende og uimodståelig billedrevy over samtlige klassekammerater, tegnet af efter hukommelsen og anbragt i minderige, humoristisk kommenterede situationer.

Gamle Kammerater!

Skønt jeg gerne vilde, skønt jeg sitrer i afmægtigt (ganske vist) Raseri, er jeg dog udelukket fra at kunne begynde i den romantisk-lyriske Stil, Stoffer indleder med – det trøster mig, at jeg dog alligevel ikke har en Kirke til Resonans, et Orgel til Akkompagnement. Ligeledes tjener det til min Undskyldning, at jeg netop nu har fuldendt et prosaisk, men kraftigt Maaltid: Fedtebrød (dansk Krydderfedt – 55 Øre pr. Pund – anbefaler!), Salt og dejlige Radiser (intim Nyden Foraar og Vaarsol!). Jeg tørkoster nemlig.

– Blev pludselig til min Forbavselse (der endnu ikke har sat sig) for godt en Uge siden Vikar i Odense. Tænk uden at skrive et Bogstav, uden de reglementerede halvt Hundrede Skrabud, meddelte *Kure* fra Hovedkontoret her, at mine Papirer var sendt til den og den Skole, om jeg kunde komme? Men straks! – Havde jeg kunnet *stamme* pr. Brev, er der ingen Tvivl om, at min Svar havde været meget hakkende og opløst.

Nu havde jeg i omtrent tre Maaneder rendt omkring, skrevet og kimet – særlig dette i Begyndelsen, nu havde jeg i halvanden Maaned hver Dag tullet rundt i apatisk tunge Tanker, belejret af Daimonen: Skepsis over for enhver Chance. Havde hver Dag rykket mig endnu et Stykke længere hen ad Landevejen mod »Posten« for at faa eventuelle – – saa tidligt som muligt.

Saa minsandten en Dag, da jeg foragteligt gik bort, før Brevbære-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ren skulde komme, saa kommer selvfølgelig den Dag den første gule Konvolut: Ansættelse *fra* Sommerferien i København! Husker I visse Smaatræk fra Biografierne: Drengen, i vild Glæde og for at forøge den kaster han Teaterbilletten væk, – Pigen, der gemmer sine i Dukker, – Seminaristen, der gemmer sin næstsidste Tikrone i »Marie Grubbe« osv. osv. – altsammen hørende under den Kategori, Ludvig Feilberg, den mærkværdige Filosof og Psykolog, betegner med: »Glædens forøgede Ligeløb«.

Saadan omtrent havde jeg *ventet*, jeg skulde te mig, om det Tilfælde indtraf, at – osv.

Det gjorde jeg ikke.

Jeg stod med denne Konvolut i Haanden i mange Minutter og gloede paa den. Ja jeg havde Lyst til det – sparke, springe, vræle, hoppe ja mer – og Lysten var stærk – men jeg benyttede det Jyde og Sjællænder har fremfor Fynbo – særlig Sjællænder vist (!): jeg spændte Sindet som en Celle uden om Forbavselsen og Lettelsen, og saa snæver gjorde jeg Cellens Vægge, at *alt* kunde varmes op derinde. Den Energi, Sparket, Skraalet og Springet skulde brugt, økonomiserede jeg med, saa jeg endnu gaar med indre Varme – jo mere Gestus, jo tidligere udbrændt. . . .

Et Par Dage efter kom Brevet herfra, som jo forøgede Tilstanden. Og nu er jeg her.

Jeg arbejder ved to Skoler, har Formiddagstimer (Fysik, Regning og Historie) ved St. Hans Skole – med 1400 Børn og en uoverhilselig Stab af Lærere. Endvidere Eftermiddagen paa Aaløkke nye Skole (indviet d. 5. Maj) – en dejlig Skole at arbejde paa. . . .

– I Besiddelser af Fred og Ro – mange Timers Frihed, faa Penge, meget Papir, Blyanter, Blæk, Laanerkort, sidder jeg nu i mit store lyse (Sludder, det er netop mørkt, det var min Drøm, der forstyrrede!) mørke, med to Borde og Sofa forsynede Værelse og er lidt ensom imellem. – Skulde nogen af jer derfor have for meget Blæk, det være sig (patetisk:) Mand eller Kvinde, gyd da et forøget Perspektiv herind – og jeg skal svare! ((Navn) Skibhusvej 100², Odense). . . .

Det lille nødsignal fra den ensomme blev opfanget af Vøg, en af de gammelmissionske jyder som forgæves havde prøvet at omvende ham i Haslev-årene. Foruden stejl og sindsvoldsom som få var Vøg et elementært troende menneske,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som både Martin A. Hansen selv og andre af de mere oprørske i klassen, således David, skulle mindes med dyb respekt. I et brev til Johannes fra slutningen af Odense-perioden, 2.7.31, hedder det: »Til min Glæde har jeg faaet et Par Breve fra Vøg – han er frisk til at skrive. Et Kærnemenneske.«

Et af disse breve, dateret 10.6.31, blev bevaret af modtageren. Foruden hvad det oplyser om den unge Martin A. Hansen selv, viser det lidt af baggrunden for en synsmåde, som skulle optage forfatteren sidenhen, da han offentligt tilkendegav sin sympati for »den rigtig gamle Mission« (»En Helgen« 4.10.44). Denne synsmåde var fornemmelsen af, at det gammelmissionske havde noget oprindeligt, »en Kerne af ægte Religiøsitet«, »ældre end Mission og Pietisme« (samme kronik). Vøg skriver bl.a.:

»Kære Ven.

Tak for brevet. Jeg har nu læst det mange Gange igennem, og jeg takker for den Tillid, du viser mig. Det forbavser mig ikke saa lidt, at du har Taterblod i dig. . . .

Jeg forstaar dig meget godt, naar du skriver om dine Forelskelser; thi ogsaa der er jeg en prøvet Mand! Hvis det kan gaa an, at jeg skriver, hvad jeg tænker nu, vil jeg gøre det; hvis ikke, faar du give mig Svar paa Tiltale i næste Brev!

»*Min Modning* var lidt *for* voldsom«, skriver du. Det lille Ord »for« udtrykker, at din Modning har været voldsommere, end du kunde taale; og naar du indrømmer det, giver jeg dig fuldkommen Ret; vi har begge suget saa megen Viden til os, som vi kunde i vore Studieaar og ogsaa prøvet at *forene* disse Anskuelser med dem, vi allerede havde; men denne Forenen er ikke lykkedes lige godt for os begge. Vi blev begge fornyede; men medens jeg beholdt Fodfæste, forsvandt »Grunden under Fødderne af dig«. For mig blev det en Reformation, men for dig en Revolution; thi det nye greb dig helt, og du fik det ikke forenet med det bedste af det gamle. Grundene eller Aarsagerne hertil er mange. Lad mig nævne tre. »Jeg var lidt for ung, da jeg kom paa Seminariet«, skriver du. Det er den ene Aarsag, en anden er dit paa

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Grund af Arv større Følelsessvingningstemperament. En tredie og sidste, jeg vil nævne, er vist nok den erotiske Forstyrrelse, der indtraf, netop, da du derforuden var under størst Paavirkning. Jeg ved ikke, om jeg har Ret i alt dette ovenforskrevne; men hvis ikke, faar du tilgive mig mine Fejltagelser. . . .

Du skriver om, at flere har aabenbaret deres sjælelige Oplevelser for dig, og at du har brugt dette til psykologiske Studier. Det forstaar jeg nok, at du kan, og jeg tænker mig, at du vil kunne faa god Brug for saadanne »Aabenbarelser«, naar du skal rigtig levendegøre dine Personer i dine Værker, naar du bliver Forfatter. Den egentlige Aarsag til dine Studier af andres Sjæleliv er sikkert meget ædel. Naar du saadan driver psykologiske Studier, vid da, at med disse følger sygelige Reflektioner, især hvis man stadig beskæftiger sig med sit eget Sjæleliv, hvilket du *vist* gør.

Forelskelse er egentlig noget smukt og herligt, og det er forbløffende, hvor det erotiske spiller ind alle Vegne og til alle Tider, lige fra Skolealderen til Graven og paa de mest pudsige Steder, ikke saa underligt, at det da ogsaa spiller med angaaende det religiøse. Menneskenes Børn forelsker sig Gang paa Gang og bliver ulykkelige og jamrer og klynker. Paa samme Maade er det sikkert med Dyrene; men hos dem varer det vist ikke saa længe; de har vist ikke saa stor Associationsevne og Følelse som Menneskene. Hvis nu en er forelsket, og han har den Lykke at finde sig genelsket, bliver han ung, spændstig, livsglad, god, energisk o.s.v. (Han har hovedsagelig Følelser, der indvirker heldigt paa Subjektet, og derfor bliver hans Følelsestemperament livligere – Sjælstilstanden reagerer med Legemet). Hvis derimod han kommer til at lide af ulykkelig Kærlighed, gaar det i lige stik modsat Retning. Han maa da skaffe sig »bedre« Følelser, og det kan han saa gøre ad forskellig Vej. En Maade som ligger nær for alle i saa Tilfælde og anvendes af mange er: De indgaar en ny Forbindelse, de forelsker sig i en anden . . . Nogle giver sig helt Gud i Vold, naar de bliver ulykkelige og andre forkaster ham fuldstændig, fordi han ikke præcist gav dem, hvad de ikke havde godt af enten for Stedse eller for en Tid.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Nogle blander saa den jordiske Kærlighed sammen med den himmelske, og saa er de forvirrede og tossede; fordi: de er nogle slappe Fyre! De er nogle vege Sjæle baade i Forholdet til deres Gud og i deres jordiske Kærlighed. Ingen skal her rose sig af noget; men det er her, det skal kendes paa os, om vi er virkelige Mandfolk eller ikke. . . .

Nu har du indgaaet en ny Forbindelse, og det være langt fra, at jeg vil dadle dig det. Du ved lige saa godt som jeg, at hvor der er Regel, er der ogsaa Undtagelser. Jeg siger dig: »Til Lykke, hjertelig til Lykke med din svenska Flika!!« . . .

12.6.30 Greven til Birgit

. . . Der er Rundskue her i Storbyen i Dag. Med Skrammel af mange Mennesker og Lirekasser. Jeg var et Smut ude i »Tivoli« i Eftermiddag, et improviseret primitivt Etablissement paa en aaben Plads – nærmest en Samling Markedsgøgl koglende for grove Sanser med grove Effekter – skabt af Nutidens Nomader: Artister og Gøglere. Men det var ganske morsomt at gaa der en Times Tid. Jeg var inde at se »Verdens og Asiens mærkværdigste, mest fabelagtige Dyr aldrig før set i Danmark – mine Dam-mer og Hæ-r-r-r-rer – ! Manden med Gummihuden! vidunderligt! aldeles utroligt før Selvsynet erfarer det!!« Hele denne zoologiske Sensationssamling anbragt i Telt 3×4 m. – Ja, der var en lille nydelig Piskeslange – 25 cm lang – en Tingest, der har Gift til at dræbe 20 Mennesker daglig (Slangen – Evas store medskyldige – »Slangesnildhed« forenet med »Kvinde«: Mandens Ynkelighed!). Cirkus med øresønderrivende Orkester, susende Karuseller, hvinende Luftgynger, »Kraftprøver« med Bulder – Automater til at vinde Formuer i, Rouletter, Skiveskydning, Boder Boder og atter Boder, Iscream som Amerikas Eksempel er ved at drukne det kølige Norden i. Daarlig Mave og ødelagte Tænder! Og saa Menneskehavet udenom. Hujende, galende, skogrende, klappende, grinende, raslende – betalende. Bugtalervræl fra Teltene – Kanonskud. Og hvad sidder der højt oppe? – en underlig firkantet Kasse – et Stærebur, et Flueskab med røgede Pølser – næh hører du ikke, hvilken Elv af Lyd, der som Straaler staar ud af den Kasse. Højt paa en enlig Stang. Den gør mig gal i Hovedet – ud af dette grimme

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Flueskab med røgede Pølser vræler og fosser alle Schlagere fra de sidste fem Aar – stik mod al Overlevering og ædel Tradition, hvor det ellers er en poetisk Lirekasse, som man dog tillægger *nogen* Sjæl (siden man i Barndommen troede, der sad en Mand indeni og musicerede) – men en nøgen Højttaler paa en Pind! Maade med Fremskridtet.

Byfolk og Bondeungdom med sjokkende duvende Gang, Jordens Børn, der først stilfærdigt, siden med hele de iltfriske Lungers Kraft slaar Stemmebaandene løs – – og lader Tokronerne danse og Isen køle helt ned til det stuvede Rugbrød og Flæsk. – – »her er Liv og glade Dage – her gaar Solen a-a-a-ldrig ned – – hvorfor? – – for her er g-o-dt at være – for her er godt at v-æ-æ-re!«

Jeg er paa »Studium«.

Du ved, at jeg holder af at gaa og betragte Folk, dissekere deres Sjæl. Jeg hamstrer Fysionomier og Psyker. Stiller Diagnoser og gør hemmelige Karakteristikker. Men kun naar et enkelt Ansigt eller usædvanligt Ydre dukker frem, »arbejder« jeg grundigt. Lagrer det iagttagne godt ned i Underbevidstheden.

Men der er en Skavank ved mine Studier.

For i Reglen begynder den lille nøgterne, skaldede Mand med Brillerne, ham der sidder langt inde i mig – slet ikke mit egentlige Jeg – men det kølige Fornuftjeg – i Reglen, siger jeg, begynder han paa et givet Tidspunkt at le paa sin irriterende knastørre Maade. Le – af hvem? – Af mig. »Dèr gaar dette unge Menneske og – studerer ha-ha ja min kære unge Mand fortsæt – fortsæt endelig, lad Dem ikke forstyrre af mig – jeg synes blot, De i Deres guddommelige Iver er virkelig – komisk. Men ih bevares, lad Dem endelig ikke forstyrre og tilgiv mig, at jeg ikke giver mine Grunde til Latteren i Detailler! Aha dèr unge Ven er et Spejl, dèr til venstre – aah gør mig lige den Tjeneste at betragte Billedet deri et halvt Minut! – Ja ser De – ha-ha!« Saa gaar jeg. – Ræsonnøren, Iagttageren, Hamsteren, Forskeren, »Filosoffen«, Fantasten, Drømmeren – Dillettanteren.

Der er saa meget at slaas med Gitt. Ikke mindst, naar man er saa ene. Man gaar rundt i Haven og giver Dyrene Navne, kikker i de dybblaa Damme til man ledes ved sit eget Billede der. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Brevet står som et nyt led i erfaringskæden bag »Midsommerfesten«: en endnu levende Georg. (Jfr. som et påfulgt trin den unge mand der myrdes i »En sjælden Ferie« 7.5.42). Om hele sin grundoplevelse omkring 1930 og videre frem skrev Martin A. Hansen siden til en af forfatterne i den nye generation, Aksel Heltoft, 28.2.47:

»Jeg har drukket lidt Luft – en lille bitte Smule Luft – af den virkelig gamle Luft. Jeg har aandet en Smule Middelalder som en Virkelighed og har egentlig i nogle hektiske Barndoms- og Ungdomsaar jagende gennemløbet Aarhundrederne fra de middelalderlige Bønder blev en Stand til ogsaa deres Kultur var opløst (det er derfor – af Erfaring synes jeg – at jeg kan paastaa, at vi har uhyre svært ved at forstaa de forgangne Tider – for jeg ved, hvad der er at forstaa), og denne Opløsning af Kulturen, Bondens Opløsningsproces, der naaede lige saa vidt som den europæiske Borgerkulturs Opløsning, oplevede jeg i Ungdommen i Mellemkrigstiden som en personlig Sjælens Opløsning – en Ørkenvandring som jeg ikke gør om igen mere end 40 Dage ad Gangen. Forstaar du: jeg er altsaa en af de faa, der kender begge Tider – af de nulevende – og maaske den eneste, der kan ælte disse Erfaringers Ler og puste Digtningens Aand i dem, saa de lever. Og hertil er jeg bundet. Og af den Grund bliver jeg vel en Overgangsfigur. I og jeg kan følges et Stykke, men saa maa jeg blive staaende. Jeg vil velsigne jer, før I gaar fra mig.«

25.6.31 »Greven« til Verner

Verner!

Et af Dovenskab – simpelthen – undertrykt Komplex i min vidtløftige Sjæl baner sig spagfærdigt Vej og giver sig i denne sene Aftenstund, hvor det fynske Skraal staar ind ad mit Vindu, Udslag i Handling. Næsten spontane er mine Fingerbevægelser. Jeg er Tak skyldig for din Hilsen – Takken kommer her – realt fattigt, udstyret med al min Ordbrovten.

Held dig!

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Lad mig skride let hen over de historiske Fakta: Antaget her som Vikar fra 6. Maj til Sommerferien – . . . Har 34 ugentl. Timer a 2 Kr. Ganske vel. Nu er det snart forbi. 4. Juli.

Her er en Mængde Vikarer foruden mig – alle Odensianere. Man er kede af den Form for Kage og ønsker friskt Blod. Af hvilken Grund jeg fik Vikariatet, da man haabede jeg var kvalificeret til at søge paa et nu ledigt Timelærerembede. Imidlertid – oh ubegribeligt – har man tilbudt mig underhaanden: Konstitution. . . . Men du ser mig sikkert. Det er knapt saa stor en Lækkerbidsken efter den nye Lov med dens Aspiranttid paa 90 %. . . . Jeg vilde vel et Par Aars Tid kunde tjene en Snes Kroner mere om Maaneden – om de holder Ord, have Fuglen i Haanden m. H.t. fast Stilling – men Fanden staa i det.

Jeg kan ikke lide Fyn.

Ikke Fynboerne da – deres Mentalitet gaar mig paa Nerverne; . . . Odense – ja det er jo egentlig en Storby. Men der er noget dilettantisk over den. Den gamle By – ældste Del – er elskelig. Man triller lige et Hundrede Aar godt tilbage i Tiden, naar man præpareret for det gamle i »Møntestræde« dumper ind paa »Sortebr. Plads« og »Hans Jensens Stræde«, der hvor Eventyrene havde Groplads.

Der gaar jeg tit.

Men Fynboerne irriterer mig.

En København i københavnsk Betydning spadserer jeg ligegyldigt forbi, men de her virker klæbrige paa mig. Ikke altid, men i Perioder, naar jeg er ene.

Det er jeg vist ogsaa for meget. I en tolv-tretten Dage mindes jeg ikke at have faaet en Passiar efter Kl. 1 Middag.

Om jeg end er en Struds over for Bøger, saa virker Aarstiden jo ogsaa, og jeg »glor« lidt rigeligt. Nogle Uger har jeg maattet holde mig selv med Kost. Det er ganske godt, men undertiden standser Fantasteriet om et veldækket Bord enhver anden Tankefunktion i min Hjerne.

Det har hændt, jeg har glemt at spise et Par Dage. Naa – egentlig lever Gennemsnitsdanskeren i Virkeligheden for overdaadigt – to Maaltider og een Kop Kaffe pr. Døgn giver i Virkeligheden den bedste fysiske Velfølelse. Og saa faar man ikke saa mange Drømme og Skrupler om og over Kvindekønnet.

Det forekommer mig i Øjeblikket ikke overflødigt at nævne at jeg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

morderlig længes efter lidt Passiar med tre velovervejede Replikker pr. Time! – Det lyriske gik mig et Aarstid paa Nerverne, nu reagerer jeg.

Og jeg er egentlig i Besiddelse af forholdsvis megen Arbejdslyst. Efter Sommerferien – i København vil jeg forhaabentlig faa noget at slide i. – Ja lad os ikke være for langt fra hinanden. Hvad var det, du skrev, du var ved at faa? I Brønshøj.

Hvor meget omtrent har Aarsindtægten som Vikar været, hvor meget vil du faa nu?

Det er ligetil – ganske ligetil at være sikret. Det er hverken »sært« – »en underlig Følelse« eller noget saadant, kyniskt er det ikke engang at sige, det er ligetil – det er sandt bare.

Vandremappestil er ganske morsom, idet Tonen som Regel er aldeles ved Siden af Virkeligheden. Det er skam ikke den store Forfatter, der digter mest. Seminaristers (K.F.U.M.ers endnu mer – Kvinders i særlig Grad) Gennemsnitsstil er i Forhold til Fakta urational.

Ikke for at fælde Dom, men i det smaa maa vi jo hygge os paa andres Bekostning. Jeg er begyndt at holde af det smaa – det ubesmykkede.

Min Adresse staar over disse Bl . .

Hilsen »Greven«.

8.7.31 Birgit til Alfred

I løbet af to af sine senere breve fra Odense (12.6 og 29.6) havde han fremsendt et slags realistisk novelleforsøg. »Jeg har Model – hvis Liv ganske vist var langt anderledes – Resten henter jeg fra andre – fra mig selv – osv.« skriver han i forbindelse med tilsendelsen af anden del. Trods kunstnerisk objektivering og et understreget bredt nutidigt sigte er denne tungtformede psykologiske studie altså samtidig *personlig* følt, på en måde en ny version af det taterblods- og Haslev-motiv, som også var blevet taget op i forbindelse med hans brevveksling med Vøg:

»Vi har alle lidt af Trællen i os«, begynder fortællingen, hvis titel er »Fenjlasønnen«. (I nordisk mytologi = Træl,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stamfar til trællene, selv produkt af det tilfældige møde mellem Heimdal og jættekvinden Fenja). Der berettes så om én, der voksede op på landet under ekstraordinært disharmoniske og hæmmende betingelser. Han, der hed Josva (i et efterladt udkast først kaldt Jonatan, hvad der er værd at mærke sig) og hvis »rigeste Faddergave var og blev det ældgamle semitiske Nomadenavn«, var resultatet af det tilfældige sommerbekendtskab mellem en polakpige og en dansk herregårdskarl.

Dette sammen med en opvækst som forældreløs i muldtungt knoklende, landlig tugt havde gjort ham til træl af en »Splid i sit Indre«: »Det tilfældige var, at der i Josvas Sind var nedlagt en sælsom Frodighed, der kunde have gjort hans stumme Syner og vide, men krøblede Tanker til store lysende Værdier. – Men Frodigheden stemmede Mulden inde bag en tung hakkende Tunge og langsomt Udtryk. Saa udvikles der giftige Dunster i Sindet, der en Dag vil sprænge Væggene og søndre meget.«

De ventiler han som grov og klodset ung bondekarl finder for det »slavisk« frodige i sit indre, er læsning af romantisk litteratur, derpå kontakt med en primitiv religiøs bevægelse på egnen, men sidst – og afgørende for den dramatiske udfoldelse af novellens motiv – dèn eksplosive åbning til en uanet driftsverden han oplever, da han forelsker sig ulykkeligt i en ny pige der kommer til gården. Udgrinet af hende og af stedets andre karle går han tilsidst amok som et vildmenneske, flere mand slås ned, én dødeligt. – Han får en mild dom, og slutningen angiver kort og let sarkastisk, hvordan trællen som ældre, noget sær eneboer nu er faldet til føje i sin muld ved snusfornuftig brug på søndage af »det gamle Hus deroppe«, der jo har »saadant et Pust af skøn Helligdom under Hvælvingerne . . .«

I det ledsagende brev 29.6 bemærker man for første gang et psykosomatisk fænomen, som skulle vende tilbage sidenhen hos forfatteren (markeret fra og med 1939):

»Nogle Dage har jeg haft en mærkværdig, hidtil ukendt Hovedpine, som haardnakket vedbliver at martre min Hjerne – – derfor kommer disse Ord først nu bl.a.. Der lig-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ger saadan et Jernbaand om Panden! . . . Det bliver et smaat Brev – jeg er træt nu – seks stive Lektioner, en Del skriftligt Arbejde, Afskriften, *Hovedpinen* –. Gid den snart vil gaa igen! Men om faa Dage har du en Konvolut igen!«

Käraste vän!

Det är väldigt länge, sedan jag sist hade en penna i min hand, och därför känns det rätt ovanligt att föra den fram över papperet. Och liksom då jag sist hade den i mitt grepp, så skriver jag till Dig. Du ser således, att jag är lat i fråga om brevskrivning – men förresten, det behöver jag ju knappast tala om; det vet du ju av egen sorglig erfarenhet.

Hjärtligt tack för två brev, det senaste i går. Och mitt allra varmasta och innerligaste *tack* för *hela* »Fenjlasønnen«. Långt innan jag hunnit till slutet av den, var jag upplöst i tårar – så *grep* den mitt hjärta. »Tårar«, säger du kanske, »ja, flickor ha så lätt för att gråta!« Men, Alfred, *jag* har inte denna vana, ibland kan jag ha den mest brinnande önskan att kunna gråta, bara gråta och på så sätt få utlöpp för den sorg och smärta, som bor inom mig. Men ögonen förbli torra! – I varje fall, Josva och hans öden väckte hos mig det djupaste medlidande. Jag tyckte han var mig så nära, han stod så levande inför mig *(så* hade *du* lyckats skapa fram hans gestalt och liv på papperet). Och om han funnits där, skulle jag velat stryka med handen över hans tunga och grova drag, över detta ansikte, vari livet och lidanden grävt djupa fåror. – *Tack!*

Alfred, varför finns det så mycket ont i världen? Varför är livet så grymt? Varför är det så svårt att leva? Varför har man blivit född till detta livet med et svårmodsdrag inristat på sin panna? Varför, varför – –?

Käre, du har sagt, att du vill vara min bästa vän – och det vill du ju allt fortfarande, säg? En god vän skall man ju kunna förtro sig åt och fråga om allt, och därför kommer jag nu till dig. – Det har hänt något de senaste veckorna, något som vände upp og ner på min för övrigt rätt så lugna tillvaro. I sällskap träffade jag ett par gånger en pojke (ungefär i min ålder). Vi trivdes så förunderligt väl tillsammans, vi kunde sitta långa stunder tilsamman helt tysta utan att finna tystnaden besvärande eller tryckande. En kväll frågade han, om jag inte kunde träffa honom ensam någon gang. Jag sade *nej*.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

»Varför?« frågar du väl. Jo, därför, att han *bar en annans ring på fingret!* Han tyckte, att båda jag och livet var hårt. Jag såg på honom och undrade, om han skulle kunne träffa sin fästmö efter att ha träffat mig och så kunna se henne ärligt in i ögonen. – Han gick – –.

Alfred, vet du, jag tror, att jag endast kan göra människor olyckliga, *ingen* gör jag åtminstone glad. Och jag tror, att den där pojken hade rätt, då han sa', att jag var hård. Livet har nog gjort mig sådan. Ingen mor har jag heller haft – –.

I dag regnar det, och det har vi nu gått och längtat efter i många dagar. Det har varit så tryckande hett (jag antar, att det varit likadant i Danmark), att man knappast har kunnat andas. Men brun har jag blivit de här dagarna; annars brukar inte solen precis bita på mig. –

Hoppas nu bara, att då detta välgörande regnet gjort sin goda verkan, vädret blir strålande på nytt. Ty det måste det ju vara, då du och jag skall råkas, Alfred. I förra veckan var jag så nedbruten till själen, att jag hade för avsikt at skriva till dig, att det var bäst att vi *aldrig* träffades mer, och att du helt glömde bort Gittan. Hon var inte värd att vara din vän, tyckte jag då. – Men nu vill jag visst inte skriva så. Jag *längtar* helt enkelt efter vårt möte. Ja du, var skall det bli? Liksom du, så säger jag, att *du* får bestämma. Jag vill bara göra några små förbehåll. *Absolut* inte i Landskrona, jag *hatar* den staden, och helst inte i Viken, ty där är så tråkigt. Så förstår du kanske, att jag känner mig mest hemmastadd, om det blir i Sverige (förlåt! jag antar, du känner likadant i fråga om Danmark). Således återstår av dina förslag Hälsingborg. Jag har ju nära dit, du däremot rätt så lang resa. Vi behövde ju inte stanna inom stadens regioner hele dagen. Vi kunde ju tage oss norr om den och ligga vid stranden och se på ditt land och mitt broderland. Men som sagt, jag lägger avgörandet i din hand. Tiden! Ja, jag har nog ledigt när som helst. – Jag säger dig bara, att du blir säkert bittert besviken på Gittan. Hon är så annorlunda, än du föreställer dig!

I natt drömde jag om vårt möte. Vi hade sådana besvärligheter och faror på vår väg, att vi aldrig hann til målet. Överallt måste du skydda mig, än för det ene och än för det andra. Så vaknade jag, och blev glad, då allt endast var en dröm. Ty så vill jag inte att verkligheten skall bli, och inte du heller, antar jag.

Din Gitt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

9.8.31 Birgit til Alfred

Du är mig en fullkomlig gåta! Troligen var väl vårt så ofta omtalade möte dig så motbjudande, när det nu stod för dörren, att du inte ens frågade efter att svara på mitt brev av omkring den 10de i förra månaden. Här i Sverige brukar vi helt enkelt kort och gott säga ifrån, när vi vill sluta upp med vänskap och brevskrivning. Du har blott visat absolut tystnad. Nåväl! Jag skal inte besvära dig mera, varken nu eller i framtiden! Tack för tid som gått!

Birgit

29.11.31 Alfred til Birgit

Den 20. november havde hun sendt ham et nyt brev – »All min stolthet lägger jag av« – hvor hun blot bad om at måtte få en *forklaring*.

Hans svar på dette såvel som hans efterfølgende sidste breve vidner om en ophobet usigelig tvivl og en mathed i formuleringsevnen, som man kunne tage fejl af, hvis man forstod det som en fint undertrykt længsel efter at blive løst fra forholdet.

Hvad der med mere ret skyggeagtigt kunne fornemmes at være kommet til stede i forholdet – siden Odense og især med tilsendelsen af »Fenjlasønnen« – var et element af anderledes respektkrævende, ekstraordinær uforståelighed. Et slip og en brudthed i selve *identiteten*, som da også synes signaleret af leden ved spejlbilledet i »de dybblaa Damme« (s. 142) og af den indtrådte »Jernbaand«-agtige hovedpine under renskriften af »Fenjlasønnen«.

Den skæbnetendens der trods det bedste ved Martin A. Hansens indstilling i 20års-puberteten således skulle kløve sig fast, minder om den der er udtalt i det usalige ord af Chamfort: »Man må vælge at elske kvinden eller at kende hende. Nogen midtervej gives ikke«. (Ordet står i André Gides »Falskmøntnerne« I kap. 8. »Løgnerens« forfatter har læst det, antagelig da romanen udkom på dansk 1942).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Lille Gittan!
Graa Dage, Række i Række. Taage og Kuld. Men i Dag en Strime Sol ind gennem Ruden – Lys ud over Storbyens snavsede Tage, Blink fra Vandpytter. Vel ogsaa graat i Landskrona – maaske Sol i Dag – ? Graaet er som en lang Tone – det graa minder mig om noget, der bevæger sig langsomt, om Tid, der ebber ud, Sandet i Timeglasset.

Det graa minder mig om de mange mange Dage.

Jeg gaar og kikker i Vejret her i Udkanten af Byen, ser ingenting og ser alligevel. I den tidlige Morgen hænger der kolde blaa Vanddraaber paa Traadene; der er vaade Flækker paa Træernes Bark, paa Husenes Mure. Det vaade spejler Morgenklarheden i bitte smaa Farveverdener. Det gaar jeg og kikker paa, mens store og smaa Skygger farer forbi mig – Cyklisterne – og det koger om mig af Sporvognslarm og Bilhorn. De bitte Farveverdener har den Skæbne, at ingen ser dem. Dèr hænger en Vanddraabe og ejer al Rafaels Farvepragt, saa falder den. Skæbne – det »hvorfor«, Vanddraaben har, det lever for mig, fordi jeg ogsaa har et hvorfor – ja mange. Et lille Fnug, der vandrer om mellem Staaluhyrer og kolde Stenmure, med sine »hvorfor«.

»Far hvor flyver Svanerne hen? – – »bort, bort, ingen ved hvorhen«.

Svanerne, det er Tiden.

Mange mange Dage. Og saa skrev du alligevel. – Det var som det midt i November med et blev Foraar igen – brydende, varm Vaar!

Noget rettede sig i mig, noget rankede sig op – syge Tanker blev blege og gled tilbage. For der kom Brev fra Birgit. . . .

Der er ingen grund til at fremlægge de følgende ti sider af brevet, hvor han historisk konkret prøver at redegøre for de mange uger og måneder fra og med modtagelsen af hendes brev den 8. juli, – de gentagne ufattelige uheld og praktiske, herunder økonomiske forhindringer, de desperate, bestandig udskudte planer, men især hans stadig større fangethed i et kompleks af handlingslammende refleksion, »hvis yderste Periferitanker sygeligt søger at trænge ind mod Midten«.

En egentlig samlende forklaring er han nemlig ærligt ude af stand til at give. Og vægten og opklaringsmuligheden

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mellem dem må han derfor nu lægge på selve den genetablerede kontakt (som dog straks i det følgende skulle fornemmes som udsigtsløs fra begge sider):

»Jeg er Birgits Skyldner, men hun er stor og kommer til mig.«

9.1.32 Greven til Niels Yde

Da Martin A. Hansen i august 1931 flyttede til København for at begynde som fast vikar ved de kommunale skoler, fik han gennem sin sjællandsk samstemte, voksent prægede og højt begavede ven Verner Hansen, nu Holdum og på vej til at blive gift, et værelse i samme villa hvor denne logerede, Beldringevej 2.

Et par måneder senere flyttede de til en lejlighed, Tølløsevej 12[1], som vennen havde overtaget i forbindelse med sit planlagte bryllup. Sit værelse her beholdt Martin A. Hansen endnu et halvt år efter brylluppet, som fandt sted den 23. december. Han blev pensionær i det nystiftede hjem og fik kost og logi mod til gengæld at påtage sig betalingen af huslejen. Ordningen spændte ikke af uden at Greven kom i økonomisk restance, ligesom en tendens til jalousi mellem den unge kone og den logerende natteravn i hjemmet gjorde sig gældende.

I Haslev havde Verner som nævnt (ovenfor s. 95) gået i klassen over. En anden i denne klasse var Niels Yde. Han havde besøgt København i de første uger af december og boet i klassekammeratens lejlighed på Tølløsevej og således lært Greven nærmere at kende. På seminariet havde Niels Yde hørt til de originale jyder, men ikke til de missionske blandt disse. Han var antikonventionelt og politisk radikalt sindet, og det var ham som en morgen efter en af de tres natlige diskussioner i december fik overrakt det bedste maleri jeg har set fra Martin A. Hansens hånd, en isnende eftergørelse af det s. 409 i Vilh. Andersens Litteraturhistorie gengivne fotografi af forfatteren til »Lykke-Per« og »De dødes Rige«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

. . . I Dag sad jeg – ør af at trækkes med Skoledumhed – i en 4. Hjælpeklasse, Piger, i den Konstellation det haabløseste af alt – og var taalmodig – skønt det var ved at slide det sidste, jeg kom til at hade et eller andet, her sad jeg og ødte Tid og kørte Hjernen, mit dejlige Apparat, sønder i dette sure Slid. . . . Hjernen koges ud – der bliver Fastespiser kun paa Bordet – af Slidder, det ubønhørlige, ufrugtbare.

Jeg mærker, at en af disse Perioder, hvor jeg render Panden imod, er inde. Men ingen Mønt – blot en enkelt Aften vilde udløse adskilligt.

Noget Skyld i dette er Giftermaalet her. Ak du hedengangne Verner. Nyopstaaede Holdum, du tror paa Illusioner, om du mener, alt er som før. . . .

Det gaar mig paa Nerverne.

Kvindfolk har alligevel – min Ven – gennemgaaende 200 g mindre Storhjerne. De mangler Syner. . . .

Der er engang en Pige, der har kaldt mig Greven med de sex hvide Heste – – hvorfor ved jeg ikke – – jeg vil nagle mig saa haardt, at i det mindste een – halt Krikke bliver tilbage, at en gammel Kyradser kan age med nu og da!

Der render mere Blæk end Urin af nogle, alligevel gøder tit det sidste mest. Saa hos mig. . . .

10.1.32 Birgit til Greven

. . . – Greve du, jag tror, att jag begick ett misstag, då jag åter för andra gången kom i din väg. Jag tror, att du har det lugnare och skönare utan Gittan, som stör dig i ditt arbete, som stör dina tankar genom sin oberäknelighet.

Alfred, jag är inte värdig till att få vara din vän. Jag känner mig så oförmögen till at besvara dine goda, djupa tankar.

Förlåt mig för allt det onda, jag har vållat dig! Och om jag givit dig någonting av värde, något du kunnat glädje dig åt – låt da detta en gång i framtiden bli det, du minns av Gittan. Låt mig få bli en liten strimma av solsken, som för ett ögonblick lyste upp din väg – och sen åter gick i moln.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Men – jag ber dig därom – minns mig inte som den mörka skugga, som jag mestadels varit – . Ty nog har jag gjort dig sorg, det förstår jag. Tack, du Greve med sex vita hästar, för att du givit mig ett ljust och vackart minne.

Birgit.

17.1.32 Greven til Birgit

Den koncentrerede hestesymbolik han havde anslået i slutningen af situationsmeldingen til Niels Yde, synes at være blevet ført med og indflettet i skildringen af den unge Knuds nederlagserfaring, overleven hos Kaja og forkrympede videreudvikling som bjergsom voksen i løbet af de to 30er-romaner. Knuds udpræget småborgerlige sluttrin bliver således fastslået i næstsidste kapitel af »Kolonien« med det bitre billede af plagen der er »færdig« som hest. I denne generalisering ligger dog foruden den massive, biologisk funderede sarkasme en mindre håndgribelig, ulmende smerte, som markeres gennem det fortvivlede udbrud lidt senere i samme kapitel, hvor oldingen Lars Jørn – skønt hans gård forlængst er brændt, og altså stik mod al fornuft – forlanger at få sine dyr tilbage. Og Lars Jørn fremhæver her en særlig nervefin af hestene, nemlig den der hed »Svenskeren« (i den gamles bistert kærlige sprog også kaldt »Krybbebideren«).

Efter drukneulykken i debutromanen (kap. 19 – jfr. kommentaren ovenfor s. 28) var det »Svenskeren«, som med det dybere instinkt heste kan have i Martin A. Hansens forfatterskab, reagerede følsomt på situationen, da Knud med sin gåde og sin sorgfulde opgiven passerede den stald, som han ved en tidligere lejlighed sammen med Torvald – og i en kulmination af klog anelse om dæmonien i dennes kærlighedsforhold til Hilde – havde kunnet opleve »som en Kirke« (kap. 7).

Trods den biologiske betoning og trods sociale og politiske perspektiver i Knuds opgivelse er det vel især denne elementært psykologiske »Kirke«, dvs. en høj oprindelig vilje til enhed mellem længselen efter venskab og længslen efter

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det andet køn, som skal omstyrtes i Knud af den »Ligegyldighedens Magt« knyttet til dæmonien hos Torvald, der udnævnes til forfatterskabets hovedmodstander på første side af »Nu opgiver han«.

. . . Der er en Insinuation i dit sidste Kort Gittan! Baade forstaar jeg og ikke forstaar jeg Kortet.

Jeg er baade væbnet og vaabenløs, naar jeg nu skriver, og jeg skriver baade usigelig berettiget og uden Ret.

. . . du siger indirekte – hvis denne Fortolkning er sand – at jeg i mine Breve ikke har været *ærlig* d.v.s. at Tonen i dem ikke har svaret til det, du formente laa bag dem. Men jeg har været ærlig. Jeg siger her: det vil gøre en overordentlig Forskel, slaa adskilligt i Stykker, om jeg en Dag – nu – maa sige: »du har modtaget det sidste, allersidste Brev fra Birgit«. For i den lange Pause, hvor jeg følte mig som den med Skylden, synes det mig ikke at være slut. Jeg gik og forbrød noget imod dig ved min Tavshed. Naivt troede jeg dog vist inderst, at jeg den Dag, jeg fremstillede dig mine dunkle Bevæggrunde, vilde møde dig igen. . . .

Ingen bedre Tilhører har jeg haft naar jeg begyndte at præke op. Alt for ofte var det saa, at jeg overfor jævnaldrende Piger mærkede dette, at de vilde lege, saa snertede jeg efter dem og benyttede min Opfindsomhed til at hævne mig i Ord. Da jeg virkelig i lang Tid blev forelsket i en af dem, troede jeg, hun var noget anderledes, og byggede i Piedestal. Da jeg opdagede, at det ogsaa var lidt af en Sport for hende, skabte det en Konflikt inderst i mig, der ikke lod mig i Fred – ja jeg har fortalt dig det. Men hin Fastelavn opdagede jeg, at sligt et Saar skulde der blot Fred – Ro til at læge.

. . . Der har været Konflikt. Men jeg foretrækker Konflikt for den døde Mæthed. Ondt, nej det har du ikke gjort mig. Du har sat Fingeren paa meget hos mig – ubevidst – og det har kostet Smerte at erkende det, men det var Indtægt. Jeg har ikke følt mig ene.

Har der været noget tungt og ubevægeligt i mine seneste Breve, da skyldes det min Følelse af Ødselhed. Jeg har ofret saa store Ord, saa liden Gerning.

Men dybe Tanker – ja det ved jeg ikke – men du, dybe Tanker deler vi jo! Dybe Tanker falder os alle ind, store Problemer har vi alle. Vi stiller dem op og ser paa dem. Falder der mig noget ind og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

der ingen var at dele dem med, da vilde det oplade noget i Sindet, der ikke var godt.

Hvorfor har du faaet Tvivl om, at jeg har været ærlig?

Naar jeg nu vil slutte – for jeg vil ikke slippe det egentlige i dette Brev – da kender jeg mig tvivlraadig. Thi – siger jeg til mig selv – har Birgit ikke stænget? Er jeg ikke dum, naar jeg gør som nu. Er det ikke enfoldigt af mig. Og dog jeg kan ikke forlade dig uden at gøre op Bjørgit. Hvis det er saa, som jeg tilskyndes til at tro af Kortets Ordlyd, at du vil »løse« mig fra noget, som du tror binder mig, da gør jeg os begge Synd ved ikke at skrive. Bryder du dig om at modtage Breve fra mig mere, da gør du mig rigere derved, at jeg maa. Falder det dig unaturligt undertiden at svare, da er det ikke en Pligt.

Men ligger der bag dette Kort den Tanke, at der er noget ufrugtbart og haabløst ved det – er det din Tanke, at du er træt – – tilgiv da min Plumphed, da skal du ikke svare, da gemmer jeg Kortet. Da beder jeg dig for sidste Gang, om du i Tanken vil stryge mit Haar og tro paa at jeg er ærlig! Meget Lys og Rigdom har jeg sanket – Tak!

Din Greven.

20.1.32 Birgit til Greven

Greve – Du!

Det är en sak i ditt brev, ett antagende från din sida, som gör, att jag måste skriva till dig – och det omedelbart. (Just nu har jag läst ditt opus, vilket blottar din fina förståelse och dina ärliga försök att sätta dig in i en annan människas läge. Det har rört mig djupt – och just i den här stunden önskar jag ingenting högra, än att du vore här hos mig och försökte dämpa den storm af upprörda känslor, som rasar inom mig – och torka bort de tårar, som oupphörligt rulla ut för kinderna.)

Men jag måste, som sagt, skriva för att rätta ett missförstånd, Alfred du, jeg har *aldrig* tvivlat på att du varit ärlig mot mig – , at du försökt vara det både i tankar och ord. Hur jag indirekt skulle ens ha antytt något tvivel på din ärlighet, kan jag inte fatta. . . .

Hela julen hade jag tänkt och tänkt på att jag gjort orätt mot dig,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

och att jag gjorde orätt mot dig. . . . – Tänk dig då, att jag helt trädde ut ur ditt liv! Då du efter en tid glömt, då jag således blott framstode för dig som ett vackert minne, nästan overkligt, – då kanske du vore i stånd att finna en flicka, som du kunde ge och *fick* ge hela din tillgivenhet och kärlek. Jag har sagt dig samma sak, så många gånger förr. . . .

Käre vän, jag kan inte finna rätt på mig själv! Jag har råkat ut på ett gungfly och ser ingen utväg att varken komma fram eller tillbaka. Men kanske allt skall reda upp sig ändå!! En tröst är, att mina vänner inte glömt mig, trots min egen förandring. – Jag är inte mäktig att vara någon annan till hjälp nu. – Troligen kommer mitt upprörda själstillstånd till synes här i varje rad – men, jag är oförmögen till att komma med något helgjutat, något värdefullt.

I tankarna stryker jag med min darrande och svaga hand genom ditt hår och ber dog tro på

Gittan.

Efter dette forholdt han sig tavs.

25.2.32 Alfred Hansen i seminarieklassens vandremappe

Kammerater!

Jeg ved ikke af hvilken Grund – det kan maaske skrives bort – men jeg har et Par Draaber Galde i Blodet. Det vil sandsynligvis kunne mærkes. I saa Fald vil det kunne bringe lidt Afveksling ind i vor – kun med faa oplivende Undtagelsestilfælde – ellers saa gennemrare Tone og Stil. Det gamle, det her med: Haanden paa Hjertet giver altid tværtimod højtidelige, tvivlsomt ærlige Udgydelser. Næ mød op efter at have faaet sin Antilivret til Middag og et Par ubehagelige Nyheder før samme og giv dig til at skrive om fortidigt og nutidigt Kammeratskab – saa kommer det. Det er et lille Experiment og som nøgtern Videnskab undertiden ubehageligt for Udøveren.

Kammerat og Kammerater, et Ord der bruges meget i vor Tid. Kammerat Stauning, Kammerat Lyngsie, Kammerat Stalin, »do *Kam*rat stik mæ en Smøj!«, Kammeratægteskab, »Kammeraten«, d.v.s. hende man »gaar med«, Veninder er ikke Veninder, men Kammerater, hvert Menneske har en Ydersfære af Kammerater, eller:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

daarlige Kammerater, der danner en Gruppe for sig.

Det er bredt, meget for bredt. ... »Kammerater«s almindelige Terminologi er vanskelig. Individuelt bruger man det selvfølgelig som man føler. For mig er det at behandle omtrent saa varsomt som: Ven. Som Følge af, at Afstand, Mindernes Forandring som Tidens Værk o.s.v. [indsæt omtrent: »er en Revision, som det næppe er passende at føre med ind, naar man skriver til ens gamle Klasse«], har jeg intet imod at benytte det i denne Kreds ogsaa fremtidigt. Vandrebogen her holder vi nemlig ikke – jeg da ikke – i alt for nær Berøring med vor Individualitet, det er en vis Haslevstump, der røres og skriver, og den er udmærket Kammerat med hele Sværten. Man nøjes med den Stump for netop ikke at skade Idyllen. Jeg er det herligste Kammerat med alt det her skrevne. Derimod ved jeg, at jeg meget slet vilde kunne være K. med jer alle. Hvis det gjaldt daglig personlig Omgang. Det saa vi jo paa Sem. Vi smiler jo virkelig henrykt, naar vi møder hinanden nu, og kan det knibe med Passiaren, vi har jo altid de gamle Minder til et Par Timer – ligesom her – glimrende og frelsende Stof. Men blev det slidt op, jeg vilde da sidde slemt hjælpeløst, medmindre jeg kunde finde et gammelt Klovnenummer. Gensynssmilet er ærligt nok, Nydelsen ved Minderne, de romantiske Strenge i Vandrebogen her, men skulde vi sidde paa Bænk sammen en hel Dag, det vilde revne. I Forberedelsen: lutter Idyl og en herlig Tid. Ja nogen af os var lidt uvorne uudviklede Drenge, men Idyl. Siden saa man med Betænkelighed, at Baandene i denne exemplariske Klasse begyndte at slappes. Nødforordninger. Krampeanstrengelser. Det sløjede af de sidste Aar. Det skulde det ogsaa helst have gjort. Deri laa Modningen hos de enkelte. Det var lutter Natur. Jeg er ked af, at denne Proces ikke var virksommere med mere Gnidning, det havde skabt stærkere Personligheder. Vi blev Exempelklassen og var – kedelige. Nogle af os skejede lidt ud. Vi saa Bedrøvelse i jer andres Øjne. Vi fik Fornemmelsen af, at I forestillede jer, der foregik uhyrlige Ting her og der, alligevel kom nu og da en from listende til de farlige »Huler«, for helt kedeligt var der vist ikke der til Tider. Naadefuldt blev vi dog stadig regnet med til Ringen, for det store hellige var Kammeratskabet. Alligevel var I ikke mange, der kendte det. Os der var saadan lidt flossede i Kanten, var lidt Skulkere, i Besiddelse af skjulte Laster, bestandig havde Overbærenhed behov, skulle dog bestandig være med at »lave no-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

get«, naar Klassen skulde ha' Højtid og sligt. Spøge lidt med disse Svagheder kunde man ogsaa, saadan paa en rigtig lun voksen Maade med rolig Bevidsthed om sit. Hvorfor forstod I, der var fuldt voksne dengang ikke, at naar et ungt Menneske bliver proppet af Bøger og Samtaler, Idealer o.s.v., kommer der Gæring og Tid efter anden Afklaring, og saa vil Manden til at gaa sine egne Veje. Naar man begyndte paa dette sidste i Haslev, da blev man enten »sjov« eller »flosset«. Vi havde nogen af begge. Der er kølige Sjæle, der kan gemme deres Sind og Sinds Uro i en bitte Krog og med mæt Ro være med i det »store Kammeratskab«. Andre kan ikke holde deres i Tømme, er for unge eller frodige til det. De er Udbrydere der skal tages til *Naade*. En bestemt Lejlighed morer mig, ja se nu – nu har man storsindet tiet alt daarligt ihjel, nu kvidrer man muntert paa de herlige »Dage der fordum« »og det var nu alligevel« – »herlige Dage« – – ved den Lejlighed var en tre fire af de flossede i godt Humør, skønt Kammeratskabet enstemmigt havde vedtaget en dæmpet floromvundet Sørgefest. [Dét, der som et led i brevskriverens uimodståelige revision af Haslev-fortiden nu betegnes således, var klassefesten før afsluttende eksamen. Da havde nogle af Kavallererne delt en ret uskyldig flaske mellem sig, før de begav sig til det naturligvis noget tamme festarrangement]. Man tog først paa Aftenen Del i Skæmten, morede sig med over disse urolige Hoveder, siden tog man dybt i Posen med Overbærenhed og Haab, indtil et Par kvindelige Medlemmer havde naaet Bunden, saa vilde man tie Skiftingene til døde – ingen sagde noget direkte til disse. – Ved Kaffebordet blev Stemningen, der var trykket, krampagtigt holdt i det kaade af de undsete. Indtil man – Tableau – valgte en af disse flossede – højtideligt – til at *repræsentere* Klassen ved Afgangsfesten! Bravo. [Altså man valgte brevskriveren selv, jfr. et af hans første breve til Birgit, ovenfor s. 45].

Naa – jeg er voksen nok til at se, at lige saa latterligt som Flertallets Holdning over for Urostifterne var den Aften – man havde jo kunnet sige det rent ud til dem – lige saa forkasteligt vil det være af mig her at opkaste disse gamle Ting til himmelraabende Problemer. Langtfra, jeg kender den menneskelige Natur i enkelte af dens Udslag og ved, at adskilligt skal man fredeligt lægge hen. Men dette blot for at vise, at *Kammerater*, det var vi ikke og kunde ikke være det af naturnødvendige Grunde – og saa det fra mig personligt, at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeg har aldrig haft det Gran af Samvittighedsnag over for Klassen og Klassens Aand. Ikke at jeg ikke fandt Glæde ved Samværet og har herlige Minder derfra – jovist. Men Kammeratskab bygges ikke paa tilfældigt sammenrottede. Det findes snævrere og paa en ganske anden Maade, som vist kun de færreste af jer kender. Det er jeg ked af for jer egen Skyld. Kammeratskab med noget af det ægte, det har det betingelsesløse i sig. Kender man det, at en fattig Ven kommer og giver en sin Brevpresser, netop fordi han – der selv holder af den – ved at Kammeraten vil blive glad, kender man det at lyve den anden sin sidste Femkrone paa, naar han har bedt om Laan, og med en bred Gestus forsikre, at man har 3-4 Kr. foruden, skønt Lommen er tom – da kender man Fornemmelsen af dette usigelige, der vist kun kan trives mellem Mandfolk. Den brede Ryg, den absolutte Tillid, det ubehjælpsomme, som Sproget ikke magter, og som gør begge generte med Trang i Lemmerne til at gøre noget voldsomt. Det er Kammerater, Venner, hvad I vil, der er lidt af Sagaen i det. Man sondrer mellem det og Bekendte, som man virkelig gerne vil høre fra og om, er interesseret i og har oplevet højtidelige og morsomme Stunder iblandt.

Undertiden er det godt at være nøgtern. Vredens Bæger er tømt!

. . .

Den sårede sjæl er historisk den samme, hvis 30eragtigt hærdnende selvportræt – tegnet 13.2.32 efter genspejling i bagruden på en linje 5 – kan ses i Ole Wivels biografi I s. 99.

I digterens bevidsthed sidenhen forbandt dette billede sig åbenbart især eller allerede med hans medtagne beskaffenhed under Odense-opholdet, hvad der jo også var noget om. Og gennem årene dukkede med mellemrum et vigtigt motiv op for ham, en stor fortælling hvis tildels selvoplevede indhold skulle komme fra hans ensomme og sammenbidte, stundom »sultende« tid i Odense. Det bliver da påfaldende, at sidste gang motivet trængte sig på, udkastet »Dværgene« fra hospitalsdagbogen 1955, betones et hovedmotiv at skulle være den unges rollespil og tumlen med *identitetsproblemet*. Men: »Nogen Forklaring eller Løsning *gives* ikke.« (Jfr. herom det afsluttende kapitel i Thorkild Bjørnvigs disputats, hvis udtrykte tillid til at Martin A. Hansen med dette og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

især andre digteriske og religiøse frembrud i disse sidste uger var inde i en *afgørende* generobring af sin identitet, jeg nøgternt bedømt ikke kan dele).

Retrosp. om året 1932

4.12.32 Alfred Hansen i seminarieklassens vandremappe

Klassekammerater!

Graa vattet December, men for faa Timer siden skinnede Solen; jeg stod i Geografisalen og kikkede ned paa Legepladsens Asfalt, den spættede sig, blev graahvid og fik sene Sommermindelser.

Tiden er som Ødipus' Sfinx, den stiller en ubarmhjertigt over for en Gaade.

Nu gaar man paa Strøget og ser paa Juleudstilling og bander Lønskalaen. – Og sidder og glor ud af et andet Vindue end forrige, nej sidste Gang, Vandrebogen var her. Det kunde være smaa fjorten Dage siden! Eller ogsaa et Par Aar. Saadan forekommer det mig, naar jeg falder hen med Øjnene i Lampen – Tiden er paradoksal. Underlig. Specielt naar man er blevet forlovet! Det er jeg nemlig.

Det var i – Maj!

Majnætternes Stemning, en ensom Mose i Byens Udkant, en Tur mellem Siv og Rør, der knækker; Graaænder, som snakker op ude paa det blanke Vand, Lappedykkerens Strubelyd og fjernt bag det hele Byens store monotone Kogen, der kun tyndes ud midt paa Natten. Dét er, som jeg mindes Rammen.

Rammen og Poesien.

Det historiske og menneskelige er for *sublimt*.

Siden hen havde jeg en Sommer uden Lige – – skønt jeg laa og stønnede i fire Uger godt – i den skønneste Tid, Juli, med Feber, der drilsk hoppede mellem 38^0 og 40^0. Poetisk! Angina, der gik over til Difteritis, denne var, gode Magter være lovet, af let Art, jeg slap med en halv Snes Dages Internering paa Sygehuset.

Man er ikke kommet over Børnesygdommene endnu! – – Om føje Aar er jeg vis paa, jeg overhovedet ikke vil mindes den Sygdom og min opløste Fornemmelse i Febersengen med Tropesolen ret ned over –: det var den første Sommer jeg var hm forlovet!

Vera, hedder hun, Vera Jensen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Her er et Par Fotos fra forrige Søndag. Baggrunden lidt Siv og Rør i Utterslev Mose. Vi var paa Flugt ud fra Byen!

Saa er der Skolen. Man faar jo set Skolen under mange Vinkler, naar man er Vikar. . . .

Jeg forlader Skolen. Og takker Dhrr. for Vandgangen i denne Bog. Det har det jo været, muligvis mere end tilsyneladende. Men jeg tillader mig at mene som før. Et Supplement fra min Side skulde vel være til Dels unødvendigt, det er muligt man ikke gider høre mere om Kammeratskab og helst vil tie det ihjel, desuden har Frode jo anbefalet, David defensoreret denne Revision. Hvorfor skulde jeg ribbe mer op deri – uden maaske for at fjerne nogle rene Misforstaaelser. . . . Sagt i Almindelighed til nogle af jer, specielt dem, der med Smaabemærkninger fastslaar, at jeg har dømt alt Klassekammeratskab til Døden: det var aldeles ikke Pointen i den lange Smøre. Den lyder saadan: jeg synes det kan være paa Tide, vi stopper op, inden vi i sentimentale Mindelser om det vidunderlige fortidige puffer det hele ud i Banalitet. . . . Lad det saa være en Hensynsløshed, lad det have Karakter af Skamplet for nogle, at jeg sagde det, der er utvivlsomt en Bunke om det. – – Jeg kunde have ladet være, med den Begrundelse, Frk. . . . sørgmodigt fremfører: at det øder Illusionerne. Det kan der være noget om. Frygten har vist sig ugrundet, gennemgaaende, man har bevaret den olympiske Ro. Der er Undtagelser. . . . Søllested [Christian Søllested, vandremappens initiativtager og myndige formand, som i en årrække formåede at holde så nogenlunde sammen på tropperne, og gennem hvem jeg har fået anvendelsesret til dette materiale] gør Forholdet sagligt op, dermed er det vel for manges Vedkommende ude af Verden. Den sørgeligt berømte Aften bliver nøje gennemgaaet og jeg stillet paa Plads – – et lille Intermezzo *efter* hin Aften dog forbigaaet, naturligt, eftersom Søllested ikke kender det, jeg mindes Forargelsens Profil ved den Lejlighed, sørgeligt, sørgeligt!! Selv gav jeg Pædagogen Riset i Haanden med min Sondring mellem »voksne« og »flossede«. »Ikke voksne« buldres paa Bagen!

David er draget til Felts, jeg faar puste lidt; han drager nye Perspektiver frem. [David havde bl.a. skrevet: »Fejlen i Kammeratskabet laa i vore forskellige religiøse Standpunkter. . . . det var jeres Fejl, at I ikke vilde lade os have vores Livsanskuelse i Fred – – vi respekterede dog jeres – – selv om den var os lige saa fjern som vores var

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeres.«] Jeg er spændt paa, om Teutonen deroppe, Vøg, ikke rammer ud med nogle Dommedagsslag, jeg har dukket mig paa Forhaand, klar til at tage mod nogle cimbriske Hug. Om de kommer. . . .

Vøg svarede i sit nærmestfølgende indlæg (som dog først nåede frem til modtageren 1. februar 1934 og da ikke blev kommenteret):

»Ja, Alfred Hansen; du har allerede dukket dig og er klar til at tage mod nogle drøje Hug fra mig; men ret dig kun op, Alfred, jeg har vist allerede for længe siden givet dig Stød og Hug nok. Jeg har vist været for slem ved dig. Sidste Gang forstod jeg nok din Hensigt . . . Overfor alle I andre af mine Klassekammerater, vil jeg bekende – ikke med Stolthed men med stor Vemod – at jeg i et skarpt Brev lige forud for Alfreds forrige Indlæg har serveret ham den »Antilivret«, som ikke var en Ret, men snarere en Bunke Uret. Vi kan trænge til – og ikke mindst jeg – at ihukomme et Vers af Bjørnson:

Elsk din Fjende du Kristensjæl!
Træd ham ikke med Jernskoet-Hæl,
ligger han end i Støvet.

Alfred – jeg beder dig om Tilgivelse for, hvad ondt jeg har voldt dig, og jeg forsikrer dig paa det bestemteste: jeg har ikke skrevet saadant til dig af Hævnsyge eller Had; men fordi jeg holder meget af dig og gerne vil unde dig det bedste paa denne Jord nemlig: den frelsende Tro paa Jesus Kristus. . . .«

I kronikken »En Helgen« 4.10.44 (den første af en serie på fire som Martin A. Hansen skrev til kronikredaktøren på Aarhus Stiftstidende Richardt Gandrup om sit forhold til Haslev og Indre Mission) hedder det: »jeg foretrak fremfor KFUM den rigtig gamle Mission, skønt jeg laa i Krig med den og tog en arrig Afsked med den. Og det er denne Indre Mission, som jeg har kendt den, jeg paa dette Sted har tænkt mig at give et Par Glimt af.«

Selvom kendsgerningen bag den således erindrede, nu ud-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sonede »arrige Afsked« med den mest oprindelige form for mission i Haslev ikke fuldtud har kunnet afdækkes, ser det dog ud til, at den historisk strakte sig som et forløb over flere år, og at de egentlige affjernende og spaltende hug i dette forløb først blev sat ind fra og med januar-februar 1932, altså op mod den tid, da »Vredens Bæger« blev tømt i vandremappen. (Om forfatterens fine gentilnærmelse til hovedskikkelsen i den gamle mission, titelpersonen i kronikken »En Helgen«, se kommentaren ovenfor s. 75).

7.5.32 Efterladt dagbogsnotat

Forud for dette notat (et af et par stykker, som forfatteren lod stå da han siden tilintetgjorde hvad han havde af forægteskabeligt dagbogsmateriale, dvs. notater fra ca. 1929 og frem til og med sommeren 1932) ligger to historiske hovedbegivenheder af vidt forskellig art, men alligevel sammenhørende.

Fra engang i første halvdel af marts havde han gået med grundideen til handlingen i sin debutroman (»selve Motivet i den« – ifølge retrospektiv datering i et brev til Niels Yde 8.6.33). Og nogle få uger efter, ved et selskab den 30. marts hos en fælles bekendt i hans nuværende kammeratkreds i København, mødte han Vera. – Notatet er skrevet fem uger senere, aftenen før han skal være sammen med hende for anden gang.

Du er et Skrog, Jens Alfred. Her sidder du i Dag med et øde Sind. Fordi du stedse er upraktisk, uøkonomisk, uden Kontakt med Dagen i Morgen. Din gamle Svaghed, den som du Hundreder og atter Hundrede af Gange har svoret imod, Uøkonomien, kan du ikke faa Ende paa den?

Prøv dog at faa Orden i det!

. . . Kunde du faa bragt alt det trykkende ud af Verden og i Stedet f.Ex. faa et to-tre Aars Laan paa 300-350 Kr., det vilde være at foretrække. . . .

Ved Nat mod Søndag d. 7/5 [læs 8/5] -32

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Min Fejl er min Tøven. Denne stundesløse Reflekteren frem og tilbage, denne golde Selviagttagelse, og til sidst en hovedkuls Handling!

Jeg mangler den egentlige Handlingsstyrke.

Som nu i Dag har jeg været rodløs og tung, fordi Spekulation bragte alt til at tumle ned over mit Hoved.

Bekymringerne med disse infame Penge! Jeg gaar blind for det nogle Dage – til Bunken er blevet tynd.

Saa kommer det alt sammen jagende.

Jeg ved, hvad jeg vil, ikke hvad jeg kan!

Lig' for dette Døgn. [Vel forkortelse af Ligatur, dvs. sammenbinding, afsnøring]

– – – – – – – – –

I Morgen!

I Morgen Søndag skal jeg se Pigen igen. Vera hedder hun.

Hin Aften jeg var kommet hjem, gik jeg i Mosen. Der gøglede Syner i Natten, Drømme fra Landet, Elskovslandet hinsides mørke Vinternætter.

Hvor har jeg længtes.

Og hvor har jeg sommetider været glad.

For det var saa simpelt, saa ligetil, at jeg holdt af hende, at hendes Billede gik mig i Sindet og trængte alt tilbage til at blive Minder kun. For hun var ligesom det jeg ønskede men ikke kunde vente.

Vi to vilde kunne erobre!

Det var Onsdag Aften d. 13. April [læs 30. Marts].

Jeg er forelsket i hende, ikke som før, der er kommet en Styrke i det. Forøvrigt har hun vel gjort stærkere Indtryk paa mig, end jeg paa hende, det er ganske givet. Jeg maa stole paa en lykkelig Stjerne!

I Morgen skinner Solen over Øresund!

– Over Øresund! Lille Birgit, min Veninde, Birgit, Blodets og Hjertets Røst er saa underlig! Hvem er du nu Birgit? Hvor og hvem? Dit Minde gemmer jeg. Kommer en lille Kvinde, skal vi dele det.

Du bor i dine Breve over saa mangt, og jeg savnede dig, og der var tomt Rum da jeg intet hørte mer.

Kunde I blive Veninder du og Vera.

Det tror jeg.

I skal ikke for en mægtig Puls gaar igennem mig og gør dig, som du selv vilde Gitten, til min Ungdoms smukkeste Minde! . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Retrosp. om forlovelsen

24.7.32 Alfred i brev til Vera fra Store Hedinge sygehus

. . . Onsdag d. 30. Marts, Søndag d. 8. Maj, Fredag d. 20. Maj. Det er de tre Datoer, der gav mig Lykken. Den 30. Marts blev jeg indlemmet i din Bekendtskabskreds, d. 8. Maj blev jeg din Ven, og den 20. din Kæreste. Et hurtigt Avancement. I Sandhed, det er det. Jeg spekulerer og undrer mig. – – Skønt jeg altsaa for hver Gang jeg mødtes med dig blev bundet fastere til Vera, var hun en ny hver Gang. Den første Gang, ja da var du saa udpræget Pigen, der lever med i en Sfære som de fleste Mennesker ikke opnaar at komme i – – der var noget næsten overjordisk over dit Væsen – som det var ukendt med Dagliglivets Grimhed og Gadernes Raahed. Saa rent og fint og skært som jeg kender dig ogsaa nu – men jeg saa jo ikke hele Vera den Aften – det blev staaende som Hovedindtrykket. Og rent bevidst turde jeg slet ikke tænke den Tanke, at jeg vilde prøve at vinde dig. Men i Hjertet og Sindet var der ingen Tvivl, for de havde læst og set, at her var dét, jeg havde ledt om saa længe, og her var min Glæde. Men alligevel til Dels ubevidst. Det klarnede sig først efterhaanden.

Saa husker jeg din Skikkelse. At jeg beundrede dit Legemes smukke Linjer og iagttog mange smaa Enkeltheder – – dine Ankler f.Ex. – –. Saa gik der den lange Tid. Til den 8. Maj. Det var et stærkt og varigt Indtryk, jeg havde faaet der i Marts, jeg husker endnu den Nats Mosetur. Og du var det naturlige Midtpunkt for mine Tanker, da jeg mødte op den Aften. Nu i Dag er jeg næsten glad for at den Fætter troppede op den Aften, mon ikke det blev Skyld i at vi i højere Grad trængte til Revanche paa Hjemturen, og at vi snakkede mere ligetil sammen indbyrdes, end vi maaske vilde have gjort, om vi havde spillet og læst op og saadan noget. Den tænksomme, ogsaa praktiske Vera fik jeg at se. Hvad jeg lærte af dig paa den herlige Tur bagefter, det kan jeg ikke udrede, for det var saa mangesidigt fuldt af Træk – – og saa nød jeg de to Timer i fulde Drag. Jeg skal ikke glemme dig den Tillid du viste mig den Aften, du som nu er min Elskede.

Tredje Gang 12 Dage efter den Aften – med de mellemliggende Breve og vi to dus – – kom saa den vidunderlige Oplevelse, der gaar igen, hver Gang jeg møder dig. Da var der igen saa meget ukendt,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

men ikke fremmed i den Forstand ved dig (ja du er altid ny – der er altid et eller andet nyt) men det satte lidt Forlegenhed tror jeg nok i mig. Da du kom der i din lette mørkeblaa Bluse med Tørklædet kækt om Halsen, saa rank, saa let, saa fuld af Natur, i Pagt med frisk Luft og karsk Brise – – aah hvor jeg husker dig. Saa kommer igen alt det, der er for vanskeligt for mig at skildre – det vidunderlige. Men jeg lærte en ny Vera for fjerde Gang, den givende Pige. En Kvinde, der holder af en, forandres altid lidt, naar dette bliver bevidst. Jeg mindes saa tydeligt din alvorlige Ransagen mit Ansigt der i Natten, jeg husker dine store natsvangre Øjne, der blev ved at spørge og spørge: er du ærlig, er du trofast – – saadan følte jeg det. Men jeg husker ogsaa det forunderlige, der smeltede noget haardt dybt inde i mig, da dine Øjne bløde og varme og aabne, saa jeg kunde læse det vidunderligste Svar, fangede mine og jeg glemmer alt andet end disse Øjne, som jeg ikke havde kendt saa længe, men var mig de dyrebareste. . . .

23.5.32 Vera til Grevens lille Søster

Nu maa De ikke blive for forbavset eller synes jeg er paatrængende, men det gør De heller ikke, for De er jo Grevens Søster, Grevens lille Søster. Al Begyndelse er svær og derfor bliver dette heller ingen lang Skrivelse, jeg vil bare bede Dem, om De vil skrive lidt til mig, jeg vil da svare efter bedste Evne, for vi to skulde saa gerne saa gerne blive »Perlevenner«, rigtige Venner. Greven og jeg holder af hinanden, ja meget meget mere, derfor holder jeg ogsaa af Dem, jeg ved De er mild og kær og tapper. Hvem jeg er, spørger De. Jeg er Vera, Grevens Vera, og ellers kun, nej ikke kun, ellers en ung Pige, jeg vil forresten vedlægge et lille Billede, saa kan De bedre dømme, om De vilde synes om at give mig et Par Ord. Jeg er ikke saa ung som De, lige fyldt 22 Aar; men det gør intet, vel?

De maa ikke misforstaa mig, jeg ønsker saa meget, at De snart igen maa blive rigtig rask, for jeg kan da godt skrive, om saa De er rask, ikke? Jeg haaber Adressen paa Konvolutten er rigtig, min egen Adresse er:

Vera Jensen, Duevej 108[4] København F Mange velmente
Hilsner og rigtig snarlig god Bedring Deres Vera.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den skikkelse der præsenterer sig så frimodigt her, vil blive nærmere inddraget og belyst gennem det følgende. Som Martin A. Hansens mirakuløst opdukkende, gæve og lidenskabeligt kæmpende kærlighed og bedste, definitivt valgte kammerat, bliver hun nærværende i en stor del af de senere dokumenter, omend sjældent så ubesmykket rent som i disse første glimt. (Forfatterens hustru døde tre år efter ham, ramt af en pludselig hjerneblødning i en periode af overanstrengelse, december 1958. Af skriftlige efterladenskaber har kun få været tilgængelige.)

Den unge Vera, som hun træder frem fra hjemmet på Duevej, lige fyldt 22, har en udstråling, hvis elementer af optimisme og hjertevarme, skærsommeragtigt pigeligt nærvær og vibrerende, barnlig-bevidst sindsintensitet også kan fornemmes på fotografiet fra 1932 gengivet bagi Ole Wivels biografi. I sin tid havde hun – som hun sidenhen selv fortalte om i et interview til Søndags BT 23.1.51 – egentlig gået i mellemskolen. Men engang henmod slutningen af 3. mellem, da den velbegavede elev var blevet sendt hjem efter en skærmydsel mellem hendes klasse og en lærer, gjorde faderen kort proces og meldte hende ud af skolen. Hun fik derefter en praktisk uddannelse i et manufakturfirma, hvor hun foruden den daglige ekspedition kom med i tilrettelæggelsen af salg og annoncering, valg af stoffer, farver, udformning af mønstre o.l. og arbejdede sig op til en betroet stilling. Denne beholdt hun efter 1935 i de første år af ægteskabet, hvad der dog skulle vise sig vanskeligt pga. ikke så robust helbred (en disposition for astma og bronchitis), og fra efteråret 1938, da det første barn ventedes, koncentrerede hun sig helt om opgaven i hjemmet.

I den lille lejlighed på Frederiksberg boede foruden brevskriveren selv hendes mor og far. Miljøet bar præg af beskeden københavnsk middelstand i opdrift. En storesøster, Elly, havde året før giftet sig med en amerikaner og bosat sig i dennes hjemland. Faderen, som døde i 1934, drev en mindre vognmandsforretning. Veras mor, der var af svensk afstamning, var økonoma på kantinen i »Løvens« kemiske fabrik i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Brønshøj, et arbejde hun var begyndt på i den vanskelige tid omkring 1930, og som hun fortsatte med efter at hun var blevet enke og beholdt helt til 1955. Ida Jensen skulle gennem disse år mere end andre blive fast gæst og selvfølgelig praktisk assistance i det nærliggende forfatterhjem, hvis trivsel og præg hun bidrog til med sin borgerlige dygtighed, sin ukomplicerede holdning og sin stilfærdige hjælpsomhed.

Hos faderen har der åbenbart været et mere voldsomt sindselement og en anderledes stejl vilje. Han, der stammede fra Roholte ved Faxe, og som de første år i Veras barndom havde stilling som privatchauffør i Skovshoved, besad dog samtidig noget uforglemmeligt festligt, højtideligt-varmt i sin væsensform, som datteren siden skulle genkende træk af i smeden Jonatans skikkelse. (»hun synes, at Jonatan i sig ligesom har faaet noget baade fra hendes Far og Far«, skrev forfatteren til sin mor 9.6.47).

8.6.32 Vera til Karen

Kære lille Søster Karen!

Tak for dit brev, det glæder mig du vil sige du til mig, jeg har det ogsaa saadan, jeg skriver ikke saa godt til de Mennesker, jeg er Des med. Jeg skal hilse dig mange Gange fra Alfred, han har været hos mig i Aften, og vi har talt om Bøger og han mente ikke du havde læst denne: Sophus Michaelis: »Æbleø«. Læs den og fortæl mig saa, hvad du synes om den. Ja, paa Lørdag Aften besøger Alfred og jeg saa jeres Forældre, jeg er en lille Smule underlig ved Tanken, det kan du godt forstaa, ikke? Jeg forstaar saa godt din Mor, Alfred er jo hendes eneste Søn, og det var jo ikke godt at vide, hvad det er for en han har fundet sig. Man maa jo selv have Syn for Sagen, for at Alfred synes jeg er som jeg skal være, er jo naturligt, han ser alt paa mig og ved mig, med Kærlighedens Øjne, disse forunderlige Øjne, naar man ser med Øjne fulde af Kærlighed, ser paa sin Elskede, saa bliver Fejl og frastødende Ting helt borte, alt er saa skønt, saa skønt. Anderledes med et Moderøje, det ser alt til de mindste Enkeltheder. Jeg takker i mit stille Sind min egen Mor og Far, fordi de har givet mig en ordentlig Opdragelse og straffet mig naar jeg havde gjort

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

noget forkert. Alt det Mor og Far har opdraget paa mig skal hjælpe mig paa Lørdag Aften naar jeg for første Gang staar over for din Mor og Far. Lille Karen, vil du tænke paa mig den Aften og ønske det maa gaa for mig, at din Far og Mor maa kunne lide din ny Søster. – Jeg har bedt Alfred forklare hvordan jeg ser ud; men træk lidt fra, ellers bliver du skuffet naar du ser mig.

Nu vil jeg lægge mig til at sove, jeg er ene hjemme og Kl. er 1 Nat. Jeg glæder mig til dit næste Brev. Til Slut mange af mine kærligste Hilsner til dig fra Vera. Tak for Hilsnen fra Inger.

Hans kæreste havde – som det helstøbt strømmende i hendes brevskrivningsmåde også viser –: den udefrakommende, ved sig selv eksisterende, nyskabende *frodighed*. Som ved et trylleslag vælder da nu af hans egen pen en frodig styrke, der så længe havde været lammet af tvivl, af gådefuld angst og af sanselig udsultning.

17.6.32 Alfred til Vera

. . . Tak for dine Ord til mig. Der er Kærtegn i dem, naar du kalder dig *min*, bløde Arme er mig nær, naar du siger elskede, min Ryg rankes ved min Kvinde. Jeg bliver ikke træt af at tale om min Glæde ved dig og min Styrke fra dig. Slettenaturen i mig har faaet Grøde fra jeg mødte dig. Alt ruller kækkere og med mere tonende Rytme end før.

Jeg har aldrig aldrig kendt Mage.

Jeg kunde foretage mig et eller andet galt. I Stunder falder jeg hen – – ikke rigtig falder hen for saa gør jeg intet saadant – – saa sidder jeg og ser saadan rigtig gribbevaagent omkring, føler mig som en Fjeder, en spændt Fjeder, der giver en klinger Metallyd af Bundethed, naar man rører den med Neglen – sidder og leder efter et eller andet at fare løs paa. Det kan ske, at jeg stopper op foran en Forretning og ved Synet af en vældig Spejlglasrude faar upolitiske ukommunistiske men personlige Knusefornemmelser. Til Tider gibber det i mig at jeg trængte til en stor stor Latter, saadan le til jeg splittedes! – Ja sære Ting, sære Lyster, men det sidder saa kriblende langt ud i mig dette besynderlige. Skiftevis føler jeg mig som en foleglad Dreng

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og som en Gamling – Dreng af Glæde, Gamling af Ro og Vid – nej 39 Aar 11 Maaneder. Jeg kan skrælle gamle Ting af og betragte dem under Junis Lup, Lag fra farne Dage. Der er nogen, der altid ringeagter gamle Oplevelser, naar de er midt i nye. De gør det tilsyneladende i alt Fald. Er tilbøjelige til at more sig over ham fra for fem, fire, tre Aar siden, kalde ham grøn, for ung osv. og saa straks sætte en storlegen Mine til over for dem der nu er paa den Alder. . . . Det ligger saa nær for at glemme, at man har oplevet noget dybt før, en stadig Lyst til at være paa det absolutte Kulminationspunkt gør det. – Men *er* man der, *er* man i Højden – – jeg *er* i Højden – da har man Raad at betragte det gamle lidt, uden at gøre det ringe for at faa en *ringe* Baggrund for det store i Øjeblikket. Den jeg er – at jeg lever saa rigt nu – er jeg kun fordi jeg har levet før om end Kvaliteten har været lavere. Og af en anden Natur. Uden al den gamle Splid i Sindet, uden de gamle Drømme, hvis Maal stundom var et andet end nu, vilde jeg være uopdraget til det store Hverv.

Opdragelse netop. Begge har vi faaet Opdragelse. Ikke sjældent dyre har Erfaringerne været. Men i Dag ikke for dyrekøbte. Vi har det ædleste tilbage at give hinanden fuldt og ubeskaaret. . . .

Naturen er en viis Lærer. Jeg har engang skrevet en Afhandling om Instinkt – fuld af Fremmedord og speciel Viden – fra en Tid hvor det beskæftigede mig stærkt. Det menneskelige Instinkt har jeg aldrig bevidst set saa klart som nu.

For en uerfaren Mand var jeg – – ikke ukendt i Drømme er hede Gysninger faret igennem mig – jeg har vaaget, badet i Sved; sikrest havde jeg Magten, naar jeg kun fik kort Nattesøvn – – men u-erfaren. Men den viise Natur førte mig, og Slægters Sikkerhed sidder mig i Dag i Blodet, naar du er mig nær. Instinktet, der giver saa fine føjelige Meldinger. Jeg kan ogsaa mærke, og læse i dig tit, usvigeligt sikkert kan jeg ofte føle, naar det glæder dig. Saa lader jeg Instinktet raade, kun inderst sidder en nøgtern Stump Sjæl – sat der for at vogte den dyre Skat. . . .

Det er en interessant Bog – Stille flyder Don. Et stort Epos over disse stoutlevende Bondekosakker. Man kan næsten mærke det klør paa dem og Flodens Mumlen nede ved Skrænterne er ikke til at tage Fejl af. Det er en utilsløret Skildring – jeg har hørt enkelte angribe den derfor: – er det nødvendigt osv. – man har Fornemmelsen af, at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Forfatteren netop søger – osv. Bogen er for voksne Mennesker. Men den har en positiv Understrøm hele denne brede fremadskridende Skildring, der selv minder om Don. Den har i sig en heldig Tendens som er et Vaarbrud i de sidste Par Aartiers Litteratur. Der er nemlig Tro paa varige Værdier i den, en Tro paa den Nation, der nu skal bygges op, de Livsopgaver, der ligger for, den Fremtid der venter den staar vi Last og Brast sammen om. Gør vi det da kan det igen bære frem til fed Høst paa de før golde Stepper. Ellers har jo, særlig Litteraturslægtledet 20-30, Romanerne i de sidste Aar væsentlig beskæftiget sig med deprimerende Samfundsskæbner eller været freudske Sygejournaler. Sygeligt Sjæleliv, der blev psykoanalyseret paa den saa moderne Maade har været og er jo for en Del endnu det, der interesserer Forfatterne herhjemme. Dog ogsaa paa vort hjemlige Marked skal der jo have vist sig Tegn paa Forandring. Desværre har jeg ikke haft Raad og Lejlighed til at læse det sidste Aars hjemlige Bøger – Marcus Lauesen, Nis Petersen osv. – Men af den unge russiske Litteratur har jeg haft megen Udbytte. Hvis du ikke kender dem alt, er der noget godt der venter dig med: Panferov: Plovfuren – Gladkow: Cement – – en tredje: »Kostjas Dagbog« og »Tashkent«. – – Forud havde jeg læst eller slugt, hvad jeg kunde finde af Maxim Gorki.

Naar vi skal til at tale Bøger du!

Til Vinter skal du læse Knut Hamsun! . . .

Om de socialrealistiske romaner fra det ny Rusland, se kommentaren ovenfor s. 90.

Vera havde lånt ham første bind af Sjolohovs »Stille flyder Don«, der netop var udkommet på dansk. I et brev til hende den følgende dag skriver han, efter at være blevet færdig med en foreløbig gennemlæsning af det omfattende bind, at de sidste dele deraf synes at skuffe lidt. Bogen, hvis handling og kunstneriske format bæres af det uægteskabelige, besættende kærlighedsforhold mellem Grigorij og Aksinja, betegner han nu som »Stor og vældig i Anslaget«. Han nævner desuden sit ønske om at fordybe sig i »Bogens Teknik«, og man kunne her tænke sig, at især den meget mobile, kraftfuldt skiftende synsvinkelteknik har virket stimulerende ind på de planer, han på denne tid har om at skabe et rummeligt, »filmisk« virkende, moderne dansk

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sognebillede med debutromanen. Af personerne har den gamle Pantalej måske givet impulser til Lars Jørn, Aksinja måske til den kompromisløst individuelle gårdmandskone Marie i »Nu opgiver han«.

1.7.32 Alfred til Vera

I anledning af at hans kæreste alene skal afsted på en togrejse for at besøge en veninde, skildrer han i et langt brev, hvordan man kan *se* naturen ved rejse med tog.

. . . Der er gaaet et lille Lys op for mig ved dette, jeg har ikke hørt nogen sige det før, men det er utvivlsomt rigtigt – – det er ogsaa af den Slags som man kun ved et Tilfælde opdager: nemlig *Farten* i Synet har gjort sit og meget til at det maleriske har forandret sig, at den saakaldte moderne Kunst er opstaaet skyldes foruden andre Ting (bl.a. et mere friskt Farvesyn, mere Frihed i Tegningen og mere Analyse over for Enkeltheder i Fænomenet osv.) den Omstændighed, at man de sidste Par Generationer i langt højere Grad har set Tingene i Fart! Det er i mere end en Henseende Teknikken der har gjort Forandring i Malernes Pupilindstilling. . . .

Al Kunst bygger paa Iagttagelse – det være Øjet (Maleren og Digteren) eller Reflexionen (Forfatteren, Filosoffen og Digteren) eller Øret (Tonekunstneren og Digteren). Jo fuldkomnere Øje, Øre og Reflekxion fatter og skiller det overflødige ud, des lødigere Kunst. Og nu den impressionistiske (el. »moderne«) Kunstner. Alt andet end det *enkle* er ham ligegyldigt. Sin Forkærlighed for den enkle »ærlige« »grebne« Streg og den udskilte »oprindelige« Farve kan han drive til paradoksale Højder (hvorfra der ikke er langt til den Svindel jeg vil paastaa trives meget i vore Dages Malerkredse). Han skal i Landskabet falde hen i Linjen, bryder sig Fanden om andet end den; det overdøvende Farvepræg i de altid stærkt sammensatte Farvetoner i Naturen, ja det fortolker han som det *eneste* eller *den* eneste Farve og smører den op. Hvad har lært ham det? Farten, Tempoet. Staar man paa Perronen af en Sporvogn og farer ned ad Gaden, mens man lader Øjnene glide langs Husfacader, *ser* man *faktisk* ikke ret meget af dem. . . . Det bliver kun visse Dele der fanges og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gemmes, f.Ex. særlige Bræk i Husrækken, et stærkere Skraan i Taget, et usædvanligt Hjørne, et enkelt Vindue . . . . Det og kun det maler den moderne Kunstner i sit Gademotiv. Tempoet er gledet os i Blodet. Naar han staar og famler, søger at gribe det egentlige i Sujettet (det – ja man kunde kalde det Skelettet af Landskabets Linjer og Farver – Sujet) lægger han Løb i sine Øjne – det bruger jeg: lade Øjnene suse hen over Panoramaet – – eller knibe dem sammen til alle unødvendige smaa forstyrrende Enkeltheder bliver taagede – men dette har man igen fra den stærke Fart. Ofte har jeg naar jeg har staaet og betragtet f.Ex. et af Jens Søndergaards jydske Landskaber haft dette *ubevidst* (det har ikke været bevidst og forklaret i Tankerne før i Aften), at det var saadan et Blænd med Øjnene ud over nogle vældige Bakkedrag. – – Det kan du forsøge naar du kommer forbi Slagelse og nærmer dig Korsør – paa den Strækning findes et af de mest kuperede Terræn'er og paa sin Vis ogsaa af de mest storslaaede paa Sjælland. Der kan du faa virkelig Spænd i Synet. Og grib saa disse lange duvende vidunderlige Banker og prøv at høre, det dybe Stem af Tyngde og Landestyrke der er i dem, en dyb dyb Tone. – – Tænker vi paa Filmen og dens Indflydelse, gentager det sig. . . . Glimtvis vexlende Liv. Dong, dong hamres Situationerne fast som Landskaberne uden for dit Kupevindu. Af Filmen har Forfatterne lært. Du sidder med »Stille flyder Don« hos dig. Det samme der, store, enkle glidende Billeder. Der aabnes for Perspektivet, Bryllupsgildet, det staar der. Stregen trækkes gennem de brogede Personer, gennem de smaa brydende Ting der sker – – Optrin med Brudgommens Bror, Grigorij selv og hans Brud, deres Lader dèr, gamle Pantalej. Linjen svinger malerisk spændt ud i Helheden med Slutningen, de to gamle, der vrøvler sig øre. Bogen er bygget op paa den Slags Enkeltbilleder og de føjer sig igen sammen som de nødvendigste Farver og Linjer til hele det store Epos om Donkosakkerne og deres krigeriske Endeligt.

Tempoet har ædt Verden.

Bevare os for den Dag, da vi er helt slugt!

– – – Nu skal du slet ikke, andet end naar du er meget oplagt, kikke ud paa Landet uden for – altsaa naar du ønsker Afvexling fra Læsningen og Betragtning af Medpassagererne eller hvad. Man skal kun se, naar man bryder sig om det.

Men naar du kommer ud paa Færgen, vil jeg raade dig til at be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nytte et Par Minutter til ikke alene ubevidst, bare ved at staa der, at nyde Synet af Bælt, By og Land. Nyde paa den Maade er vel den reneste, maaske den ædleste, bare at være der – – gør ogsaa det. Men du er med til at have Førstefødselsret til at nyde ogsaa som Maleren (og jeg skal lære dig, mens jeg lærer selv, at bruge din Førstefødselsret!). Er det en rolig Dag, vil du faa at se, som I kommer Landet fjernere og fjernere, at det nederste skjules først – Havdisen nemlig, der ligger som tætte Dampe paa Vandoverfladen. Se paa Dønningerne efter Færgen, det underlige traad eller stængelagtig glatte, der ligger i dem som var det Muskelfibre – –. Naa se selv – jeg er ved at være læns og vil nødig kede.

Det blev altsaa et Brev om Teknik, Tegneteknik – – Ja egentlig vilde jeg heller ikke i Dag skrive saa meget om os to. Du skal i Dag være dig selv og være sammen med din Veninde, ikke bundet til at tænke paa mig – saa jævnt hen. Jeg er blot med som Rejsekammeraten – – staar nede ved Kajen og venter dig Tirsdag! Jeg følger uden Forpligtigelse for dig – – det ønsker jeg, ikke andet – – du skal – og jeg ønsker: altid – have din Sjælsfrihed. Frihed være vort Odelsmærke lille elskede Kvinde!

Den største Forbryder mod en Kvinde bliver altid den Mand der er hende nærmest – – jeg vil forbryde mig mod dig – Gud give, det maa blive kun lidt – – i din Frihed maa du saa veje mig. Himmel og Nætter naade mig om jeg findes for let!

Et Par gode Dage bør du faa, fint Vejr og godt Samvær bør du have.

Mine Tanker er der borte ogsaa!

De er elskede!

Din Alfred.

23.7.32 Alfred til Vera

Brevet skrives fra Store Hedinge Hospital hvor han – som det fremgik ovenfor s. 160 – var blevet indlagt, da en angina gik over i en lettere difteritis.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

. . . Det der karakteriserer mit Ophold her er Ensomhed. Jeg er selvfølgelig paa Eneværelse og ser jo ingen uden lige naar Sengen skal redes, Gulvet vaskes eller jeg skal have Mad – saa optræder en meget mut Sygeplejerske herinde – – og saa har jeg de to sidste Dage haft Besøg henholdsvis af Mor og Far. De maatte anbringe sig paa et Monstrum i Slægt med en Trappestige at staa og kikke ind gennem Ruden paa. Naa vi kunde nu nok passiare. De havde hver et Brev med fra dig. I Fars det for i Dag, var det lille foto – det staar nu ved Foden af Vasen med Roserne og jeg kan hele Tiden hilse Sommerpigen med et Smil. Sommerpigen Flaminaja er du der. Det er et godt lille Billede.

Og det er kommet som du ubevidst anede at jeg trængte til noget at se paa. Ja glad er jeg for det Pige! Jeg kan ellers se dig for mig. I denne Situation priser jeg min Evne til at huske Synsindtryk saa skarpt. Jeg kan genkalde mig dit Ansigt og dets fine Overgange – . . .

. . . jeg har forøvrigt aldrig som mange af mine Kammerater været Samler [af fotografier] – to Ting gjorde det, tror jeg, fra en stor Del af min Ungdomstid var jeg uopmærksom mod *Minder*, at skabe saadanne (alligevel fik jeg mange, der ikke er fotograferet, men staar skarpt i Erindringen) jeg saa og ser *fremad* (og tumler min Tanke *nu* tilbage naar jeg er ene, da er det som oftest den ubevidste vegetative Barndom, den standser ved og udgraver Formodninger og skjulte Love fra). Den anden Ting: jeg har aldrig haft Respekt for »Kunsten« at fotografere saa meget som jeg vel burde (rent kunstnerisk kan der jo nu og da opnaas smukke Virkninger) . . . Min Erindring forekom mig langt skarpere og sikrere. . . .

Jeg har det godt.

Dagen er lidt lang.

Men fuld af Ro, og jeg tænker.

Egentlig ikke saa dybsindigt, men Tanke kæder sig til Tanke og tit dvæler de ved vort Fremtidshjem. Og altid maler de ud i Fremtiden.

Jeg keder mig ikke.

Ærgrer mig blot lidt, da jeg syntes Tiden burde være ofret noget bedre. Men i de store Farvande af Tid, Dagen og Aftenen og lidt af Natten igennem, pejler jeg Søernes Dybder og kikker i Logbogen og gør Optegnelser derover. Her og der prajer jeg en Jolle, et drivende Minde og fæstner mig lidt. Saa drives jeg ud paa det aabne. Og saa tænker, saa er jeg bare.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Saa er det igen Blomsteraanden rundt omkring – for nu standser jeg med at tale med Vera – og Solen paa skraa, meget skraa ind ad Ruden.

Farvel for i Dag du den eneste jeg har elsket og elsker. Farvel Vera.

30.7.32 Alfred til Vera

Min Vera!

Ja Brevets Veje er underlige i Grunden, rettere: Tid er et besynderligt Begreb. Tiden har noget paradoksalt i sig.

For nu da jeg skriver dette, har jeg ikke talt med dig, naar du læser det har vort Møde fundet Sted!

Jeg syntes bare du skulde have din lille Mandagshilsen du som fortjener det saa flittig som du har skrevet til mig – .

Jeg er hjemme igen. Er glad for det. Fri og ubunden. – Selvfølgelig med Eftervirkning og Reaktion i Kroppen. Jeg maa jo ogsaa skærme min Hals.

Jeg lister lidt rundt til de mange smaa Pletter her omkring Huset og Marken – de Pletter der saadan har intimere Værd fordi der her og der er oplevet lidt – – ydre eller indre Oplevelse, men bundet til den Krog, det Træ, det Hegn osv. Det er Mindelserne fra Drengetiden. I Almindelighed har jeg jo ikke Tid, gir mig ikke Tid, til at genopfriske disse smaa Ting. Men nu hvor jeg er lidt vegeterende er mine Øjne i Ro og de fanger de smaa Tegn. Vist kan man blive vemodig, naar man saadan mærker svundne Aar glide af og genfinder et renere mere aabent Sind, intet lurende og vurderende bag – Drengens Sind – – gid man havde hans Enfolds Styrke og rene Sind. – Men alligevel er det ogsaa tit, at Glæde bølger op i den voksne Dreng, der staar og kikker paa Piletræet i hvis Grene Tiaarsknægten skjulte sig en hel Dag. Jo for den Ensomhed, Drengen tit var i, af den avledes Tanker og Drømme, skære rige Verdner og Lyst mod Fremtiden – – her ligger Spirerne til de store Maal.

Saa har den voksne en Fordel. Erfaringen. Den Erfaring, der giver ham Bevidstheden om, at næsten alt skinnende har en Bagside, at man saa saare sjældent tilfredsstilles netop af det der fløj saa højt og raabte saa vældigt. Han har lært at leve sig ind i de smaa Tings Liv, og han har gennem Nederlag lært at se noget være uden straks at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

begære det, ville gøre det til Ejendom. Det ligger altid hos Barnet, Begæret efter at eje det skinnende og straalende – – og en Dreng har egentlig svært ved at standse ved et nedfaldet vissent Blad og glæde sig over denne lille farvede ofrede Ting midt paa Stien. Tingen skal være saadan, at den kan ejes – – den skal kunne ejes i Fantasien.

Engang skal jeg fortælle dig noget om en Mand – to Mænd – Ludvig Feilberg og Anker Larsen og hvad de har set derude i Naturen og hvad de har haft af indre Oplevelser. Muligvis kender du det, saa kunde vi tale derom, men ellers vil jeg fortælle, det har optaget mig levende i en lang Periode og dette Syn paa det sjælelige betyder meget for mig. Nej jeg tror ikke du kender Ludvig Feilberg, han er ikke meget kendt, og da det er udelukkende filosofisk-prægede Arbejder, han har skrevet, har unge Kvinder vel ikke rigtig Appetit over for hans Bøger. – Derimod kender du maaske »Anker Larsen« – – »De vises Sten« – »Marta og Marie« o.fl. Her er det *Digteren* der har samme Syn og ser Tingene aabne, studser over, hvad der er, og falder hen i en Undren at det er som det er.

Men jeg vil altsaa fortælle dig derom engang. – Jeg vil ogsaa fortælle dig om Søren Kierkegaard for Resten og læse for dig Brudstykker af hans Værker. Manden der brændte op.

Aah vi har saa meget vi skal tale om. Jeg skal ogsaa ved Lejlighed fremstille mine Grunde til, at jeg sætter Johs. V. Jensen saa højt (jeg tror i Grunden hans Produktion ikke rigtig nydes af Kvinder gennemgaaende) – – men det kan jeg gøre samtidig med, at jeg holder »Foredrag« for dig om den »ærlige« Malerkunst, om den rammende Streg og Linjer, om dette noget man maa sætte til eller udelade paa et Billede for at det kunstneriske naas. Der bliver meget meget. – Og du vil nok? – – Jeg vil, at jeg skal kunne være noget for dig paa de Egne, du ikke har betraadt saa meget endnu, og jeg vil det saadan, at ingen Mand kunde lært dig mere. Fordringsfuldt – – men det bliver jo noget af Livet for os to – – vi har selv Evnen, Retten og – Pligten til at hæve *vort* Liv op over Gennemsnittet. Og saa bliver der saa meget du maa lære mig – saa meget trænger til at slibes og her og der er jeg en Dreng. Vi to, min elskede Pige, vi to vil ikke stoppe der, hvor de andre falder til Ro – vel?

Og saa gemmer jeg mit Hoved i dit Skød, om du vil stryge mig lidt gennem Haaret.

Farvel min elskede – elskede elskede Kammerat. Alfred.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det er første gang i dokumenterne, den *harmoniske* bæreevne som dog vel havde været sandheden om de forudsætninger han celloagtigt havde kunnet anslå for Birgit (ovenfor s. 81), gen-kendes så varmt og stærkt. Samtidig er det ligesom sidste gang, selve denne historiske barneidentitet holdes.

Var Martin A. Hansen *depressivt* anlagt? har været et hovedspørgsmål i de talløse samtaler jeg har haft med folk som har kendt ham. Kristine Hansen og flere med hende har kategorisk benægtet det.

Den vidende digter Thorkild Bjørnvig svarede først ufortøvet: Dét er alle store kunstnere! Dog derefter modificerende: Men han er nu ikke et særlig godt eksempel på reglen.

18.8.32 Alfred til Vera

I flere breve til Vera fra denne tid taler han om sin »nye Toaarsplan« (5.8.32). Planens endemål er brylluppet, og indholdet af første år opregner han således: »En strammet Økonomi, noget der skal rettes op, og et koncentreret kvalitativt Arbejde med Perspektiv.« Med det »kvalitative« arbejde – en udtryksmåde efter Feilberg – tænker han på romanen, som han nu vil iværksætte, samtidig med at han vil trække sig noget tilbage fra de mest ivrige natteravne i den gamle vennekreds (Lykke og Kaptajnen, efter ønske fra hans forældre) og flytte til et nyt værelse, Godthaabsvej 106[1] th.

Den litteraturkritiske artikel han henviser til i det følgende, var skrevet på et tidspunkt *før* dens forfatter, svenskeren Sven Stolpe, havde indtaget sit bekendte standpunkt som talsmand for kristendommen. Artiklen handlede, som dens titel lød, om »Danmarks litterære Renæssance«. Herom skrev Sven Stolpe:

»Man plejer i den danske Kritik at sige, at Danmark i det sidste Aar har oplevet noget af en litterær Renæssance, og de danske Forlagsannoncer reklamerer som bekendt med Oplagstal, som i Sverige er ganske ukendte. Ser man paa de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Forfattere, der staar bag denne paastaaede Renæssance, saa møder man i første Række Kaj Munk, Nis Petersen og Marcus Lauesen. Det falder let i Øjnene, at disse alle er – Pastiche-Forfattere. Kaj Munk har gjort et elizabethansk Drama [»Cant«], Nis Petersen en Studie i romersk Antik [»Sandalmagerens Gade«], og Marcus Lauesen har vundet Berømmelse ved en meget stiltro Pastiche paa den fra det 19. Aarhundredes Slutning kendte skandinaviske Familieroman [»Og nu venter vi paa Skib«]. Man stiller sig det Spørgsmaal, om tre selv nok saa gode Pasticher virkelig kan motivere Talen om en ny litterær Renæssance.«

Sven Stolpes egne forestillinger om en betydende digtning samler han først i en sætning om, at den skal være »en Handling til Menneskenes Gavn«. Senere siger han bl.a. følgende:

»I Sverige skriver man endnu i visse Lejre Romaner om Herregaardsfrøkener og Idealbønder uden at ane, at disse Figurer ikke eksisterer, man anser forældede Agerbrugsredskaber for mere »poetiske« end moderne, og man vægrer sig ved at se de nye sociale Sammenhæng og de af dem betingede Mennesketyper lige i Øjnene. Dette gælder vor traditionelle Litteratur. Til alt Held er der under ihærdig Modstand fra den officielle Kritik hos os ogsaa skabt en anden Litteratur, som ser sin Opgave i at tjene Nuet og Øjeblikket, som bekymrer sig lidet om Evigheden og Fremtidens Læsere, men som vil se nulevende Menneskers Vilkaar og skildre disse uden traditionel eller romantisk Forskønnelse. Instrumenterne er den nye Psykologi og den nye Romanteknik. Motiverne den uundgaaelige sociale Virkelighed og det nye Menneske. Det er ikke sagt, at disse Motiver og denne Teknik er objektivt bedre end andre Motiver og anden Teknik. Men de passer os bedre, de er mere moderne. Derfor foretrækker vi dem.«

. . . Jeg vil be' dig læse Kronikken for i Dag i »Politikken« – af Sven Stolpe – om dansk ny Litteratur. Deri er meget, jeg ogsaa har tænkt, og skjult bag Linjerne kan du finde det, jeg vil med vor Bog. Sætte den ind der, hvor vi mangler herhjemme. Vi har megen Bonde- og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jordskildring – Skjoldborg – Aakjær – Gravlund, men førstes tilhører en svunden Kamptid – den næstes vil snart dø (saa sikkert som hans Sange vil leve) – og Gravlund er stokreaktionær.

Jeg vil forsøge at lytte mig ind i Tonen som den er i Dag derude og give en Spejling ikke alene af Landet Provinsen men af Dagen i Dag. Jeg vil vise at over Selvbinderen med dens metalklaprende Støj, den monotone Traktor og de store nøgne Lader er der ogsaa Poesi og Sang blot man vil lære at se den. Det er kun at give sig selv haarde Stød altid at prise det svundne som mere poetisk – Mejeren og Høstfolkene i gammel Tid f.Ex. . . . [han opridser her mere løseligt et par eksempler på råhed i det svundne liv på landet – foruden på »det fine gamle«]

Og saa skildre og give den Sang, Tempoet Kraften i Markarbejdet i Dag. Men dette er dog Bimotiver. Det egentlige skal ligge i Menneskene og Kampen i deres Samtid.

Det nye Værelse – »Bygdesalen« – skal være Vidne til dette. Og indtil jeg kommer i Gang efter 1. September er jeg uroligt ufredelig og naar ikke saa meget. . . .

15.9.32 Alfred til Vera

Vera.

Det burde jeg vist egentlig ikke gjort: sætte mig paa en Bænk i Aftenkøligheden. Lidt Sindssamling tiltrængtes. Saa jeg naaede ikke længere fra dig end hen til »Pladsen med de grønne Træer«, der hvor Digteren bor. [Helge Rode; dennes bog var indgået i hans frireligiøse opbygningsbestræbelse vintermånederne 31, hvad man kan se af et par allusioner bl.a. til dens »Jeg er«-tema i det bitre brev til Birgit 24.3, ovenfor s. 128] – Der var jeg Bytte, magert Bytte, for allehaande flygtige Tankeshow for der var noget sfærisk i det hele. Da jeg gik hjem, var det for at nedfælde dem i dette lille Brev – (ikke min Hensigt igen at lade mine Aandsudgydelser være Sovepille) – men paa Vejen blev jeg afledt. En Politivogn for med et op gennem Drosselvej og standsede ved Ejendommen tæt mig. Tre Betjente stormede ud, dirkede en Gadedør, ved hvilken en Del – jeg formoder Beboere var samlet – op, forsvandt derinde i dansende Blendlygtepletter. Jeg stavlede mig selvfølgelig op for at se Synderen blive ført

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ud. Der var ingen, lod det til. Saa faldt jeg i Snak med min Vært ude ved Gaden. Og nu sidder jeg her og de dyre Tanker – – var det just Tanker? – – de er væk. – Dog – ja tilmed tør jeg sige, at de ejede noget af den overmaterielle Lødighed som kun de Gerninger og Tanker har, der ikke kan sættes i Hartkorn med Femkronesedler. Det ædleste, vi ejer, det er urentabelt. – Det var noget med Uforkrænkelighed. Hvad er ikke forkrænkelig. Næsten alle Kendsgerninger uden een: Afslutningen. Døden ja.

Nej jeg slutter for i Aften. For jeg er en Mand, der ikke maa være Sværmer. Det skrevne vilde være blevet en Sørgmodighedens Apologi. . . .

Som det centrale led i et forsøgsvis slutopgørende dagbogsnotat, dateret en måned tidligere, havde han skrevet:

»Saa kom et andet [Navn]: Birgit. Hun ejede meget af det jeg havde troet Elisabeth havde og som jeg var blevet skuffet i. Ved hendes Hjælp begyndte jeg at ransage mig selv, ved hendes Breve fik jeg Reflexionskraft over for mangt et Stød og Nederlag. Jeg saa jeg var Fantast. Men jeg fattedes Styrke til at besejre Fantasteriet. Jeg var lymfatisk som Helhed. Tungsind hærgede nu og da, forceret kunstlet Lystighed i korte Glimt. Jeg havde maalt mig selv og Maalet var der. Men Styrken var der ikke.

De to Epoker er afsluttet, de to Navne flettet i en Mindernes Krans, det første med Nag ved, det sidste med Skønhed ved.

Styrken gaves mig ved Vera.«

På en udateret seddel bevaret sammen med forlovelsesbrevene, i hvilke der er en lakune for de sidste tre måneder af 1932, udtrykker Vera sin taknemmelighed for at hun – ved at have fået lov at gennemlæse hans dagbøger 1930-32 – nu er blevet gjort bekendt med Birgit-forholdet.

3.2.33 Greven til Niels Yde

Brevet er det første af de bevarede dokumenter som er skrevet på maskine. En sådan må han have lejet sig omkring

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nytår 33, det tidspunkt hvor arbejdet med debutromanen endelig kom i gang.

Niels Yde!

– – – Angaaende det problem, vi besnakkede i december forrige aar, – den absolutte kærlighed contra ægteskabet – har de sidste ti maaneder skaffet mig rigtholdigt materiale. – Du erindrer maaske, at jeg ikke kunde være enig med dig; jeg er det heller ikke nu. Du hævdede, usikkert erindret, at et højere kærlighedsforhold ikke var muligt i et langt samliv mellem mand og kvinde, det vilde forfladiges; de autoriserede forhold er for ofte en sej vanekrig mellem kønnene, eller et simpelt funktionelt samfund med gensidige venlige følelser og en vis uundværlighed overfor den anden – simpelt sagt: venskab, hvilende paa en solid grund af seksualitet og økonomisk gensidighed. Saadan – mener jeg du sagde – vil ægteskabet forme sig, og til dette vil det høje sublime følelsesforhold trækkes ned – uvægerligt. – Derfor gifter man sig ikke med den kvinde, man elsker.

– Vel – jeg indrømmer idealismen i dette, forstaar den, er klar over den vældige slagkraft i standpunktet; at dette alene vilde give konsekvensen af det, adskillelsen fra den elskede, en hellig glans. Man vilde se tilbage til dette som sit livs kulmination. – – Dog jeg ved, at man forskertsede noget. Man vilde krydse i stiv kuling med et lig i lasten, med en hjælpeløshed ombord. Naar man for stunder forlod tempeltjenesten for fortiden vilde, tror jeg, en skarp fortrydelse, et had mod sig selv og alle følge. – Minder er salige – – men for hver nyt farvet lys, der velsigner det svundne, affarves nuet og det om en. – Og saa er man ikke i ro, saa hader man. – – Der kunde, kan hænde, komme den stund, da man vidste man var forbryder mod begge kvinder, ingen af dem havde man evnet at give den virkelighed, som enhver kvinde attraar. Den unge kvinde er ikke i stand til som enkelte mænd at abstrahere sine følelser og gøre dem uafhængige af tid og sted. – – Der fandtes maaske fem af millionen, der kunde. – Du var dertil en for stor menneske-kunstner.

Ja ogsaa et spørgsmaal af anden karakter melder sig: er det nu hende! – – Har jeg nu elsket saa almægtigt, at ikke min sjæl endnu har ubekendte egne?

For mig er det en gaade og vil altid være det: er der een eneste, der – natur- og sjælebestemt er den rette for mig? – – Derimod tror

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jeg saa meget paa og ved saa meget derom, at jeg tør sige –: en kvinde, man møder, kan blive det – spændet mellem to kan blive saa stort, at man med et ved det – – og det kan da være menneskekunstens triumf! – Det er som den første elskovs raamateriale gennem nænsom og instinktiv opdragelse, en opdragelse, der er stedse, kan naa det, at man ved: dette er større end tiden! . . .

– Den nøgne ubarmhjertige ærlighed, der kan være mellem to venner, den er hellig. Men mellem mand og kvinde er den sublimere. Svagere, men sublimere, ligesaa betingelsesløs, mindre frysende nøgen, men der gror mere af den. Ærligheden mellem to mænd er oftest gold, aldrig ærligheden mellem mand og kvinde, den er forfærdende farlig, men uden den hæver elskovsøjeblikkene sig ikke over sødlig smægten eller en glemmende sanserus, med den er dagene og deres vane levende ro – sagt uden præcisere udtryk. . . .

10.3.33 Greven til Vera

Pige fra maj! – Flaminaja –.

I morges hørte jeg igen denne dybe svulmen, der er kommet over solsortens fløjt. Jeg hørte det for første gang i aar i søndags aftes, da jeg stod og lyttede ud af jeres vindue, du havde netop spillet da. Det er vaaren. Dybe elskovsfløjt. – Og i luften, der staar ind igennem mit vindue nu, lun og blød efter skarpe blæstdage og frostnætter – med gærende mælkefarvet dis over sig, i den kendes den sagte varslen i alle lyde, vaaren. Det høres i spurvenes halløj derovre i haven, en vis frodig dristighed i det latterlige kvidder. Selve luften er ved at være som noget levende, ikke blot noget klart, flygtigt og ubestemmeligt som blikket falder langt ud i – uden at bunde, den er som et levende væsen, der venter. – Det bliver vist foraar nu!

I aftes var jeg begyndt paa et eller andet netop som lyset gik ud. I brevet til dig. Det burde have været fortsat samme sted. Længselen, hvoraf den kommer osv.. Det er nu som han sagde derinde – en snart gammelkendt sandhed – at kirken har grebet ganske fejl i sin lære om moral, nærmere seksualmoralen. Den har villet stænge det skønneste og stærkeste ned i en sump, og det er blevet set som en sump, kærlighedslivet. I stedet har man sat det ufattelige for den sunde: at elske Gud og Kristus – at *elske* – tænk paa mange af vore salmer,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

for slet ikke at tale om visse ligefrem ækle gudelige sange, fyldt som de er med udtryk hentet direkte fra kvindes og mands kærlighedsliv, intime ord tit. Det kan virke stærkt afskrækkende paa mig imellem. Hvorfor? Fordi man er sund, ens blods farve er rødt. Man er en hedning man vil tilbede guden som en mand tilbeder livets ophav. Og ikke bøje sig for syge tiders lumre indestængte trang til hengivelse over for syge symboler.

Nej jeg kan kun føle større følelsesmæssig modvilje jo hedere den kristne bliver, særlig naar det gælder folk af en bestemt støbning. Og meget har det nu ødelagt af umiddelbarhed og uskyldig hengivelse til og i naturen. Jeg ved, hvor meget af det, der boede og groede i mit sind dengang i den tidligste periode af min ungdom, naar jeg syntes jeg blev sort i sjælen af synd og kun kunde avle grimme syndige tanker – og dog blev overfaldet af disse nye forvirrende, fristende syner ustandseligt – alle jeg ansaa for kloge prækede synd om det. Først sent i grunden fik man lært at hjælpe sig selv, men da vendte man ogsaa ryggen til det andet. Og da anede jeg tit en skønhedsverden i det som før var det sorte og grimme. Den kender jeg nu, men hvor varede det længe at naa til det! Nej synden er den at stænge for skønhedens og livsens rige. Syndens var deres og slægternes!

Hvem elsker? hvem elsker ikke? Elsker jeg – elsker du? Faar alle lov at elske? Kan alle elske? – Følelsernes styrke, den er det svært, vel tit umuligt at maale. Følelsernes udtryk er saa uens. Hvor langt er det sjælen der elsker? Problem paa problem.

Nylig læste jeg hos en mand noget lignende som saadan: man kan vel ikke maale, hvem der elsker stærkest og dybest, men ingen ejer saa fint et spind af kærlighedsudtryk som kunstneren, ingen saa differentieret, saa nuanceret saa sikkert som manden, der er kunstner. En naar foran de andre, ham der dyrker sin kærlighed som en kunst. Jeg ved ikke om det er sandt.

Det er Vaar FLAMINAJA!

– – – gid jeg vidste – .

Jeg elsker.

Dejlige Pige, jeg elsker dig.

Min GRO!

Din Greve med de seks hvide Heste.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gro er navnet på den sjællandske urkvinde i Johannes V. Jensens »Nornegæst«, titelpersonens og »hele Stammens Moder« (første kapitel).

Dagen efter, lørdag den 11. marts, skal han sammen med Vera til Haslev for at læse op. Dette besøg gav han en bevidst ufrom, humoristisk provokerende karakter, bl.a. med en Johannes V. Jensen-fortælling (vistnok »Hverrestens-Ajes«) på programmet. Som det fremgår af nedenstående brev til Niels Yde, faldt hans oplæsning ikke i god jord, og han viste sig ikke i Haslev igen før sommeren 1949, da han blev opfordret til at holde foredrag ved et elevstævne (brev til Lykke 21.7.49).

15.3.33 Alfred til Niels Yde

... Jeg var glad for at faa brev fra dig. Som type gaar jyden paa nerverne, om de individer, I som oftest sender herover kan gaa for type da. Haslev-slænget, jeg var dernede i Lørdags, læste op for dem. Af J. V. Jensen. Han er jyde, Haslevjyden forstaar ikke ham, han næppe dem. Der har vi det, jyden individualiseret, bevidst i natur som jyde (jeg tænker givetvis ikke i denne ulidelige diskussionstone paa forholdet mellem jyde og f.eks. sjællænder, som vi i sin tid brugte den dernede – – snarere racebevidst, slægtskab med natur osv.) – jyden forankret i sig selv, præget af naturstyrke, en urkraft, en reserve i sindet, der ikke nødvendigt skal have udløsning i kristelig jargon eller overmoden irrationel moral, ham sætter jeg pris paa. Jeg har kendt nogle stykker, racen var der ligesaa befriende, som den var besværlig i de andre. Saa har I noget pragtfuldt over jer som en fladtraadt øbo maa misunde jer, en intens forankring i jer selv. Jeg føler *nordboen* som mere end en skrøne, som mer end romantik knyttet til relativt sandfærdige beretninger om vor fortid. Jert sind er jert talent, jer kraftkilde, jer tragedie.

Dit brev var jydsk sind. Dragelsen mod eget og andres sind er en af mine svagheder. Pust af *sind*, stride briser fra stride sind ejer jeg med en særlig glæde. Analyse deraf, tonen deri, poesien derfra sysler jeg længe med, maaske er det derfor, at jeg i særlig grad sætter pris paa J. V. J., han er jo egentlig bare sind, jydsk blæst, naar han er

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sind. Han har da gjort nordboens sind bevidst i mig.

– – – Sind ja. Et kogende skrabsammen, eller en mudret stillestaaende dam hos mange. Spørgsmaal melder sig – hvornaar saa man et rent sind – nu og da hos barn og kvinde – en kvinde kan være saa ren midt i en handling, som mandens tanker gør beskidt – – gjorde beskidt før han kendte den og var hidsig efter det beskidte – – en lille kvinde kan gøre ham ren. Kender du det – det undrer mig tit – at man sidder sammen med folk, der enten er lavpandede eller, hvad der giver samme resultat, ikke kender tingen fra andet end fantasihandlinger, hvor de flegrer og skutter sig med en levende koncentration i øjnene, som de ellers ikke har, boler med hele hjernen og fjæset, naar samtalen kommer hen paa emner, der har med kønslivet og visse sekreter at gøre (og mænds vid bevæges jo altid paa grænsen af det), jeg kan da sidde med en egentlig netop eenfoldig glæde over, at naturen er saadan. Guderne skal vide, at jeg ofte har givet anledning til denne fantasihoren hos de andre, netop fordi det saadan falder mig naturligt, tingen rent ud, til tider fordi jeg vidste, at et ord kunde faa denne horde til at synde helvedeshedt og graadigt, en ond lyst til at lege med deres forkvaklede instinkter, mudre op i kloaken, der er sindet. Saa tit er jer jyders sind stort og uskyldigt, gælder flere af dem, jeg kender. Tit er manden, der kender mest, mest uskyldig (det er muligt, du vilde bande drøjt og svovlet, hvis jeg opholdt mig længer ved begrebet: uskyldig, i sammenhæng med race!).

Men saadan er det jo. Og hvis jeg, havde tro, vidste, hvorhen jeg skulde vende bøn og tak, jeg vilde mumle et eller andet om, hvor rigt vor fattige jordbund, sindet kan blomstre, naar det lærer at kende den tabte uskyld igen. Hvor ligetil og simpelt alt kan forme sig til een skælvende rytme.

Men de fleste har engang, som jeg havde det og som man maa slaas med arven fra, faaet en idiotisk indførelse i den del, i det sexuelle, hovedansvar er at lægge paa den gængse barnagtige opfattelse af, hvad religion, specielt kristendom er. Hvad er kristendom for de fleste andet end en følelsespræget syg morallærdom, godt fyldt med det, andre ikke maa gøre, en kæphest, man tror at kunne ave instinkterne med, hos sig selv og andre, som slaar ynkelig fejl, netop fordi den reelt er ganske uegnet dertil og tværtimod hyppigt skaber de uappetitlige forviklinger, man f.eks. kender fra K.F.U.M., homo-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sexualisme osv.. Onani florerer. Kristendom som moral magter det jo ikke. For *andre* bliver denne tilbeden et sygt sæt morallove, en selvbevidsthed om indbildt renhed, en extase over for moralens enkeltheder, der urigtigt tages for religiøst liv, i hvert fald ikke er identisk med dette, men som faktisk er den samme plumrede extase, som den gerrige kender, naar han i sine livsdages højder ligefrem æder sine talkolonner, besat af drift – den stønner af fryd over sine usyndede synder. De fleste naar mindre, maa slaas med parringsdrift paa nærmere hold og kender saare mange fald, han er mere beskidt men han er dog nærmere naturen.

Der er kristne, jeg har pietet overfor.

Min lille kvinde er vokset op uden overfyldning af kristendom. Ja derfor *tror* hun vist egentlig, jeg ved ikke. Derfor har jeg kunnet lære renhed i adskilligt. . . .

Til det ansvar han her må lægge på kirken, må jeg vedhæfte et andet: på den natur- og uskyldsånd han nu lader sig genoprette af, personligt udvundet af den senere og sekundære del af modernisten Johannes V. Jensens forfatterskab. At også denne befæstelse dog kun skulle blive delvis, fremgår allerede af indskuddet om »kristne, jeg har pietet overfor«. En nøgle til det spaltede hos ham frem gennem disse kraftfuldt skrivende måneder, får man i indledningen til en hilsen han sendte sankt hansaftensdag til hjemmet i Strøby, før han skulle ud og opleve aftenen sammen med Vera:

»Kære alle tre!

St. Hans Aften! Regn, det er givet! Burde der dog ikke ogsaa paa den gamle Offerfest for Guden Frøj vælte Frugtbarhed ned fra Skyerne? Efter Nordens Tørkemaaned, naturligt, Baalene har vel altid staaet og blafret i en vaad Luft, megen sort Røg og lutter Skin uden om. Derfor mindes man vel ogsaa St. Hansaften som en *mørk* Aften, Skydækket over og som vide, men stængende Vægge, Baggrund for Sceneriet med de flygtende onde Aander. Det er vel ikke tilfældigt, at Nordens første Kristne signede denne Aften for Apostlen *Johannes*, den milde, i hvis Sind det groede. (Omend for mig *Peter* er den af Skikkelserne, der har *min* største Sympati, som i det gamle Testam. Saul mere end David, Esau mer

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

end Jacob.).«

Da hans kæmpende moderne bonderoman godt et års tid senere var færdigskrevet, blev det sådan, at de to brødre i den ældre Jørn-generation, jordånden Lars og den lumsk nihilistiske grundtvigianer Kristen, ses som henh. en Esau og en Jacob (kap. 2). Tilsvarende står i den unge generation den råstærke, kommunistisk sindede Niels for Esau (»Er det virkelig Esau?« siger malerinden fru Dahl i kap. 12 af fortsættelsen »Kolonien«, hvor der focuseres kritisk på Niels), og *hans* Jacob er implicit den som 20årig stilfærdig-dybt begavede, nu kynisk udbrændte og eenhåndede Henrik. Udfra denne opstilling bliver det tydeligt, hvad det er der i romanens øjne må diskvalificere den givne Jacobs-side: den er dybt inficeret af den »Ligegyldighedens Magt«, den nihilisme, der som nævnt ovenfor s. 154 skal stå som hovedfjenden i debutromanen. Omvendt må Esau-siden foretrækkes, først og fremmest pga. dens stædige og elementært udfoldede kampånd, dens *trods*.

Til dette allerede dialektiske billede må føjes, at den tragisk uholdbare oplysningsskikkelse og højskole-idealist, nøleren Torvald, omtales som en Jacob der har »forgrebet sig paa den stærke, gavmilde Lea, men længes tilbage til det sværmeriske Barn, Rakel, som han har mistet« (kap. 17). Og endelig at den husmand, hvis afsides-replik til de pågående moderne blev citeret i kommentaren til kronikken »En Helgen« fra 44 ovenfor s. 77, hedder Jacob Boelsmand.

Hvad Johannes V. Jensen angår, så har naturligvis også det bedste ved trodsen og kampånden kunnet finde sin genklang og midlertidige fødselshjælp hos forfatteren af »Den lange Rejse«. (Jfr. at heller ikke Jacob Boelsmand skal stille sig uden en vis, langsigtet sympati for pionertypen Niels, »Kolonien« sidste kapitel).

I et brev til Vera få dage efter brevet til Niels Yde, 20.3. 33, nævner den unge to ting, som i disse måneder særligt synes at optage ham hos »den, jeg vel kører frem med indtil din Lede – selvfølgelig J. V. Jensen!«. Det er for det første den geniale billedbrug i hans stilkunst. Et tankevækkende

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

eksempel herpå omtaler han i et tilbageskuende brev til hende senere på året (8.8.33) hvor han skriver:

»Jeg ved godt, at jeg i skiftende Perioder har været saa optaget af f.Ex. J. P. Jacobsen, at jeg er begyndt at »cisilere« (for Pokker hvon staves det?) i Stil og Ord, i en anden Periode, den sidste, har jeg Gang paa Gang brækket Johs. V.ske Brokker, stilistiske af mig. Men aldrig bevidst, tror jeg. Og naar jeg opdager, at saadan noget ikke er mit eget kan jeg næsten græde over, at jeg ikke har skrevet det først. Ja det er saa mærkeligt, naar jeg f.Ex. træffer et rigtigt rammende Billede (tager et fra J. V. J. – »en Høstvogn, der rokkede hjemad i Tusmørket, *som et stort laadent Dyr der snusede til Jorden*« (ved ikke om det er rent citeret)) da farer det lynsnart igennem en »hvor er det godt – *det er som du selv har lavet det!*«« Billedet står i den uforglemmelige optakt til Johannes V. Jensens nihilistiske ungdomsværk, romanen »Kongens Fald«, i hvis sidste kapitel det vender tilbage, forvandlet til en vildt opslugende deliriums- og dødshallucination.

Et andet punkt, hvor han ligesom uskyldigt foregriber en sidenhen usaligt bindende sympati med den jyske mester, er i den ældre Johannes V. Jensens smag for en vis, elementært holdt hærdelses- og sublimeringsmoral, til gavn også for kunstnerisk virksomhed. Det sker, nu atter 20.3.33, idet der hentydes til digtet »Stev III«:

»Jeg har i Dag røget to Piber Tobak! Ikke een, men to! Nu i Aften! Der var en Del i min Daase, jeg var oplagt til at skrive lidt halvsulten (nej tro dog ikke! – Men hvad sagde han dog Digteren: – homo sapiens, øv dig lidt i *Savnet* –. Fremfor Overmættelse. Selvfølgelig slaar dette Citat mig straks i Synet, opdager jeg, for jeg har jo netop røget! Ikke savnet. Det var Maden jeg tænkte paa), savnede blot lidt nikotinær Stimulans. Men jeg ryger blot den Bundslat.

»Forstaar du –«? – – »Bom. Bom!« Bom!

Nu er jeg saa vidunderlig oplagt.«

En lille snes år senere, da han var på vej ind i sin myndige midterfase som digter, med en klart bevidst bevægelse bort

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fra den, der dog personligt måtte erindres som hans ungdoms kunstneriske fødselshjælper og Strindberg-afværger (ovenfor s. 23), blev han opfordret til at deltage i Politikens store hyldest-enquete i anledning af Johannes V. Jensens 70-årsdag 20.1.43. Han skrev da følgende indlæg:

»Skabningen og Harpen.

Mesterens ortodokse Lære om Evolutionen lader mig kold, selv om mange i min Generation følger ham ogsaa her. Vi rives ikke om det mere, nu er Pælen i Kødet en anden. Men saa skal det ogsaa siges, at ingen har fortalt saa fortryllende om de levende Væsners Higen mod en ædlere Form som han. Hans Vilje var Lys. Hr. Villemand slog Harpen, og da kom Padden af Dyndet, og Horn sprang frem paa Bukkenes Pande. Med Solens Gaver og Isens Tugt maatte han rive sine arme Medskabninger ud af Ufuldkommenheden. For hans Hjertes Udviklingstro bøjer man sig, den aldrig dø! Paa ny døbte Adam Dyrene, paa ny skuede hans friske Øjne Verden og Tingene i den. I Naturens Søn var ogsaa en barsk Grubler, vor gamle Dannelses Ve er i ham. Os Yngre har han ramt i Hjertet, og dansk Sprog har han mærket til Rødderne. Dette Geni, der undertiden fornøjer sig selv med at skrive saa knastørt at ingen gør heller det efter, har skabt saa uforglemmelige Ting, at han næppe har vidst, hvad han gjorde! Ave Harpe!«

Ironien i sidste del af dette stykke viser frem til en lidt senere mere dunkel passus i den digteriske centrums-tekst, der allerede spøgte i begyndelsen af nærværende lange kommentar, novellen »Midsommerfesten« 44-46. I denne 30er-opsøgende nutidsnovelles eget indledende Danmarks-billede siger den optrædende »Forfatter« følgende til »Læserinden« (idet der vel især spilles på kapitlet »Danmarks Tilblivelse« i »Norne-Gæst« kombineret med et digt som fx »Sømandsvise«, fra dét geniale forfatterskab, der nu måtte være lagt bag):

»Langs Vejgrøfterne var der talløse Mælkebøtter, blomstrende eller fnuggede. Vi har Masser af dem i Landet. De er oprindelig saaet af en himmerlandsk Skjald . . . De stopper mig ikke! Lad det være Dem en Lære, Veninde, at i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Poesien skal det sande være urokkelig sandt. Og det eneste sande her var, at Mælkebøtterne i vort Land er saaet af en Troldmand fra Himmerland; men det var ikke sandt, at der var blomstrende Fandens Mælkebøtter den Dag. De er afblomstret paa denne Tid.«

24.5.33 Alfred til Vera

... I Gaar arbejdede jeg sejt fra halvsyv til elleve. Jeg har snart nogle nye Blade. Det forekom mig virkelig godt, noget af det i Gaar.

Men inden jeg kom i Gang!

Jeg støvede op og ned her paa Gulvet, jeg smed mig snart paa en Stol, snart paa Gulvet (Ikke teatralsk!) og vandrede igen, fra Klokken halvtre knapt.

Hvorfor? Ja jeg ved saamænd godt Grunden.

Mindst femogtyve Gange opgav jeg at komme i Gang, forsøgte saa igen at liste Tankerne af Sted. Men de vilde bare blive staaende og murre paa eet Sted. Uden Flugt, uden Dybde, uden Koncentration. Den er ikke letkøbt, Arbejdsevnen, naar den endelig kommer. Det er tit hændt, at den ikke kom. Jeg er blevet erfaren nok til at vide, at det kun gør ondt værre at forsøge med Blæk og Pen eller dette Skramleværk, har man først forsøgt *her* en halv Snes Gange uden Held kan man lige saa godt straks renoncere. Men det lykkedes altsaa til sidst. Der er saadanne Perioder, hvor jeg ikke tør spise mig rigtig mæt her eller sove længe nok, for jeg bliver tyk i Blodet. Denne evige, paa en vis Maade formaalsløse Kamp med Blodet, Brudstykker af hidsende Drømme om Natten, en Ladhed, naar man kommer til at sidde, en underlig slintret Fornemmelse, naar jeg er sammen med dig, fordi mit Blod higer imod dig, underlige Eksplosioner og Uværdighedsfølelser, saasnart jeg er kommet bort fra dig, imellem Kortsynethed og Irritation i din Nærhed, jeg maa skamme mig over det. Tænker en Kvinde paa, hvor det imellem kan dirre i Sjælen paa saadan et Stykke Mand, naar hendes Sødme og Kvindelighed først har rejst Bølgerne i ham? Hvordan Afskeden kan være en koncentreret Stump Smerte og Gangen bort fra hende en oprørt og sær tordensvanger Gang? Og saa er der jo det at selv om Længslen ligesom kan krybe til Ro lidt, jeg mener Blodets Længsel, saa vaagner den til ny Storm

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ved mindste Anledning. Faar ingen Udladning. Ogsaa det har jo forandret sig, siden du blev min. Vel har jeg kendt det stærkt før, Uroen og det ubalancerede, men din Nærhed, Omgangen med dig er jo en ustandselig Stimulans. Saadan er Naturen, saadan er Rigdommen, saadan er vi. Og saadan set er det jo i en Tid en tvivlsom Gave, som Ungdom og Sundhed giver en, at man skal skubbe den væk, bortmane den. Den syge finder megen Lise netop i Sygdommen ved at koncentrere sig om den, tage den ind i sit Væsen og gøre sig den klar, deraf denne Klarhed og Ro, som kan være over den syge. Men den sunde maa flygte fra sin Sundhed, han har ikke Raad til at eje den [han må tænke på deres planlagte, økonomisk krævende bryllup], og ved at mure den til, kommer den blot farligere tilbage. Man har imellem Stunder et rasende slet Hold i sig selv. Jeg har før sørget over det som et Karakterbrist, og der gaar umaadelig mange ganske unge Mænd rundt, hvor en beroligende Samtale om dette vilde virke saa betydningsfuld, men hvor mange oplever det. For det er det ikke. Jeg har hørt det samme fra Mænd, jeg respekterer og ved om, at Grunden absolut ikke er Karakterens Brist, men at Naturen har Skylden. Og det er ikke noget, man kan skrive sig fra.

Jeg sidder ikke og fortæller dig dette ud fra en klynkende Selvmedlidenhed eller for at erhverve en lignende Følelse hos dig. Jeg overvandt det efter fire Timers Forløb i Gaar, jeg har overvundet det før, men det vender altid usvækket tilbage. Og sejrer man, kan man opnaa at sublimere Kravet, man kan lægge noget af det ind i Kunsten, men som Mand maa jeg tilstaa, at man tit bukker under. Men Tiden har Gudskelov indført det Moment mellem den unge Mand og Kvinde, at man er ærlige mod hinanden – om saa Ærlighed kan misforstaas og føres ud i Former, som kan være usmagelige (faar man undertiden ikke det Indtryk af de førende Tidens unge?). Mangel paa Beherskelse *kan* skyldes de Omstændigheder, Besværlighederne, jeg har omtalt. Vi er jo saa forskellige, vi Mennesker, der er nogle, som har det sværere end jeg, men der er mange, der har det lettere, jeg ved det.

Er det forkert, at jeg skriver saadan noget til dig? Dig vil det ikke gøre Læsningen lettere, at jeg ikke kan skrive mig dette paa Afstand. Mange sekundære Besværligheder kan man tage Brodden af paa den Maade. Til Plage for Modtageren!

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Men jeg fik skrevet en hel Del.

Og der var altsaa noget, der lykkedes, som bliver staaende. Jeg glemte et Par Timer alt om mig. Om lidt skal jeg hen at renskrive noget. Jeg har en Bunke inderlige Ønsker, og de inderligste omfatter dig (Hvor vilde jeg eksempelvis gerne en Dag overrække dig *Digtet!)* men jeg har et Par brændende, som angaar denne Bog, de hedder det *næste*, jeg vil se det næste. . . .

Lille Pige, forstaar du den Glæde, da vi talte om Arbejdet, du selv begyndte? I Søndags. Sommetider er det ligesom det skal sprutte ud af mig, bare klø paa med et eller andet om Skriveriet. Til andre Tider er det ligesom noget stænger, mest, naar jeg ikke rigtig har Tag i det.

Men egentlig er det sært, for det falder mig saa at sige aldrig let at udrede f.Eks. Handlingen o.lg.. Ikke lettere end at beskrive noget fra en andens Bog. Det kan maaske skyldes, at Tonen er egen, som jeg hver Gang skal liste mig ind til, naar jeg sidder og arbejder. Som altid kan jeg bedre skrive derom.

Du snakkede om det som en storartet Kammerat, du sagde mig mange Ting, jeg var glad for at erfare, ikke her alene tænkt paa rosende Udtryk, men paa Kritikken, jeg bed Mærke i en Del. Finder du Enkeltheder, du ikke rigtig gouterer, vil du saa komme med dem?

Og saa angaaende i Søndags Aftes var jeg ude i en Del Hængedynd, jeg indrømmer, at da jeg betragtede nogle af mine Argumenter i Gaar, blegedes de en hel Del. At jeg hjælpeløst flere Gange kom ind paa Sidespor, hvorfra jeg var for omtaaget til at slippe ud. At jeg dog stadig mener, at i de allerfleste Tilfælde gaar Kunsten virkelig paa Retur, naar denne overdaadige Popularitet tar Magten, men det vilde du jo heller intet Øjeblik paastaa andet (Vi var forøvrigt inde paa det om Eftermiddagen og da enige) Du har givetvis Ret i det, at naar Chancen er der, vil Manden gribe den, det er han uangribelig for. At jeg ikke kan slippe visse instinktive Antipatier og Sympatier er en anden Ting.

Men du havde Ret.

Jeg var derhos for stort et Bæst og for snævert et Sind til at bøje mig. Jeg opførte mig daarligt . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

8.6.33 Greven til Niels Yde

. . . Verner og Karen kom her forbi for et Øjeblik siden. De har en lille Dreng liggende paa Hospitalet i denne Gade. Han er en Maaned. Jeg har sjældent set en Kvindes Personlighed forsvinde i den Grad i Dragelsen mod et Barn som Verner gør overfor den Dreng. Verden faar ikke mange Fædre som han.

Drengen har i Dag faaet Navnet Jens.

Det er sært i saadan syv Fremtidens Pund at genkende et Navn som sit eget. Forresten har David opkaldt sin Søn efter mig, han hedder Alfred. . . . Jeg er stolt af at hedde som to smaa Liv, der endnu ikke har rendt sig dumme i Livsgaaderne. Man trængte til en Inkarnation. Naar man ikke andet – en Søn vil jeg have.

De avler Børn. Lykkes Søn maa være fire Aar, jeg faar imellem Tegninger fra hans Haand, indsætter dem i en Samling med grøn Kunst. Hvor kan Evnerne vise sig vældige en Tid. Holdt hans ved, som de er nu, vilde han blive en fremragende Maler i den Alder, hvor man andre ikke forstod et Maleri. Jeg ved ikke hvor gammel Evalds Dreng eller Pige er. – Men der avles Børn. Livet udfolder sig, saa fremmed for hvert Krav om Skønhed eller Afsky for det grimme, det er bare Livet. Her nede paa Gaden hjuler en Femaarsknægt en paa fire, han har ubehjælpsomt tvunget den lille i Gulvet, nu gejler han sig op i Kampekstase ved at raabe til den lille, som helt skal knuses: – Du er Hitler, du er Hitler!

Et Exprestog raser som en blind Mammut ud ad Skinnerne, afspores og forgaar som Dommedag. Pragtfuldt er hvad Menneskene skaber, pragtfuldest, naar det forgaar, hvilken Styrke, en Bolt fræser gennem Skaberens Brystkasse som gennem Spindelvæv. Er Styrken – Styrken ikke det vi Mennesker beundrer mest mon? Eller er det, fordi man er primitiv. Har jeg besejret en anden ved fysisk Styrke, forekommer det mig, at den indre Fryd maaske er større, end naar jeg har begaaet et godt Stykke Arbejde med Hjernen.

Forleden Aften, een Gang om Aaret gør vi det, til Bunds, rasede min Kæreste og jeg i Tivoli. Soldede, uden Omtanke. Primitivt. For en Udløsning. Der stod en Hale af Københavnere efter os. Jeg var bare som en glad Dreng, der var kommet ude fra Sletterne med min Kvinde og vi skulde prøve alt. (Tit kan jeg have det lige modsat, være ubehagelig tilpas, hvor der er mange, ønsker mig frem for alt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ikke fikseret.) Putte fem Øre i en Kasse med Haandtag, og saa tage fat i et Bras af Ungdom, se Viseren kravle forbi Smed, Sømand op til Atlet, prøve en ny igen, det samme. Blive taget i Favn der for aabent Tæppe, fordi man er ung. Rulle Granaten op ad Skinnerne, beskedent den lille først, mens der render Folk op om en, saa den store, hej for et Tag – torpedere Krydseren deroppe, ingen Grænser for ens Kræfter saadan en Dag! Hvor er det næste – – Skydning, ja det hører med til Mandejævningen – – – op igennem Nerverne synger det fra en Urtid, hvor man gik paa Jagt med Bue og Pil, den fordringsløse Slangebøsse, siden forbudt Strejfen om, et Par Mand paa hver en Meter, med Salonriffel (for et Navn!) eller Doublet med hyppige Øvelser – – jojo det kommer og Smaaflaskerne splintres derinde i Tivoli, at skyde en giver en Tøjhund, vi vender hjem med et Menageri.

Saadan en eneste Aften om Aaret, hvor man dukker ned gennem alle Lagene til en gemt uskyldig Tilstand, hvor man elsker det, der bor i ens Muskler, hvor man bare er, og er uden Grænser. Godt for Sjælen. – – Og saadan er hun, bliver jeg vild, vil jeg have hende med, sidder vi og lytter ud mod en Nat og uden Ord taler det sublimeste af alle Sprog, er det hende. Faar al den usigelige sørgmodige Ungdom Overhaand saa man intet andet ved end at gruble formaalsløst ud i Rummet, da kommer hendes Haand listende som en Velsignelse. Og det sker, hvor vi er flere, og der rodes op med Ord, at hun og jeg braser løs i en Diskussion, spækket med Finter og forbavsende for de andre, for hun kan forfægte sit som nogen Partner fra natlige Samtaler, og vi slaas paa en aaben Mark.

Vi har det, at den anden altid er spændende nok. . . .

12.7.33 Alfred til Johannes

. . . Min Dag er vist ikke ulig din, ja jeg har nu ikke bestilt saa meget udendørs, i Marken, lidt i Høet kun. Saa har jeg drysset lidt rundt med mine Pensler, begaaet et enkelt Stykke. Cyklet en Smule rundt. Ret apatisk, det lidenskabelige kun levende naar jeg gaar i Vandet! – – En stor Del af den Uge, den første efter Hjemkomsten, følte jeg mig ret slap og træt, sørgede for rigelig Søvn og lod ingen Bøger friste mig. Nu klør jeg noget paa igen, har hentet lidt paa Køge

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bibliotek: Hattemagernes Slot bl.a. [af Cronin], man faar Tømmermænd af den. I en vis Forstand storslaaet, men der er noget trykkende og tyngende over den. En anden »Kejserens Kulier« [tyskeren Theodor Plivier], Skildring af den tyske Flaade under Krigen, Skagerakslaget, Revolutionen (husker i Øjebl. ikke Forfatteren) en besk og bitter historisk Skildring, et intenst Indtryk af Tyskeraanden, Militarismens Gøgl og utrolige Foragt for menneskelige Værdier. Hvad er Tyskerne for et Folk? Nu det Rod dernede. En ramsaltet Bog af P. Freuchen »Nordkaper«, Hvalfanger, hans Eskimoromaner er bedre, Dele af dem er virkelig dybt menneskelige.

Undertiden sidder jeg om Aftenen og fikser paa noget Skriveri, har knapt den Energi, jeg havde ventet. Det er jo ogsaa Ferie.

Lørdag Aften blev jeg glad overrasket. Vera kom herud, ikke aftalt. Hvor kommer det til at betyde meget for en du! Naar man har gaaet saadan en Uges Tid alene, er man jo sjæleligt Invalid! At hele Dagen blot skal nydes gør vel sit. Men det er overvældende saa meget det betyder. . . .

Når han efter en uge uden sin forlovede kan kalde sig »sjæleligt invalid!«, røbes en ukvalt orm, tillige en rest af dét han til Birgit 22.2.31 havde tilstået i en Kristus-søgende sammenhæng og da kaldt »Rædselen for Livet«. Denne angst hos den unge var så også dét, han i juleferien 44-45 kunne gentilnærme sig og uopgjort, men dog i en vis aktuel ro, anslå som »den »sjælelige« Dødsangst, jeg led meget af i Begyndelsen af Tyverne«, en »næsten pathologisk Angst, Livsangst og Lede«, som strakte sig frem ca. til sommeren 1933 (ovenfor s. 17-19).

Til billedet af hele denne angst, disse tendenser til invalidagtig indre afmagt, selvbetvivling og dødsdrift, hører nogle linier i et digt, »Vær beredt«, som må dateres til den første forlovelsessommer, og hvoraf en del er fremlagt i Ole Wivels biografi I s. 87. Han præsenterede her sig selv for Vera på basis af en lyrisk-ungdommelig, rejsestemt nyformulering af sin gamle udspilende forestilling om fædrene og mødrene arv, nu som en spænding mellem bonde- og nomadeblod. Den besværlige, men så famlende mulighedsrige »zigøjner«-arv (nævnt samtidig med en *bevidst* roman-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tisk længsel i brevet til Birgit 25.11.30) angav han her således: »Min Mors Mors Far/ var en Skøjer/ og ilde lidt/ for sine sære Øjne.« Det hedder senere i digtet:

»To Sinds Blod ruller
i mig.
Derfor de sorte Fugles
Længsel bort bort – –.
Fra Skøjeren
Veen i Brystet,
lidet Hold paa mig selv
Lysten til Farver
og stærkt Samvær,
og i bløde Stunder
det Tungsind,
du kender Veninde,
som du læger
med din Haands Strøg
gennem mit Haar.«

Om »Tungsinds«-stunderne skrev han i den forsøgsvis statusopgørende og afsluttende dagbogsoptegnelse samme sommer, 15.8.32: »Endnu kan den lammende Længsel jage mig og Syner af store sorte Fugle komme, men hun er den eneste, der nogensinde har kunnet jage dem bort«.

De to nedenstående dokumenter, fra sensommeren 1933, aftegner tilsammen en tendens hos den unge til endelig angstovervindelse og identitetsheling, samtidig med at forbindelsen mellem de to forlovede omkring denne tid blev fuldbyrdet.

29.7.33 Greven til Johannes

. . . Jeg ved ikke, om du maaske blev lidt ked af eller stødt over, at jeg ikke kørte med dig den Vej, hin Dag, vi sagde Farvel – over Bækkeskov? Jeg følte det egentlig selv underligt, for de faa Minutter vilde jo i sig selv intet betyde – ja det maa have set sært ud, har

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

maaske ogsaa forekommet dig sentimentalt, at jeg skulde jokke der af Sted og hale ud for at vinde 10-15 Minutter. Det mærkelige var bare, at hvilken Grund, tror jeg du eller jeg selv havde fremført, *jeg var ikke kørt over Bækkeskov*. Da jeg derfor mødte Vera ovre paa Lestrupvej, forstod jeg det, skønt det i Øjeblikket var helt sært. Vi havde nemlig ingen Aftale om at mødes – jeg vidste jo ikke nøjagtig hvilken Tid, jeg kom, havde heller ikke aftalt Vejen. – At jeg ikke vilde med, har aabenbart været et underbevidst Budskab om, at hun var paa Vej. Hvor meget man saa kan lægge i det.

– – Vi var saa sammen et Par Timer, havde nogle dejlige Minutter – naaja osv.. Kl. 9½ startede jeg Nord paa. En ganske vidunderlig Tur hjem i den stjerneklare stille Nat. Det er længe siden, jeg har kørt en saa herlig Nattur. I Ensomhed og med Natten om sig – værdifuld. Ideer og Tankeforbindelser af ny Art dukker frem i en. Dagens Besværligheder, Bekymringer fremefter, Spøgelser fra Fortiden, alt det bleges og falder af en som Vatstykker for Nattebrisen. Tilbage bliver og hersker den store Følelsesgrund, hvoraf det myldrer, Troen og Tanker. Hvad er man, Barn eller voksen. Nøgen i Sindet, forekommer det mig, uendelig følsom; maaske overdrevet, men med ligesom en sær Angst i en, vel Frygten for at alt dette uudsigelige igen skal flygte. Det forekommer at være saa let at *digte* da, selve Øjeblikket er jo ikke andet, er jo netop det store, er Poesien. Man kan vel siges blot at være en Streng, en følsom Streng, Tonen i den, er det Glæde eller Sorg, der bruser? Lykken selv? Følelsen synes saa stor og vidtfavnende, at den sprænger Begreberne. Er man midt i den, spørger man ikke om Navnene. – Jeg kørte flere Mil til uden at bemærke Spor af Vejen. Faxe-Karise varede eet Minut.

Jeg har oplevet Nætter af den Slags før. Natten synes mig altid dybest og Ensomheden, Ensomheden med Rigdommen fra en anden Sjæl hos sig, den fuldkomne Forbindelse med den anden, Ensomheden, der ikke er Ensomhed – i Natten, noget nyt, uendeligt og stort hver Gang man helt slipper Fodfæstet. – Underligt, man kan holde saa meget af et Menneske, at det gør ondt, selv naar man sidder og har hende hos sig! Og det er mærkeligt, naar i særlig følsomme Stunder begge oplever det paa en Gang!

Livet er sært, rigt, uforstaaeligt blot til at leve, hvilket er som at skvalpe rundt paa strømfyldt Vand, en Træstump i en Bæks Vandløb.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I ganske enkelte Stunder kan Livet synes mig saa rigt, at for at tilegne mig det, som min Higen er, at forstaa det, maatte man sprænges.

Da synes mig Dogmatik overflødig, der er ikke Rum til den. Jeg ved blot at jeg er, at det, der er, har en Retning, at jeg ikke er ene. Intet andet.

Jeg haaber ikke at – trætte – dig med dette. Nej jeg ved, at vi deri ikke er saa forskellige, at det er at blotte sig.

Hils dit Hjem, hils det ikke fra mig alene, men herfra, jeg kan hilse dig fra min Brud (!)

Du selv hilset

Greven.

26.8.33 Efterladt digtudkast

Det trækker sig ud
som en Traad af Sindet
en smertefyldt Fryd
brænder i *Mindet*.

Der kommer det frem
hvad vi tog og forlod,
der stinges dit Hjerte,
der græder du Blod.

Der er du den ægte
om Ægthed er til
hver Vragstump og Synd
er med i det Spil.

Nu glider det frem
ad den lange Traad
vort Hjerteslags Varme
vort Hjerteslags Graad.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Minuttet hulker sig bort
mens vi knæler i Bod,
vi knæler ved det døde
vi elsked og forlod. – –
Ved det døde –
ved det døde.

28.12.33 Alfred til Vera

Siden den 1. september havde han boet sammen med sin søster Inger i en lejlighed Næsbyholmvej 2[3]tv. Inger var i 1930 begyndt på seminariet i Haslev, men forældrene fik hårde og vedholdende økonomiske vanskeligheder (sept. 35 skriver Kristine Hansen til sønnen: »Det var næsten haabløst i Fjor med den lille Høst og de smaa Priser«). Som et led i afbetalingen af hans studiegæld blev det derfor nu ordnet således, at søsteren skiftede til et seminarium i København og han indtil videre påtog sig udgifterne til deres fælles kost og logi mens hun tog sig af husholdningen. Det velbegrundede arrangement måtte nødvendigvis støde an mod de mest nærliggende personlige ønsker hos hvert af børnene, og det blev for ham en medvirkende årsag (en anden blev Veras fars sygdom og død i 1934) til at bryllupet trak ud og først kunne holdes 1.5.35.

I månederne august-oktober 33 havde Kristine Hansen desuden haft en alvorlig overanstrengelses- og sygdomsperiode. En mavesårslidelse brød ud, og hun gennemgik et længere hospitalsophold. For hende personligt kom denne vanskelige periode til at betyde en fornyelse og afklaring af den kristendom hun bekendte sig til, ledsaget af større frigørelse overfor den stedlige Indre Mission som familien havde været knyttet til. I efterårsferien, da børnene var hjemme for at fejre forældrenes sølvbryllup, havde moderen netop overstået sin sygdom. Hun skriver i et brev kort efter: »Sindet har været meget tungt kan ogsaa blive det endnu«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I breve til Vera fra slutningen af dette år går sønnen ind på en *kritik* hos de unge i synet på moderen og på en tendens til »personlig Støj« ved besøg i hjemmet i Strøby gennem de seneste måneder. Det hedder 14.12.33: »I har ingen Anelse om, hvilken favnedyb Revne, der er slaaet i mig efter et Par Gange i September Maaned, hvor Mor var paa Tapetet. For Inger er det ligetil, et Besøg hjemme er væbnet Neutralitet, og kommer der lidt Spænding, gør hun ingen Røverkule af sit Hjerte, men hugger og stikker i Nødværge til højre og venstre. Jeg kan ikke saadan. Jeg ved for det første, at min Mor holder af mig som din Far holder af dig, og jeg holder af hende som du af ham (for saadan er Forholdet jo – nøgternt set – ligeover – dukker der Fjendskab op, bliver det mellem Mor og dig eller mellem din Far og mig). Men dog gaar jeg og lurer efter ethvert af disse Smaatræk, der røber hende – *og jeg husker dem* – og samtidig ønsker jeg netop intet af dette. Og samtidig ved jeg dog Hundreder af Træk, hvor Mor har vist en større Sjæl end de fleste. Følgen er, at jeg ikke ønsker at komme til at snakke med Mor, jeg har heller intet at snakke med hende om. . . . det er dødt derinde. Det bliver ikke anderledes«.

I hans sidste forudsigelse, såvel som i slutstemningen på det etisk-religiøse henlæggelsesforsøg med hans billedstærke digt fra august, gav skæbnen ham kun midlertidigt medhold.

Kæreste Pige!
Gætter paa, at du har ventet dette for 24 Timer siden. Ikke? Jeg har nu slugt Spegesilden og opgivet Tømmermændene, *gaar i Gang*. Tilstaar at jeg *befinder* mig ikke. Hvilket jeg netop havde ventet, og denne Forventning er muligvis for en antagelig Del Skyld i Følelsen. Jeg er nu ikke overbevist om det. Der er et eller andet eller mange Ting jeg ikke kan finde mig til Rette i. Definitionen lyder: sur. Men nu forsøger jeg altsaa at bekæmpe den ilde Fornemmelse. Du kan let gøre dig Forestilling om, hvor ubehageligt det ogsaa virker paa en selv (Samvittighedsnag eller hvad det er) at befinde sig ilde i sit Hjem, naar man i Hovedsagen er i Gæld til dette, for det er jeg. Men hjemme i den rigtig dybe varme Betydning føler jeg mig ikke mer her, og disse Ord smerter; der skulde meget til at sige det til andre,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

der har nogen som helst Forbindelse med Hjemmet her – end dig. Hvorfor? Lad det ligge. – Vi var i Aften oppe hos Faster Ane, under hvilket Besøg jeg faldt i Søvn (bogstavelig talt) i Sofaen efter forgæves at have forsøgt at fordøje et Par af disse liderlig sentimentale Krøniker i »Hus og Hjem« og beslægtede Kulturbærere. Det er utroligt som selv hæderlige Skribenter sviner deres Kunst til ved at lægge Navn til disse Sukkergodter i Anledning af Jul. Maaske tvungne dertil. . . .

Først da vi skulde gaa fik jeg et lille beskedent Udbytte af Aftenen. Vi saa Blomster i Sovekamret (har helt glemt at sige, at Faster Ane spurgte en Del skuffet til *dig*, havde troet du var med – – maaske glæder dette dig) jeg fik Øje paa et Kristusbillede, en af disse gamle katolske eller pietistiske tyske Uhyrligheder. [Jfr. »Løgneren« kap. 7, hvor en mildnet erindring om *denne* Kristus noget forvirrende er anbragt som et led i interiøret i Maries stue]

Har set baade den Slags og dette Billede mange Gange før. Men i Aften var det en simpel Forretning. Jeg omsatte straks Billedet i Raastof i Hjernen og har dette med hjem. . . .

Olietryk, i fire fem mod hinanden skraalende Farver, ultramarin, blodrød, ræveolivenorange (svømmende), gylden og mahogni (Haaret). Man erindrer Fedmen i Billedets Overflade. Bag Jesu Hoved, der kælent er lagt paa Skraa (en Mellemting mellem en skægget Bohememaler fra Geddes Gaard, af selvbestaltet Amourtype og Mona-Lisatradition – Realskoledrengeteint) tynde bløde spidse Fingre, tilsyneladende manicurerede, Brigitte Helmstypen. Bag det kælne velkæmmede Hoved en kæmpemæssig delvis skjult Tokrone (Glorie). Men Centrum foruden de extatiske Pigeøjne er Jesu Hjerte, der er taget ud og rent realistisk fremstillet i dets ejendommelige Struktur. Allegorismen er fuldkommen. Det er spændt inde i en tornestrittende flettet Krans, hvorfra Blodet drypper. Ovenpaa det, som et Tællelys, er plantet et lille Guldkors, om hvilket to Flammer spiller som Kattehaler, Helligaandens Flamme begribeligvis; fra de forskellige Hjerte og Forkamre staar endvidere Spydlignende Straaler til højre og venstre op og ned, danner endnu et Kors, Naadens, Lysets og Frelsens. Det ultramarine er Baggrund.

Stof til et pludseligt Slug i Perspektivet, af den Slags maa jeg have et Par Stykker i Bogen. Huller ned til Fortiden. Og gennem dette kommer jeg i korte Træk paa en snild Maade et Par Genera-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tioner ned i Bondens og Kulturens Annaler. Og faar fat i noget af det klichéagtige og forfærdeligt kunstlede der en Tid har været over visse af Fortidens Bondetyper. Naa det er jo Teknik. – Jeg er lige blevet færdig med en Bog af Henrik Pontoppidan, hans sidste, »Drengeaar« (Erindringer). En Mesters Værk. . . .

Der blev tomt og øde, da du rejste. Men ingen Aand svævede over Vandene. Forgæves har jeg spurgt ud i Rummet, hvordan du har det! Længselen er en Tingest, en Orm, der gnaver inderst inde. Jeg længes. . . .

30.3.34 Alfred til Vera

. . . Jeg indledte Ferien med at sove fra Lampen og læse to Romaner. Den ene gjorde et dybt Indtryk, som en Bog sjældent har gjort det. Ernest Hemingway: Farvel til Vaabnene. Der var en meget fin, smuk Kærlighedsskildring i den. Der var saa meget i den, der lignede vort. Og saa endte den saa tragisk. Hvad der maaske forøgede Indtrykket og bragte en overvældende med i det, der skete, var Stilens Knaphed. Selv hvor Følelserne var højest, Lykken størst eller Sorgen mest knugende eller Begivenhederne i sig selv mest gribende – der var ingen Exaltation hos Digteren, ingen Harme, ingen Graad bag Ordene, ingen Lyrik, bare knap fremadskridende eller stillestaaende Fortælling. En stor Bog. En Krigsbog, den mest betagende jeg har læst. Uden Brug af overexponerede Ord skildrer den Krigens, Skæbnens og Naturens Brutalitet, Menneskets Afmagt, stærkere end de fleste andre. Med Undtagelse af Frank Norris har ingen af de andre amerikanske Forfattere gjort saadan et Indtryk paa mig. . . .

I det blødende opgør med 30erne der skulle finde sted med samlingen »Tornebusken«, den bog der blev tilegnet Vera, indgår Hemingway i den første af novellerne, »Paaskeklokken«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

19.5.34 Alfred til Vera

. . . Naar du læser dette, sidder du vel i din dejlige Have dernede og har Grønheden og Duften omkring dig, Forsommerens Ynde, det flygtige, Natur, der er saa skøn at det kan gøre ondt. Vi er jo saadan. Kunst, ogsaa Naturen og vel tiest de store menneskelige Gaader har vi ikke Rum til at tilegne os helt, man føler Afmagten, end mere det umulige i at udtrykke sig derom.

Denne Tid er saa skøn. De Dage, da Træerne stod i Blomst, kom den vaade milde duftfyldte Luft som noget overvældende. Foraaret, grænseløst som det har vist sig her i Maj som for to Aar siden, vor Maj, er hver Gang utroligt. Eksisterer denne eksotiske Pragt virkelig under vore Himmelstrøg? En Nat, da jeg gik fra dig, kom jeg om ad nogle af de Veje, hvor vi gik hin Morgen. Det *var* den Morgen. Det vil være saadan, mærkede jeg, at hver Vaar, der kommer igen bliver identisk med vor første, Underet fra dengang genopstaar, alle mellemliggende Foraar kan saa være glemte, den første er evig og den vi ejer med vore Sanser og vort Sind.

Glæd dig over det! Farverne, de Snese af grønne Kulører, kun Forsommeren har dette over sig, at i Farverne indgaar Træers Duft og Kølighed som en ny Kvalitet der gør det grønne mere mættende, Naturen om en er en elsket. . . .

4.7.34 Greven til Niels Yde

Niels!

Der er langt fra Hurup til København. Men Tiden snurrer jo rundt som en Centrifuge, slyngende Snavs og Smør ud over os, megen Tid løber, man har ingen Maal paa den, den raser, man vipper af Sted paa Overfladen, kun nu og da bliver man hængende som en Spaan ved et Halmstraa og tænker sig lidt om. Niels i Hurup, hører man fra ham nogen Sinde?

Nede paa sin Mark gaar min Far i dette Øjeblik. Hans Byg, med den silkeblanke Overflade bliver mere og mere rødlig, pletvis bleg. Æbletræernes Løv lige her uden for er sortblaat og støvet. Himlen blaa og pudset, blæst for Skyer. Regn! Regn! beder Bønderne. Man aner intet om det inde i Byen. Straaene er fine som Haar. Jeg har

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

taget et Hvil en Uges Tid. Den sidste Tid har jeg kun kendt Folioark, Maskinpapir, Bøger, Tangenter, Bogstaver, Farvebaand og den ustandselige Hamren af Maskinen. Skolen selvfølgelig – seks otte Timer til den. Resten i Enrum, et stadigt langt Slagsmaal med Bogens Personer, dens Komposition, Sproget. Om og om igen. Jeg er nær Enden. Har et godt »Bed« tilbage, men tager nu snart fjorten lange indelukkede Dage, sammenkrummet over Ordkassen.

De har lige hugget mig til Infanterist. Ind til Maj. Adieu Hvedebrødsdage! Jeg skulde jo giftes til Foraaret. Ellers har der i lang Tid kun existeret: Bogen. Samt min Forsøderske af Tilværelsen, der er identisk med min Kritiker. Hvis du ikke forlængst har glemt mit gale Foretagende, Bogen, vil du vel nok udbryde: ikke færdig endnu!

Den skulde have været færdig i Fjor Efteraar. Saa anslog jeg Nytaar. Flyttede det hen til Marts. Nu gælder det September. Bogen er for mig noget lignende som hvis en Myre skulde krybe tværs over Sjælland. Men nu nærmer Enden sig altsaa. Praktisk talt mangler jeg kun Renskrivning af nogle Snese Sider. . . .

Et af Bogens Hovedmomenter er Krisen. Af andre Konflikter: missionske og andre – Socialister og Bønder – L.S. og Husmænd – gamle og unge – voksne og Børn – Kønslivet og forkvaklede Opdragelser osv.. Metoden er en objektiv Afsløring af Personerne, ikke ondskabsfuld fra min Side, men ogsaa uden Sentimentalitet. Bogen er kollektiv, med en fire-fem Hovedpersoner mellem ca. 50 andre. Nogle lærer man at kende helt ud i en enkelt Situation, andre glimtvis Bogen igennem, dette gælder de nærmeste Skikkelser.

I høj Grad har jeg benyttet mig af den moderne »Films«-teknik, korte afsluttede hurtigt vekslende Situationer. Har jeg mærket et »Laan« noget Sted, er det straks blevet skrevet om. Sproget er i Bogen kun et Middel, et ganske enkelt Sted har jeg løftet det ud af Sammenhængen. Ellers er Naturskildringer og lyriske Udbrud banlyst. Dette har holdt haardt for som alle Dillettanter var jeg godt i Gang med at overfylde Værket med klingende Udtryk, dette drabelige Sprog, som man erhvervede i Haslev, i lutter Opposition og siden har haft Kvaler med. Kunsten i en Roman ligger ikke paa Overfladen, men i Bunden.

Dens Ide? Jeg kan ikke lide Ideer. Siden Hitler har jeg ikke kunnet med Ideer! Ideer rider Verden som Marer. Naar disse Personer, Bogens, er afsløret, vil der tilbage være en vis Reserve, en Livskraft,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den, der faar os til at fortsætte paa trods af vore Erfaringer om Tilværelsen, faar os til at være blinde Optimister stadigvæk om end vi tit nok har maalt os selv mod Livet. Det er den Reserve, der faar mig ind paa et Forehavende som Bogen. En saadan Reserve vil man maaske faa Øje paa bag Skildringerne. En Ting ved jeg, jeg har gjort et ærligt Stykke Arbejde. . . .

I et brev 31.7 til sin nu voksne kammerat og skarpt intelligente lærerkollega i København: Johannes, hvori denne kort indvies i det praktisk talt afsluttede stykke skriveri der hemmeligt havde været holdt i gang ved siden af ærligt og nærværende slid som lærer og praktikant-underviser ved Kapelvejens skole, hedder det: »Bogen handler om Bønder og foregaar Efteraar 1931, Foraar og Sommer 1932. Krise altsaa som Baggrund. Bygger paa egne Erindringer og oplevede Skikkelser samt lidt Avisstudium og Samtale i de sidste Par Aar.«

Mht. de oplevede skikkelser viste især en række af de myldrende bipersoner sig at gå relativt let genkendelige rundt i det virkelige Strøby, hvor der også af den grund måtte opstå en del postyr ved bogens fremkomst. Om forargelsen i almindelighed bemærkede lærer Heding i sit takkebrev 21.10. 35: »Jeg er bange for, at »Nu opg. han« ikke faar Succes i Strøby; det vilde ogsaa være en skidt Anbefaling for Bogen. Det maa De ikke sige, at jeg har sagt.«

Retrosp. om indleveringen af ms til debutromanen

23.10.52 Martin A. Hansen til Oscar Bondo Svane

. . . Manuskriptet til min Debutroman »Nu opgiver han« var færdigt tidligt 1934, og efter at det forgæves havde været paa et Par Forlag bad jeg Forfatteren Leck Fischer læse og kritisere det. Han anbefalede mig at indsende det til hans Forlag Nyt Nordisk som det var. Det blev dog refuseret herfra med Kritik. L.F. raadede mig saa til at forkorte Romanen – saa den ikke oversteg det Maksimumsformat som Nyt Nordisk Forlag stillede som en af Betingelserne for et Ma-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nuskript der deltog i Konkurrencen om »H. C. Andersen-Mindemedaljen«, dengang en aarlig Romankonkurrence – og saa indlevere Manuskriptet til denne. Jeg afleverede personligt mit M. med de behørige Anordninger paa N. N. Forlag d. 31/12 1934, hvilket var Fristens sidste Dag. Manus. opfyldte da de formelle Krav. Ca et Fjerdingaar efter meddelte N. N. Forlag i Dagspressen, at Præmien ikke blev uddelt dette Aar, da intet Manus. var fundet værdigt dertil. Efter et Par nye uheldige Eventyr havnede mit Manus. paa Gyldendal, som antog og udsendte Bogen Efteraaret 1935. – . . .

1.5.35 blev de unge viet i Mariendals kirke. De flyttede ind i en rummelig kvistlejlighed Fjenneslevvej 16³ th, hvor de boede de følgende fem år.

16.8.35 Greven til Verner og Karen

Holbæk, Soldaterhjemmet

Verner og Karen!
En Nyhed: Gyldendal har antaget Bogen, der kommer i Oktober. Man har endda givet fine Betingelser!

Tirsdag Aften kom Vera herned med ovenstaaende! Man blev saadan lidt underlig, ikke sandt – lidt Tid til at sunde sig! – – Siden har jeg gaaet og gumlet noget paa det, levet ikke saa lidt over Evne af den Grund, hvorfor det har knebet med Portoen osv. I fortjente at høre Nyheden straks. Det har været med en lykkelig Haand du har sendt Bogen af Sted! Uventet. Jeg gav den ingen Chance. . . .

Det var den ansvarlige Verner Holdum som – muligvis efter lidt smølen og roderi (herom fik i de senere år en historie lov at vandre rundt, som dog væsentligst må betegnes som en myte) – havde reddet manuskriptet til antagelse, idet han påtog sig at sende det ind til Gyldendal, da den nygifte maj 35 stod og skulle være soldat.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

2.9.35 Alf. Hansen i seminarieklassens vandremappe

Brevet er skrevet fra Holbæk Infanterikaserne, få dage efter at det første interview med »Menig Nr. 852 Hansen« i anledning af den med stærk forventning imødesete unge danske efterårsdebutroman på Gyldendal var blevet bragt i Politiken 30.8.35.

Interviewet stod på side 3. Politiken havde den dag, som andre aviser fra København, ryddet forsiden for nyheden om den svenskfødte dronning Astrids chokerende død ved en bilulykke i Schweiz, med sin mand, den overlevende kong Leopold, ved rattet.

Via en slægtning som samme dag havde været på gennemrejse i København, fik Birgit avisen med denne nyhed og med interviewet overraskende i hænde, har hun fastholdt som sin erindring overfor mig.

Kristine Hansen oplyser, at hun, da Alfred mødte en anden pige og forlovede sig, af sønnen blev bedt om at gøre, hvad han ikke kunne få sig selv til. Men, tilstår hun, »jeg fandt det alligevel nænsomst ikke at skrive og fortælle det.«

Kammerater!
Lad mig lette min besværede Samvittighed og tilstaa, at jeg har beholdt V.M. ca. en Uge for længe. De efterfølgende beder jeg tilgive mig dette!

Det er en Fornøjelse at læse alle de udluftede Meninger og befriende, at de kan være saa forskelligartede. De biografiske Data, nøgterne Oplysninger, forglemmes ikke, som Afstanden i Tid mellem Haslev og Nu forøges, vokser det biografiske Stof i Værdi.

Øverst paa Siden ser I, at jeg ikke er mig selv i disse Maaneder, Soldat, Slave, Disciplin, Strabadser, Sved, Afmagring, Hærdning osv.. Modsat Vilhelm synes jeg ikke, at det er nogen god Tid, man stilles Ansigt til Ansigt med saa mange Former for Meningsløsheder, at man straks tror det er umuligt i det 20.Aarh. *efter* Krigen og i *Danmark*. Dog er jeg godt klar over, hvilke Sider ved dette Liv der har faaet Vilhelm til at prise det. Hærdningen, Nøjsomheden tiltaler den maskuline. Jeg ligger ved et Maskingeværkompagni og har haft Lejlighed til at se, prøve og udnytte dette forfærdelige Vaaben,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Maskingeværet. Det er ondt, Formaalet er ondt, men lad os ikke begynde at diskutere Militærets Berettigelse, Nationalismen og andre tilknyttende Emner.

Naturligvis har det ikke gjort Soldatertiden mere indtagende for mig, at jeg har ligget inde som gift Mand. – Frihedsberøvelsen har været det værste. – Den 8.Okt. er det forbi. En Tid saa det ud, som jeg ikke kunde slippe for et helt Aar til, som Vilhelm, Kornetskolen, de er jo altid ude efter Lærere, de mangler Eksaminer ved Hæren.

Disse lange Sommerdage med monoton Eksercits, March osv. *sløver;* man lever de seks Dage paa et absolut Minimum. Først den syvende er man rigtig Menneske. – Jeg har faaet Skolen lidt for meget paa Afstand. Men Pladsen staar aaben til mig. Historie, Geografi og Smaabørnsundervisning og 7 Timers Praktik i disse Fag, det giver eller tvinger en til megen Forberedelse, men lægger paa den anden Side ogsaa et dobbelt Perspektiv ind i Arbejdet.

I bedes modtage mine venligste Hilsner

Alf. Hansen

Brevet fra Gyldendal om romanantagelsen var af Vera og hendes mor blevet bragt frem i taxa til kasernen i Holbæk den 13. august. Det var stilet til »Forfatteren Martin A. Hansen«, og sådan hed han nu ogsaa i de første presseomtaler. Halvandet år tidligere havde han ellers sagt: »Jeg ønsker at beholde og skrive under Navnet Alfred Hansen. Dur Arbejdet saa, skal det nok bære Navnet« (brev til Vera 15.12.33).

I en kort hilsen fra forfatteren Leck Fischer, dateret 30.8. 35, hedder det uden nærmere forklaring: »Jeg indrømmer, at jeg blev temmelig overrasket, da jeg saa, at den Hansen, jeg kendte, var Gyldendals mystiske Debutant. Til Lykke med det . . .« Hele perioden 34-35 er meget knap på breve og andre primære kilder.

Hans absolutte tavshed overfor Haslev-holdet vedrørende sin nylige fremtræden som efterårsdebutant er sigende, men skyldes naturligvis ikke mindst hans følelse af, at det tidsnok kunne komme til anstød, skuffelser og skærmydsler i Vandremappen, når de forskellige nu fik læst romanen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Der var jo i den bl.a. en uforfærdet seksualrealisme – tydeligst nogle onani-situationer (den unge Knud kap. 7 og senere den forsømte tjenestedreng Arne, som slutter med at sætte ild til gården) – og at især dette måtte medføre kontroverser, forudså han. Således gik det da også, da man efter et par årgange af Vandremappen, provokeret af ham selv, begyndte at tage bladet fra munden. I hans sidste egentlige brev til dem, 13.8.38 (året efter sendte han blot sin hilsen og trak sig derefter ud), var kommunikationen blevet for polemisk belastet til at han kunne gøre andet end at erklære, at nok satte han pris på en åben kritik, men »jeg finder mig dog ikke i en Vending som »spiller saa meget paa det slibrige, det seksuelle«. Det er usandt.«

Foråret 1942 blev han af Vandremappens formand, Chr. Søllested, opfordret til at genindtræde. I tvivl om sit svar valgte han, tilskyndet af Vera, at sige nej. (Brev til Verner 23.6.42).

11.10.35 Kristine Hansen til sønnen

Vor kære Alfred!

Du faar saa mange Tak for Bogen ja virkelig Tak. Nu læser jeg den for 3die Gang og er glad for den. Første Gang var der forskellige Ting der ikke tiltalte mig men efter at jeg havde læst det igen forstod jeg hvad der mentes. Det var især det med de ganske unge Mænd. Men du vil at Folk skal forstaa at det er en streng og farefuld Tid for den unge Mand og at det skal vides. Det er godt det er kommet med. Man maa jo hele Tiden huske at det er Bønder fra Hverdagen det drejer sig om for at forstaa at man skider Stykker. Men saadan er Folk. Siger Musikeren ikke naar han er blevet forsmaaet til et eller andet jeg vil skide dem et Stykke. Hvad mon nu Anmelderen vil skrive? Hører vi lidt om der har staaet noget i Aviserne derinde. Her har den endnu kun staaet som Anonse og det vedlægger jeg. Hvis ikke det er dumt af mig og tro at jeg kan bedømme Bogen saa meget saa vil jeg sige at jeg syntes du er naaet længst og dybest i Druknescenen og i Beskrivelsen af Folket paa Kirkegaarden og Marie der stenes af de onde Øjne. Maaske er det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dog forkert set af mig. Far læser den nu. Han siger det er en alvorsfuld Bog, fuld af mange Tanker som bider sig fast. Ja naar vi læser sætter vi os ikke og tænker den har Alfred skrevet men du glemmes helt saadan tager den os fangen. Hvad siger vor Vera? Du er da lykkelig at I har naaet det Maal og se Bogen udkomme. Til Lykke begge to. Jeg under ogsaa din Mor den Glæde Vera. Hun har jo slidt trofast for sit Hjem og er nu alene saa hun kan ogsaa trænge til Opmuntring der kan løfte ud over det daglige Slid. Men størst og rigest maa vel Glæden være for den som faar sit Arbejde anerkendt og sine Tanker sendt ud. – Et Sted synes jeg et Udtryk er for stærkt, det er der hvor der staar om L.S. at den afføder eller har affødt Svindlere. Er det ikke lidt vel meget. Maaske ikke. Far siger det passer godt nok. Per Klokker er god. Ja hvem er ikke det. Nu maa jeg slutte. Vi skulde jo slide i Roerne men det er et forrygende Vejr hver Dag og Jorden bliver saa blød saa det bliver tungt for Tulle [hesten]. Vi er da raske ja Far har været noget træt. Der har staaet om saa mange pludselige Dødsfald og det griber altid Far. Han er ikke mere den stærke sejge Natur men jeg ved at naar Vejret retter sig saa bliver Far nok ogsaa lidt lettere i Sind igen. Det var nu Synd han saa tidlig skulde faa den slemme Forkalkning og trækkes med. Lev nu vel begge to og vær glade nu er I da sammen i fælles og eget Hjem.

Kærlig Hilsen Jer egen Far og Mor

Scenen hvor Torvald drukner, blev ogsaa fremhævet i den professionelle kritik, som modtog bogen meget varmt og anerkendende. Paul la Cour skrev således i tidsskriftet Tilskueren, november 35: »Der findes i denne Bog Afsnit, som røber den fødte Beretter. Man fæster sig f.Eks. ved en Svømmetur, to Karle foretager, og hvorunder den ene drukner. Det er fortalt med en Energi og Magtfuldhed, en Storhed i Linierne, som overbeviser.« Tilsvarende hos Tom Kristensen, Politiken 26.10.35. Ved Torvalds død, skrev denne anmelder, »falder Tragediens Lys paa hans unge og smukke Skikkelse«. Ligeså romantisk Tom Kristensen altså var tilbøjelig til at erindre Torvalds skikkelse, ligeså robust realistisk mente han imidlertid at måtte forstå den hverdagsagtige resignationsskæbne som bliver Knud til del, og hvor man – med Kristine Hansens udtryk – »skider Stykker«,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

idet han foregribende fastslog: »han ender som Chauffør. En udmærket ung Mand af den Slags, som findes i alle Smaabyer, den fødte Mekaniker.«

Denne dom over Knud blev – næsten for imødekommende – stadfæstet i fortsættelsen »Kolonien«, hvor Knud både som person i handlingen og som personlighed skulle skrumpe stadig mere ind. Til gengæld blev den tredie af de unge mandlige hovedskikkelser, kommunisten Niels, nu sat i centrum for værdiengagementet og -afprøvningen, idet spørgsmålet om latente personlige problemer (en angst overfor kvindesiden og en magtvilje) bag hans praktisk-politiske kamp blev taget kritisk op. Niels skal dog herunder forblive den, der ikke kan give fortabt. »Jeg vil undersøge det hele fra Bunden«, lyder hans slutreplik, da han tvinges til at indstille sit hasarderet trodsende eksperiment som leder af en kommunistisk landbrugs-koloni (kap. 19). Forinden er imidlertid netop hans Esau-agtige kvalifikation: *trodsen* (ovenfor s. 188) gennem mødet med den modne og golde malerinde fru Dahl blevet relativeret og gjort tvivlsom i sin værdi af »den glade frække Trods« (kap. 12) og i sin mangel spec. på »Humor, endda humoristisk Sans« (kap. 19).

28.11.35 Martin A. Hansen til Johannes Skovenborg

Johannes Skovenborg havde gået i klasse med Greven på seminariet og var nu lærer i et jysk landsogn. Han var et venligt og ligetil menneske, som ud af sin almindelige interesse for litteratur og i tillid til det usvækkede klassekammeratskab fra Haslev-årene havde sendt en spontan hilsen foranlediget af interviewet i Politiken 30.8.35 med den værnepligtige efterårsdebutant Martin A. Hansen. Denne havde varmt svaret tilbage, og heraf opstod en mangeårig venskabelig kontakt.

Kære Ven!
Tak for dit Brev! Det glædede mig at høre fra dig, din Tilværelse, ogsaa at du syntes om Bogen. Ikke mindre interesserer din Hoved-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

indvending mig, du fremfører den halvskjult, maaske en Smule frygtende for, at jeg skal misforstaa den. Der er virkeligt et Problem. Hvorfor gør de moderne Bøger saa trist et Indtryk, hvorfor efterlader mange af dem en negativ Værdi hos Læseren? . . .

Nylig holdt en københavnsk Anmelder, Stangerup, selv ung, et opsigtsvækkende Foredrag, det blev trykt, hvori han heglede den materialistiske Ungdom ned og samtidig den moderne Litteratur. Den var *dygtig* nok, den fotograferede skarpere og mere intimt end Fortidens realistiske Roman, *men* – den var uden Tro, uden Ide, uden Aand (læs Gads Magasin Nov.). Derfor *lever* den ikke og vil ikke komme til at *leve*. . . .

Og dog – jeg har de sidste Aar Gang paa Gang tænkt: Hvornaar har Danmark kunnet mønstre en Hær af store Skildrere og Digtere som 1925-1934 (Jeg standser ved Knuth Becker: »Verden venter« som Punktum). . . . Det mangler paa *Dramaet*. Men der er Drama omkring os, i os, imellem os. Derfor hersker Romanen, Livsudsnittet. Det rent fotografiske, nøje Virkelighedsgengivelse, men ogsaa *Kunsten*, Flugten, Styrken.

Det er bare Aanden!

Tro nu ikke, at jeg er overmæt og veltilfreds, fordi jeg synes, at vi aldrig har haft et kunstnerisk Materiale som nu! (Tænk hvad der er kommet siden *vi* begyndte at fatte Litteraturen, der er kommet Grøde herhjemme). Men jeg synes, at det er i Bevægelse, rejser sig, der er Stof, og der er Kræfter. Hvad mangler da? Ja, jeg tror ikke paa Oxford! [Den angelsaksiske kristne vækkelsesbevægelse i 30erne] Saalidt som jeg er *overbevist* Kommunist, end mindre Nationalist. Det synes at være de tre Porte i Aandsborgen af i Dag. Der er faktisk faa af vore Forfattere, der er gaaet ind af nogen af Portene, bag hvilke der jo ogsaa er et syndigt Helvede af Kævl og Slagsmaal. De fleste er Humanister.

Og det er Fejlen, for nu er Humanismen, engang en Bevægelse med Fanfarer, en synkende Skude, der altsaa kæmper for at holde sig oppe. . . .

Børn af Humanismen: Kommunisme og Socialisme; hvilket vil sige Humanisme kædet sammen med en enkelt Klasse og kun berettiget for den. Disse Bevægelser er der Brod i. Og store nærliggende Opgaver. D.v.s. Socialismen, som faktisk ved sin Sejr er udaandet herhjemme, har opgivet de egentlige Opgaver: Lighed og Broder-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skab. Den er mæt. Kommunismen ikke. Men den hører ikke rigtig hjemme her.

Og deri bunder det. Det danske Samfund har assimileret Humanisme og Socialisme og det har sat Skel. En Husmand før og nu! Der burde skrives et Epos om Forandringen. – I store Træk er det i hvert Fald tilsyneladende godt selv om det knirker her og der.

Men i Detaillen? Individet? Den enkelte? En Mand og en Kvinde, der har taget bundfejl af hinanden og ødelægger hinandens Liv, kan ikke skilles – kan og kan! Hvad koster det ikke? Landet er oplyst, men er bunduvidende om noget saa elementært som Driftslivet. . . .

Jeg tror ikke Oplysning gør salig, men den kan dog og har dog opløst fundamentale Misforstaaelser. Oplysning er et Redskab. Paa et vigtigt Omraade gyser man endnu for Oplysning. D.v.s. udadtil, i Smug stjæler man sig til det, der er ringere end Uvidenhed.

Endelig – som Lærer – jeg mener ikke, at Sexualoplysning i *Skolen* kan løses heldigt, ikke i Klasser. . . .

13.2.36 Greven til Niels Yde

Niels!

Du sendte mig en Hilsen i Efteraaret, først nu faar jeg givet Livstegn. Du skrev forskellige pæne Ord til mig (ulæselige for Resten, saa maaske tog jeg fejl!), jeg kan reducere dem til Sandheden: Hemmeligheden ved at skrive en Bog er, at den skal bestaa af 98 % Slid, Resten er en Vare som er vanskelig at bestemme, en plumret Substans af Held, Begejstring, Had, Forelskelse, Bluff, Mystik, Sarkasme, Svindel og andre Ingredienser. Hemmeligheden ved at en Bog *gaar* (og min gik desværre for godt), er, at den taler Tidens Sprog, det tunge skal være let og det lette tungt, den skal udfordre lidt, tilpas Seksualitet – ja to Kategorier af Bøger synes at gaa bedst, allerbedst, de, hvori Forfatteren lefler for Publikum og den sentimentale Smag og de, hvori Forfatteren slynger Læseren sin Foragt, sin Spot, sin Anklage, sit Skrig i Synet og ubarmhjertigt viser ham Middelmaadighedens grusomme Tyranni. – Kategorier midt imellem kan faa hæderlige, men mindre opsigtsvækkende Oplagstal. . . .

Jeg skriver igen. En Art Fortsættelse. Men jeg arbejder langsomt og tungt og Skolen kvæler og stjæler for meget af Kræfterne. Det er

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tab af store Energimængder begge Steder. – Som Regel skriver jeg om Natten, kan daarligt paa anden Tid, men efter et Par Ugers Forløb bliver jeg sløj og udkørt og duer til ingenting. Jeg tør ikke opgive Skolen, det vilde blive en Sultetilværelse, som jeg maaske ikke vilde betænke mig paa at springe ud i, var jeg alene. Det er udelukket foreløbig nu. Derfor tager jeg haardt fat i disse Aar, hvor Kræfterne er der, for maaske en Dag helt at kunne hellige mig Skriveriet. . . .

. . . Forøvrigt beskæftiger jeg mig med Mennesket. Mennesket og Virkeligheden, mindre Mennesket i Virkeligheden end Mennesket *mod* Virkeligheden.

Jeg har kunnet mærke, at adskillige, jeg træffer, er ængstelige for eller en Smule tiltrukne af, at jeg maaske iagttager dem. Det gør jeg faktisk sjældent.

I Reglen tiltrækker kun det usædvanlige mig, og da fordi det usædvanlige klarest af alt fortæller om det sædvanlige.

Desuden har jeg det paa samme Maade med at skrive som at tegne og male. Jeg har egentlig aldrig været i Stand til at male ude, skønt jeg har dyrket Landskabet. Først ved Hjælp af Erindringen kunde jeg gengive det virkelighedstro.

Jeg har rigeligt Stof. Forsøger alt muligt, splitter Kræfterne: Noveller, Drama og Digt, netop fordi jeg har svært ved det sidste tiltrækker det mig voldsomt. Af fem Mennesker her i Landet kan jo de fire skrive letflydende Vers, derfor er der saa faa, der skriver gode Vers. Jeg har spildt umaadelig megen Tid paa det, fordi jeg har tungt ved det, men endnu har jeg aldrig skrevet et godt Vers eller Digt, men jeg har været lige ved! – Dramatiseret Stof har jeg lettere ved, ved Replikken, men det er udelukkende Kompositionen, der interesserer mig.

I hvert Fald er jeg nu fuldkommen slugt af den Last *at skrive*.

Tag nu ikke det hele som en Jerimiade fra mig! Jeg har en Orm i Kødet, som kun giver mig Fred, naar jeg klaprer paa Skrivemaskinen. Men jeg vilde ikke bytte den Orm bort for mere Hygge, overhovedet for noget. – Det sidste halve Aar er jeg blot af enhver jeg traf blevet ønsket til Lykke og mer til Lykke for hver ny Ros, der gjorde mig selv betænkelig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jeg var Soldat i Sommer, Maskingeværkompagni, og var led ved den Tid.

Men jeg er lykkelig med min Pige. Hun er en god Kammerat. Hun har omgaaedes saa meget med mine Skriverier og Kladder, saa hun har udviklet en fin naturlig Sans for Kritik og ingen Støtte er bedre end Kritik. Hun nøler ikke med det Offer, som det jo er for en gift ung Kvinde at have et Mandfolk, der nok har Trang til, men ingen Tid til Hygge. Hun nøler ikke med noget Offer. . . .

Det indtryk af hans nuværende situation man får gennem brevet – det sidste i korrespondancen med Niels Yde – forekommer på flere punkter solidt oplysende. Det gælder de ting der siges og antydes om »Skriveriet«, og som rækker længere end den noget resignerende kritiske objektivisme der skulle blive den fremherskende holdning i »Kolonien«. Og det gælder situationen mellem mand og kone: lykken ved ægteskabet og den dermed forbundne selvfølgelige hensyntagen og offervillighed hos begge.

Veras medvirken som hans kritiker skulle senere, fra og med »Jonatans Rejse«, antage et mere ekstraordinært format, en intuitiv vækst der dog omkring tilblivelsen af hans sidste store eksperimenterende noveller i 46-47 kan give indtryk af noget tvungent og mindre sikkert, som vel blev slutfasen og kom til at spille ind blandt det privathistorisk komplicerede og forlegne bag kunstnernovellen »Den Retfærdige«, optrykt i den posthume samling »Efterslæt« 1955.

16.7.36 Greven til Verner og Karen Holdum

Brevet er fra ægteparrets første Norges-ferie. Indtryk herfra kom siden med i digtet »Menneske«, Heretica november 48, og Norges-bogen »Kringen« 1953.

I månederne efter brevet til Niels Yde havde Vera haft meget bronchitis. Herom siger han retrospektivt, 30.8.38, i et brev til Johannes Skovenborg: »Vera er ikke saa stærk. Havde for et Par Aar siden en slem Bronchitis, som hun ikke slap af med, før vi i Ferien kom et Par Uger op i det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

norske Højfjeld. Det var godt. Men nu i Vinter, to Aar efter, kom Sygdommen igen. Desværre var Konjunkturerne ikke saa fine i Aar, saa vi maatte nøjes med den hjemlige Sommerluft«.

Kære Venner!

Modtag en lille Hilsen fra Gudbrandsdalen! Vi har jo desværre ikke set hinanden i lange Tider, ikke siden den nye Søns Fødsel, til Lykke med ham! Jeg sad indtil 4. Juli begravet i det nye Manuskript, det lykkedes at gøre det færdigt, gudskelov, man var som en presset Citron til sidst. Nu er vi her, d.v.s. vi er her ikke meget længere, Lørdag Middag maa vi af Sted, et Par Dage i Oslo, hjem. Vi bor hos en Gaardbruger, Hytteferie kaldes den Slags, naar ikke man ligger i Telt, en af de billigste Maader at opholde sig her paa, ellers er Norge dyrt. Et storslaaet Land og et fattigt Land. Jeg havde ikke tænkt, at Vildmarken laa saa tæt Gudbrandsdalen (»Guldbrand«-troede jeg til for faa Aar siden, det hed), ifølge geografiske Lærebøger et Sted, hvor det flyder med Mælk og Honning. Det er ikke Tilfældet, kun beskedne Arealer er opdyrket, og hvad høster de saa?

Vi bor paa Fjeldsiden, 4 km fra Sjoa, selve den lille By ligger ca 300 m over Havet. Vor saa godt som daglige Tur gaar op paa Højfjeldet over Trægrænsen, 800 m o. Havet, Luften deroppe er vidunderlig, Sætrene og alt det. Skønt vor Ærgerrighed i den Retning ikke er umættelig, har vi været oppe paa et Par »Kampe« i Højfjeldet, hvilken Udsigt, første Gang er det som et Slag i Synet at se Rondanes sneklædte Kegler. Langt ude i Vest Jotunheimen, blændende Is. . . . Alt her omkring er Blokhuse. To Ting arbejder Dølerne i, Fyrretræ og Sten. Andet end Fyr ses sjældent, Sten er her i utallige Arter. Møblerne er skaaret. Farver paa Vægge, Gulve, Møbler osv. er de gamle, fint afstemte, noble og dog livskraftige Farver, som ogsaa Bønderne hjemme engang har elsket. Overhovedet er Leveformen her paa Stedet som for et Par Menneskealdre siden hjemme. Man tager i en Dørklinke, som man bevisligt aldrig har set før, simpel, af Træ, fuldkommen, og saa tænker man: En saadan Klinke har du aabnet og lukket utallige Gange. Det ligger en i Blodet at omgaas deres Ting (selv om jeg ikke kan fordrage deres Kaffe!). Gammel er ogsaa Fryden ved brændende Træ, aaben Ild, at lægge Vedstykker i en Pejs. Vi har fisket. I »Fiskevandene« inde i Højfjel-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det, fede smaa Aborrer, andet vilde ikke bide, det er en Lidenskab at fiske, man lader sig gennembløde af Regn, ryste af Kulde for om tyve Minutter at fange en liden Aborre, kortere end et Penneskaft. Vi har taget Ørred, nedenfor i Laagen. Man kan gaa paa Fiske, hvor man vil, her. Ramse flere Ferieattraktioner op? Mange vilde Jordbær i Skoven. Oppe paa Fjeldet staar utallige andre Bær, Multe-, Myrelyng, Blaa, Brombær o.fl., de er desværre ikke modne endnu. Heldigere Fjeldgængere end vi kan komme over baade Vildren og Elg deroppe. Forøvrigt var det i disse Tragter, at Dølerne maste Oberst Sinclair og hans Skotter, de var kommet langt, det var ved Kringen, vi har været der, ogsaa ved »Skotteladen« sydpaa i Dalen, et Blokhus, hvor man i 1612 puttede nogle skotske Fanger ind for Natten. Saa længe holder Vedhusene heroppe.

Højfjeldsluften er god for Veras Bronchitis.

Modtag nu vore venligste Hilsener

Vera og Greven.

Før afrejsen til Norge havde han indsendt den nye roman til Gyldendal. I det ledsagende brev, 4.7.36, havde han skrevet: »Den er nok en Fortsættelse, men forudsætter ikke, at Læseren skal kende Nu opgiver han, saa lidt som denne krævede et nyt Bind. Kolonien er bygget over et Spørgsmaal som den anden mundede ud i. Flere Personer gaar igen, Persongalleriet og Scenen for Begivenhederne er lidt snævrere, Kompositionen vistnok klarere. Den skildrer en Idealists, Niels, Forsøg paa at gennemføre sine Teorier, det kommunistiske Bondesamfund. At dette ikke lykkes har for mig været mindre væsentligt end Undersøgelsen af Bevægelser, Konflikter og Brydninger omkring og i ham, selve det lille Samfunds Biologi, Billedet paa det større.«

Forlagets konsulent, Ludvig Holstein, fandt imidlertid manuskriptet ret svagt og mente (juli 36) at den fortsat decentrale figuropbygning her kom til at virke for løs, og at kompositionen burde strammes omkring Niels' historie: »det centrale, for hvis Skyld Bogen dog er skrevet«. Efter en ny gennemarbejdning – hvor et efterladt dagbogsnotat 5.9.36 antyder hans svindende tiltro til værkets helhedsmotiv – blev »Kolonien« antaget 30.9.36. På eget initiativ

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tog han den derpå op til fornyet omskrivning, men denne forsinkedes af hans indkaldelse til efterårsmanøvrerne, og forlaget besluttede da at lade bogen vente til næste hovedsæson, altså efteråret 1937.

9.9.36 A. Hansen i seminarieklassens vandremappe

Gamle Kammerater!

Formodentlig skal en tre-fire Stykker af os i de kommende Dage have et lille, et snævert Seminariekomsammen med Program. Underholdning, Belæring. Jeg tænker paa Efteraarsmanøvrerne hvortil i hvert fald David og undertegnede har smurt Støvlerne, vel ogsaa Stig og Vilhelm. Maaske der bliver et drabeligt Sammenstød, Stig og undertegn. kan faa luftet vore divergerende Meninger, endogsaa med Vaaben i Haand. Det spørges til næste Aar, hvor mange døde og saarede. I Forvejen er jeg jo handicappet: hele den professionelle Del af Hæren er imod mig. Samt Præsterne, Feltpræsterne, de er udnævnt, det stod i Bladene i Gaar, de er jo i Stand til at forvandle en lumsk Riffel til Gideons Sværd, Giftgas til Jahves Aande, i helligt Øjemed.

Dette er da en Handske til denne Bogs primus motor, Stig. Han er en vred Mand, heldigvis, ellers var V.M. forlængst endt i Sødladenhed. Om den ikke er det! [Jeg udelader her de to første punkter i hans efterfølgende opbud af argumenter imod et dansk forsvar, nogle udenrigspolitiske og historiske betragtninger af mere tilfældigvirkende karakter] . . .

3. Dette med at forsvare vort Land med Vaaben i Haand sidder forfærdeligt fast i vore romantiske Sind – Holger Danskeaanden! Nu plejer det ellers at være dem, der aldrig selv vilde komme i Ildlinien, der raaber højst om vor Værne-pligt osv.. Hærens Embedsmænd maa jo gøre det for Brødets Skyld. Teologerne er altid uheldige i de Spørgsmaal. Selv jævne Socialdemokrater bliver let krigstossede. Men Stig, der *har set vore Vaaben*, burde ikke blive det. De 50 % af de Rifler, jeg har kikket gennem Løbet, var ganske ubrugelige, en Fare for Ejermanden, de fleste fra forrige Aarhundrede. Maskingeværer, vi har dem, men for faa, og kun Halvdelen af Befalingsmændene forstaar at lede en Skydning. Hvad har vi i det hele taget?

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Giftgas? Intet. Det maa da skære Holger Danske i Hjertet. Hvad lærer vi? Angreb. Vi skal nu ind og øve *Frem*rykninger og *An*greb! Vi vilde aldrig komme til at angribe noget som helst! Vi vilde blive kastet tilbage ustandselig, hvis vi ikke blev knust straks. Eller vi skulde grave os i Jorden, før de sprængte os i Luften, værgeløse som Spædbørn. Dette er, hvad en dansk Hær kan udrette.

4. Nationalfølelse. I Øjeblikket er det et uartigt ord, Pacifist, Afrustningsmand. For faa Aar siden var det omvendt, Forsvarsvennen var da i Ilden. Fortæller det andet, end at Krigen skaber Krigen, Krigsatmosfære skaber Krig; for Folkefølelse, almen Opfattelse, Folkeviljen kan man faa, hvorhen man vil. Vi er Idyllikere herhjemme, men vi bliver let brølende Løver. Men vi forstaar at smykke vor Ophidselse med skønne Begreber og et Utal af Fædrelandssange, det er som Regel eller altid de daarligst skrevne, dilettantiske Digte, der da lyder fra alle de begejstrede Munde. Jeg er bange for Nationalfølelse, i den anfører altid de tommeste Tønder, de ukritiske Hjerner, de vamle Ordgydere, samt Teologerne, der altid er uheldige. Jeg er selv ualmindelig national, i svage Øjeblikke, det henrykker mig let, naar dansk Kultur hævder sig. Men *Nationalfølelse* er jeg bange for, for ved dette Begreb forstaas det barnlige Trin, som vi burde være over, vi, der har levet, mens der var Krig.

Her vil jeg øjeblikkelig blive skældt ud for Mangel paa Virkelighedssans. For ikke sandt, vil man sige, vi har ikke hidført Øjeblikkets truende Fare, vi har bare som de smaa at indrette os efter den, belave os paa Syndfloden. Vel har vi saa, vi er den store Flok af Faar, vi er i alt Fald kompromitterende med, som skaber Muligheden for Fare, fordi vi efter det store menetekel straks igen glider tilbage i Fordummelsen. Vi slaar straks igen op i Sangbogen og synger: Det haver saa nyligen – –. Men Krig er Dødssynd, værre end Blodskam, værre end Brodermord, værre end nogen Bestialitet i noget enkelt Sind, den er en Pest i Sjælen, den er Dødssynden i Mennesket, fordi den lader Pesten smitte alle uskyldige og ikke kun lader sin Ondskab og Uhyrlighed rase blandt Bæsterne.

Husk paa, Vaabenvenner, at Krig ikke er Holger Danske eller Uffe ved Ejderen. Krig er maskinel Udryddelse, Krig standser ikke ved Drabet af Fjendens Bønderkarle og diegivende Kvinder, den vil ødelægge dem til Bunds, deres Sind, deres Tro, deres Vilje, den tillader dem ikke at beholde noget som helst menneskeligt. Krigen be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gynder i Avisens, Radioens, Historielærerens, Fædrelandsdigterens Løgne, i Sangbogens Stemninger, i Nationalfølelsens Varme. Vore Dages Krig gaar grundigt til Værks, det er en Infektion, der batter noget, Krigen har en fabelagtig Teknik at støtte sig til, hvor du vender dig hen, ser du dens Reklame, og du selv er dens omvandrende Profet.

... beder jer læse det en Gang til, ikke fordi det er særlig rammende sagt, men fordi I har godt af det, V.M. har godt af det, for lad os se jer ryste Penneskaftet af Raseri, skære Tænder og gendrive mig. Det vil jeg gerne have, det kan maaske resultere i, at jeg enten bliver Forsvarsven eller renlivet Pacifist. Det sidste er jeg ikke, maaske desværre, jeg er et af Faarene, der lader sig kalde under Vaaben. Hvorfor? Fordi jeg ikke har Raad til at gaa i Kompedals Plantage i tre Maaneder, som Militærnægter. Ja saaledes er min Indstilling. Er I bedre? Lad os høre den *kristnes* Mening om *Vaabnet*, om Krigen, om Nationalfølelsen, men lad mig ikke faa vor Seminarietids Lærebog i Dogmatik i Ansigtet, for den var noget Fandens Vrøvl (Ordet kan *klippes* ud; men man bedes skaane Ordene paa den modsatte Side. Derfor er det maaske bedre at *overklistre* det), en støvet Teologs Lallen. (Teologi er mig en Vederstyggelighed. For mig er netop *Dogmerne* det tiltalende ved Kirken. Men hvad vil Teologien? Forklare Dogmerne, og saa ødelægger den det hele. Teologi er Fornuft bygget paa Troen, det er derfor vanvittigt, at noget Menneske tør betro sig til Teologien. Teologien, at stole paa Teologien er som at ville bygge sit Hus ovenpaa Vandet, ude midt i Søen). En støvet Teologs Krumspring for at faa Kristendommen til at passe som Haand i Handske med vore samfundsmæssige Idealer, Ejendomsret, Værnepligt, samt give et Pant paa Evighedens Rigdomme til dem, der er blevet en Smule forfordelt hernede – det bryder jeg mig ikke om – men en kristens Svar ud af sit Sind, sine Følelser, sin jævne Indstilling: Hvad mener jeg om Krig, Forsvar og Nationalfølelse? ...

3.10.36 Kristine Hansen til sønnen

Vor kære Alfred!

Far og jeg har lige siddet og lyttet til Kongerevyen og du forstaar vore Tanker var ved Dig hele Tiden og da det blev sagt at nu defi-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lerer 4. Regiment forbi Kongen og vi hørte Raabene se til højre da saa vi Dig i stram Honnør gaa forbi vor Konge. – Far ja han er jo gammel Soldat og der kunde ikke mindre til end at han græd af Bevægelse da han hørte Musikken især fra Trommerne. Maaske var det Ungdomsminderne der kom saa stærkt frem og saa Vemoden over nu at være for nedadgaaende der ogsaa gjorde sit til at det gik Far saa meget til Hjerte. Jeg tror sikkert at Far trods det han er imod Militærvæsen dog er stolt fordi hans eneste Søn ogsaa blev Soldat. Naar kun det ikke bliver Alvor med Legen saa gaar det nok ogsaa. . . .

Det er paradoksalt at erindre sig, at den kvinde der her holder så typisk fast om realiteten, samtidig var den som var »ikke saa lidt romantisk anlagt« (sønnen til Birgit 9.11.30). Men sådan var det. Flere glimt af hendes personlige forudsætninger på dette punkt indgår i de bevarede breve, spec. erindringer om den drømmeverden der havde stået hende bi som barn i landarbejderhjemmet ved Vallø. Således skriver hun i et brev 12.1.41, efter besøg i huset Skolevangen 21, villaen som sønnen erhvervede august 1940, hjulpet af et lån fra Veras mor:

»Hvor bor I dejligt. Maaske I ler af mig men det er som min Barndomsdrøm er gaaet i Opfyldelse hør hvad jeg drømte om altsaa i vaagen Tilstand og i Hverdagens graa fattige Tilværelse – Jeg var en smuk og fin klædt ung Pige der altid lugtede dejligt mindst saa godt som Damerne fra Slottet og saa kunde jeg synge rigtig synge ikke saadan som en Tyr brummer som de altid sagde til mig derhjemme naar jeg sang med ja naar jeg ved Lejlighed vovede mig ud – altsaa det var saa dejligt og hvor bad jeg tit Gud om at hjælpe mig til en Sangstemme. Naa det var det men saa hed jeg Adalmina og hvad jeg i mine barnlige Fantasier oplevede ved det Navn var utroligt men det var en Lykke og jeg ejede det dejligste Hus netop saadan et som Jert med grønt ved Døren liggende højt for alt andet. Se alt det er kommet mig i Hu naar jeg har naaet Jert Hjem – og jeg vil ikke ønske Jer mindre Lykke end jeg i min Drøm oplevede – et lille Paradis paa Jord.« (Jfr. navnet Alma i »Midsommerfesten«).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

20.1.37 Kristine Hansen til Vera og Alfred

I indledningen af dette brev fra moderen fornemmer man en genklang af den *fest* de unges besøg i Strøby kunne være, og som ikke mindst Vera bidrog til, i kraft af det humør og det friske vejr der lå i hendes væsen. Bemærk også lidt længere nede passagen om hendes julegave til svigermoderen. Den svarer til et stående tema hos de mundtlige kilder: Veras behjertede, praktisk opfindsomme, initiativtagende lyst og evne til at *give gaver*, en konkret generøsitetsmåde hvis finhed her er set og fastholdt i brevskriverens ord: »Du er saa betænksom«.

Vore kære store Børn!

I faar saa mange Tak for Brevene. Naar I alle er rejst og Reden tom kikker vi efter og længes efter de kære Breve. . . . Tak for alle Juledagene I gav os og Tak for de gode Gaver. Billedet har vi vist adskillige og det er morsomt at lægge Mærke til de forskellige Menneskers Indstilling overfor saadant et Billede. Olgas Øjne straalede [,] saa smukt syntes hun det var og morsomt. Hedvig derude sagde naa jamen det er jo Gulerødder og Hvidkaal og saa ikke andet. Den som mest har interesseret sig for det var Agnethe Ibsen Myggegaard hun saa noget mere end lige Grønsagerne og syntes at Karen maatte være stolt over at hendes Bror saadan kan male. [Det solide grønsags-motiv, malet over på et glarmesterlærred som uholdbart havde sneget sig til en plads i hjemmet, medinddrog den senere erindringskunstner, suverænt bagudforskydende i essayet »Maleriet, der endte i Ilden« 1953] . . . Og Tak for Linoliummen Vera. Endnu har Haandværkerne ikke været her men det skal snart ske og det vil blive smukt og en meget stor Lettelse for mig. Du er saa betænksom. . . .

Far og jeg er vældig spændt paa om Hørespillet bliver antaget men vi er da meget mere spændt paa det andet du skrev om Alfred og Far blev saa begejstret saa vi maa opmuntre dig til Arbejdet. Far siger du har stor historisk Sans og Forstaaelse saa det Stof maatte det være morsomt for dig og arbejde med og se de forskellige Skikkelser vokse frem men husk du for Veras skyld og ligeledes for din egen skal have Hviletid saa du ikke slides alt for meget og noget

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af Glæden og Lykken derved gaar tabt. Tab ikke Modet om nu ikke Hørespillet bliver antaget. Det er vel sket for utallige andre at et Arbejde er kommet tilbage. Lidt er det vel saadan med Radioen at den der faar Foden inden Døre kan tillade sig meget. Jeg syntes nu Tavs Neiendams Hørespil var lidt vandet. »Landevejen« som vi hørte for nylig syntes jeg var smuk og ogsaa »Nju« især der hvor Faderen og Moderen læste Njus Brev. I disse Dage er Radioen ikke god men vi maa have den i Orden til Fredag Aften saa kommer et af Bjørnson. Jeg har læst Stygge Krumpen. Jeg syntes man er lige ved og brække sig af Væmmelse ved det Liv i Bispeharemet men fru Thit er jo en Knop til at skrive og der mangler jo heller ikke paa stærke smukke Skikkelser i Bogen men efter at man har læst om alle de erotiske Bispeskikkelser er man lige ved og sige at Stygge Krumpen havde været sandere om han kun var faldet en lille Gang. Naturligvis og bestemt ogsaa kan der trives rent blandt urent men Stygge havde vel ogsaa det stærke Blod pulserende i sig og det var jo ingen Skam eller Synd der hvor han færdedes. Men sikke Udtryk Thit har. Rent ud af Posen bliver det sagt. Far læser den nu. – . . .

Hvad angår hans indsendte hørespil, må det have været den lille realistiske landbo-komedie »Opdrift«. Den spandt videre på Plettens arvehistorie fra »Kolonien« og findes blandt de få bevarede manuskripter fra hans talentfulde, men sekundært virkende dramatiske forsøgsvirksomhed i disse år. Hverken dette hørespil eller andet han i løbet af 36-37 sendte ind til radioen, blev antaget.

Thit Jensens friske og skrapt fantasifulde reformationstids-skildring »Stygge Krumpen« var udkommet 1936. Med sin betragtning om »rent blandt urent« sigter Kristine Hansen til dens robuste balancemotiv: ligeså råt forslugent og mands-egoistisk sanseligheden skal regere blandt de øvrige senkatolske bispeskikkelser, ligeså ukueligt skal Stygge Krumpen, landets sidste kaldede kirkehøvding, holde kyskhedsløftet i ære, båret oppe af sin almoder-tro og af sin romantisk platoniske kærlighed til den ene, der skal blive hans brud i himlen. Kristine Hansens rammende kommentar til Thit Jensens fyndigt gennemførte ædlingevision er altså, at den nok var blevet sandere, hvis Stygge blot »en lille Gang«

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

havde måttet give indrømmelse til det hede blod omkring sig og i sig.

Når forældrene overhovedet kom til at læse så forrygende en roman som denne, var det øjensynlig på sønnens initiativ. Man spejder uvilkårligt efter hans nærmere bevæggrund til dette initiativ og gætter på, det kunde have at gøre med »det andet du skrev om Alfred«. Hvilken krævende historisk skikkelsesdigtning han her har ladet sig forlyde med, fremgår ganske vist ikke af kilderne, som forbliver meget sparsomme indtil efteråret 1938. En produktionsbemærkning i det tidligere nævnte eneste dagbogsnotat fra 36-37, 5.9.36: »Dramaet om Sigbrit, en Tyrans Fødsel«, samt en efterladt kort scene mellem den unge Chr. II og moder Sigbrit, lader formode, at det er planer om et større dramatisk arbejde om den senmiddelalderlige tvivler- og tyrankonge, han har ytret sig om til forældrene. Men forstår man ikke på moderens svar, at det snarest er en historisk *roman* der nu skulle være udsigt til?

20.4.37 Martin A. Hansen til Johannes Skovenborg

Johannes Skovenborg har fortalt om den virksomhed som bibliotekar der er knyttet til hans lærerembede. I denne forbindelse skriver Martin A. Hansen om problemerne med at få den seriøse nutidslitteratur ud blandt folk.

. . . Alligevel ved jeg ikke, om dog ikke især yngre Mennesker kan gaa lige til moderne Litteratur. I Modsætning til mange tidligere Tiders er vor Litteratur jo ikke en Kunst- og Formdigtning, men hviler i Sprog, Stil og Udtryk i højeste Grad paa Dagligsproget. Den har befriet sig for en Masse Klicheer og højpoetiske Ord, som den ældre Generation kræver for at anerkende det som »Litteratur«, dvs. som noget der ikke som saadant har noget med Livet og »Hverdagen« at gøre. I teknisk Henseende har næppe nogen Tid haft en Litteratur, der var bedre anlagt for den brede Befolkning. Naar dens Læsere og Formidlere har saa meget imod den, er det jo især Aanden i den, man angriber. Litteraturen er i for høj Grad blevet Hverdag,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paastaar man. Maaske er der noget om det, i den Forstand, at Realismen, som vi stadig bygger paa, er blevet for eneraadende, for mekaniseret, hviler som en Mare paa Digtningen, det er muligt. Men jeg tror ikke, at vor Tids Ungdom har saa svært ved at lære at læse den, jeg tror ikke, at man skal nære Betænkelighed ved at give et ungt Menneske Knuth Becker i Haanden, langtfra. Det hører med til hans Orientering i sin Samtid.

Du spørger efter Bøger, jeg skal med Glæde anbefale nogle af dem, jeg har læst. Læs efter »Salka Valka« »Frie Mænd« af Laxness. Den ejer en Balance og en Monumentalitet, som den første maaske savner. Mora: »Sangen om Hvedemarkerne«. »Stygge Krumpen«, der er lærerig og storartet. Jørgen Nielsen: »En Gaard midt i Verden«. Hemingway: »Farvel til Vaabnene«. Hamsun: »Ringen sluttet«. Men Hamsun er et Kapitel for sig. Hvis du kan lide at læse ham og ikke har læst ham helt, maa du oprette det forsømte! Begynd med »Markens Grøde«. Jeg bliver aldrig færdig med Hamsun. Eller med Dostojewski. Saa er der et Par Nordmænd, som jeg har haft Glæde af. Olav Duun og Johan Falkberget. Kun den første er oversat, de skriver begge Landsmaal, men det betaler sig at have Besværet de første 50 Sider i en af deres Bøger, ikke vanskeligere end Svensk eller en af vore hjemlige Dialekter. Der er over dem begge en Storhed og en Rejsning, som vi savner i vor hjemlige Litteratur. Jeg har ogsaa i Aar læst Finnen Alexis Kivis store Roman: »De syv Brødre«, der desværre kun findes paa Svensk, men er et umaadeligt herligt Værk! Har jeg nogen Sinde anbefalet dig Polakken Reymont: »Bønderne«? Eller Siljanpää: »Silja«, »Den fromme Elendighed« m.fl.

Det var da noget. Faar du megen Tid, anbefaler jeg dig Friedells Kulturhistorie. I den er der saa genialt og stærkt et Opgør med vor Tid, at det er uden Sidestykke siden Spengler. Friedell er Arne Sørensens Læremester, dennes Bog »Det moderne Menneske« er forøvrigt god. . . .

Hvad angår romanerne i denne læsningsoversigt, rækker Dostojevskij og Hamsun tilbage til tiden før skrivningen af debutromanen. (Ovenfor s. 107 og s. 60 og 171).

Iøvrigt er listen bemærkelsesværdig på følgende tre punkter:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1. Hans romanudvalg er alsidigt, men antyder dog en interesse for den monumentale almuefigur-digtning (Laxness, nordmændene), fremstillingen af en *hel* livshistorie (finnen Siljanpää, der fik Nobel-prisen 1939).
2. Hans bekendtskab med Alexis Kivis »De syv Brødre« er en begivenhed af – ganske vist endnu uanet – rækkevidde for hans egen videre produktion, først og fremmest for »Jonatans Rejse«. I Rostra nr. 6 1949 omtalte han den retrospektivt således: »denne bog, der i sin art er enestaaende i Norden, en straalende og munter og alvorlig bog. Den er en yngre broder til »Don Quixote««. Og siden i et brev til Knud W. Jensen, påskelørdag 1951: »Den var i mange Aar da jeg fast 2-3 Gange om Aaret led af Halshistorier, i Læretiden, min visse Sygebog. Men vælg ikke den danske men allerhelst Diktonius' svenske Oversættelse« »det Kald at genskabe en Genesis, en guddommelig Struktur i Fortællingens Kosmos, har næppe nogen Fortæller i nyere Tid formaaet som Kivi.«

Med den sidste bemærkning sigter Martin A. Hansen til det grundmenneskeligt tilblivelses-symbolske, om man vil: det arketypiske, i Kivis hjertelig-realistiske demonstration af, hvordan de syv forældreløse, forvorpent selvhjulpne vildmarks-brødre langsomt, men sikkert må føje sig ind under det udfordrede miljøs og religionens – herunder arvesyndens – sandhedsmagt. Romanens barokke situationskomik, dens episk-myndige rummelighed, med lange, naivt højtidelige dialogføringer og med indskud af romantisk eventyrfortælling, er også træk, der peger frem mod »Jonatans Rejse«.
3. Slutningen af oversigten til Johannes Skovenborg markerer utvivlsomt en vigtig begyndende orienteringsretning hos brevskriveren på dette tidspunkt. Hvad Arne Sørensens kulturkritiske skrift (udsendt 1936) havde tilfælles med synsmåden i Egon Friedells »Vor Tids Kulturhistorie« (da. udg. 1936-37, no. udg. 1933), var opgøret med materialisme- og rationalisme-tendenserne i historien fra og med renæssancen, og dermed også en religiøs protest mod det yndede oplysningsdogme om »Den mørke Middelalder«, som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Martin A. Hansen selv kaldte en af sine kronikker, da han i efteråret 1939 så småt iværksatte primære studier i middelalder og renæssance og bl.a. læste Leonora Christinas »Jammersminde« (kronikken offentliggjort 2.3.40). Året efter, november 1940, finder man i hans løbende læsningsnotater Roskildekrøniken, Sv. Aggesens historiske skrifter og vigtigst: Skibbykrøniken af hallænderen Poul Helgesen. I pagt med den videreopfyldte han sin eksistentialisme.

Indskud om tilblivelsen af »Lykkelige Kristoffer« og tiden ok. dens udsendelse, 1942-46

Sensommer eller efterår 42 Arbejdsnotat

[Notatet er udateret og står som det første i et hefte med »Notater til Fortællingen om Kristoffer og Kanniken«, hvoraf de første ti sider er udklippet. Om vigtigheden af Hallands ås se ovenfor s. 71]

Roman

Rejse { fra nordlige Halland / eller / – Salling } til København 1535-36

Humoristisk Stil

Jeg-Fortæller: verdslig Kannik

Det vil jeg nu overveje

Jeg tror jeg foretrækker *Halland* – saadan dukkede Tanken op. Det andet var vist for at komme det nationale i Møde.

Hovedfigur (Junkeren) Kristoffer, 23 Aar gl.

Verdslige Kannik (Fortælleren) 42 Aar, tidligere Baccalaurus, har lavet Numre, forvist til Halland, bred og frodig, vankelmodig og upaalidelig, snakkesalig og til Tider meget lyrisk – lidt lægekyndig – Perioder med Dovenskab, andre med opstemt Livstørst. Navn? maa udvælges med *megen* Omhu.

Kristoffers Skriftefader, som dødes af Røverne paa Hallands Aas.

Fader Bernhard? En inderlig from og naiv Mand, som giver taabelige Forklaringer, der dog rummer den egentlige Sandhed. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

27.9.42 Kristine Hansen til Vera og Alfred

. . . Jeg tror ganske sikkert Alfred at du inden længe helt finder dig selv og kan skrive dig løs ligesom faa Lov og opleve igen den Atmosfære som gør der gaar Ild i Tankerne og Billederne ruller frem – det kan jo være der forinden skal om man saa maa sige en Oplevelse til hvordan og hvorledes kendes vel ikke men du skal se det kommer eller rettere det er der vel naar Øjeblikket er inde da det ses og vises hvor Vejen gaar og hvor du helst skal gribe til. – Har du nogen Tid tænkt paa og skrive en Fortælling til Radioen om Rane Jonsen Karl af Rise eller andre unge historiske . . . [Brevets fortsættelse er ikke bevaret]

26.10.42 Dagbogsnotat

. . . Jeg har slidt hele Friugen. Begyndte atter Artiklen om Vikingemennesket, men kunde ikke. [Et påtænkt polemisk indlæg som led i de beredskabs-kronikker han skriver i disse måneder, og hvoraf den vigtigste i forbindelse med romanens tilblivelse er den om Uffeskikkelsen, »Et Digterværk i Sagnhistorien« 4.10.42] Begyndte da at skrive Fortællinger. Skrevet 2, som jeg mente færdige i Lørdags, men ser nu, at jeg bør gøre dem om alligevel. Vilde prøve Politiken. Der har jeg været heldig. De tog Artiklen »Ploven«, som var paa i Lørdags. . . .

Megen Hovedpine, hver Dag. Kniber at faa Capacetyl nu.

Forrige Mandag var jeg paa Gyldendal hos Dir. Ingeb. Andersen, jeg akcepterede samme Dag Tilbudet. [Et tilbud fra et forlag i Berlin om en oversættelse til tysk af »Jonatans Rejse«] Fyret i Centralfyret Fridagene. Ingen Læsning.

Stalingrad holder. Ny Offensiv i Ægypten. Kongen syg, siden sidste Lørdag, da han faldt af Hesten. Landet bekymret.

29.10.42 Dagbogsnotat

Sidste Melding om Kongen hedder: God Bedring. De fleste ventede, tror jeg at han ikke kom over det. Disse Dage var mørke og stille.

Fik i Forgaars en god Novelle »Isen bryder« færdig. Skrev i Aftes

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en Stemning: »Morgenstund«. Begge Dele sender jeg Politiken i Dag. Fortæl. »Magdalene« opgivet denne Gang [vel et stof i slægt med slutningen af »Morgenstund«, jfr. »Morgenstunden« i »Agerhønen«], den giver for meget Grus mellem Tænderne, et Postulat, en Kværn af Ord.

I Dag Brev af flg. Ordlyd fra Gyldendal: Vi beklager at maatte meddele Dem, at Erick Sicker Verlag, Berlin ganske uventet har opgivet at udgive Deres Bog Jonatans Rejse. – Ingen Begrundelse.

Vi er nærmest lettet, selv om vi kunde trænge meget til lidt Penge . . .

[Af et notat 6.10 fremgår, at Martin A. Hansen i efterårsferien egentlig havde tænkt at iværksætte »Pilgrimsromanen«, som han her benævner fortællingen om Kristoffer. I stedet blev det altså til »en god Novelle »Isen bryder««, hvortil et udkast dateret 14.10.42 er fremlagt af Ole Wivel i værkbogen »Omkring Løgneren« 1971. Den færdigstøbte magasinnovelle-version af dét der siden skulle dukke op påny og ende som »Løgneren«, blev åbenbart hverken bevaret i manuskript eller husket af forfatteren, måske fordi dens motivsæt (jfr. skolelærerens replikker til Anmari om »den store, blide Fisker . . . min Ven Oluf, den redelige, elskelige«, »Omkring Løgneren« s. 15-18) var så tæt forbundet med Kristoffer-projektet, at den efter returnering fra Politiken blev suget ned i de ubevidste lag under frembringelsen af hovedværket.]

5.11.42 Dagbogsnotat

I dag kom *begge* Fortællinger retur fra Politiken. Ikke populære nok. Maaske skrevet af en Digter, men altsaa ikke nok. Jeg ved da ikke, hvad jeg skal stille op nu. Ingen Udvej for Penge til en Digter. Digter, dømt. Men Vera, det dejlige Menneske, hun tager det roligt, i stiv Arm, skal nok gaa. Vi maa bare spænde ind.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

7.11.42 Kristine Hansen til Vera og Alfred

. . . Aa hvor blev vi glade at Jonatan vor gode Kammerat og Ven ikke kom til Tyskland og blev misforstaaet for mon andet kunde ske eftersom de dernede ikke forstaar Humor. Vi kan godt nok forstaa at det kan være en stor Ære at faa sine Bøger oversat paa fremmede Sprog og at naar et stort Arbejde er gjordt ser man ogsaa hen til Belønningen i Form af Penge for uden dem er det ikke let at fortsætte og komme igennem men paa den anden Side – jeg var saa utrolig ængstelig for at I kære to skulde blive bedrøvede bagefter og ligesom føle at det burde været et Nejtak som Tid og Forhold er. Nu er det saa overstaaet og skal vi ikke være glade for det og mene det var det allerbedste. . . .
[Det af moderen beskrevne »Nejtak« var vist ligeledes hvad han for sig selv ville have fundet mest nærliggende, og han realiserede det året efter, 25.9.43, da man fra tysk side i en direkte telefonisk henvendelse fremsatte ønske om at genforhandle om en oversættelse]

23.11.42 Greven til Lykke

. . . Jeg mangler at klippe fra 3 Mdr. Aviser, mangler Have, at forsaale Fodtøj, ordne nede og ude, jeg mangler at skrive 2-3 Historier, 2-3 Kronikker og bare 1 Hørespil, som antages. Jeg har endnu ikke begyndt hverken paa noget lyrisk Digt eller noget Drama som foresat, ejheller paa en Novellesamling og lige saa lidt en lille Samling Fabler og Eventyr, som var paatænkt. Min Danmarkshistorie har jeg ikke paabegyndt, min Samling Essays, »Thomasbrevene«, om Tiden, Troen og Mennesket er stuvet hen i Hovedet og bliver der foreløbig, mine Uddrag af middelalderlige Kildeskrifter til Brug for Seminarier og lgn. er lagt hen, min Oversættelse af Alexis Kivi »Sju brøder« udsat, min Stamtavle foreløbig opsat, mine polemiske Studier over Nordboernes Livssyn har affødt tre smaa Kronikker, hvis Trykning er tvivlsom, men som stadig har forsinket mit store Arbejde om Junkeren Kristoffer og den verdslige Kannik Martinus. Jeg har ulæste Bøger staaende til 10 Aar.

Eet fortsætter jeg med Flid, Latinen. Det gaar langsomt, men gaar.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Jeg nyder Grammatiken, i den Alder man nu er bliver det grammatiske en Drukkenskab, at skue gennem Formerne. Det er lifligt, en herlig Hvile at sætte sig til, ind imellem, at lære saadan noget. Hvor var man et Barn paa Seminariet, at man kunde synes, det var trættende at lære det formelle. Nu er det en Ferie at *lære* i Stedet for som i Skriveriet altid at gøre Erfaringer gennem Skuffelser, Tvivl og Overanstrengelse. Jeg har vist aldrig været saa uheldig som i Aar med mine Arbejder. Jeg skrev dem for at faa Penge, men har ikke faaet en rød Øre. Havde dog en Kronik i Politiken, hvorefter Redaktionssekretæren for Søndagstillægget skrev et meget smigrende Brev og indbød mig til at sende Stof, beklagende at de allerede i Aar havde maattet sende flere af mine Ting retur, fordi de ikke var »populære« nok. Jeg sendte dem omgaaende, næste Dag, to nye Stykker. Fik dem i Synet igen. For litterære. Følgen er, at vi kører paa Pumperne, og at Veras store Genistreg bliver at klare Terminen, hvad hun allerede har gjort i sine Dispositioner. Paa den anden Side er vi meget stolte over, at vi faar Tingene i Hovedet igen. Før har jeg aldrig troet paa, at Grunden var deres Værdi – hvad den da heller ikke var – nu tror jeg det virkelig. Mærkelig nok er der intet, der stiver min litterære Selvfølelse af som fortsatte Uheld.

Men nu gaar jeg meget grundigt til Værks med Middelalderromanen, der foregaar ved 1534-36. Jeg gør Studier og hugger fra højre og venstre, og jeg tror virkelig, jeg har Forudsætninger for at forstaa det middelalderlige, der ikke staar Aanden i Jonatan saa fjernt. H. C. Andersen var jo Middelalder, paa Bunden. Jeg læser Krøniker, Helgensagaer, Tidshistorie med den søde Fornemmelse at gennemsøge Bjerge for at nappe bare et enkelt Korn hist og her, en ædel Sten. Historien, hvis Legeme er en Rejse fra Nordhalland til København og Ophold der under Belejringen, hvis Aand er et lignende Opgør, som Øjeblikkets, fortælles i et Lønskrift af den verdslige Kannik, den naive Junker Kristoffers Hovmester. Jeg kan da gøre den næsten middelalderlig i selve Synet og faa stor fortællermæssig Frihed og kan med Natur lade mærkværdige Ting foregaa, ligesom jeg kan undgaa at forlæsse Bogen med historiske Museumsgenstande, men gøre det historiske til et naturligt Klima. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

18.12.42 Alfred til Henry og Inger

. . . Og det arme løgnagtige Bystyre! [Refererer til nogle intriger hvorved hans søster Inger var blevet forbigået ved besættelsen af en lærerstilling] Jeg forstaar min Sandten inderlig godt, at I har været baade gale i Hovedet og saarede over det. Og skønt der for Tiden er saa meget, der vækker Vrede i en, saa har jeg ikke længe følt det saadan koge i en, som da jeg hørte det – jo, de Tilfælde af *Angiveri*, som nu begynder at florere rundt om, det er værre, eller det er det samme – det udspringer jo af samme lave Sans: bare skubbe andre ud, saa jeg kan hytte mig selv. – Men trods al Snak og Svada er Tiden jo ikke bedre. Nogle er maaske blevet bedre af Prøvelser, mange er blevet værre.

Gudskelov synes man nu at skimte Enden – paa *denne* Krig – lad saa Enden blive slem. Forfærdelig er det bare at læse i Avisen og høre Ledere true og præke, hvordan vi skal være loyale. Jeg rækker ikke Haand til Sabotage, men vi skulde jo sige Nej og igen *Nej* og saa tage, hvad der kom, inden vi faar væltet alt hvad vi har af danske Institutioner i Møjet.

Vi har det godt.

I Aar er vi meget sparsommelige med Brændslet og fyrer sjældent i Kælderen, saa vi har kun Stuen opvarmet. Men i disse Dage er det jo ogsaa, hvad man kunde kalde dansk Sommer.

Jeg gør for Tiden Forstudier til en slags Roman fra Reformationstiden og har i flere Maaneder stuvet en Masse Stof ind i Hovedet. . . . Hovedpersonerne er fra Halland, der *skal* de være fra, og nu er det nederdrægtigt vanskeligt at skaffe videre Historie om Halland. – Det bliver først ind i Januar, jeg kan begynde at skrive – og Manuskriptet skulde saa være færdigt engang i Foraaret, saa meget som muligt inden den lille kommer. . . .

[Det andet barn i ægteskabet, en pige, blev født 1.3.43]

2.2.43 Alfred til Inger og Henry

. . . Jeg har læst mig baade gul og grøn i al mulig Trolddom og Forædelse, i Krig, Mord, Heksebaal, Prækener osv. men gudskelov har Bogen levet sit eget mere og mere fordringsfulde Liv ved Siden af,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nu tager den Herredømmet, og den vil sandelig ikke rette sig efter noget udefra, en Seddel med en Kendsgerning paa f.Eks. Jeg har dog været saa snedig at studere med Lyst og Energi og brudt mig Pokker om Bogen og Fabelen, den om det selv, derved er den alligevel i sin vanskøttede Opvækst blevet præget af historiske Sandheder – det havde været værre at skrive og saa læse ved Siden af, gaa i Butik og købe en Skank til at faa Smag paa Suppen af. Ingredienserne maa paa Bordet før man begynder Kogningen.

For ikke at komme ind paa deres Territorium har jeg læst »Stygge Krumpen« og »Kongens Fald« igen. Den sidste kan bedst taale at læses igen. Thit Jensen er fuld af historiske Uhyrligheder, Side op og Side ned, helt i Taagen ofte, og dog er den som *Helhed* den mest historiske af de to. J.V.J.s er næsten over alt paalidelig og ægte i den hist. Garderobe, men han undgaar at bruge ret meget af den. Tidens *særlige* Aand har han ikke, den er ikke et historisk Indlæg, men er som Digterværk vel ogsaa *hævet* over dette, et dejligt og *stort* Værk. Jeg vil holde mig paa min egen Pasgænger. Jeg er ikke Slagmaler og Manufakturhandel og Fiskerkone fra Gammelstrand som Thit og har ikke hendes unge Hjerte og jeg er ikke Lyriker som J.V.J., det er jo dog hans Geni, Stemningen og disse Stød i Hjertekulen. Jeg kan ikke se andet, end at de begge, men dog mest han, har en Række store Fortrin, mens jeg ikke kan faa Øje paa noget hos mig, skulde være en vis Sans, i Skrift, for det burleske og en mere gammel-klassisk Komik, men jeg *føler* jeg har eet, Gud maa vide hvilket, der giver mig Ret til ogsaa at fortælle om den Tid.

Om jeg saa maa sige, jeg vil skrive med Jonatan i Ryggen. Personerne er begyndt at gaa til Biddet og aflægge Besøg. Man maa ikke blive *for* godt kendt inden vi begynder.

Hvad angaar Historie har Arup faaet meget Oprejsning i mit Omdømme. Stor i Dyder og Fejl. Vi havde en gammel fin Historiker først i forrige Aarh., Allen, læser ham med Nydelse.

Troels Lund, storartet. Men mærkeligt for os Skeptikere at læse, hvad han, som saa mange andre udviklingstroende ventede sig af det ny 20. Aarhundrede.

Hos ham har jeg dog faaet bekræftet mit eget Indtryk at Reformationen paa mange Maader betød store uoprettelige Ulykker. Sænkning af det aandelige Niveau paa *næsten* alle Omraader. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1.4.51 Martin A. Hansen til Poul Jess Petersen

. . . Hvad Kilder til Bogen angaar – altsaa historisk og andet Studium – maa jeg indskrænke mig til at nævne nogle faa. Det historiske Forstudium til Romanen tog adskillige Aar og førte mig fra foreliggende danske historiske Arbejder om Reformationen og Reformationstidens egne Skrifter – først og fremmest Povl Helgesens – han var jo en produktiv Forfatter og der findes ikke lidt efter ham, størst »Skibykrøniken« ligesom sikkert han har været primus motor i »De katolske Bispers Gensvar« (til Hans Tausen) udsendt her i ny Udg. af J. Oscar Andersen – endvidere Reformatorernes Stridsskrifter, hvor der ligesom hos P.H. findes meget af kulturhistorisk Interesse – til et fornyet og indgaaende Studium baade af den nordiske og den større europæiske Middelalder – fra Filosofien: Anselm, Thomas af Akvino, Bonaventura, Duns Scotus o.s.v. til Videnskabens, Galen's og Aristoteles' Traditionen, Paracelsus, Salernoskolen og meget mere, videre til det sociale Liv – og hertil er Valdemar Vedels kulturhistoriske Arbejder (f.Eks. »By og Borger«, »Bag Klostermure«) en god Introduktion – ligesom man her finder Henvisninger. Jeg førtes videre tilbage til Senantiken, den nordiske Hedendom, Kristningen, hvorom der foreligger en vældig Litteratur. Naturligvis skattede jeg til Troels Lunds og Hugo Matthiessens kulturhistoriske Arbejder og hos begge finder man en Mængde Henvisninger – hvoraf jeg selv fulgte en Del – til Kildeskrifter. Endvidere en Række Middelalderskrifter, bl.a. udgivet af »Selskabet for historiske Kildeskrifters Oversættelse«, rækkende fra Adam af Bremen til de senmiddelalderlige. Meget kulturhistorisk fandt jeg i svenske Værker, bl.a. Joh. Kalén: Halländska folkminnen, P. von Möller: Bidrag til Hallands Historie, Skaane og Hallands Hembygdförbunds Skriftserier, en Række af de i Skaane almindelige Monografier over enkelte Sogne eller Herreder, Værker om Helsingborg, Halmstads Historie osv. og officielle svenske Nationalhistorier. Videre Ellen Jørgensens Værker, bl.a. »Helgendyrkelsen i Danmark«, Hans Olrik: »Danske Helgeners Levned«, T. Ohrt: »Danske Trylleformler« I-II og meget andet lignende speciel Læsning, hvori der uafladelig dukker kulturhistoriske Træk op. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[Hans opsummering giver pålidelig besked, men kunne naturligvis suppleres og præciseres, hvad jeg dog ikke har fundet fuldt overkommeligt. Af dagbogen 7.12.42 fremgår det, at han foruden fra Valdemar Vedel m.m. tager notater fra Johs. Jørgensens »Den hellige Birgitta« I. I papirerne til »Lykkelige Kristoffer« på Det kongelige bibliotek findes en broget, ret fragmentarisk levning af hans optegnelser under forstudierne: Hallands-kort, helgenkalender, udskrifter, et bundt sedler, nogle biblioteksskort med et antal titler på den mere specifikke litteratur han standsede op ved i brevet. Således lånte han ifølge bestillingskort fra vinteren 42-43: Reinke de Vos. En Ræffuebog 1915-23/ Danske Folkesagn 1933/ Elberling: Danske Folkebøger 1867/ Marius Kristensen og Brøndum Nielsen: Gammeldags Skæmt 1916/ A. Lange: Fynske Plantenavne og Folkeminder om Planter 1932/ Ewald Tang Kristensen: Gamle Raad for Sygdomme hos Mennesket/ P. Lorentsen: Jagt og Vildt i dansk Folketro/ diverse bøger om katolicisme bl.a. af Peter Schindler.

Hvad litteraturen om Halland angår er der bevaret udførlige udskrifter fra det i brevet nævnte værk af P. von Möller og fra Hallands Hembygdförbunds Skriftserie bd. I og II. Et hæfte hvori han gjorde notater fra den vigtige »Halländska Folkminnen« af Joh. Kalén – her fandt han sagnet om det nedbrændte Skrokhult, Kristoffers hjemsted – er ikke bevaret.

Den første kladdeversion af romanens kap. 1, dateret 12.2.43, findes i privateje, se Ole Wivels biografi I s. 170.]

9.1.44 Greven til Kaptajnen

. . . Jeg er nu kommet til et Punkt i min Virksomhed som Skribent, hvor jeg kan afsætte meget, ja afsætte mere end jeg kunde skrive, hvis jeg blot holder mig i en bestemt Form, til et bestemt Stof, og det ikke egentlig underlødigt Stof, som jo er en god Salgsvare, men Stof af en Art, jeg egentlig godt kan lide at skrive, og som falder mig forholdsvis let [foruden et par kortfilmmanuskripter for Thomas P. Hejle som dog ikke lod sig bruge uden forlangte ændringer og hvoraf kun ét realiseredes, er der tale om udkast til barndomsnoveller og især afsatte kronikker som »Paa Vognbunden« og »Edens Have«, begge trykt i Politiken, henh. 24.10.43 og 30.1.44], men ak, jeg

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ønsker ikke at blive staaende i nogen stiv og endelig Form endnu, jeg er ikke færdig med Udviklingen, som Skribent modnes man uhyre langsomt, og jeg kan mærke, at der vil gaa en halv Snes Aar endnu, før jeg kan tale om at være Herre over det Stof, jeg allerhelst vil udmønte. . . .

I flere Aar har jeg nu arbejdet paa en historisk Roman, som skulde have været ud i Efteraaret, men som har lidt under det andet, og ogsaa har bedst af at vente til næste Aar.

Ja, vi har det alle saa godt og lykkeligt, som Tiden nu vil. Men hvad er det for Nerver, man faar? Jeg har for Skriveriets Skyld taget en Del Stimulanser mest for Hovedet, jeg har et Hoved, der er en slem Plage, om ikke saa galt som Lykkes, og det tager paa Nerverne. Og saa dette: ingenting at kunne gøre, Dag for Dag at blive gennemrystet af Gemenheder og udmattet af dette: ingenting at kunne gøre, at være Træl med syv Segl for Munden – ikke at kunne gaa ud paa Gader og Stræder med et ærligt Gevær 89 og være med i Livet og Døden.

. . . Og nu Kaj Munk. Men det er jo en uhyrlig Dumhed at myrde ham. I Dag, da han taler fra hinsides Graven, som ingen vel var bedre forberedt paa og faa har frygtet mindre, da er hans Røst kun højere og stærkere og mange sovende vækker den.

Og dog er det, som man skal have lidt Tid til virkelig *for Alvor* at fatte at det *er her*, man bekæmper Aand med Mord, og at man først knuser og skænder det bedste vi har.

Jeg kan ikke glemme, hvordan visse Blade og Partier i Marts i Fjor ved Valget prøvede at hænge Kaj Munk ud og bespytte ham, det man ikke vovede at gøre, før han politisk sluttede sig til en lille Bevægelse, der var i absolut Mindretal, og som var den eneste, der aabent talte fra Leveren. [Om Kaj Munks holdning i tilslutning til Arne Sørensens parti Dansk Samling handlede et polemisk Gruk af vismanden Piet Hein fra 28.5.43. Det var en kommentar til »Tre Prædikener« og blev klippet ud og lagt mellem papirerne til »Lykkelige Kristoffer«: »Kaj Munk, som er dansk paa den sarte Manér, / hans Takt og Reklametrang byder, / har udsendt et Hefte med endnu lidt fler / flatterende Kraft-Attituder. // Nu synger han endnu mer taaget end sidst / hovedløs Daads Panegyrium. / Blameret som god Arne Sørensenist / søger han nu et Martyrium.«] Alt hvad de »besindige« spaaede, sagde, troede, var overbevist om, har nu Tiden om-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

styrtet, de faa Maaneder. Men alt hvad Kaj Munk har sagt og gjort i disse Aar, kom til at stemme og til Slut fandt det sin Fuldbyrdelse i en kold og vaad Plantage ved Silkeborg, og ogsaa det har han vel regnet med. Men med sin Død rejser han sig som en Kæmpe over Smaafolket, over de, der latterliggjorde ham, en forskruet Præst, der var paa Jagt efter »Martyrium«. Nu ved i hvert Fald en Del af os, at uden Martyrium bliver der ingen Redning for dette Folk. . . .

30.5.44 Arbejdsnotat

[Efter at udarbejdelsen af romanen omsider er blevet ført grundigt frem tilogmed sidste kapitel, tager han den nu atter op forfra. Fra 29 kapitler blev den strammet til 26. Hans bemærkning om Cæcilie-afsnittet refererer til et af de direkte glimt af klerkens kraftige natlige hengivelser som udgik under omskrivningerne.]
I Pinsen er det blevet varmt og dejligt Vejr. Begyndt Omskrivning forfra. 1. 2. 3. og Halvdelen af 4. Kap. 1. Kap. forkortet 2½ Side, 2. 1 Side, 3. 1 Side. Utilfredsstillende. Talt om Afsnit med Cæcilie udgaa. Vera synes – betænkelig. Stadig for bredt. 4. Kap. vinder meget.

Skriver i disse Feriedage hver Nat, til det bliver lyst.

I Formiddag gennemgaaet Sedler og tilintetgjort de fleste.

3.7.44 Alfred til Inger og Henry

[Denne hilsen skrives fra det belejrede København under folkestrejken, de dramatiske dage omkring 1. juli som greb afbrydende ind i arbejdet med den ny gennemskrivning af romanen. På samme tid havde han påtaget sig at skrive den illegale artikel der forsvarede stikkerdrab, »Dialog om Drab og Ansvar«. Jfr. tillige rapporten i »Juli 44«, Heretica marts 53. Optrykt i billigbogen »Verdensromanen« 1966.]
Vi har det godt alle fem og er intet kommet til. Vi var ikke i Orden og kunde ikke komme fra Byen, mens Tid var. Vi havde maaske, om vi havde kunnet, gjort det for Børnenes Skyld, men helst selv blevet. De fleste herinde vil blive sammen i deres By. Det har vel

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

været den mærkeligste og største Oplevelse i vort Liv.

Vi ved ikke noget om, hvornaar det holder op, men vi bor ret sikkert og har Mad i Huset. Mange Steder kniber det meget, men man deles, og her er en forunderlig Hjælpsomhed.

Maaske Situationen ser værre ud i jeres Øjne udenfor end i vore. Københavnerne har ikke sat Humøret til tværtimod. Man passerer spøgende de livsfarlige Steder. Mange er døde. Men gamle Koner har siddet paa Torvet, lettet sig, naar der blev skudt værst, og saa sat sig igen.

Brev følger snarest . . .

6.8.44 Martin A. Hansen til Carl Bergstrøm Nielsen

Da jeg skylder Forlaget og ikke mindst Dem personlig en virkelig Undskyldning, fordi mit Manuskript først nu er ved at være helt færdig, skønt jeg i December sidste Aar, da De saa venligt skaffede mig et Forskud paa 700 Kr., mente at kunne love Bogen færdig langt tidligere, maa jeg nu sende Dem en inderlig Beklagelse over min Sendrægtighed, der ikke skyldes Mangel paa god Vilje, men paa gode Nerver. Omstændighederne gav mig ikke Ro til den alvorlige Spurt, som saadan et større Arbejde kræver til sidst, og nu ved den trætte Forfatter ikke, om han har trukket for stærkt paa Forlagets Taalmodighed.

Jeg er saa vidt, at jeg i løbet af faa Dage kan indsende det færdige og fuldstændige Manuskript. . . . Bogen skal hedde »Lykkelige Kristoffer«, og den maa vel betegnes som en historisk Roman. Jeg har dog næret en vis Angst for at blive stikkende for stærkt i de historiske Forudsætninger og Tidskoloritten, og jeg har i Bogen, som Nis Petersen i »Sandalmagerens Gade«, dog uden al Sammenligning, ydmygt bestræbt mig paa at give et let sløret Spejl af Naturer i vor egen Tid. Jeg har forsøgt at undgaa alt for aktuelle Paralleller, som den historiske Baggrund, Grevefejden 1534-36, let kunde friste til, men som ikke har Værdi ud over Øjeblikket, og som, skønt de ofte kunde forekomme mig befriende, maaske vilde gøre Bogens Fremkomst illusorisk.

Derimod fortsætter Bogen den Debat af Personlighedens Stilling til Livsproblemet, som over en bred Front blev indledet i »Jonatans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Rejse«. Bogen, som er en Roman i ægtere Forstand end Forgængeren, og som vel, uden at det har paatrængt sig min Bevidsthed, har sine nærmeste Forbilleder i de gamle Gralsromaner og de næsten lige saa gamle Skælmsromaner [om Gralsromanen havde kritikeren Henning Kehler allerede 10.11.39 skrevet en inspirerende, kristent engageret kronik i Berlingske Aftenavis, som må have sagt Martin A. Hansen noget og som han arkiverede sammen med andre af Henning Kehlers roman-kronikker, deribl. også om skælmsromanen, optrykt i bogen »De store Romaner« 1940], har en ganske enkel Komposition og Handlingen er ogsaa her knyttet til en Rejse, men den har et mere primitivt og strengt Forløb, der, efter hvad mine private Kritikere mener, gør Fortællingen mere spændende, i naiv Forstand, og maaske ogsaa mere populær end »Jonatans Rejse«, som trods sit ringe Salgstække stadig har min Forkærlighed, men langt fra er saa tilgængelig som den nye Bog.

Handlingen, der maaske giver mig næsten for rig Lejlighed til at bruge mit enfoldige og sørgmuntre Farvelade, er en uddybet og moderne belyst Kristoforuslegende. Dens ene Hovedperson er en ung, fattig Fyr af Lavadel, Kristoffer, der hænger ved den gamle Tro og ældre Tiders ridderlige Idealer. Efter en underfuld Kaldelse beslutter han, at han i Sankt Jørgens Navn vil drage fra sit Hjem i det afsides Nørrehalland for at finde en sand Herre at tjene. Men baade Rejsens Erfaringer og Herrerne volder ham dybe Skuffelser i en Tid, da de gamle Idealer enten er i Opløsning eller kun Dække over en urolig Tids Løgne. Han bevarer dog sin Tro og sin enkle Karakter ren og oplever sin fulde Lykke i sit Endeligt i det belejrede København. Hans Modsætning er den anden Hovedperson, en tidligere Karmelitermunk, der er i Besiddelse af en vis klassisk Dannelse, som rystet af Tidens store Skisma er endt i Skepticisme, og som ganske desillusioneret og gennemreflekteret hører til den helt moderne Mennesketype, der allerede opstod i Renæssancen. Denne løse Iagttager uden Livsmaal følger Helten paa den naive Rejse med kun det Formaal at konfronteres med det tilfældige og raa Livs Poesi, saaledes som man træffer det hos moderne, illusionsløse Naturer i Hemingways og Tom Kristensens Digtning. Men denne anden Romanskikkelse, kaldet Klerken, har tillige en anden Funktion i Fortællingen, hvad der kun antydes i Hovedskildringen: det er nemlig ham, der fortæller den. Jeg mener, at det især er denne Person og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hans Belysninger, der gør Fortællingen nutidsgyldig. Jeg er afstaaet fra den i dette Tilfælde saare farlige Jeg-Skildring, lader ham fortælle i tredje Person og kun i en ganske spinkel og ikke alt for forstyrrende Ramme ladet ham gøre nogle korte Indskud i første Person, som røber, hvordan Fortælleren sidder tredive Aar efter og i en ny skæbnesvanger Tid, Syvaarskrigens Dage, genoplever Kristoffers Levned, der har faaet et nyt Lys over sig, nu da den gamle Skeptiker har levet endnu en Menneskealder. . . .

8.11.44 Alfred til sin søster Karen

[Siden september var han gået under jorden i sin egenskab af medarbejder ved det illegale »Folk og Frihed«. Antologien »Der brænder en Ild« med bl.a. hans »Dialog om Drab og Ansvar« udkom i oktober. I bladet 22.11 blev dialogens sidste linier genfremsat: *Glem da ikke* den Mand vi giver Ordre til at gøre det . . .]

. . . Vor Situation var og er den: enten en kort, smertefuld Operation eller en uhelbredelig Sygdom. Der er altsaa ikke noget Valg og dyrt bliver det, men det, vi faar bliver dog langt billigere end det vi kunde have faaet. – Der er altsaa det, at ingen af os ved, om man overlever det. Man har sig selv, sit eget Liv, det skulde nødig være forbi. Men skulde det være: ja saa var man altsaa en Del af Betalingen. Og at tænke paa det, er jo værst forud. Der er kun et forud. Ganske vist, der kan være et Liv bagved, tænk paa det. Men den Risiko gaar man altsaa i. Det vil sige, i dette Øjeblik er hver af os, vi alle, Betalingen, for vi ved ikke, hvem det bliver. Og det forekommer der mig at være noget stærkt i, ikke mindst for den, der er i sin stærke Alder: man bærer en Risiko. Da forekommer det mig ogsaa at man maa se den i Øjnene, ellers har man jo undveget. Og det gør ikke mere ængstelig, men stærkere. Og dog har man ogsaa Pligt til at tro man har en Chance, altsaa overlever – som jeg skrev, ellers gaar man og ødelægger sig med alle mulige Tanker. Kan saa de to Ting forenes, Visheden om Risikoen og Troen paa, man staar den igennem? De synes at kæmpe mod hinanden. Men det er *Liv*, vaagent Liv, Viljesliv, og i dette kæmpende Liv kan store Modsætninger forenes. Jeg har tænkt ikke saa lidt i denne Tid og *paa* denne Tid, kan du vel begribe – du synes maaske, at det ikke bliver bedre af

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at tænke, og at man selv om man faar lidt ud af at tænke, saa er det ikke saa meget Hovedet, der trænger til noget at støtte sig til, som det er Hjertet. Men naar man giver sig til at tænke i saadan en Tid, saa kan man ikke lade være at tænke Hjertet med, hvis Sindet ikke er med, er det kun Hjernespind. Men altsaa, jeg har tænkt paa, hvad Meningen er med denne Tid. Og for det første opgiver jeg nu straks den Tanke, at det hele er tilfældigt og blindt. Jeg opgiver den Tanke, at der er en grum, vild, blind Skæbne (forøvrigt *Skæbne* er vel ikke tilfældigt), altsaa at det er ustyrlige blinde Kræfter. Saadan kunde det jo se ud. Det er det ikke. Krigen er ikke tilfældig, den er heller ikke meningsløs. Vi haaber og venter og ved, den vil faa en Afgørelse ogsaa til Gavn for os. Saa er den ikke meningsløs. Hvis vi var ligeglade hvordan det gik, var den meningsløs. Krigen – det kan godt være at du ser anderledes paa den end jeg – som Kvinde og af andre Grunde. Jeg vil bagefter stræbe for at yde det Bidrag, jeg kan til at den ikke gentager sig. Det lyder ikke af meget ganske vist. Jeg venter ikke at faa nogen ansvarlig Stilling, dur ikke til egentlig Politik. Men jeg dur som Skribent, og jeg skal ikke spare mig, hvis jeg kan komme til at være med. . . . Men forstaar du, jeg tror ikke paa Fred i min Tid, ikke i Hans-Oles Tid, ikke i mine eventuelle Børnebørns Tid. Jeg ved ikke, hvor langt jeg skal tænke frem, før jeg tør tro, at en virkelig bogstavelig Fred er mulig, og dog tror jeg, fordi det er ens menneskelige Pligt. Man skal altsaa være med at bygge paa et Værk, der først kan blive færdig i en fjern Fremtid og maaske ikke bogstaveligt. . . .

Nu ved jeg godt, at du har dine Drømme om den Ting, og de stemmer ikke rigtigt med mine Tanker. Du drømmer om en anderledes hurtig Verdensfred, en anderledes lykkelig Verden, du drømmer, at »Folk hurtigt maa blive klogere« (men de mangler ikke Klogskab, det er ikke Fejlen), »at de maa tage ved Lære« (hvad de saa nødigt vil). Du drømmer om, at »alle skal sige Nej, strejke«, at »man vil overlade de store at slaas«, at man kan skabe en Verdensforening »Aldrig mere Krig« hvor alle er med. Det er dine Drømme, der bliver til af Krigens frygtelige og forfærdelige Virkelighed. Og alt det forlanger du af Menneskene. Hvad gør du selv? I næste Øjeblik tænker du dig om, og saa ved du, at hver eneste af dine Ønsker er umulige i Øjeblikket, nu, om ti Aar, tyve, hundrede. . . .

Men hvad da? Ja, da er der det at tænke og arbejde paa det uhyre

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lange Sigt og berede sig paa at man imellem kan se sig nødsaget til at forsvare sig. Og dette Arbejde har to Sider. Den ene indad: Arbejdet paa sig selv, at finde en Tro, et Livssyn, et Haab, en Virkelighed, der stikker dybere end det, der er Grundlaget for den almindeligt forekommende Pacifisme, som kun regner med Stemmeretten. Saadan et Grundlag har jeg ledt efter i mange Aar, grundigt, Skridt for Skridt. Jeg tror jeg har prøvet alt, hvad der foreligger af Tankesystemer, Verdens- og Livsanskuelser. Jeg har ledt efter det, og jeg fandt det ogsaa, jeg havde det saa at sige i Baglommen, jeg havde det med hjemmefra, og jeg skal præsentere det: Nye Testamente. Jeg er nu ikke missionsk, bliver det ikke, selv om jeg har Pietet for den Form for det, vi kendte hjemme. Skal jeg selv sige det, staar jeg vist Katholicismen nærmere end jeg staar Missionen og altsaa Lutherkirken. Men ingen af disse Dele er afgørende, for jeg har endnu ikke følt mig drevet til nogen ydre Kirkeform, foreløbig er jeg knap Discipel, men jeg er opmærksom paa Evangeliet paa den Maade, at det for mig er den eneste Mulighed, den eneste Fornyelse, det eneste Haab. . . . Det andet er det ydre, hvad man kan udrette, men det hænger saa nøje sammen med det indre og hvad der kan komme af det, at man ikke kan tale i Enkeltheder. Et kan man dog sige: man gør intet bedre for Freden end ved at bidrage til det bedste i vor Kultur. Og det kan alle, mer og mindre. Ogsaa det er et Bidrag at sætte sig ind i Kulturen paa den Maade at man lærer at paaskønne det bedste og ædleste i en eller anden Retning, snævert eller bredt. Hvad bidrager man da med? Man bidrager med et Menneske, og det er meget. . . .

Ultimo marts 45 Greven til Karen og Verner

Tak for Blomsterne til min Far. Jeg har lovet min Mor og mine Søstre ogsaa at sige Tak paa deres Vegne. Ja, dine Joddraaber naaede altsaa ikke at gøre Nytte, Verner, men Tak for Tanken.

Far døde jo Natten efter at jeg havde været hos jer. Jeg har ikke blot siddet vaagen her, men jeg er ogsaa blevet »mindet« som min Mormor sagde. Jeg ser ellers aldrig paa Uret om Natten (retter mig oftere efter Morgenens Fuglesang) men den Nat rejste jeg mig op fra Stolen, sagde højt ved mig selv, idet jeg afbrød Tankerne: Saa

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

er det godt. Jeg saa da paa Uret. Det var 3^{20}. Da døde Far. Jeg opfattede det dog ikke som noget »Tegn«, skønt jeg tænkte en Del paa ham. At det var saa nær faldt mig ikke ind.

Næste Nat vaagede jeg ved hans Kiste og tegnede ham. Han fik mange Blomster og Kranse, en smuk Bisættelse, men Begravelsen blev skæmmet af en besynderlig og for mig utilgivelig Ligtale . . .

11.5.45 Alfred til sin søster Karen

[Brevet skrives fra Bispebjerg hospital hvor han var indlagt for en nyresten i ugerne op til Danmarks Befrielse den 5. maj 1945]

. . . Mens jeg har ligget her, har vi haft flere glædelige Overraskelser – bortset fra den største. Dels at Kristoffer nu er trykt i 3. Oplag – dels at jeg uden Ansøgning er blevet indstillet til Finansloven – det kom meget overraskende. Men mere eventyrligt var, at jeg *samme* Dag (som Finansloven) fik et Brev fra Borgmester Jensen-Stevns i Store Hedinge med en Check paa – hold dig fast – 2500 Kr – til at opholde mig i Halland for. Han var selv – skrev han – saa godt kendt i Faueraas Herred (hvor Kristoffer er fra) og paa Bogen kunde han forstaa, at jeg var det samme (jeg har aldrig været der) og derfor syntes han, at jeg skulde kunne tage en lang Ferie derovre (hvad jeg i Aarevis har ønsket). Du kan vel forstaa, at Natten efter disse to Gaver sprang min Temperatur et godt Stykke op over 39^{0}!

Efter alt dette har vi nu en virkelig Chance for at slippe Skolen. Naar man har naaet min Alder tør man jo ikke springe lige ud i det blaa, selv om Vera har været rede til det længe. Men for ikke straks at faa bundet Arme og Ben af tvivlsomt Pligtskriveri, er man nødt til at være økonomisk sikret helst et Aar fremefter. – Vi er altsaa glade. . . .

[Til flere stedkendte læseres forbløffelse – jfr. tegneren Ib Spang Olsen i Gyldendals Bogklubs julebog 1973 – havde romanens forfatter åbenbart ikke direkte været i Halland, i det højeste som ung været indenfor synsvidde af Hallands Ås. Heller ikke senere synes Martin A. Hansen at have fået virkeliggjort denne drøm. Pengene fra Borgmesteren i Store Hedinge kom vel, som han forudser i slutningen af brevet, til at indgå i det solide fritagelsesarrangement,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

foreløbig som en orlovsordning, der i 45 blev truffet overfor skolen. Men to år senere foretog han, vist som en skyldighed mod gaven, en cykletur 26-28.6.47 hvor han begge nætter overnattede i det fri og fulgte ruten Malmø, Lund, Dalby, sydøstlige hjørne af Skaane (»Her og paa Kullen har skaanske digtere fundet det attiske sted i Norden«, skrev han siden i »Dansk Vejr«, kap. 1) og tilbage over Malmø.]

18.5.45 Martin A. Hansen til Johannes Skovenborg

. . . I dit Brev mærker jeg Selvbebrejdelser, fordi du ikke »var mere med«. Det samme har jeg mødt hos andre Venner, som i den tunge Tid gik med det bitre Valg, som havde været dem let, hvis de ikke havde haft Ansvar for Kone og Børn. Jeg kender det saa godt fra mig selv i Tiden før jeg kom lidt med. Jeg har intet særligt at rose mig af i den Retning og ønsker ikke at blive det. Da jeg kom med, havde jeg nok et Lager af »illegale« Manuskripter parat, og maaske jeg nok var kommet i Gang et helt eller halvt Aar før, hvis ikke min Upraktiskhed og Tilbagetrukkethed havde hæmmet mig. Da det kom, var jeg parat, men jeg blev *opfordret*. Som dansk Skribent maatte jeg da ogsaa føle en særlig tvingende Pligt til at være med i et Arbejde, der ikke i den Grad, som de store Blade nu vil give det Udseende af, blev udført af Journalister og rutinerede Folk, men langt mere af unge studerende, af Arbejdsmænd og alle mulige Mennesker, som ikke altid havde let ved at faa Form paa Vækkelsesarbejdet. Naar jeg derfor tænker paa de Skribenter, Kaj Munk, Poul Sørensen og enkelte andre, der først og *aabent* protesterede, maa jeg tildele mit Arbejde en ganske beskeden Plads. Dertil kommer, hvordan skal man nogen Sinde kunne mindes det med lette Tanker? at unge, brændende Idealister ved at værne mit (og andre Skribenters) Navn og paatage sig Skyld og Ansvar for mine Bidrag (alt dette har jeg først helt faaet Klarhed over efter at de fangne er blevet fri) blev udsat for Vold og Lidelser, ja endog et Menneskeliv gik tabt. Saa maa man stadig spørge sig selv: Var det Prisen værd, hvad du udrettede? Ja, man maa stadig spørge sig selv: Gjorde du *nok*? . . . [Om den primære af de unge, Bente Hammerich, og hendes depression efter indsatsen, se Ole Wivels biografi I spec. s. 321-23]

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

3.9.45 Martin A. Hansen til Johannes Skovenborg

. . . Du skrev engang, at du syntes om Stykket »Kai Ole« i »Der brænder en Ild«. Uden mit Vidende har det mange Steder været brugt til Oplæsning, og først forleden fik jeg at vide, at dette Stykke sidste Vinter havde været trykt i meget stort Oplag i Sverrig, i Tidsskriftet »Vi«.

Onsdag d. 29. Aug. overværede Vera og jeg netop Kai Oles Begravelse i Ryvangen, hans og de 105 andres. Det var en Oplevelse, som ikke saadan kan glemmes. . . . Men det, der for mig var det underligste, tungeste og ufattelige den Dag, var det, at der mellem disse døde var en ung Mand, hvis Død jeg paa sin Vis har Medskyld i. Han hed Ib Magnus Bech Christensen, og hans Ven kom hen og fortalte mig at han var gaaet ind i aktivt illegalt Arbejde efter Læsningen af »Dialog om Drab og Ansvar«. Det havde overbevist ham. Det er en uforklarlig Følelse at staa foran en Kiste og vide, at man med sine Ord har revet en levende ud i Døden. Hvad siger da Samvittigheden? Ja, det er uforklarligt. Den synes ikke at dømme uigenkaldeligt, men den frikender heller ikke. . . .

4.5.46 Alfred til Helga

[Helga Hansen i Haslev var hans generationsfælle og kammerat fra barndomsegnen, som siden 1942 havde været aktivt og kompromisløst med i modstandskampen]

Her paa Aarsdagen skal du have et synligt Udtryk for, at vi tænker paa dig. Du hører til dem, der ydede alt, hvad de evnede, for at den Begivenhed kunde blive stor og lykkelig. At man saa siden her til Lands har gjort meget for at ødelægge det hele, det forringer ikke Værdien af det, der blev ydet. I er nogle faa Hundrede, højt regnet nogle faa Tusinde, der gav jert yderste – selv om I selv syntes, at det endda ikke var nok. Jeg har siden truffet en Del Mennesker, der var med, og jeg har mærket, at netop dette kendetegner de bedste: Naar de gjorde, hvad de kunde, syntes de, det næsten ingenting var. De maaler sig selv med den store strenge Maalestok, med de faldnes Offer. Og saa bliver alt saa ringe. Men de døde, de faldne, er lykkelige. De er lykkeligere end vi levende, som kendte

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dem og var deres Kammerater, selv om vi ikke personlig kendte dem. Naar jeg besøger Ryvangen, kan jeg mærke det: De er lykkelige nu. Og at man mærker det, det bestyrker en i den Overbevisning, at hvad der blev gjort i den Følelse: Intet af hvad jeg gør er godt nok – det er ikke forgæves, *det kan ikke ødelægges*, ikke forgaa, og det er i Live, stærkt stadigvæk, selv om man tit synes, alt godt drukner i Kævlet. . . .

19.9.37 Martin A. Hansen i seminarieklassens vandremappe

. . . Jeg kan bedre og bedre li' Vandremappen. Ikke alene fordi her er en vis Frihed til at være kort for Hovedet og grov i Mælet, saa Galden stiger i Menigheden, men der er i det hele taget mere Liv i den, Meninger, Standpunkter, Bekendelser og Oplevelser, foruden de forkætrede personlige Oplysninger, der stiger i Værdi, som Aarene gaar, og vi bliver hinanden mere fjerne. . . .

. . . Debatten er endt i: Forsvar eller ikke Forsvar. Vi skrev en Stil om det engang, husker jeg, ved den Lejlighed var der Majoritet for Forsvar. Saa Stemningen her kendte jeg nogenlunde. Frode siger, at vi skal have mere Militær, vi kan ikke klare os med det, vi har! Et solidt og ogsaa traditionelt Standpunkt, som dækker det, jeg møjsommeligt har erhvervet mig. Meget mere Militær, syv Gange saa meget, ellers kan vi straks, hvis Ulykken kommer, skrive Mandskabet paa Tabslisten. . . . Evald har Ret i, at jeg ser højtideligt paa Kristendommen, saa højtideligt at jeg ikke betænker mig paa at angribe og komme med paatrængende Spørgsmaal.

Til Sagen. O.M. skriver: ». . lydig mod den mig af Gud indsatte Øvrighed, lægger jeg alt til Side og gaar til Forsvar af mit Fædreland, ikke med Jubel, men med den Fred i Hjertet, som en god Samvittighed giver . .« – O.M. er grundig, men langtfra grundig nok her. Maaske er det utaknemligt mod hans udmærkede og mente Indlæg at stemple disse citerede Ord som overfladiske, farlige, ja ukristelige, men jeg gør det, fordi man i saa udstrakte Kredse benytter den Slags Vendinger. Gud har ikke indsat den Regering og Øvrighed, vi har nu, saa lidt som den foregaaende, saa lidt som den, der skulde mobilisere os. Det har vi selv, ved Valg og alskens

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

politisk Hokuspokus. Konsekvensen skulde saa være, at Gud har indsat ikke alene Stauning, men ogsaa Stalin og Hitler. – Men især mener jeg, at den slaviske Lydighed mod Øvrigheden ikke har det fjerneste med Kristendommen at gøre. Selve Kristendommens Historie og Udspring fortæller overbevisende, at den kristne Gang paa Gang har kæmpet mod Øvrigheden og forandret Statens Love. Man skal adlyde Gud mere end Mennesker, saa lyder det igen og igen. Det var jo Luther, der for Alvor stred sig ud af denne kollektive Lydighedskristendom. Kirkeforsamlinger kan ikke overbevise mig, sagde han. Saa er det helt latterligt at tænke sig, at Luther skulde bøje sig for den verdslige Kejser. Han har muret Protestantismen op og slaaet Støtten bort under den, der vil stole paa andet end Evangeliet og sit eget ensomme Hjerte, Samvittigheden, som man siger. Vil den protestantiske Kristne stadig eje og hævde denne aandelige Adel, bør han ikke gemme sig for de brændende Problemer bag Øvrighed, Statskirke, Teologer, Missionærer, Engberg og andre, der forfærdelig gerne vil lede og styre ham. . . . [O. M. var Otto Madsen, altså en af de gammelmissionske, fortsat hans ven, jfr. s. 39. – Bemærk hans flg. litteraturkritik. Hvilket format.]

Fra enkelte faar jeg et Par hjertelige forblommede Hip, jeg formoder paa Grund af mit Skriveri. Det vilde ikke genere mig, om en aaben, kraftig Kritik, subsidiært Nedrakning, af den moderne Litteratur som Helhed eller min beskedne Produktion i Særdeleshed fremkom her. Jeg er temmelig haardhudet, hvad det angaar, vant til det værste, for der siges uhyre mange Sandheder om moderne Litteratur, og jeg skal være den sidste til at paastaa, at ingen af disse Sandheder virkelig engang falder sammen med Eftertidens Dom. . . . Siden Starten af den store Ungdomsfront mod den daarlige og for den gode Litteratur (der saare let kunde have endt i det omvendte: for den daarlige og mod den gode), har der fra visse Sider nu og da lydt Røster for Indførelsen af en moralsk Censur. Fra enkelte konservative og fra K.F.U.M. For nu ikke at være eensidig, maa jeg tilføje, at der fra anden Side, en heldigvis ret snæver marxistisk Kreds, Gang paa Gang har lydt Krav om en anden lige saa farlig Censur, en politisk. (Jeg tvivler ikke om, at Censurkravene i de kommende Aar vil stige i Styrke. Som al anden Kunst skal Litteraturen ind under Politikken, gøres til Propaganda). Man har faaet moralske Opstød ikke alene over den moderne Litteratur (som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

egentlig slet ikke er saa moderne), men adskillige af Klassikerne, Pontoppidan og Johs. V. Jensen med. Snæversyn. Lad os aldrig ønske Censuren. – Hvad saftige og intime Skildringer angaar, kan moderne Litteratur slet ikke maale sig med Halvfemserne. Og hvad med Holberg og Shakespeare? Maaske kan man, hvis moderne Litteratur skal angribes, med mere Ret anklage den for at være endt i Miljøskildring, social Litteratur kaldes det med et misvisende Udtryk. Moderne Lit. er som al anden Lit. et Barn af sin Tid. Den har sin Tids Øjne og ser Virkeligheden lidt anderledes end f.Ex. Kaalund og Topsøe gjorde det. Det er Hverdagen, der er dens Dæmon, derfor dens Angst for det patetiske, det ophøjede, de store Synteser, som Romantikerne skabte. Derimod er den ikke naturalistisk som Brandes prækede Naturalismen. Den spænder fra religiøs Uro til sort, bitter Realisme. Fra en løs, ubestemt Tro paa Mennesket, til haardkogt Materialisme. Faktisk leverer de fleste af dens Værker Beviser paa den gode Grund i Mennesket og paa denne gode Grunds kranke Skæbne i Livet. I Modsætning til nærmest foregaaende Litteraturgeneration fremstiller den de primitive Naturer med særlig Sympati. Det røber et Indslag af Romantik i den. Man kan sige, jeg tager den stadig som Helhed, for gaar vi til de enkelte, vil de alle paa et eller andet Punkt være Undtagelser, at den har en dobbelt Hensigt med sine Skildringer. For det første understreger den Miljøets skæbnesvangre Betydning for det enkelte Menneske, det er denne Litteraturs Styrke og store Svaghed. Den sympatiserer med de underkuede, for Smaafolkene, derfor dens Fordybelse i Underklassemotiver. Den kan tages til Indtægt af sociale Reformatorer, men dog er det meget faa af Digterne, der tillige kan tages til Indtægt af et bestemt politisk Parti. Endnu. Hvilket Julius Bomholt tit har beklaget. Men for det andet, og derfor er det forkert at kalde den en *social* Litteratur (Knuth Becker, der altid kaldes saadan, er det sidst af alle), den tager altid og ubetinget den enkeltes, Individets Parti, mod Flokken, mod Samfund, Organisationstvang og Partivæsen (Hans Kirk er en kraftig Undtagelse). Skønt den er overbevist om gode Kræfter i den menneskelige Natur, er det ikke en sangvinsk og begejstret, men lidt tung Litteratur. Der er Angst i mange af dens Værker. Den har maaske ikke skabt eet Monumentalværk, engang vil man sikkert finde den fattig paa stor Fantasi. Men den har Værker af Format, Jacob Paludans Romaner, Tom Kri-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stensens Digte, Beckers »Det daglige Brød«, Kirks »Fiskerne«, den ejer en stor psykologisk Begavelse som Jørgen Nielsen, en strindbergsk Natur som Erling Kristensen, en Stemningsdigter som Johannes Wulff, en saa dybt alvorlig og fin Skribent som Lauesen, og saa Kaj Munk, der ikke ligner nogen anden, men i Herkomst og Aand hører sammen med de andre. Endelig den største Begavelse af dem alle, en virkelig genial Forfatter af europæisk Format, Nis Petersen. . . .

Nis Petersen er fremhævet nogle gange i brevene fra forlovelsestiden, men først nu omtalt med en så høj grad af opmærksomhed og hyldest. Hans »99 Bemærkninger« (jfr. »Forfatterens« bøger i »Midsommerfesten«) var udkommet 1936. At Martin A. Hansen måtte være lydhør overfor den samvittighedsalvor og »religiøse Uro« (hans udtryk længere oppe i brevet) der kan glimte frem i denne aforismesamling, antydes af nogle udskrifter han har taget af den, måske fra sept. 38 hvor han ifølge en bevaret litteraturoversigt læste bogen.

Skyld-temaet, kombineret med en art indlevelse og spejling *på afstand* i den andens – grellere og usaligere fremtrædende digterskæbne og kaldslidelse – skulle blive det centrale i hans tidstypisk høje, men dog også påfaldende subjektivt ladede værdsættelse af Nis Petersens poesi. Bekendtskabet med denne må nok tænkes at have vakt genklange i hans personlige spaltningshistorie op omkring 1930, samtidig med at den havde hørt til den læsning, han i særlig grad havde delt med sin forlovede og kone fra de unge år. Foruden mottoet i »Tornebusken« og omtalen i artikelserien »Ved Korsvejen«, begge fra 46, synes især det følgende klip fra et foredrag om Nis Petersen, 15.1.45, at ramme en dybtstikkende personlig sandhed bag det lidt overeksponerede sympatiforhold:

»Man har talt om »keltisk« Paavirkning. Kloge Folk ymter endda, at N.P. har laant baade irske og engelske Digte. Han elskede Irland, og han digtede over et irsk Motiv et lille melankolsk Digt, som udtrykker hans Inderste:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Da jeg var ung

Da jeg var ung, sa' jeg til Sorgen:
– Sorg, kom ned og leg med mig!
Nu har jeg ham dagen lang,
og mod aften er hans sang:
– Vær tålmodig til i morgen,
når jeg atter gæster dig!

Jeg har knuget mine hænder
og har bedt ham: – Rejs fra mig!
og hans røst er blid og klar,
da han giver dette svar:
– Har du ingen andre venner:
jeg vil aldrig svigte dig!
(Irsk motiv).«

Ultimo 37 Udkast til fortælling om smeden og fanden

Til overskriften må straks bemærkes, at dette ældste bevarede udkast – som er maskinskrevet, og bærer blyantsdateringen »Vinter 1937« – næppe blev til med viden om, at der forelå begyndelsen til en roman. Herom fortæller forfatteren senere til Johannes Skovenborg, 29.3.39:

»oprindelig tænkt som en fantastisk Novelle paa et halvt Hundrede Sider, men da jeg dykkede ned i Stoffet opdagede jeg hvilket vidunderligt Motiv Tilfældet, Lykken eller Forsynet havde givet mig i Hænderne, og jeg prøver nu at bygge det op i større, monumentalere Linjer. Jeg har ikke tidligere skrevet noget, der gav mig selv saa meget usammensat og ægte Fortællerglæde. For saa vidt en »folkelig« Fortælling, som den vil kunne læses af enhver uden Forudsætninger, og dog mit Haab, at den ejer dybere Værdier ogsaa for den kræsne og krævende. Lykke, som jeg staar i den livligste Brevveksling med, og som modtog mine første Bøger med megen Reservation (hvad vi har diskuteret hidsigt og uden Enighed snart en Aarrække – uden at hans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Modvilje, som gælder den moderne realistiske Litteratur overhovedet, har samme Aarsag som den forstaaelige og ventede Uvilje blandt Vandremappens Medlemmer) var meget begejstret for Fortællingen om Jonatan.«

Mht. spørgsmålet om motivets datering, så er de foreliggende sparsomme notater herom ret usikre. Solidest er nok, hvad han skriver til samme adressat, godt et år senere, 7.6.40: »rigeligt langsomt gaar det alligevel, jeg har snart været tre Aar om at faa skrevet ca. 150 Sider, og saa har man endda syslet med Motivet i adskillige Aar forud«.

Ligesom det viste sig at være tilfældet med andre værker af Martin A. Hansen, kan man altså regne med, at der forud for affattelsen af de første udkast (antagelig hen mod slutningen af 1937) var gået en art inkubationsperiode, en vækst- og omforandringstid af en vis varighed. Hvor langt tilbage man skal lægge startpunktet for denne bevidst-ubevidste »syslen« med motivet, melder historien ganske vist intet om. Næsten lige så lidt vides om de litterære impulser til motivdannelsen. I et brev fra en læser 1.11.51 blev forfatteren forespurgt, om han havde hørt et legendespil af svenskeren Ivan Oljelund efter et ungarsk folkesagn, »Smeden som fængslede Døden«, der blev udsendt af Danmarks Radio 3.10.37 (af Sveriges Radio 17.4.32 og 18.6.37). Hans svar er ikke bevaret, men i et notat på forespørgselsbrevet skriver han: »Svar 3/11 Har ikke hørt det – Motivet gl. Vandresagn«. Hvad angår hjemlige kilder til fællessagnet, så har en vistnok ret abstrakt overlevering om smedens særlige tag på det onde været kendt af hans far (dagbogsnotat julen 38), en tradition som er berørt i Gravlunds »Herredsbogen« (ovenfor s. 108). Af et takkebrev til forfatteren 6.11.51 ses desuden, at han i forbindelse med »Vandresagnet« nævnte det norske »Smeden som de ikke torde slippe inn i helvete«. Går man alle de her anførte kildemuligheder efter, forekommer ingen af dem sikker som direkte inspiration til hans egen lancering af historien om smeden. Hans motiv har i sin konkrete skikkelse en påfaldende originalitet, og en karakteristisk uigennemtrængelighed. I tonen knyttes der vel først og fremmest til H. C.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Andersen. I selve smedeskikkelsen til Hefaistos-Thor.

Foruden vandresagnet nævnte Martin A. Hansen iøvrigt – dét ses ligeledes af takkebrevet 6.11.51 – Gogols »berømte Fortælling« som en art medvirkende forudsætning for motivet (vel spec. i dets oprindelige, mere »fantastiske« fremtoning). I den bevarede litteraturoversigt for årene 38-41 optræder Gogols »Døde Sjæle« 16.5.40 med tilføjelsen »læst før«. Russerens værk er en ufuldendt satirisk, poetisk-moralsk og fortvivlet-humoristisk svindlerroman om én der får den geniale idé at rejse rundt og afkøbe godsejerne deres såkaldte »døde Sjæle« (dvs. livegne som man indtil den ny regnskabsopgørelse stadig må betale skat af, skønt de er døde) i den hensigt at pantsætte dem i overformynderiet med fortjeneste!

Og da jeg i nærværende sammenhæng i biografien om Jonatans forfatter har brug for al den humor jeg kan opdrive, vil jeg til disse træk om den første tilblivelse føje et lille historisk replikskifte, som Kristine Hansen har berettet. Det stammer fra motivets egentlige og omfattende positivt bevidste fremtrædelsestid, dvs. hen omkring juleferien et år senere. Da sønnen under et besøg i Strøby læste dét, der skulle komme til at hedde »Den dunkle og underlige Forhistorie«, og hvis ældste bevarede udkast kan studeres nedenfor, højt for forældrene og de bagefter var kommet ind til dem selv, tilstår hun, at hun sagde: Nu tror jeg bestemt han bliver sindssyg . . !

Hvortil Hans Peter Hansen, sin dialektbetoning og deres sædvane tro, svarede:

Mon dog.

Fanden i Flasken.

Smeden Jens Jensen var en stærk Mand. Naar en eller anden Bonde standsede sine Heste foran Smedjen, kom Jens til Syne med et vulkansk og lykkeligt Grin i sit brede, sorte Fjæs, selv hans tykke Skæg flammede rødt af Glæde, det var nemlig hans største Fornøjelse at *bære* Hestene ind i Smedjen. Han holdt sig ikke kostbar, naar det gjaldt at vise Kræfterne, man kunde med Lethed faa ham til at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

brække et Riveskaft mellem tre Fingre. Men saa ugudelig stærk var han, at hans Præstationer ikke var til at tro paa, selv for den der lige havde overværet dem; de blev paa Stedet til upaalidelige Skrøner, til Overtro.

Tilmed var Jens Smed slem til at prale, han løftede selv sine Kraftprøver helt op i Legendernes Luftlag. Han var i den Retning komplet fri for Beskedenhed, han var endda hemmelig stolt af sit Praleri, maaske fordi det viste, at han ogsaa ejede Fantasi og Talegaver. Især tog han paa Vej, naar han sad paa Kroen, det gjorde han tit. For hver Snaps, han fik i Maven, steg hans Skryderi og hans Lykke. Jeg kunde løfte Kirketaarnet, sagde han, hvor I vil have flyttet det hen? Jeg har tit undret mig over, at Vorherre ikke kommer og ber mig om en lille Haandsrækning. Nu har han ligget i Klammeri med den Onde siden Paradisets Dage, men jeg skulde kvase Fanden mellem disse mine Hænder, akkurat som man kvaser en Krejeblomme!

Smeden havde en alvorlig Skavank. Han kunde ikke hærde. Derfor maatte han altid holde sig en Svend, der var dygtig til det. Men en fremmed blev sjældent længe i hans Hus, Jens ragede hurtigt uklar med Svenden og jagede ham ud. De velvillige Tunger, der altid har Trumf paa Haanden, naar det gælder om at forklare Medmenneskers Færden, forsikrede, at det kom af, at Jens i Virkeligheden var en krakilsk og gerrig Natur. Han fik altid en Skræk i Livet, naar han kom til at tænke paa Svendens Lønningsdag. Og da han selv var en doven Smed, kunde han ikke faa pint nok Arbejde ud af den arme Svend.

Andre velunderrettede paastod dog, at det var Konens Skyld, naar der gik en stadig Strøm af nye Svende gennem Smedjen. Smedens Anna var femten Aar yngre end han og en Dejlighed fra Top til Taa. Hun var velvoksen og velformet med den rette yppige, lækre Fedme, med en Hud saa fint lyserød som Æbleknopper. Smeden sparede hende for al groft Slid, derfor var hendes Hænder buttede og bløde og hendes Gang lad som en drægtig Kvies. Træer og Buske i Smedens lille Forhave var altid gule og svedne af de Øjekast, som Byens Mandfolk sendte ind til hendes Vinduer. Og spurgte man de Kvinder, der var Annas jævnaldrende, kunde man faa skrækkelige Ting at høre, de vendte Øjnene mod Himlen og forsikrede, at Jens bar flere Takker og Horn end samtlige Dyr i Grevens Skove.

Jens Jensen var en flittig Kirkegænger. Han gik ikke alene tiere

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

til Alters end Traditionen bød, men satte aldrig sine Ben i Kroen paa en Søndag. Og skønt han var en Sut, der paa Hverdage osede langt væk af Brændevin, rørte han aldrig de smaa Glas i den stille Uge. Naar en Gudstjeneste var forbi, og Degnen traadte frem i Korbuen for at læse Udgangsbønnen, begyndte Bønder og andre holdne Folk at rasle med deres Pengepunge. Man hørte da altid en Pung, der raslede og klang højere end alle de andre tilsammen. Det var Jens Smed, der valgte sig en Mønt til Fattigbøssen. Og det blev ikke bare en Toøre eller en Vesteknap, det hørte man, naar han kastede den i Revnen, for den sang i Bunden af Bøssen, som om det var et Plovskær, han havde dryppet derned.

Dette tyder jo ikke paa Gerrighed hos Smeden, men den altid velkomne Sladder havde naturligvis en Forklaring paa rede Haand. Man sagde nemlig, at Jens Smed stod tidlig op om Søndagen for at hamre sig en anselig Mønt af gamle Kakkelovnsspjæld. Men denne Beskrivelse af Smeden Jens Jensens mærkelige Oplevelser vilde komme paa Afveje, hvis den fulgte den løse Snak. Den vilde blive som en af de meget gængse Skildringer, der rent fornægter, at der findes ædle Egenskaber i Mennesket, og som anvender en uhyre Energi paa at vende Vrangen ud paa alt smukt og ophøjet for at faa saa meget Svineri og Lavhed som muligt paa Papiret. Pastor Tadæussen har heller aldrig klaget over at han fandt Kakkelovnsspjæld i Fattigbøssen. Hertil svarer den usaarlige Sladder, at samme Pastor Tadæussen hver Torsdag, naar Jens sad paa Kroen, besøgte hans Kone og sad hos hende i Timevis. Paa det kan dog ingen bedre give igen end Smeden selv. Han forklarede nemlig sine Venner i Krostuen: Jeg indbyder selv Hr Pastoren. Kik ind til hende Hr Pastor, siger jeg til ham, og tag Deres stakkels Husholderske med. Jeg er en Mand, der kunde rokke godt ved Kirketaarnet med disse mine Hænder, men jeg er temmelig fattig i Aanden. Hun har bedre Hoved end jeg, og hun har ingen Fornøjelse af at snakke med mig. I ved jo, at hun baade kan sy venetiansk og synge Overstemme til enhver Melodi! –

Saa en Majdag hentede Jens Smed en ny Svend i Købstaden. Det var en høj, smækker, sortkæbet Fyr med nogle mærkelige Øjne, som allerede paa Vejen havde gjort Jens helt utilpas. Svendens Blik ligefrem stangede ham i Synet, og længe efter følte han det, som om han havde faaet Brandvabler i Ansigtet. Men da de kom ind

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Stuen til Anna, forekom det Smeden, at han blev ikke saa lidt kønnere. Dog saa Jens ikke, at Anna sendte den flotte og sledske Svend adskillige unødvendige Blikke, mens hun satte Mad paa Bordet til dem.

Ude i Smedjen gav Jens Svenden en nysmedet Le, som han skulde hærde paa Prøve. De hængte en Sæk for Vinduet, og her i det sorte Rum, hvor kun Gløderne paa Essen lyste en Smule, skinnede Svendens Øjne som to St. Hansorme. Han bad om Jens vilde lade ham være alene med Leen, ellers vilde den fine Hærdning ikke lykkes for ham. Smeden føjede ham og gik ud i sin Stald og smed sig tilfreds paa en Knippe Halm. Han naaede dog ikke at faa Søvn i Øjnene, før Svenden var der med Leen. Det var Fandens hurtigt, sagde Smeden, jeg taaler ikke Hastværk! Alt tyder paa, at du ikke bliver gammel hos mig!

For at prøve Staalet huggede han af al Magt Leen imod Dørstolpen. Den gik lukt igennem det svære Tømmer og et godt Stykke ind i Kridtstenene. Jens Smed blev hvid i Ansigtet og slap den, som om han havde brændt sig. Da han havde gloet en Stund paa den, rokkede han den forsigtigt løs og undersøgte Æggen. Der var ikke Skaar eller Revne at se. Saa svang han sig rundt paa Træskohælen og gik lige hen paa Kroen. Der blev han siddende Resten af Dagen, uden at nogen kunde slaa et Ord af ham.

Efterhaanden fik Smeden sin Kryhed tilbage. Han passede ganske vist paa ikke at kikke Svenden i Øjnene, for det var akkurat som at møde den nøgne syvende Dødssynd. Han løftede aldrig sit Blik højere end til hans Bryst og Hals. Paa den Maade opdagede han allerede Dagen efter, at Svenden havde hans bedste Skjorte paa. Smeden lod sig ikke mærke med noget, tilsyneladende steg kun hans Humør, han fortsatte med stærkere Stemme sin urimelige Historie om en Ungdomsbedrift. Og Svenden hørte taalmodigt efter. Han overværede tavs og alvorlig, at Smeden knækkede Riveskafter mellem tre Fingre og slæbte Plovheste ind i Smedjen. Til Gengæld lærte Smeden tusinde nye Finesser i Haandværket, han hørte om Byerne og Verden. Riv den gamle elendige Smedje ned, sagde Svenden, byg en ny, køb Maskiner, start en Fabrik. Du kravler som en Snegl paa Jorden.

En Dag i Skumringen kom Jens Smed hjem fra Købmanden og fandt Anna i Favnen paa Svenden. De var saa vilde, at de ikke

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

engang slap hinanden, da Døren gik. Smeden maatte staa en Stund og se paa deres Ganteri. Endelig for Anna rød og pustende ud af Døren, og Svenden fulgte tavs efter Jens ud i Smedjen. Jens sagde heller ikke noget, han kunde ikke, Tungen var død som et Stykke Flæsk i Munden paa ham. Hans Øjne rullede, han skar Tænder, saa Emaillestumperne saarede ham i Munden, mens han travede frem og tilbage over Lergulvet. Omsider greb han sin Forhammer, spyttede en Klat Blod ud og nikkede til Svenden, at han skulde følge med hen i Porten. Udenfor den stod en gammel Poppel, hvis Krone var saa vældig, at den kunde ses langt til Søs og blev brugt som Sejlmærke. Smeden tog Maal af Træet og begyndte at svinge den store Hammer frem og tilbage. Hvad han nu foretog sig, var ufatteligt og umenneskeligt. Hurtigere og hurtigere svang han Hammeren rundt i sin højre Haand, saa der tilsidst var et stort Taagehjul ved Siden af ham og slap den saa med en kort Stønnen. Med et Hvin for Hammeren op i Aftenlyset, den steg som en Svale, med Skaftet efter sig som Hale krusede den kun de øverste Kviste ganske let. Smeden fulgte den med Øjnene, til den var gaaet ned i Jorden inde paa Pløjemarken. Saa grinede han lykkeligt, spyttede og vendte sig mod Svenden. Der mødte ham et mærkeligt Syn. Fyren stod og vejede Ambolten i sine Hænder, mens han stirrede op i Luften med et grimt Udtryk i Ansigtet. Jens Smed fik et Latteranfald, han brølede af Grin, slog sig paa Knæene, tabte næsten Vejret, mens Taarerne rendte ham ned over Skægget. Men Svenden trippede et Par Skridt tilbage, bøjede sig sammen og mumlede et eller andet afskyeligt, mens han vuggede Ambolten i Armene. Saa snurrede han pludselig et Par Gange rundt om sig selv. Ambolten slubrede op i Luften som en Vildgaas, der rejser sig fra Vandet. Den sejlede over Poplen og rørte ikke engang de øverste af de klæbrige Knopper. Jens Smed hørte den falde ude i Halvmørket, hvor Jorden slugte den med et kort Smask. Men Smeden blev længe staaende ved sin Port, sløv og knust, fortabt som en Kattekilling under et Vognhjul.

Den Nat sov Smeden i sin Stald. Han vaagnede dog tit, vaad af Koldsved, rejste sig paa Albuen og lyttede ud i Mørket. Men de følgende Nætter turde han ikke mere sove hjemme, han drev om oppe paa Kirkegaarden, lidt Søvn fik han inde i det Stolestade, der var nærmest Døbefonten. Allerede naar Daggryet sendte det første

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

søvndrukne Graalys ind ad Vinduet ved Prækestolen, rejste Jens Smed sig og vaklede hjem til Smedjen. Duknakket ventede han i en Krog paa Svenden, der kom ud og gav ham Ordrer. Umælende og kuet arbejdede han saa i sin egen Smedje, til Mørket faldt paa. Jens Smed betroede sig ikke til nogen, men naturligvis gik der megen Snak om den Forandring, der var foregaaet med ham. Naar nogen talte til ham, for han sammen, hans Hænder rystede under Skødskindet, Tungen slog Klik, og han kunde ikke holde paa Mundvandet. Et sørgeligt Tilfælde, sagde man, men har vi ikke allesammen ventet det af den Skryder og Sut. I Begyndelsen var der en vældig Opstandelse over Annas Utroskab, men det glemtes hurtigt for den Velsignelse, der strømmede ud fra Svenden. Han gjorde Smedjen til Centrum for alt af Betydning i Sognet, hans Lommer var ikke til at tømme, og han var et Ideal og en Ansporer for det hele Sogn. Der blev bygget en ny og meget større Smedje ved Siden af den gamle, der blev indrettet en Butik, hvor han solgte alt muligt Fabriksskrammel med stærke røde og blaa Farver paa, alt muligt fandtes der lige fra Husholdningsvægte til Malkemaskiner. Der kom nye Svende og Kommisser til Byen, unge Mennesker i Laksko og med Naal i Slipset, som Byens Ungdom skulde efterabe straks. En Grammofon gik fra Morgen til Aften i Forretningen, og Folk hang saa tæt som røgede Sild over Disken. Svenden konkurrerede Købmanden ud i Løbet af nogle Maaneder, men laante ham saa Penge underhaanden og snart havde Købmanden udvidet og faaet et Vindu med tre snurrende Nikkelhjul. Og Svenden startede den ene Forening efter den anden, Foredragsforening, Balforening og Forskønnelsesforening. Ja endda baade Fagforening og Arbejdsgiverforening. Bønder og Daglejere kom i Totterne paa hinanden og skrev i Aviserne mod hinanden, og Aviserne havde Svenden ogsaa startet. Da Pastor Tadæussen alt for sent begyndte at tordne mod Ugudeligheden, lukkede Svenden Munden paa ham ved at lave en vældig Basar, saa Kirken fik sig et Orgel. Dansen, Handelen og Mundhuggeriet og Misundelsen gik sin Gang over Sognet. Bønderkarlene gik og pløjede i tyndt, fint Læderfodtøj, og Alverdens Gaardkvinder skulde have sig en Følskindspels.

Hele Sommeren igennem sov Smeden i sit Stolestade. Naar han ikke kunde sove og Stilheden, Kirkelugten og det vældige Rum gjorde ham forskrækket mumlede han Bønner for sig selv, under-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tiden knælede han længe paa Alterpulten. En Efteraarsmorgen, da han vaagnede, havde han stærke Smerter i Øjnene. De var tørre og hede. Han vaskede dem saa i Døbefonten og gik hjem til Smedjen. Da Svenden kom ud til ham, standsede han flere Skridt fra ham og sagde: Lad være med at se saadan paa mig! – Se? spurgte Smeden krybende. – Hold op skreg Svenden og truede mod ham, ud af mit Hus, din Tosse!

Jens Smed gik saa hen paa Kroen, hvor han ikke havde været det sidste halve Aar. Han fik sig et Par Snapse og rankede sig kendeligt. Om Natten listede han ind i Smedjen og stjal et Par af sine Hamre og en Haandfuld Kul. Han steg op i Kirketaarnet til Klokkerne. Den mindste af dem havde en svær Revne. Smeden fandt den i Mørket med Fingeren, svang sin Hammer og drev til Klokken af al sin Magt. Den gamle Malmklokke sang, saa Folk for op af deres Senge nede i Byen og stod ved Vinduerne med bankende Hjerter, mens de stirrede ud i Mørket og spurgte i Munden paa hinanden. Selv i Sognets yderste og fjerneste Huse blev der tændt Lys. Men der hørtes ikke mere. Mange tog det for et Varsel.

Smeden, der havde slaaet en stor Trekant ud af Klokken, listede sig ind over Hvælvingerne og skjulte sig der. Men der kom ingen, heller ingen havde vel turdet stige op i Taarnet i Nattemørke. Inde paa Kirkegaardsloftet lavede han sig en Esse og tændte op i Kullene, hans store Lunger var god som nogen Blæsebælg. Og deroppe begyndte han at smede. Malmen var ikke god, genstridig, den sprang for ham, men han blev taalmodig ved Nat efter Nat uden at han fik Mad eller Søvn. Da den fjerde Nat var gaaet, havde han smedet en stor Flaske af Kirkemalmen og endda smykket den med mærkelige Figurer. Derefter gik han ned paa Kirkegaarden, henne i et tilgroet Hjørne fandt han et lille Bræt, hvor et lille udøbt Barn for en Del Aar siden var blevet begravet. Det er muligt, at han har haft mere Forbindelse med det Barns Liv end godt var, for da han havde aabnet Graven og fandt en lille halvsmuldret Hovedskal, græd han og kyssede bagefter Levningerne. Den lille Hovedskal puttede han i Flasken.

Da Svenden den Dag kom ud i Smedjen, stod Jens og ventede paa ham. Kullene osede paa Essen, og Svenden spilede Næseborene ud og saa grimt paa Smeden. Du maa undskylde, at jeg trænger mig paa, sagde Smeden, men jeg har fundet noget mærkeligt, som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

du muligvis vil sælge for mig. Han holdt Flasken frem, mens Svenden uvilkaarligt rykkede lidt baglæns.

Jeg kan for min Død ikke forstaa, hvad det er, der er inden i denne gamle Vase, sagde Smeden, der er noget, der rasler. Nu lod det til, at Svenden blev nysgerrig, han nærmede sig lidt, mens Jens rystede Flasken. Til sidst stod han lige foran Aabningen og skelede derind. I det samme begyndte Næseborene at gaa paa ham, Øjnene stod frem i Hovedet, han strakte og rakte sig mod Flaskehalsen. Men Smeden benyttede Øjeblikket godt, han greb Tangen med den smedede Prop til Flasken, den laa mellem Kullene og var helt rødglødende, og stak den i Bagdelen paa Svenden. Der lød et forfærdeligt Hyl, omkring Smeden stod en tæt gul Taage, men han stak roligt Proppen i Flasken og loddede den godt til. Smedekonen kom løbende ind fra Køkkenet helt ude af sig selv af Angst. Hvor er han? raabte hun. Han er her! svarede Smeden og slog et mægtigt Slag paa Flasken, den hoppede rundt paa Ambolten og nu lød der en to tre svage Hyl inde fra den. Aah, gudskelov, raabte Anna, da hun havde overstaaet sin første Lammelse, det var godt Jens, at du gjorde en Ende paa det forfærdelige Liv! Kryber du nu til Korset, svarede Smeden, men nu er det for sent, nu kan du have det godt! Dermed slog han endnu engang paa Flasken og brølede: Skaf mig min Stadsfrakke! Straks havde han Frakken. Anna smed sig paa Knæ foran ham, og mens Taarerne haglede af hende, bad hun ham tilgive hende og tage hende til Naade igen. Men Smeden jog hende bare ind for at hun skulde lave en Pakke med til ham. Den stak han i Lommen sammen med Flasken og Hammeren, vinkede farvel og skridtede hen ad Vejen. Kroen gik han ikke forbi, men han tog sig bare en enkelt Hjertestyrkning, og da Kromanden forhørte sig om, hvor han vilde hen, svarede Smeden: Jeg gaar til Landets Fader, Kongen! Det gav Værten en ekstra Omgang paa, og i Smug hældte han noget af sin Tobakssovs i Kanden, for at Smeden des hurtigere kunde blive fuld og røbe sit Ærinde. Hverken Krudt eller Gift bed dog paa Smeden i Dag, han tømte Kanden til Bunds, slog ud med Armene og gik.

Han gik den lige Vej til den nærmeste By og tog sig en Billet til Hovedstaden. Han kom til at sidde i en Kupe, der var overfyldt, og det varede ikke længere, før en Kvinde, der sad ved Siden af ham, gav sig til at klage. Hvad er det dog for noget frygteligt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

noget, De har i Lommen, sagde hun, jeg er ved at blive stegt i Siden og det lugter forfærdeligt. Det er den Satan, der er begyndt at lave Kunster, svarede Smeden, tog Hammer og Flaske frem og gav den sidste et ordentligt Slag. Kan du holde dig, knurrede Smeden med Munden helt nede ved Flaskehalsen. Der lød et svagt ja indefra. Folk rykkede sig bort fra ham, og der blev dødsstille i Kupeen. Sig mig engang, min gode Mand, sagde en Mand overfor, der havde sort Vest helt op til Halsen og et Sølvkors i Urkæden, rimeligvis en Præst, sig mig, hvad er det i Grunden, De har der? – Det skal jeg svare paa, sagde Smeden, der ikke vilde have Hemmeligheder for andre end sine Naboer, det er Fanden, som jeg har faaet Krammet paa omsider, og det er mere end du kan sige, at du har faaet!

7.12.37 Birgit til Forfatteren Martin A. Hansen

Till Martin A. Hansen!

En svensk författarinna har i en dikt skrivit så här: »De blivit män i staten, de forna pojkarna – – – «
Och det får man väl säga passar in på Dig. Tänk, vilken framgång Du rönt med Dina båda böcker, och vilket stormande mottagande, de fått. – Det är naturligtvis i högsta grad malplacerat av mig att känna mig stolt däröver, men det gör jag i alla fall, *stolt* – därför att jag en gång haft förmånen [lykken] att räkna Dig som min vän – en vän, som förstod mig bättre än de flesta. Den tiden, då vi stod i kontakt med varandra, räknar jag för den bästa, jag haft. Ty tankeutbytet med Dig gav mig långt mera, än jag förstod att uppskatta. Och mitt rolösa sinne var då mera rotfäst än någonsin annars. – Att jag sedan i en tid av andlig depression inför förestående examen kände mig oförmögen att upprätthålla kontakten med Dig, medförte ju, som vi båda vet, »en vanskelig uoverstigelig Barriere«.

Och ändock kan jag inte nu låta bli att än en gång skriva till Dig – låta Dig förstå, att jag gläder mig över Din framgang som författare. Jag har läst båda böckerna och beundrar Din häpnadsväckande förmåga att med få ord säga så mycket. Men jag minns ju från förr, hur Du förstod meningens styrka. – Det skulle göra mig mycket, mycket glad, om Du någon gång ville meddela mig

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

något om dessa böckers tillblivelse, naturligtvis med Din frus (Kones) medgivande. Det sista jag nämligen skulle vilja, är just det, att fråntaga någon människa dess rätt. . . .
På *dette* brev blev der, som det vil fremgå, svaret knap 10 måneder senere. Og den der svarede, var Vera.

5.1.38 Martin A. Hansen til Evald

Evald Larsen var en af klassekammeraterne. Fra ham havde Martin A. Hansen modtaget en hilsen ved årsskiftet, foranlediget af sin bemærkning i Vandremappen 19.9.37: »Evald har Ret i, at jeg ser højtideligt paa Kristendommen . . .«

Evald! Sammen med en Tak for Hilsenen sender jeg Ønsket om et godt nyt Aar for dig og dine.

Det glæder mig, at du har brugt af din sikkert knappe Tid for at udrede det Problem, som jeg har sat under Behandling i Vandremappen. Det kan ogsaa kun glæde mig, at du er saa bundærlig i din Udtalelse om mine Bøger, selv om det saa paa den anden Side overstiger mine Kræfter ogsaa at glæde mig over selve din Dom. Og naar den første skuffede dig, vilde det være forkert af mig at anbefale dig at læse den anden. Jeg stiller nu heller ikke det Forlangende til nogen, jeg omgaas, at de skal forstaa endsige rose mine Bøger, men til Gengæld tillader jeg mig, da disse Bøger er skrevet uden Svig og Bedrag, og jeg derfor er fast og uløseligt forbundet med dem, frit at mene, at naar man ikke kan lide dem, saa er det ikke Bøgernes, men Læsernes Fejl.

Men lad det ligge – efter at jeg har bemærket, at det er lidt af en Misforstaaelse, naar du skriver, at jeg skulde have bedt Vandremappens Medlemmer om en Udtalelse om mine Bøger. Det var egentlig ikke nødvendigt, der skulde ikke megen Fantasi til at forudsige, hvad Flertallet vilde mene om dem. Jeg ønskede bare, at man i Stedet for at komme med forblommede og ubehagelige Hip vilde sige sin Mening aabent.

Og mens vi er ved Bøger, saa lad mig anbefale dig at læse noget moderne Litteratur, selv om det straks skulde forekomme dig lidt fremmed. Jeg er selv klar over dybe, tragiske Skavanker i denne

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Generations Digtning, men de fleste Mennesker finder dem nu alt for letkøbt, som Lambertsen i sin Tid i Haslev, da han engang holdt et Foredrag om de moderne yngre Skribenter og karakteriserede dem som umoralske Svin. Han kendte ikke noget videre til det, var blevet hængende i Ibsen, og hans Karakteristik og Skældsord var temmelig typiske for den Maade, de gamle altid har modtaget den nye Litteratur paa. I moderne Litteratur træffer man de fleste af sin Samtids store brændende og uforligelige Problemer, det er Nutiden, man møder. Man har en vis menneskelig Pligt til at kende den.

Hvad du skriver om Krigen og den kristne har jeg læst med Interesse. Skønt det ikke er særlig klart, kommer du med Tanker, som jeg helt har savnet i Indlæggene i Vandremappen. Det er personligt og naar nærmere Rødderne, bliver ikke i den Grad hængende i Talemaader. Og er, hvad jeg ønskede mig. – Med det sidste mener jeg ikke, at du har givet en Løsning paa Spørgsmaalet, som jeg finder tillidsvækkende, men du afslører hvor dybt i Sindet Striden gaar for det Menneske, der lukker Øjnene op og stiller sig Ansigt til Ansigt med det store uforligelige Spørgsmaal.

Sammentrængt maa din Konklusion blive, at Krig er Synd, men man kan blive nødt til at gøre den Synd. Det samme sagde Biskop Rosendal en Dag i Radioen, man har Grund til at tro, at det er en Indstilling, som gælder for mange alvorlige kristelige Mennesker.

Jeg kan ikke sige andet, end at jeg finder den principløs og uden Holdning. Der var faktisk mere Marv og Ben i Kirkens gamle Indstilling, nemlig at Landets, Nationens Fjender ogsaa var Herrens Fjender. Præsterne styrkede Tropperne med Ordene: Gud er med *os*. Krig var dengang ikke en Synd, men et Korstog. – Men i Tidens Løb er Humanismen, som sandelig aldrig har været Præsternes Opfindelse, gledet ind ogsaa i den offentlige Kirke, har paavirket Opfattelsen, Krig er Synd, men man kan blive tvunget til at synde den Synd.

. . . [Endnu et par afsnit af brevet giver udtryk for hans modvilje mod kirkelige kredses argumentation for krigsdeltagelse. Dette problems – såvel som det foran strejfede seksualrealismeproblems – ærlige og dybt »uforligelige« konfliktkarakter hos den nu religiøst genoptagende forfatter er påfaldende, ikke mindst når man erindrer, at han i Vandremappen 19.9.37 havde meddelt som sit mojsommeligt erhvervede forsvarspolitiske standpunkt: »Meget mere Militær,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

syv Gange saa meget, ellers kan vi straks, hvis Ulykken kommer, skrive Mandskabet paa Tabslisten«].

Jeg har den dybeste Respekt for et personligt Livssyn, som præger mange af de kristne, jeg kender. Men jo mere den religiøse Søgen er kommet til at betyde for mig, desmere frastødes jeg af den offentlige Kristendom, som man møder i Kirken. Jeg sætter ikke mine Ben i en Kirke for at høre en Præst, naar jeg meget sjældent kommer der, er det for at møde lidt af den enfoldige Inderlighed, som Hvælvingerne i Aarhundredernes Løb har set.

Jeg bryder mig ikke særlig meget om Politik, men kan ikke undgaa at se, at Kirken altid, til enhver Tid, i enhver Situation har taget Forsvaret for Reaktionen, Stagnationen, det herskende Regime. Naar de store Arbejderbevægelser i vore Dage stadig er fjendtlig indstillet over for Kirken og dens Mænd, er det ikke uden Grund. Kirkerne har altid haft Fattigbøsser hængende, men de har altid vendt sig truende mod dem, der virkelig vilde prøve at rette lidt paa Samfundet fra Grunden af, de har altid tordnet mod de elendige, der begyndte at tage selv, naar de ikke kunde holde Uretfærdigheden ud længere. – Det var ikke tilfældigt, at Haslev var en gennemkonservativ By. – Personlig har jeg kun set eet Tilfælde, hvor kristen Overbevisning, endda missionsk, var forbundet med radikal politisk Opfattelse, hos mine Forældre.

Du beklager dig over, at jeg angriber jer, fordi I er troende; hvilket jeg heller ikke gør, jeg har kun Lyst til at prikke lidt til den virkelighedsfjerne Selvtilfredshed, der gennemgaaende præger Vandremappen og sandsynligvis derfor ogsaa dens Medlemmer. De sidder og snorker med gamle Samfundsopfattelser, hylder sig ind i en hellig Toga af Haslevaand, skønt Haslev gjorde mere for at binde Øjnene paa os end for at aabne dem for den Virkelighed, Haardhed, de Tanker, de store Bevægelser, der foregik i Verden. Bornerthed og Ensidighed hvisker mellem alle Bladene, netop til trods for at de fleste, der skriver der, ikke lægger Skjul paa, at de er troende. Jeg har angrebet, fordi mange er bornerte og snævre, skønt de er kristne. . . .

Jeg kan ikke lade være, naar jeg alligevel er i den Gade, at nævne de Omvendelsesmøder, som man i sin Tid, i Haslevtidens Begyndelse halvt var tvunget til at overvære. I Missionshuset. Vækkelsesinstruktionen. Den »aandelige« Succes. Disse aandelige Barbarer og Volds-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mænd, der stod paa Talerstolen og skulde true og tordne en ind i Omvendelsen. Jeg erindrer det som noget modbydeligt og hæsligt. Har denne kristelige Teknik trukket mange ind, saa har den slynget endnu flere bort fra Indre Mission for bestandig. Jeg kommer der aldrig. Jeg kommer aldrig til at føle mig hjemme hvor man skal møde den Slags sjælelig Raahed.

Inderligheden, den religiøse Følelse, Kampen, Fortvivlelsen, Troen, jeg har Pietet for det, mere end det. Forholdet mellem den enkelte og hans Gud. Men Argumentationen, *Læren*, Tankeforsvaret osv. har jeg ingen som helst Pietet over for.

Jeg har i Vandremappen, ogsaa i dit Brev, som andre Steder fundet Vendinger som »naar du selv fandt Troen«, hvilket vil sige, at man gaar ud fra, at jeg ingen Tro har, eller dog ikke den rette. Hvad ved man om det? Gud er større end det, han kan dyrkes fjernt fra de Tærskler.

Hilsen Martin A. Hansen

16.8.38 Martin A. Hansen til lærer Heding

Kære Hr. Heding!

Ja, jeg var forgæves ude ved Skolen en Aften, hørte jo, at De var i Finland. Paa Far havde jeg forstaaet, at De var ude at sejle – og tænkte paa Baaden! Jeg burde have sikret mig tidligere paa Ferien, men dengang saa det som altid ud, som om man havde Masser af Tid. Forhaabentlig er jeg heldigere til Efteraaret!

Vi har ikke været ude at rejse i Aar, min Kone var ikke saa stærk i Forsommeren, Bronchitis, alligevel var vi nok stukket nordpaa, det hjalp hende vældigt forrige Aar, men saa gav Forlagsregnskabet os, i Modsætning til i Fjor, hvor et godt Resultat ikke var ventet, en kold Skulder, og vi blev hjemme. Den sidste Maaneds Sol var dog mere værd mod Bronchitis'en end Medikamenterne, vi har haft en god Ferie, rolig, fredelig, vi havde arbejdet lidt for haardt det sidste Aar begge to. Ikke for det, vi elsker at rejse og lægger Masser af Planer. Netop Finland staar paa Ønskeseddelen, for mit Vedkommende de nordiske Lande. Nordsverrig, Trøndelagen, Lofoten, Lapmarken, en Sommer paa Færøerne. Hidtil har vi ikke rejst imponerende, men med megen Forfriskelse af Oplevelserne. Des-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

værre er jeg daarlig til at lægge en Rejse til Rette, den strander et eller andet Sted. En alvorlig og hyppig Forhindring, den afgørende, har gennem en Aarrække den økonomiske været – derfor især, at man gerne vilde være økonomisk uafhængig. Men dertil kommer den nævnte manglende Evne til virkelig at komme vidt omkring for mindre Penge, overhovedet alt, hvad der angaar Arrangementet! Maa man ved Lejlighed trænge sig paa angaaende Rejseerfaringer? . . .

27.8.38 Digt til Vera

Anledningen til digtet synes at være en situationsændring som nu indtræder i ægteskabet: nyheden om at der kan ventes et barn, og beslutningen om at Vera skal ophøre med sit erhvervsarbejde (ovenfor s. 167).

»Veras Plads opsagt« hedder det to dage senere i de kalender- og andre løbende notater, som fra og med denne tid indgaar i det bevarede materiale.

Du nyskabte –

Som dit Ansigt lyser herligt,
kæreste,
du er Dagens Højsang
for din Elsker.

Ikke Smilet hos dig, solrige
og vaarlige,
Stemmen, Lyset, det stærke Hjertes
Ømhed.

Ikke din søde Latter, Puk!
dit glade Dril,
og Blodet, der strømmer ungt,
nu Kilde, nu Fos!

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Alt det er Gaver og Skænk
umistelig,
reddet fra Rust og Fortæring.
men ikke min Skat:

Byrderne, du slænger paa mig
i Smerte,
din hellige Angst i grebne Stunder,
den bærer jeg.

Lev da, sælg og giv, du elskede,
og skænk igen,
bestandig rig, forunderlig,
du nyskabte!

30.8.38 Martin A. Hansen til Johannes Skovenborg

. . . Jeg har ikke læst saa meget Litteratur det sidste Aar – af det, jeg kender, bærer Harry Martinson og Haldor Laxness (»Nælderne blomstrer« og »Verdens Lys«) Prisen. Digtere og blændende Skribenter – og den sidste er *stor*. Nej, jeg er blevet træt af mine egne og andres halvgode Romaner – af de »talent«fulde Romaner – og vendt tilbage for at genopfriske de store gamle, Cervantes, Tolstoj, Dostojewski, Thomas Mann – men især Dostojewski.

Foreløbig kommer der ikke noget større Arbejde fra mig. Hvis jeg skal udtrykke mig paa en lidt affekteret Maade: »jeg vil lære at skrive først«. . . .

Sommeren 38 Romanprojekt om Probst

I tiden efter de første udkast om smeden og fanden har han haft forskellige, ikke-»fotograferende« romanforsøg i gang. Vigtigst er fragmenterne til historien om det fallerede geni, den københavnske kultur-agent og tusindkunstner Vilhelm Alexander Probst. Ifølge et af de seneste udkast, hvis tilblivelse er understreget i forfatterens kalender 29.9.38, skulle

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

romanen hedde »Dommen over Probst«. Dostojevskij synes at have spillet ind. Af læsningsnotater fremgår det, at Martin A. Hansen gjorde sig grundigere bekendt med Dostojevskijs »De besatte« og »Dødens Hus« sommeren 38.

I udkastet fra 29.9.38 introduceres den gådefulde Probst gennem en samtale med en værdig modspiller, en mærkelig sammenbidt-forfinet intellektuel ung mand, der kan lede tanken hen, dels på den unge Martin A. Hansen Odense 31, dels på Stavrogin i »De besatte« og endelig på Georg i »Midsommerfesten«. Hverken doms-motivet eller det anede indesluttetheds- og dæmonimotiv lader sig nærmere udlægge af det foreliggende, men begge peger som grundmotiver frem i forfatterskabet. Desuden hefter man sig ved en fortællerkommentar som den følgende, karakteristisk for forfatterens tilegnede humor og for hans kurs bort fra den gængse realistiske romanform på dette tidspunkt (jfr. i Kettels bibliografi de kronikker han fra og med 28.8.38 fik offentliggjort hos Richardt Gandrup i Aarh. Stiftst.):

Efter et Minuts Tavshed var de to Mænd begge ivrigt optaget af et Problem, som altid gav dem mange Bryderier. De hadede begge Høflighedsformer og Fraser. Omgangstone var dem inderlig ligegyldig. De havde begge to i sig en Tendens til kun at benytte ligefremme Udtryk uden Omsvøb, men deres Had til Formerne førte altid til utallige nye Former. For hver Frase, de lagde bort, anskaffede de to nye. I Øjeblikket bestod det vanskelige for Probst i at faa fortsat Samtalen paa en naturlig Maade, for den anden i at forhindre den paa en naturlig Maade. Det besværligste for dem var maaske endda, at de som ret fintmærkende Naturer gennemskuede hinanden, at de gensidig anede, hvilke Vanskeligheder den anden i dette Øjeblik havde.

Men vi benytter deres Tavshed til at beskrive dem nøjere. Og her bør Læseren ikke vente et grundigt naturalistisk Fotografi, en nøjagtig Gennemgang i alle Detailler af de to Mænds Klædedragt, Ansigtsfarve, Næseform, Panderynker, Stemmefald, hvordan den ene slubrer med Næsen, mens den anden ruller Tommelfingre. Det naturalistiske Fotografi har vist sine Skavanker, det har afsløret sig kun at være et Fotografi, et dødt Skema. Jeg vil ikke udsætte Læse-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ren for den frygtelige Skæbne at blive slæbt gennem tre Hundrede Sider sammen med en Person, der ustandselig slubrer med Næsen eller siger Hm . . Hm . . ptøj. Jeg erkender den uhyre Mangel, Sproget viser, naar det skal benyttes til at beskrive et Menneske. Vi magter at give Gloser for Karakter, Paaklædning, Hudfarve, for Bevægelser, Stemninger, og vi stakkels Romanforfattere maa ustandselig presse smaa forklarende Indskud ind mellem vore Personers Replikker, f.Eks. »han kneb Øjnene sammen og fortsatte« eller »svarede Ritta og gav sin Mands Hjemmesko et Spark«. Disse smaa Indskud i Romanerne er ikke betydningsløse, tværtimod, de afslører netop, hvor det er Sproget svigter. Disse smaa magre Sidebemærkninger fra Forfatteren er kun de daarlige Erstatninger for den Medviden om sine Personer, som han skulde have Mulighed for at give Læseren paa en helt anden og meget mere levende Maade. Gid han havde Evne til een Gang for alle at lade Læseren skimte alle de Muligheder, der ligger gemt i hans Menneske, ja gid han kunde klæde sin Læser i denne Persons Tanker og Følelser, saa han ustandselig vidste af sig selv, om Mennesket vilde knibe Øjne sammen, sparke til Hjemmeskoen, bide Tænderne sammen, rødme, faa Taarer i Øjnene osv. Og da kunde vi blive disse kedelige naturalistiske Indskud kvit. Desværre har Digtningen efterhaanden helt overdrevet disse, saa det en Overgang har været Hovedsagen at forklare alle, pinlige Enkeltheder ikke alene, hvorledes Romanpersonerne fører Maden til Munden, men ogsaa, hvordan de kommer af med Resterne af den igen.

Læseren maa derfor opgive at faa alt at vide om de to Mænds Udseende. Den fremmede unge Mand var som nævnt, tynd og skarp. Han var daarligt klædt, hans Jakke og Benklæder blankslidt og plettet, men baade den Maade, de var syet paa, hans Stemme og hans Manerer tydede paa en intellektuel Opdragelse. Men vil vi nu møde ham, ikke i Detailler, ikke gaaende over ham med Fotografiapparatet fra øverst til nederst, ikke triumferende hver Gang vi opdager en lille Særhed i hans Udseende, for Eksempel de dybe Kirtelar paa hans Hals, men møde ham saaledes som vi i Almindelighed møder et Menneske, der af en eller anden Grund tiltrækker sig vor Opmærksomhed. Vi er da bagefter tilbøjelige til at sige, at han saa saadan og saadan ud, og vi indbilder os altid, at det udelukkende er vore Øjne, vi har brugt for at lære det Menneske at kende. Men

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saadan er det jo ikke. Naar du møder et Menneske, bruger du alle Sanser for at klassificere det. Det er jo det, det drejer sig om ved alle nye Bekendtskaber, vi skal klassificere dette Menneske. [Af den dunklere og ufuldendte fortsættelse på ræsonnementet fremgår det, at der med »klassifikationen« af det nye menneske er tale om noget, der fører til en art sammensat typiserende helheds-fornemmelse, som er sympatisk eller antipatisk stemt alt efter relationen, og som foruden af sanserne er betinget af »en Evne til at se med Sjælen, føle med Intellektuellet«] . . .

21.9.38 Vera Hansen til Birgit . . .

Til Frk. Birgit fra Martin A. Hansens Kone!
Jeg har saa længe tænkt paa at skrive til Dem, saa jeg ikke længere synes det er mærkeligt at jeg gør det. Jeg kender Dem kun paa anden Haand. De skrev for snart længe siden til min Mand og har sikkert været baade bedrøvet og skuffet over Tavsheden som jeg er Skyld i. Jeg forstaar godt Dem, derfor skriver jeg til Dem og fortæller, at til Deres Navn knytter sig det smukkeste Minde som Tid ikke sletter ud. Min Mand glemmer aldrig hvad De har betydet for ham. Dette er ikke skrevet som et Trøstens Ord fra den som er saa umaadelig rig, men fordi det er Sandhed og fordi det maaske kan give Dem Svar paa et Spørgsmaal De har stillet Dem selv. . . . Jeg haaber dette naar frem, selv om Adressen er lidt mangelfuld, jeg kunde ingen bedre faa uden at røbe mit Forehavende allerede nu.

Birgits takkebrev for dette er dateret 28.9. Der udvekslede i løbet af det følgende halvår – stadig udenom ham, men nu med hans vidende – nogle få, velmente hilsner, hvor Vera i sin næste forærede Birgit en udklipsmappe med nogle magasinfortællinger han i de seneste måneder havde fået afsat. Den fortsat ekstraordinært udelukkende brevskrivningsmåde stod nøgternt set ikke til at opretholde, men lod dog endnu ikke til nødvendigvis at måtte løbe ud i sandet i tiden frem gennem årsskiftet 38-39.

Siden en kort hilsen fra Vera 19.4.39 hvor hun fortalte

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

om sin glæde over barnet der var blevet født 21.3.39, hørtes ikke mere fra Birgit.

Retrosp. om jomfruoffer

Oktober 45 Efterladt digtudkast, 17.11.50 Brev til Ole Restrup

Udkastet stammer fra en togrejse forfatteren gjorde med sin hustru gennem Småland oktober 1945. (Hans første møde med dette stykke svensk natur havde som nævnt ovenfor s. 71 været på den ensomme cykletur engang i seminarietiden). Det dystre, hjerteofrings-bevidste udkast rummer, foruden det retrospektivt anslående, ligesom et lyrisk forvarsel om den omfattende skyldbevidsthed og spaltningsfølelse som skribent der trådte frem to måneder senere med ideen til det uskrevne helings-forsøg i kæmperoman-format, »Kains Alter«. (Her skulle den råsunde Kain-digter, som udvalgt repræsentant for 30er-generationen »De syndende«, konfronteres med sin Abel-samvittighed i skikkelse af den invalide hovedskikkelse fra kronikken »En Helgen« 44 ovenfor s. 75).

Smaalandsk Oktober

Birke, I brænder
som Kærter i de hvide Stager
mellem Fyrrenes mørke Naale
og kobberrøde Stammer.
Blodstænkte Bøgekrat følger os i Underskoven,
som Grænseboere,
der mindes al Fortids Gru mellem Grander.
Men Birke, I Jomfruvækster,
derhenne staar I i Klynger
som Stenbræk,
man plukker om Vaaren.
Uudgrundeligt Vand
mellem Sten og Mos,
mellem Jætters Stensække og Stenrandsler.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Her er de grønneste klareste
Pletter med Græs
imellem møre Raftehegn.
Og en Bonde pløjer.
Han pløjer Nat op af Jorden.
Og Kragen flyver op
i Skovfjernet
vender sig som et Blad
for Vinden:
Kra, Kra, jeg ved, hvad det er,
jeg ved, hvad det er.
Kra, Kra, Kra.
Og det mørkner, men da
tager Søens Vande til at lyse.
Mørk Aften og taagelyst Vand.
Østen fra lukker Nattens
Kistelaag sig over Smaaland.
Men Vandet lyser, sort nær,
lyst borte.
Naar Vandet mørkner,
skinner Næveren,
Birkens Sølv.
Og Kragen flyver op
usynlig,
jeg hører den vende sig
som et Blad for Blæsten.
Kra, Kra, jeg ved, hvad det er,
jeg ved, hvad det er.
Men Birkens gule Løv pusler
og taler til mig,
Og Fyrrens Naale hvisker fint,
og Vandet lister mig forbi,
men jeg forstaar intet.
Mørkt Kistelaag og blege Stammer.
Kra, Kra, jeg ved alt.
Kra, Kra.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Den dystert genkommende, opribbende kragesladder peger frem mod det kain- og judasagtige kunstnersind i udkastene omkring nytår 46. Samtidig er der i digtet nogle elementer (det begravende mørke, sølvskæret) der konkret forbinder det med novellen »Offer« i Agerhønen. Som digtet og som første del af romanen »Lykkelige Kristoffer« foregår »Offer« i et nordligt grænseområde (hvor dagen efter Kristi Himmelfartsdag er »Aarets første Bararmsdag«, et lån fra Joh. Kaléns »Halländska Folkminnen« s. 233). Den sublime fortælling, under hvis mandkøn(og Jahvegud)-anklagende, tragiske synsvinkel digteren må have sammenført alt det bedste han kendte til af drømmende pigesind, socialt nødstedt, Kristus-nær moderomsorg og behjertet initiativgribende, ufejt rolleudførende, naturblank kvindenærværelse, skrev han i december 44, lige efter at to af hans studentermedarbejdere ved »Folk og Frihed«, således den unge Bente Hammerich, var blevet arresteret af tyskerne (ovenfor s. 245). Om tilblivelsen skriver han i arbejdsheftet til »Agerhønen« 23.8.47: »Fortæll. stammer fra hallandsk Folkesagn hos Joh. Kalén (fundet ved Arbejdet Kristoffer). Sagnet havde været behandlet af en god Fortæller. I enklere Form ogsaa kendt andre Steder. (Sigrid Undset har brugt det i en af sine historiske Romaner). Skrevet umiddelbart efter Bente og Aksels Fængsling Oprøret over den Letsinnthed hvormed man kunde sige: Nogle maa dø. osv.«

I forbindelse med sin omtale og udførlige citering af den samvittighedsfine version af jomfruofret hos Kalén gør Thorkild Bjørnvig (disputatsen s. 153) opmærksom på en dansk version om »to stakkels Børn«, optegnet i Anders Uhrskovs »Sjællandske Sagn« 1932. Denne version findes dog ikke nævnt i de foreliggende papirer og breve. Derimod nævner Martin A. Hansen en langt ældre og hedensk grummere, omend kun fragmentarisk og bevidst lakonisk overleveret forudsætning fra Thorkild Gravlund (ovenfor s. 108; af et brev fra hans antikvarisk hjælpsomme ven Lykke 15.2. 37 fremgår, at denne skal skaffe ham et eksemplar af »Herredsbogen«). Overleveringen hos Gravlund (»Herredsbogen« s. 47 kombineret med »Sysselbogen« spec. s. 96)

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

drejer sig om det ikke fuldt sigelige, en vår- og midsommerfestvildskab som i det russiske Sacre du printemps-offer. Det er vel i retning af dette, man må forstå den dunkle erindringsscene om fogedkonen som ung i slutningen af Martin A. Hansens novelle. Om det gravlundske stof, vævet sammen med personlig slægtserindring, fortæller han i et brev til Ole Restrup 17.11.50:

... Angaaende Motivet i Novellen »Offer« kan jeg oplyse, at et Sagn om Jomfruoffer har været knyttet til Varpelev Sogn, der var Anneks- og Nabosogn til min Hjemby Strøby i Nordstevns, og hvor jeg forøvrigt har haft megen Slægt. Første Gang jeg hørte om det var som Dreng, og det var min Far som fortalte det. Han havde det formodentlig fra sine Forældre der begge var Varpelevere. Jeg husker at min Far fortalte det nok nærmest for at illustrere hvorfor Folkene i Varpelev før i Tiden blev kaldt »Tyrkerne«. Minder om voldsomme Skikke – adskillige aabenbart hedenske – var knyttet til den lille Landsby – bl.a. Midsommerfesten, der flere Steder er omtalt i folkloristisk Litteratur, saaledes hos Gravlund i »Herredsbogen« og »Sysselbogen«. Hertil knyttede sig ogsaa Sagnet om at Varpelevfolkene engang begravede en Kvinde levende. Efter Hukommelsen kan min Fars Fortælling gengives saaledes: Jeg har ogsaa hørt dem fortælle at Tyrkerne engang begrov en Kvinde der var levende. Det var vist der hvor Majbænken nu staar (stevnsk: Madbænken – af »made« – grønt fra Engene). Nogen har sagt det var en gift Kone, men andre har fortalt hun ikke var ret gammel, og er der noget om det passer det nok bedst. De troede vist det skulde hjælpe mod Pest og daarlige Tider. De var jo meget overtroiske i gamle Dage. – Min Far havde meget mod Overtroen og holdt af at give Overleveringer en rationalistisk Begrundelse, saa jeg ved ikke bestemt hvor meget hans Tænkemaade kan have paavirket det knappe Sagn.

Endnu ældre og kvindelige Slægtninge, som ellers kendte mange Overleveringer, kunde ikke fortælle mig noget om dette, men der var ogsaa forskellige grumme Ting de ikke holdt af at fortælle de unge. Jeg tror heller ikke det forvitrede Sagn mere er mundtligt overleveret paa Egnen. I en lignende faamælt Form er det omtalt hos Gravlund, vistnok i »Herredsbogen«.

Et lignende Sagn, men langt rigere udformet, er eller har været

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kendt i Nørre Halland, hvor det er optegnet af Joh. Kalén i »Halländske Folkminnen«. Dette Sagn der før det fik skriftlig Form maa have været udformet af en god mundtlig Fortæller har spillet en større Rolle for selve Udformningen af Novellen »Offer« end Varpelev-Sagnet. Iøvrigt har Sigrid Undset brugt et tilsvarende Folkeminde, men jeg husker ikke nu om det er i Kristin Lavransdatter eller i Olav Audunssøn . . .

Sigrid Undsets version står i sidste kapitel af »Kristin Lavransdatter«. Her er det dog en dreng, der bliver ført ned i graven og får givet et stykke mad i hånden, og han reddes fra ofringen af romanens kvindelige titelskikkelse. Hændelsen bliver gennem den gamle kvindes egen efterfølgende død af pesten led i et antydet katolsk soningsmotiv, knyttet til de to eneste ejendele Kristin Lavransdatter nu har tilbage: hendes vielsesring og et forgyldt kors. Herom minder det sæt af allusioner til Kristi lidelseshistorie som indgår i Martin A. Hansens novelle, der ligesom Sigrid Undsets middelalderroman samtidig er en ægteskabshistorie. *Hans* version forbliver dog fundamentalt anderledes, handler i alle sine aspekter ikke om meningen med tingene, men om det modsatte, det prisgivne, blot med sølvskæret efter sig.

20.1.39 Alfred til forældrene

I efterårsmånederne havde han især været optaget af en del faglitteratur, hvorfra der foreligger udførlige udskrifter, og som afspejler hans interesse i at klargøre sig sin kritiske distance til materialistisk, spec. marxistisk livsanskuelse: Bogen om Sovjetunionens Forfatning. Arbejderforlaget/ Danmark for Folket (A.O.F.s Materialesamling)/ Niels Karleby: Socialismen og Virkeligheden/ Alf Ahlberg: Social Psykologi/ Bertrand Russel: Veje til Frihed/ Hendrik de Man: Socialismens Psykologi.

Siden slutningen af november havde han så lagt dette studium til side og genoptaget arbejdet med »Eventyret« eller »Humoresken« om smeden, som det stadig blot hedder.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Først efter juleferien dukker romanen op i notaterne, og nu under sit rette navn: Jonatan (jfr. kommentarerne om Odense ovenfor s. 146 og s. 149). Og 19. januar hedder det i lommekalenderen: »Ny Ide, Drengen« og i et dagbogsnotat: »Askelad fundet!«

I juleferien havde han læst to ærlige og hver for sig frisindet katolsk-kristne forfattere, som han senere i kronikken »Uafsluttet Efterskrift« 18.11.44 opførte blandt sine »Yndlingslærere« i kampen mod materialismen. Det var Pascal og Chesterton. (Den »unge, vise Herluf Froberg« som han tillige måtte nævne i denne kronik, der jo var led i en serie: »Hvordan jeg blev Forfatter«, læste han ifølge dagbogen først 2.3.42; det drejer sig om det eros-centrerede, frireligiøst søgende programskrift »Den virkelige Verden« 1933. Om Helge Rode, som også opføres, se kommentaren ovenfor s. 180). Mht. Pascal, så lød vel her den ene side »Hjertet har sine grunde . . .«, den anden »Jeget er hadværdigt«. Det er kun den sidste side, »Kristendommens Natside«, Thorkild Bjørnvig vil anholde i disputatsen s. 272. Men han berører den første, når han midt i sin forklaring på evnetabet hos digteren efter 1947 formoder: »Og dog bliver der under alle Forklaringsforsøg en gaadefuld Aarsag i det personlige tilbage, som selv uerkendelig assimileres med det erkendte.«

Som adskillige af Martin A. Hansens dagbogsoptegnelser efter min vurdering vidner om – og i særdeleshed en retrospektiv fra 28.9.40 vedr. dét at brænde sine 20års-dagbogsudgydelser, som jeg dog har fundet det unødvendigt og for uskønt at fremlægge – blev det »hadværdige jeg« i ham noget nærliggende men dog *mest af alt* »Dilettanteren« op omkring 1930, et væsen han bagudskuende måtte være tilbøjelig til at væbne sig moralsk imod og traktere som en fantast og en bedrager. At hjertet dog samtidig havde sine grunde, ja netop flere grunde, anes, når man ser at han i den bog af den sundt humoristiske Chesterton han også læste i juleferien 38-39, Chestertons Erindringer, kunne mærke sig, at denne havde haft *sin* form for en umoden »spiritistisk« periode og at det – uden nærmere redegørelse

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

– blev dæmonien i hans ungdom og en afgørende forudsætning for hans religiøse og folkelige »Rettroenhed« sidenhen.

Hvad der altså indadtil, biografisk dybdepsykologisk, må fornemmes at ligge bag den nu bemyndigede Jonatan-fortælling, er en art *regenerationsmotiv* overfor det brud mellem menneske- og kunstneraspiranten i ham, der i sin tid var indtrådt og havde tilkendegivet sig gennem misforståelsen »Fenjlasønnen« fra Odense 1931. Den fiktive regenerations-»bærer« hedder Jonatan, skal som sådan have sin dreng og samtidig, på den ildprøve af en rejse som hans fortæller sender ham ud på, have lov til – foruden simpelthen at være – at prøve at sige den fandens kaotiske og undergangstruede nutidsverden et par ord om godt og ondt, hvis han kan. *(Tyggegummi* skrev Oscar Geismar i sin anm. 22.10.41).

Hertil svarer mere »teknisk«, at Martin A. Hansen i kalenderen 24.2 noterer, at en kronik i Ekstrabladet den dag af Kai Friis Møller om Voltaires »Candide« og »Den troskyldige«, rummer »Princippet for Jonatan«, dvs. den konfrontationsmåde han nu selv har fat på under sin baksen med den første af smeden og drengens forunderlige rejseoplevelser, besøget hos den stædige møller. I romanens 1.udgave fik dette kapitel blot overskriften »Den vimmelskaftede Rejse begynder« (et lån fra kommentaren i Bobés udgave af Baggesens »Labyrinthen«), men i 2.udgaven fra 1950 skulle det betegnende og vemodigt nok komme til at hedde »Den vimmelskaftede Rejse begynder med et grovkornet Uheld, som gør sit til at spege denne sandfærdige Beretning.«

Iøvrigt havde han læst Voltaires »Candide« 19.11.38, men læste under igangsættelsen i januar først og fremmest »Don Quixote«. (I litteraturoversigten optræder her desuden Vilh. Grønbechs »Kampen om Mennesket« og Pär Lagerkvists »Bödeln«, begge understreget. I april læser han Thomas Manns »Joseph i Ægypten« I-II 1938). Ved vejs ende, dvs. så sent som 25.7.41, sammenfattede han selv sin læsning og sit forhold til romanens motiv således:

»De Bøger, der har betydet mest for Jonatan, er Don

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Quixote, De syv Brødre, Holberg, Labyrinthen, Ewald, i mindre Grad Voltaire, men Montaigne [læs: Pascal], Chesterton og Bibelen og H. C. Andersen.

Efterhaanden har jeg søgt i Jonatan at give et samlet Udtryk for en Livsindstilling, som er givet mig undervejs.«

Om kritikkens noget skuffende forståelse af bogen ved dens udsendelse skrev han til Johannes Skovenborg 21.12. 41: »Ja, det er gaaet heldigt med min Bog. Gennemgaaende er den blevet smukt modtaget; men der er da ogsaa Kritikere, der har tilintetgjort den med Næb og Klør. De tre haardeste var Oscar Geismar i Kristeligt Dagblad (hvilket forbavsede mig, da den udmærket, om han vilde, kunde tages til Indtægt for *hans* Livssyn og i hvert Fald ikke for noget modsat) Hakon Stangerup i »Nationaltidende« og Sv. Erichsen i »Socialdemokraten«. Det er saaledes ingen egentlig ideologisk Front, hvad jeg snarest havde ventet. »Kristel. Dagblad« og »Socialdem.« var de værste, men de havde aabenbart slet intet begrebet. Alligevel havde jeg ventet flere og haardere Modstandere, Folk, der havde forstaaet bedre at ramme Bogens Svagheder. Paa den anden Side havde jeg ogsaa haabet, at der havde været enkelte imellem dem, der tog venligt imod den, som virkelig havde forstaaet Meningen med den, men det var der ikke. Det tror jeg forøvrigt, man skal læse den grundigere for. Flere har faaet ud af den at dens Moral er, at *alt er relativt*. Men dens Moral er snarere omvendt at her i Tilværelsen er der et Enten-Eller, ondt og godt, og at man maa vælge.«

Kære Mor og Far!

Tak for Pakken og det lange Brev, som var ventet, kan I tro! Det er altid morsomt med en »Kronik fra Landet«, derude hvor Vejr og Planter og alt viser flere Nuancer og mere Afveksling for hver den, der kan se det. Og til Lykke med Kalvene, dem var ikke mindst Vera meget interesseret i og maaske vi maa have et Par installeret her! Dog skulde der jo snart ikke mangle Udveje for Smaafolk! Hvad der sker her er jo mere »indre« end ydre Begivenheder. Disse Aar har været »de fire Vægges Periode« i hvilken vi har lært hinanden saa godt at kende som det er muligt og med det bedste af alle Resultater.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

For mit personlige Vedkommende, her tænker jeg mest paa det, der har med Kampen i Skriveriet at gøre, er det en nødvendig Tid, sammenlagt en mere end 10aarig Skole, uundgaaelig, hvis man ønsker et højt Niveau og vil have dyrket sin Jord og slebet sit Redskab. Naar jeg tænker paa de første Aar, hvor jeg for Alvor *sled* med Stoffet – for jeg har jo egentlig altid villet det, tænkt, drømt det – saa er det jo Springet fra Barnet til i hvert Fald Ungdommen og en betydelig haardere Skole end de, hvor man læser en Lektie. Jeg har intet Øjeblik den Fornemmelse, at jeg har naaet det, der var tænkt, men der er en Udvikling at se og en Linje, som ikke er sluppet, Men hellere end alt det, vil jeg fortælle en Smule om det store Arbejde, jeg sidder i til Halsen nu. ... Jeg har vist aldrig lavet noget, der har givet mig den rent umiddelbare Glæde, som i den Grad sætter Forstand, Vilje, Humoren og dog ogsaa det dybt menneskelige i Forbindelse. ... Denne Smed Jonatan er ikke mere et Produkt af min Fantasi, men snarere en Broder, en ældre Broder, der ikke er særlig klog paa Bøgernes Verden, til Tider meget naiv, men dog med en jævn lysende Forstand. Han elsker Sang og Festlighed, ogsaa et lille Glas, men kan til enhver Tid tage Kampen op med enhver skriftklog, naar det gælder at kommentere Livet med Skriftsteder. Men saa er han noget mere med dette her, som jeg ikke kan beskrive, men som man lærer, naar man læser om hans eventyrlige og besynderlige Oplevelser! ...

9.2.39 Greven til Lykke

... Tak for Reklamebøger og Afhandlingen om Møller. Du er en Kender af Møller, det begriber man. Lidt kendte jeg, men jeg havde dog glemt ethvert Begreb, og det mekaniske er jeg først nu klar over. Jeg forstaar din Kærlighed til Møller, saa enkelt og herligt den er indrettet, klar som et Kunstværk. Efter et Studium af din Forklaring og efter at have tilrettelagt Jonatans og Askelads Optræden hos den gamle, svækkede, men stædige Møller, har jeg endnu et Par Spørgsmaal at gøre.

1. Hvordan sættes Møllen i Gang? (Et betydningsfuldt Punkt, som du ikke har behandlet, men som det maaske ogsaa er idiotisk at spørge om!) Drejes den blot til Vinden – sidder Persen fast, mens

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den staar osv?

2. At forudskikke: Jonatan, som vil hjælpe Mølleren under den stærke Blæst, kender en Smule til Møller (omtrent som jeg *nu*, bare at min halve Viden er mere teoretisk, hans halve praktisk), endvidere: Jonatan er til Tider meget uheldig, og hans Uheld er noget af samme Karakter som mine. Askelad kender intet til Møller, men er uhyre belæst og har ogsaa læst om Møller (hans store Lidenskab er Fysik og Opfindelser), under første Del af Tildragelsen er Askelad ivrig optaget af, dels at opmaale Møllen og dens Dele, dels af at kritisere den sønder og sammen.

Spørgsmaal: Hvor mange Katastrofer kan indtræffe samtidig (eller i Rækkefølge)? Kan Møllen først miste Hækværket paa den ene Arm, derefter tabe denne Arm, saa slaa halvt om? Dersom dette kan lade sig gøre, kan Jonatan og Mølleren, som er saa stædig, at Husmandens Slump skal males, om saa Verden gaar under, kan de faa standset Møllen, atter dreje den op i Vinden? Og dersom dette lykkes, kan saa den stigende Storm faa Møllen til at snurre, hvilket tvinger dem til at bruge først Persen, derefter Kværnstenene som Bremser – med det Resultat, at Møllen bryder i Brand?

Som du forstaar vil jeg helst holde mig til det *faktisk mulige*, men ogsaa udnytte dette til sidste Stump.

3. Kan du, hvis denne Rækkefølge er mulig, tænke dig et Punkt i Begivenhederne, hvor Askelad med sin vældige Forstand kan træde til og foreløbig redde Situationen for de to andre (naturligvis med det Resultat, at den et Øjeblik efter bliver meget værre)?

Hvis nu denne Udvikling er umulig, vil jeg bede dig kæde de Katastrofer sammen, som virkelig kunde optræde sammen, naar dette Trekløver skulde arbejde med Møllen i strid Blæst.

Maaske har jeg, ogsaa rent fortælleteknisk, taget for *meget* med, men jeg holder ligesom Ræven af at have flere Udgange, i Skriveriet!

4. Hvis det begynder at brænde i Hatten, kan man da prøve at slukke det med for Eksempel en Spand Vand (tænkte straks, at Askelad vilde prøve at slukke med en Flaske Øl!)? . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Retrosp. om angst

22.1.47 Brev til Verner, 29.9.52 Dagbogsnotat,
18.8.52 Brev til Paul Nørreslet, 26.1.50 Brevudkast til Jacob Paludan

Alene de to netop fremlagte breve fra »Jonatans Rejses« tilblivelse antyder jo, at den broderlige samhørighed, der var tilstede mellem det skrivende jeg og det forestillede sjællandske grundmenneske, var en identitetserobring hvori der indgik nogle påfaldende paradoksale elementer: en understreget personlig uhelds-tendens hos mennesket, en ræveagtig fortællerbevidsthed hos den skrivende.

I romanen skal den velmenende smed da også blive lokket mere og mere på glatis, som var han hovedfiguren i en Holbergsk narre- og skræmmebilledekomedie, hvad han så alligevel ikke er. Foruden sit fantastpunkt, kaldet »den blinde Iver«, har Jonatan nemlig i modsætning til andre idealister i bogen noget, en forståelse for at indoptage sine voksende »uheld« på en måde, så han trods grundig fiasko dog går personligt sund og redelig ud af rejsen og fortællingen. Det ærligt prøvede broderskab peger frem mod forholdet mellem helt og historiograf i »Lykkelige Kristoffer«, som belyst ovenfor i indskuddet om den efterfølgende romans tilblivelse. Noget bærende er en legitimation af rent kunstnerisk beskaffenhed, dvs. selve den litterært genindførte, bevidst frie fabuleringsform, med dens humor af patetisk-ironisk art. Dog dette skal tjene – foruden broderskabsprøven – en ny begriben af *arvesyndens* idé: det onde skal vi have, men i en omspændende-historisk ånd, åben for bod og bedring. Kristus skimtes.

Om Jonatans eget, i en dunkel ungdomshistorie bundende mellemværende med det fatalt onde hedder det som en vigtig præcisering tilslut: »Mænd som han faar alle Tillidsposter, han fik kun een, han blev Kirkeværge. Først da Dødens Sne lejrede sig i hans Haar, forstod de, at faa fødes bedre.« Men for Jonatans hele, konkret givne livstid skulle det gælde, som det også siges i sidste kapitel, at »Svig og Skvalder har lang Alder«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Et halvt år før manuskriptet med denne afslutning blev indleveret til forlaget, havde Martin A. Hansen, i sin egenskab af kronikskribent, selv »gjort Skridtet« som han betoner i dagbogen 4.2.41 i forbindelse med den antirationalistiske livsanskuelseskronik »Den sunde Tanke« 17.3.41.

Som en side af hans valg på dette tidspunkt må man medregne det moralske standpunkt han netop da havde indtaget *imod* Strindberg i sit kronikudkast 28.1.41 (ovenfor s. 21). Undersøger man litteraturoversigten for januar 41, finder man i den sidste uge – flankeret af Chestertons »Fritænkeri og Rettroenhed« og »Det evige Menneske« og af fornyet læsning (som så ofte før) af Pascals Tanker – to værker af Strindberg: »Det røde Værelse« og »Tjenestekvindens Søn«. Den sidste – geniets forfulgte og aggressive opvækstbiografi, hvis titel hentyder til trælkvinden Hagars søn Ismael i 1.Mosebog kap. 16 og 21 og hos Martin A. Hansen kan have ramt tilbage til hans egen titel »Fenjlasønnen« 1931 – var det vel især, som måtte kalde på afsmagen og viljen til bortvending fra Strindberg.

Det valg i bredere livsanskuelsesmæssig mening Martin A. Hansen traf, synes han at have fundet en umiddelbar kunstnerisk bekræftelse af, da han efter afslutningen af »Jonatans Rejse« i august 41 læste Jørgen Nielsens barndomsroman »Dybet«, udkommet 1940. »Dejlig Bog« hedder det understregende i litteraturoversigten. Og »Dybet« forekom ham så væsentlig, at han sendte den otte år ældre 30er-kollega en hilsen med en personlig tak for bogen. At han i eller snarere bag sin tak lagde et større håb, dvs. et religiøst håb, end Jørgen Nielsen udfra *sine* forudsætninger og valg kunne dække ind, forstår man, dels på det høfligt kortfattede svar fra denne som findes bevaret, dels på en passus i essayet »Jørgen Nielsen« i »Tanker i en Skorsten« 1948. Her hedder det om »Dybet«: »naar den dukker op i Erindringen, følges den af en frugtbar Tysthed, hvori man tror at ane det usynlige Nærvær af en følgende Fortællings Karakterer og Skæbner. Digteren bar dem allerede. Han bar noget stærkt, noget nyt, en Forløsning, troede man. Det blev »Et Hus splidagtigt med sig selv« mindst af alt. Men dens

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Titel løfter sig paa mærkelig og tragisk Vis og bliver Forfatterskabets.«

En vigtig samstemthed mellem »Dybet« og Martin A. Hansen var utvivlsomt, at den – som man skulle ifølge »Jonatans Rejse«, Sjette Aftens tredje Fortælling – i en vis forstand kunne siges at »tro paa Arvesynden«. Men i skildringen af drengen Thomas havde Jørgen Nielsen samtidig lagt en enfold, hvad der for Martin A. Hansen antydede et håb.

Hans eget begreb om godt og ondt i verden placerer man nok bedst ved – trods arvesynden og trods opgøret med forskellig slags vildfaren idealisme i »Jonatans Rejse« – at se det i nærhed til en fundamentalt etisk-idealistisk kristendomsopfattelse som den han lidt senere skulle møde hos den kantianske og principielt antiteologiske teolog F. C. Krarup. Krarups bog »Kampen om Kristendommen« 1922 læste han med udtalt sympati foråret 42, som det fremgår af breve fra Lykke. (Jfr. Missions-kronikken »Pælen i Kødet« 14.3.45, hvori han kort fremhæver denne Jahve-frigjorte »protestantiske Tænker«). En grundsætning i F. C. Krarups kristne filosofi lyder (kap. 7): »*At finde det evige i det timelige* er den Opgave, som Kristendommens Stifter først stillede sig, og som han har givet i Arv til sine Disciple.« En anden (kap. 6): »Inkarnationen eller Jesu Guddom betyder, at den ideale formaalssættende Vilje er det højeste i Tilværelsen. Ikke Magten eller Gengældelsens Lov er det guddommelige, men den ideale Handlen. Herpaa beror Jesu Storhed, og hermed er Grundbestemmelsen af Gud selv givet.«

I juni 42, kort før de første notater til romanen »Lykkelige Kristoffer«, bekendte Martin A. Hansen sin upietistiske og nærmere katolske end lutheranske tro således:

»Jeg tror paa Gud. Jeg tror ikke paa en styrende Gud, for i saa Fald forekommer det mig at vi styrer ad Helvede til. Jeg tror ikke paa en Gud, der *har* skabt, men som skaber – ikke paa en almægtig Gud – men paa en kæmpende. Saa godt jeg kan har jeg tænkt over det, og skønt jeg, som du maaske husker af et Stykke om Filosofferne [drager tanken med, dvs. »Den sunde Tanke«, som kronikken hed], nærer jeg ingen absolut Tillid til Tanken som Redskab over for det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

absolutte, men naar jeg tænker, ligger det i Sagens Natur, at jeg anerkender, og det helt ud, Tankens Ret til Kritik. Men med Tankens Hjælp kan man jo højst naa til det Resultat, at vi intet ved. At Gud kæmper, er en Sandhed, der kommer andetsteds fra, og da kalder jeg min Tanke frem og prøver om det lader sig forene med Erfaringen. Og det gør det. Derfor kunde det godt være Løgn. Det er ikke Løgn. Gud kæmper, jeg ved det. Det er min Tro. Det er videre min Tro, at i den Kamp kan vi ikke nøjes med at være Tilskuere. Vi er Byttet. Valen, Soldaterne, Nederlaget eller Sejren. Ser jeg ud over Naturen, ser jeg atter det kæmpende, Form der vrister sig ud af Form og prøver noget bedre. Atter forsøger. Jeg skylder i det sidste Bergson meget, skønt hans Filosofi [»Den skabende Udvikling«, læst omkring årsskiftet 41-42] ikke udmunder i den kæmpende Gud – og jeg er i Gæld til Helge Rode, der vist til Slut tænkte noget lignende . . .«

Disse linier skrev han til Verner 23.6.42. I formlen »Gud kæmper« mødes og fuldbyrdes to tendenser som lå i ham fra 1930-31, den ene var hans intuitivt enhedssøgende religiøsitet i tilknytning til parapsykologi og tænkere som Anker Larsen, Feilberg, Rode og nu sidst Bergson, den anden hans erfaring om det onde og kaldsfølelse overfor det gode, bl.a. i fri inspiration fra Søren Kierkegaard. Jeg har benævnt hans syn en »åben« dualisme (s. 110) for dermed også at respektere dets kunstneriske dunkelhed. Mod det dunkle, spec. i »Midsommerfesten« og »Septembertaagen« blev han siden advaret af Verner, da han stod på sin udfoldelses højdepunkt, belønnet med Politikens pris nytåret 47. Han svarede, 22.1.47:

. . . Jeg har været temmelig udslidt af den Kommers, der følger med en Historie som den Nytaarsdag. Nu vilde det vel være rent ud latterligt, hvis man beklagede sig over saadan noget – Følgerne af dette ydre Held. Det skal jeg da heller ikke. Men forundres kan man, naar man selv kommer ud for dem, selv om det maaske er en banal Erfaring, fint fortalt i »Fyrtøjet«. Man maa rent ud sagt tage en afvisende Mine paa og te sig en lille Smule ufordrageligt for ikke at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

blive revet i Stykker som Henrik IVs Morder. Jeg tænker her navnlig paa »Idealisterne«, der melder sig og ønsker man skal træde ind for eller ind i dette og hint – nu og da ligefrem gaar ud fra, at naturligvis gør man det. Og det værste ved det er jo, at man faktisk Gang paa Gang har en halvdaarlig Samvittighed, fordi man ikke vil, for det er jo meget ofte en meget god Sag at se til, eller man endda ved, det er en ordentlig idealistisk Sag. Men man kan ikke. Netop den Slags synes i en gruelig Fart at udtømme ens indre Ressourcer og man er utilpas. Desuden temmelig skeptisk over for voldsomme Gennembrud af den Art. Det er jo givet, Kritiken maa selv holde Balancen og har den svinget lidt rigeligt til den ene Side her, maa den næste Gang svinge til den modsatte. Dog det er ikke det, jeg er saa ilde ved, en ny Omgang mere negativ Kritik, som man forudser, det er jo ikke Kritik, men Arbejde det gælder – og jeg kan jo komme til at arbejde nu – men at den stærke Ros her og der aabenbart ligefrem kommer af dette Ræsonnement: jeg er i Grunden ikke klar over, hvad det er for noget, men saa er det nok noget sjældent.

Jeg tog dit Julebrev frem og forfriskede mig ved fornyet Læsning af disse smaa skeptiske og kritiske Bemærkninger, for det kan jeg godt lide, det frisker. Det forholder og forholdt sig saa simpelt med »Midsommerfesten« at jeg *skulde* skrive den, og at den ikke kunde være anderledes. Jeg har ikke læst den, siden jeg lavede den (udover Korrekturen, som jeg stavede mig igennem) men der er ikke dukket den svageste Fornemmelse op om, at jeg nogen Sinde vilde kunne have lavet den anderledes og bedre. Men skulde du have ladet den trykke? kunde man saa spørge. Man kan virkelig spørge derom. Den har personlig Betydning, i Relation i hvert Fald til Digtningen, et Kik ud over Kanten af Afgrunden, en let Svimlen. Den *var* farlig og kunde stadig blive ved at være det; der vilde være Digtere der vilde styrte sig i den Afgrund for at fortælle om dens Rædsler og paa det kunde de, indtil de var fortabt, blive interessantere, end de ellers kunde blive. Det farlige ved denne Bestilling er, at man let kan blive det, man digter, ogsaa Spøgelse. Derom er min Erfaring næsten lige saa stærk, som hvis man var blevet det. Men jeg blev vel ført, trukket, truet, kaldt derud, uundvigeligt, men satte ikke i det svimle Øjeblik Troen paa Ressourcerne helt overstyr, et Øjeblik maaske, det Øjeblik da saa »Septembertaagens« Knugen blev til midt i »Midsommerfesten«. Trods alt ikke berøvet Forelskelsen i den store Na-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ivitet i Digtningen, som den kan være, Enfolden og Jordens Ting. Man maatte se Spøgelsets frygtelige Ryg og det just midt i de Dage, da der var Behov for den enfoldigste Tro paa det enkleste Forhold. Maaske da Erfaringerne, der ikke kunde faa andre Skikkelser end Symbolernes, ikke er overflødige, selv om de kan være Læseren for lukkede og unyttige.

Der er endnu nok adskillige mindre, mere »lukkede« Ting, der maa skrives imellem, lyse og mørkere. Fornemmelse af noget helt lyst imellem er der. Artisteriet i den Fortælling? Maaske Besværgelser, selve Balancekunsten paa Kanten, Domptørens Attituder hos Tigrene. Ord kan paa en frygtelig Maade faa Kød og tage Bolig iblandt os – man gør manende Bevægelser. Slipper maaske. Jeg kan ikke lade være at tænke meget paa ham, der i Aar og i Dag var blevet 50 Aar, hvis han havde levet. [Nis Petersen, død i nedbrudt forfatning 1943]

Du har bemærket Kvinden i Fortæll. hedder *Alma*. Navnet var lige saa determineret som den Indledning, jeg troede blot et Indfald, og som travesterer Indledningen til »Mogens«. Alma her – gik det op for mig – hendes Stammor er hos Paludan Müller.

Vær hilset. . . .

[I novellen *fastholder* Alma, trods Georgs »død«]

Året der lå foran ham, blev dét, hvor han stillede sig til rådighed for den gruppe af tillidsfulde yngre kræfter, der var på vej med den antinaturalistiske frontdannelse, som i 1948 manifesterede sig gennem tidsskriftet »Heretica«. I sin biografi bd. II kalder Ole Wivel med sikker intuition kapitlet om disse to år, hvor den usvigelige frontdeltagers egen primære tillid og skabende evne gradvis svandt ind, for »Vendepunktet«.

I 1950 håbede han, foruden bedre trivsel for familielivet, at finde fornyet ro til det egentlige, da han erhvervede den gamle præstegård i Allerslev ved Lejre, som blev døbt Salum. Her levede han med Vera og børnene indtil nyresygdommen – for sent – blev opdaget foråret 1955.

I Salum-tiden blev der kun i nogle enkelte tilfælde ført dagbog. Nedenstaaende notat skrev han i en periode af mismod, efter at han i forsommeren 1952 havde været på

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den slidsomme rejse til Island og desuden skullet nå at lægge sidste hånd på sit store kulturhistorisk fortællende værk »Orm og Tyr«.

I notatet ytrer han sig åbent om en uovervindelig fornemmelse af at skulle dø før tiden, en fra omkring 1939 næret, ensom angst, som han i de senere år, da den blev meddelt, knyttede til Lykkes forudsigelse engang i en fjern fortid (ovenfor s. 32).

Har en Træthedsperiode. Den blev mærkbar i August og Tegnene tog til. Da det forekom mig at være Hjertesymptomer var jeg betænkelig. Har siden faaet den Opfattelse, at det dels skyldes en Reaktion paa alt for store Anstrengelser og dertil rimeligvis en Nikotinforgiftning. Har paa det sidste indskrænket Tobaksforbruget og tænker paa helt at holde op en Tid. Øget Forbruget af Øl en Tid og anden Spiritus, da det viste sig at lette, i Længden en skidt Udvej. Pres og Smerter i Armene, Smerter ved Hjertet, Hjertebanken, Serier af »sødlige« Dunk, undertiden lidt Svimmelhed. I lange Tider sent om Aftenen og Natten, Dødstanker, uimodstaaelig Kredsen om Død. Depressionen øget ved Bekymringer for vor Fremtid økonomisk, idet jeg i det kommende 1-2 Aar bør kunne sikre store Indtægter, ogsaa forudsat at vi i Hovedsagen, som mit Ønske er, kommer ned paa en lavere, men mere stabil Indtægt, hvor ikke Skatterne er saa stor en Byrde, at den er bestemmende for ens Planer. Jeg har imidlertid efter Afslutningen af »Orm og Tyr« ikke været i stand til at arbejde, har ingen Motiver, som virkelig ægger – eller maaske dur – Tilløb render ud i Sandet. Vilkaarenes Krav og Disciplin har vist sig ofte at være gavnlige, jeg vil vel ogsaa fremdeles kunne skrive noget, men i den depressive Tid opløser Mulighederne sig, mens Udfordringerne bliver svære Trusler. Jeg kan nok se, at vore Forhold for de fleste Kunstnere er misundelsesværdige, men fremover er de det kun forudsat, at man ikke blot kan frembringe, men ikke svigter Kvalitet, og Mulighederne for mine nærmeste er naturligvis fuldstændig afhængige af at man har en Aarrække tilbage. Det er vel Udslag af en Overtro, men jeg har i mange Aar betvivlet, at jeg blev ret meget ældre, og den Tanke har selvfølgelig haft en særlig Magt under kunstneriske Kriser. Det er let nok reflektivt og som Pjat og Overtro at bekæmpe en Spaadom om at man ikke bliver ret gammel,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saadan som L. spaaede mig det, da jeg var ung. Men naar han ogsaa forudsagde mig Sejre af en Art som jeg virkelig har vundet, saa faar i alt Fald for de enfoldigere Lag i ens Bevidsthed saadan en Spaadom en uhyre Magt, selv om man kan spotte den med den klarere Tanke. Selv kan man vel kun lidt sikkert vide derom, men det forekommer mig at hin Spá, der blev udtalt netop paa den Tid, da jeg for Alvor havde besluttet at skrive, har været en drivende Magt i Præstationerne, i Arbejdets Intensitet, i Ønsket om at faa noget fra Haanden, inden det var for sent. Og fra og med jeg var færdig med »Jonatans Rejse« i 40 [læs: 41] har jeg aldrig afsluttet noget større Arbejde uden med en vis primitiv Frygt for, at nu var det forbi, nu havde man arbejdet sig frem til Dødens Dør. Tanken derom var maaske særlig stærk, netop omkring den Tid, da jeg 40 Aar gammel selv havde den Tro, at en Periode virkelig var afsluttet, afrundet med, at jeg havde samlet Stykkerne i »Tanker i en Skorsten«. – For Kunstneren har det da muligvis været en Velsignelse at have den Spaadom hængende over sig, ikke for Mennesket.

Efter en Jyllandsrejse i Bilen, med V. og Børnene, godt otte Dage, sent i Juli, har vi bestandig været optaget af fremmede, der er kommet her og ofte har boet her i dagevis. Tit fornøjeligt. Programmet er ikke udtømt.

Til programmet i Salum-tiden hørte desuden en stadig mere vidtforgrenet foredrags- og korrespondancevirksomhed.

I et brev til dansklæreren Paul Nørreslet 18.8.52, altså knap halvanden måned før ovenstående notat, havde han således besvaret nogle spørgsmål vedrørende fortolkningen af sin (økonomisk uanet langtrækkende) radioroman »Løgneren«. Hans først tøvende, så i sidste øjeblik pågående iværksættelse af radioromanen havde netop været i »den Tid, da jeg 40 Aar gammel selv havde den Tro, at en Periode virkelig var afsluttet«. Dvs. efteråret 1949. (Den blev oplæst i radioen 15.1.-2.4.50 og udkom august 50).

. . . Men saa om Stenhovedet. Her drejer det sig om et Element, som Forfatterens Tanker mere bevidst har arbejdet med. I Sælen har J.V. set Dødens Hoved – en Tanke hvori der kunde være gamle mytiske

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mindelser, da Draugerne [oldnordisk: gengangerånder, spec. af druknede] netop for de gamle tit havde Sælskikkelse, men det er ikke omtalt, da Oplevelsen i sig selv, det uventede, kan føre Tanken den Vej, hvad man selv har kunnet erfare ved uventede Møder med en Sæl. – Sælen er her Dødningsvarsleren, eller Dødsvarningen i den Natur Vig færdes i. Ved Hændelsen i Kirken er der da en lang Række Træk der stiler mod en Slags Kulmination af Dødsdæmoni, Død som levende Skademagt, i J.V.s Sind – Stenhoved, Mindet om Sælen, Læsning af »Balders Død«, Betydningen for J.V. af Konstellationen af dette Dramas Personer, Naturoplevelsen paa Vejen, selve Øen som den store Magt, hvorimod Menneskenes Liv er flygtigt, Eriks Død, hans Enke nærværende, det døde og tomme i V. selv, en Iagttager, en Gæst paa Jorden, – og endnu mere. Apoteosen, hvor han føler sig besat, kan lige saa godt kaldes hedensk som kristen, den ligger hinsides Vanebegreberne om begge. Nu skal man jo ikke fylde for meget Kulturhistorie eller -filosofi i Romaner, men dette Motiv som mer eller mindre aabenbart er stærkt ogsaa i tidl. Bøger, Lykk. Krist., Tornebusk., Agerh., har jeg mere kulturhistorisk behandlet i en ny Bog om ældre Trostemaer, ogsaa i nordisk Kristendom – man vil jo forøvrigt kunne se, at det har beskæftiget Grundtvig uhyre, den mørkere Grundtvig. Døden som den store Skæbne- og Skademagt, ogsaa i Sindet, har været dominerende i ældre folkelig Kristendom – før nogen udspekuleret Djæveldogmatik naaede selve Folketroen – og den har præget meget af det man plejer at opfatte som »oprindeligt Hedenskab« i Folketro. Liv-Død-Opstandelse var her, i romansk Tid, sikkert det aldeles dominerende kristne Grundtema, om ikke i den officielle Kirkelighed, hvor Temaet Synd-Dom-Frelse er raadende. Om Opstandelsestanken bruger J.V. senere det Billede, at den som et Spyd er slynget ind i Øen, den er ikke en naturreligiøs Tanke, der gror op af mytiske Tanker om Naturen, i dem vil tværtimod Dødsguden blive den stort Magt. Da J.V. ophører at være en Gæst paa Jorden med en uopfyldelig Drøm om at slaa Rod, bliver hans egen Skæbne paa lignende Vis hugget ind i Øens Hverdag, i Problemerne.

Der er sikkert meget rigtigt i Deres Tolkning af V.s Svar paa den andens »tror De?« Det er paa den ene Side Løgn, han pynter sig her med en officiel hyklerisk Sminke, som mange før han, men ser det selv med Ironi. Paa den anden Side: »Pulsen« han hører i Kirken

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vidner om, at han tror noget i fuldeste Maal.

Hvad der ligger i Spillet mellem V., Rigmor, Frederik vil jeg lade blive ved det, der er fortalt, det er jo ikke et Spil i Bevidsthedens øvre og mere tørre Lag, hvor man bedre kan udskille Tanker eller endda Idéer, som det jeg har svaret lidt udførligere paa, men i de mere skjulte Lag og der maa Læseren være ene om at se. Men det »skumringsagtige« ved R. forstaas vel bedre, naar man senere hører hendes Bekendelse – og dels er det J.V. der i dette Øjeblik ser hende saadan, med Rette eller ej: hun er en Skygge i hans Fortid.

Jeg tror bestemt, at Deres Elever vil faa meget ud af Deres Arbejde med denne Bog, og det glæder mig meget at De vil gøre det.

Desværre, jeg kan ikke love at komme. Jeg har næsten altid mere at gøre, end jeg bryder mig om. . . .

Når den dødningeblegt-violagtige Rigmor her kaldes en fortidsskygge, peger det sammen med Johannes Vigs spaltede billede af sin Anna-Maria-drøm hen på den svundne tid som nøgle til hele den »Dødsdæmoni« (indbefattende natur- og seksualitetsdæmoni), der iøvrigt fremhæves og undsiges i den retrospektive redegørelse: til »Draugen« i sælen, men også til den »Puls« han kan høre i kirken og som betyder, at dette menneske dog kan siges at »tro noget i fuldeste Maal«. Men i romanen skal spec. Vigs lange historie på fastlandet ikke blot være gengangeragtigt afskåret, den skal også være væsentligt utilnærmelig.

Ligeså essentiel og uimodståeligt prøvende man da kan finde den endelige konfrontation med denne »Skygge«, ved sneppejagten i næstsidste kapitel, hvor det døde og dæmoniske i fortiden af en opsøgende Gud trods alt synes at skulle findes og dets kvalfulde kraft gennem forbindelsen og offerpagten med Rigmor skifte værdi fra minus til plus (beslægtet med dét der mere håbefuldt kunne ske for andenlærerkonen i novellen »Paaskeklokken«), ligeså abrupt og tvungen må den ekstraordinære nutidstøjring i sidste kapitel forekomme: en »rent« metafysisk befæstelse af den ensomme gennem hans skæbnes ligedannethed med en opstandelsestanke, der spiddende dødsnaturen holder øen fast, ligesom han nu selv bodskristeligt vil være naglet til øens hver-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dag og krav. På afstand af denne ø-hverdag, fx om nætterne, får den medtøjrede dæmoni så vride og knytte sig uforanderligt.

Der er i denne – også på baggrund af den »evangeliske« tendens fx i programartiklerne »Ved Korsvejen« 46 og »Konvention og Formaand« 47-48 – sekundære slutroman et vildt offermod og en afskedstagende digteroriginalitet af respektindgydende karakter. Samtidig er der i afslutningsmåden fornyede indslag af angst: af befæstelsesangst. Og af formørkende nedtrodset »Dødsdæmoni«.

Om angst- og dæmonifænomenet i Martin A. Hansens forfatterskab skulle man tro der forlængst forelå en klarlæggende specialafhandling, skønt de der privat har ladet sig friste ind på det oplagte, men ustyrlige emne, vil vide hvorfor der ikke gør. Lad mig her få lov at erindre om denne side af hans digtning gennem følgende tre, friere overskuende hovedpunkter:

Centralt er det køns- og kærlighedsbestemte, hele den – personligt bevidste – spaltningsstemning i synet for kvinden, hvis biografiske baggrund jeg har søgt at få med op gennem alt det foregående og primært dokumenteret vedrørende den »sjælelige« dødsangst-periode ca. 1929-33 (ovenfor s. 196).

For det andet er det et påfaldende forhold i hans angstskildringer, at det dybeste lag gang på gang beskrives som en – snart destruktivt sprængende, snart indadvendt opgivende – dæmonisk *dødsdrift*. Det er vel især en dødsdrift som følge af former for frustration og desorientering, knækket fremtidstro som hos den udefrakommende men til »Sognets Søn« udpegede Torvald, praktisk (herunder også økonomisk) hæmmet værdivilje, blokeret og vrangvendende, dæmoniseret idealitet. Dødsdrift sidder i ryggen på så forskellige dæmoniseringsformer som den kropsblankt opstigende selviskhed hos karlen Johan i »Paaskeklokken«, den stivnakkede oplysningstro hos den jagende Askelad, den tægeagtige refleksion hos Kristoffers frafaldne huslærer, broder Martin. Mest personligt synes den at sætte af fra en ensomt indset »uopfyldelig Drøm om at slaa Rod«, som det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hed om Johannes Vig i brevet, eller fra oplevelsen af »Falsk Varsel«, som det skildres i den forsøgsvis sammenfattende angsterindring »Septembertaagen« om alarmeringsøvelsen ved indkaldelsen 1939 kombineret med dybe glimt fra prøvelsestiden 1915, gennem billedet af hærormen som »noget har traadt paa«:

»Det stærke, faste er borte. Der er ikke mere nogen stor, enkel Opgave. Tilbage er noget taaget, dunkelt driftagtigt, Dødens Dragen. Da gaar vi som et Tog af Spøgelser. Spøgelset er farligt . . .«

»Helvede brænder i vor Idealisme« hedder det tilsvarende i forbindelse med de forhenværende ridder Georg- og Alma Stjerne-hovedpersoner i »Midsommerfesten«. Men denne novelle er primært eksempel på en tredie side af angst- og dæmonifænomenet, en side som har tendens til at indoptage såvel kønnets problem som den dæmonisk udskridende og opgivende idealitets- og dødsdrift, men som i sig selv betegner en omfattende kunstnerisk og åndelig mulighedsværdi for forfatteren. Ja den er vel er noget fundamentalt netop i den modkamp han personligt tog op overfor de nævnte dæmoniske ting, hvori skyggen af Strindberg jo fulgte med. Dét er en frivillig-bydende dragen mod de dødes og det dødes verden. Foruden den selvvalgte, men også religiøst påbudte konfronteren sig i »Midsommerfesten« med 30ernes »Døde Sjæle«, som det med et spil på Gogols roman siges i indledningen, må det være nok at nævne den uforglemmelige kærlighedshistorie »Soldaten og Pigen« fra »Agerhønen«. (Ligesom »Offer« synes dette mesterværk at være blevet til ved mødet mellem overleveret sagnstof, et skelsagn, og dybt personlige forudsætninger, jfr. hans brev til Ingeborg Buhl, Politikens kronik 16.6.69).

Udfra bl.a. de her opridsede træk i forfatterskabet kan man da nå til den fornemmelse, at hvad der i de dybere lag indadtil fandt sit symbolske udtryk med den mærkelige sneppeopledning og -aflivning i næstsidste kapitel af »Løgneren«, var en tragisk punktumsætten for det egentligste og mest irrationelle i forfatterens motivering siden tilblivelsen af »Den dunkle og underlige Forhistorie« til »Jonatans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Rejse« (overfor, spec. kirkegårdsscenen s. 259). Et *sidstegangs*-udtryk for troen på »den kæmpende Gud«, herunder for forestillingen om aktuel vilje til det gode i »åben« forbindelse med omfattende-naturligt, fortidsnedlagt liv. Det sprængte fornemmes i romanens slutkapitel som markeringer af nu uovervindelige sår og slør i bevidstheden hos den uhjælpelige »løgner«, ikke blot mht. hans gudstro, men også i det erotiske. Foruden nedreduceringen af Annemari og post festum-troen på Rigmor som den der »vedkom mig« (brug Chamfort-nøglen ovenfor s. 149) gør jeg opmærksom på »Brudfladen« i det moderbillede Johannes Vig danner sig af Marie, og på det forhold, at den ekstremt skyldpåtagende, ensomme skolelærer under sit angstdirrende, skønt urokkeligt fattede afskedsmøde med idealskikkelsen Oluf jo *ikke* dermed får lov at finde bund i det dybeste punkt i denne sammenhæng, slutningen af kap. 5: »Jeg stod og følte en underlig Befrielse, mens den grædende Pige lænede sig til mig.« Hvad der her blev anslået, var vel opbruddet fra en kønsfælle-sympati (ovenfor s. 29), nu uholdbar som helle for overmålet af seksualtrang.

Det uopgjort blødende ved »Løgneren« som skildring af en resignationsskæbne kan også angives på den måde, at Martin A. Hansen som kunstner med den befandt sig midt i et dilemma, som han skulle forsøge, men ikke nå at komme klart ud over gennem sine sidste, få år. Det var dilemmaet mellem på den ene side hans vilje til efter klassisk forbillede at »amputere sig selv fra Fortællingen«, som han kan udtrykke det i forordet til Herman Melvilles »Moby-Dick« feb. 55 (optrykt i billigbogen »Ved Korsvejen«), på den anden side en umiskendeligt tiltagende tendens hos ham som stor moderne fortæller, nemlig den han kort noterer under tilblivelsen af romanens første halvdel, 27.11.49: »Maaske ogsaa Elementer deri er blevet meget personligt«. Retningen i hans vilje ses af følgende hyldestord om »den største af vore forfattere gennem tiderne, Steen Steensen Blicher« (»Dansk Vejr« 1953, kap. 4), fra hospitalsdagbogen 3.6.55: ». . . han skriver ikke for at flytte sine Saar over paa andre – hvilket mange andre af de store har gjort.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Naar *han* kommer med det bedste, da *er* der betalt for det, og en Viden om Prisen faar man ikke ved Tilstaaelser af Digterens Nød, men ved Kraften, hvormed det løfter mig, den læsende, og med et Minde om den dyre Erhvervelse i Fortællingens Molltone, der er som en Ømhed.«

Om det påbud om resignation der hvilede over digteren før tilblivelsen af Johannes Vig (*sig* navnet langsomt) brugte han selv – som fremhævet i slutningen af Thorkild Bjørnvigs gennemgang af romanen – det dunkelt sammenfattende udtryk »Accepten«. Ordet optræder således i det brev, han sendte Thorkild Bjørnvig 21.8.49 som tak for den afrundede bog om sit forfatterskab han som nævnt fik overrakt på sin 40årsdag (kommentaren ovenfor s. 116). Hertil svarer, hvad han lidt senere meddeler i et brev til Knud W. Jensen, 21.10.49: »Jeg har tænkt en Del paa Kidde i det sidste. Jeg tør faktisk ikke læse »Helten« igen før efter Jul. Jeg arbejder med et Motiv der er beslægtet med »Helten« . . .«

Som jeg skal vise, gik disse resignations- og accept-forestillinger tilbage til året 1947. Og et biografisk hovedpunkt i dem var en viden eller mening hos ham om hans ægteskabelige situation siden da. Hvad han egentlig mente, især efter rystelsen i forbindelse med Veras sygdom sommeren 1948, lader han sig ganske vist ikke bogstaveligt fravriste i de foreliggende papirer og breve. Tendensen i hans fortolkning mener jeg dog at måtte forstå sådan, at det var en akcept af, at der mht. den inspiration og konkrete og moralske støtte gennem Vera han i årenes løb havde trukket på og endnu i 1947 kunnet håbe på, nu måtte gælde en art retfærdig ombytning af rollerne. I et brev der stammer fra et tidspunkt noget inde i sygdomsperioden, 26.6.48, hedder det til en tredie af vennerne fra den nye generation:

»En skrev til mig, om det væsentlige og betydningsfulde hun har været og er i det jeg skriver, og som de kan se, der kender os. Skønt jeg jo ikke selv kan overskue det, er jeg nok ikke den, der ved mindst om det. Jeg havde jo heller

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

aldrig skrevet noget, der kunde blive til noget før jeg traf hende. – I har betydet meget for hende i denne Tid, det er jer og ikke mig, der har magtet at sætte Mod i hende igen, du er nok ikke klar over, hvad det betød, at du saa ofte ringede og spurgte, hvordan det stod til. Naar et Menneske har tabt Modet, som Vera havde det en kritisk Overgang, og jeg ikke hvad jeg saa gjorde, kunde vække det igen, saa betyder det saa uhyre meget, at et Menneske faar Beviser for, at det ved sin egen Personlighed betyder noget for andre. Og jeg er ikke altid saa nem at være sammen med, hvad I maaske ikke saadan ser, for naar mit daarlige Humør kommer, er det voldsomt og eksplosivt, fortættet og absolut Urimelighed, og da plejer Vera at være en mobil Modstander, hvad der er det bedste der kan siges om det – det sundeste. Men saadan en urimelig Udladning – der ofte er gaaet forud for et Arbejde, i den stærke Depression forud – var sket kort inden hun blev syg.«

Den gensidige udladen var en jalousi-scene efter en fest de havde været til den 4. maj 1948 (Ole Wivels biografi II s. 40). Forud for dette var gået hans ophold som stipendiat på institutionen Lysebu i Norge gennem de første måneder af året 1948.

Mine forældre, der i egenskab af præstefolk fra Danmark selv opholdt sig nogle dage på Lysebu i denne periode, husker, hvordan de af institutionens myndige leder, fru Borghild Hammerich, blev vist rundt i huset og tilsidst ind til dets absolutte klenodie, den skrivende Martin A. Hansen.

»Men han modtog os forbavsende mildt og venligt«, fortæller min mor. »Og han kunde godt lide far, der på sin sædvanlige uimponerede måde spurgte til hans arbejde, om det gik godt med det som han nu sad og skrev på. Senere var han med i folkedansen, og far lånte han rørende sine skistøvler!«

Som svar på spørgsmålet til hans arbejde husker mor, at han sagde: *Hvis De vidste*, hvad det koster at få skrevet to linier.

Hvad det her må have drejet sig om, var revisionen af den bog han selv havde ment ville blive stående som hans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hovedværk, altså arbejdet med 2.udgaven af »Jonatans Rejse«, der var blevet påbegyndt i slutningen af 1947. Der mangler stadig en stor videnskabelig undersøgelse af relationerne og begivenhederne mellem de to versioner, dvs. en undersøgelse dels af 1.udgavens betydning som banebryder og støtte for hans fortsatte tilgang til sine »egne Brønde«, som han skriver i forbindelse med arbejdet på Kristoffer i et brev til Lykke 31.12.43, dels af den af-erotisering og langt vemodigere skyldakcept i forhold til det mellemliggende, der finder sted med 2.udgaven fra 1950. Og 1.udgaven bør genudgives. »»Jonatans Rejse« var Martins Hjertebog«, skrev hans enke til Cai M. Woel 16.1.56, »og han var aldrig gladere eller lykkeligere end da han arbejdede med den«.

Dette må gælde 1.udgaven. Hans påfaldende langvarige rettelsesarbejde blev til i en nok klog, men også nødtvungen-selvpålagt og tungt besværet stramningsånd. Vigtigst blandt de foretagne nydannelser er arrestforvarerens store doms- og ansvarstale (med påbudet: »Gaa den Vej, du skal. Men vend dig ikke om ligesom Loths Hustru«, Sjette Aftens første fortælling), indsat i stedet for den frodige kvindes synske advarsler og rettesnore for både fortid og fremtid i 1.udgaven (»Jonatan, gaa dog lige!«). Men der er mere.

I hvert fald hvis man fx tager et udsnit som det før fremhævede kapitel om besøget hos den altfor stædige møller, kan man holde mest af dets oprindelige skikkelse, hvor galskaben er renere og rummeligere, mere konsekvent og holdbar i sin humoristisk underfundige art.

Vedrørende det afdøde forfatterægtepars privatliv seksuelt vides udfra mundtlige kilder kun, men vel også tilstrækkeligt, at Vera gennem de første år kunne betro et suk over hans voldsomhed, i de senere år en undren over, at han ikke kom så ofte.

Forud for revisionen af Jonatan var gået den moderne digters sidste kæmpende *fremstød*, kulminerende i den skabelses-bølge, han oplevede sommeren 1947 med færdigudskrivningen af – foruden »Fuglene«, »Soldaten og Pigen«, »Man-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den fra Jorden« – hans sidste egentlige eksperimenterende fortælling i stort format: »Ventesalen« (alle i »Agerhønen« 1947).

Hvad »Manden fra Jorden« angår, så blev den – efter først at være følt positiv – sat til sidst i »Agerhønen«, ment som en advarsel, en fortælling om én for hvem »det *dybeste* er dødt« (brev til moderen 12.12.47).

Om »Ventesalen« hvis hensynsløst indhuggende, udnyttende og især aktuelt omskabende forhold til Martin A. Hansens historiske identitet som »Brevforfører« ca. 1930 er evident, oplyste han retrospektivt i brevet til Thorkild Bjørnvig 21.8.49: »et af de faa Arbejder jeg har skrevet »paa Bladet«, uden Rettelser, den var saa ond at skrive, at jeg ikke kunde rette . . .«

I et arbejdsnotat 25.8.47, mens processen endnu knap var overstået, hedder det i forbindelse med »den bekendende Kvinde« i novellen: »Det maatte være et sammensat intellektuelt udviklet Menneske. Det giver Konflikten en videre Gyldighed. Jeg maa selv se det som en Hyldest til Kvinden. Fort. skrev snart sig selv, men krævende, hensynsløst, terroristisk. – Man har nu en Fuldbyrdelsens Følelse, en Erobringens Ydmyghed.

Da jeg havde skrevet ca. den første Halvdel og gav Vera den at læse, var jeg meget spændt. Den gjorde et meget stærkt Indtryk paa hende. Og jeg overgav mig da fuldt til Fortæll.«

Man har i diskussionen om det uskrevne storværk »Kains Alter« (ovenfor s. 271) gisnet meget om, i hvilken forstand Martin A. Hansen i løbet af 46-47 kunne tænkes uforvarende at være kommet til at krænke en slags nolimetangere-lov for erindringskunstnere, en lov han endda bevidst selv havde været inde på i et samtidigt aforismeudkast. Dette udkast – et blandt flere der kredser om det åndsbårne forhold til det erotiske – blev til 26.2.46, altså påfaldende hurtigt efter at han var begyndt at snakke om sin (dog vist med rette) befriende anelse om kæmperomanen: ». . . Rør aldrig Hjerteskudet. Det smager sødest, men rør det ikke.« (Ole Wivels biografi I s. 324).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Samtidig med at man kan antage, at en vis krænkelse faktisk fandt sted, og at det skete med »Ventesalen«, må man tænke sig, at det uanet opløsende især lå i, at *sandheden* – skønt her berørt – tilogmed var forment sit eget frie og fulde svar. En sådan antagelse bekræftes vel kun af den omstændighed, at forfatteren et par uger efter at den onde proces var overstået urokkelig kunne genoptage sine omtalte aforisme-forsøg og nu formulere det centrale således (14.9.47):

»Til Digtere.
Pluk aldrig Erindringens Hjerteskud, hvis du vil gro. Hjerteskudet smager sødest, men rør det ikke.

Plukker man blot Blomster, Blade, Skud her og der i Erindringen, uden at nippe Toppen, Hjerteskudet af, da gror den frodigere, da kan den blive en stor Vækst.

Med sine levende Erindringer kan man gøre som Thor med Bukkene, slagte dem, fortære dem, og de rejser sig lige stærke igen – blot man ikke rører Marven i deres Knogler, blot man ikke prisgiver den inderste Hemmelighed i Ord.«

For imidlertid at fastholde det bedste i »Ventesalen«, dvs. krise-kvindens løsningsveje via sin ældre medsøster (se Kierkegaards »Kjerlighedens Gjerninger« II kap. 8 og 9) er det godt igen at gå hen til samlingens titelnovelle, altså »Agerhønen« (ovenfor s. 84). Der findes i den en mærkelig detalje, en momentan, intuitivt set dragning i faderens sind mod »det vilde og ukendte« under deres åndeløse venten efter at have hørt slaget på yderdøren (af fuglen som det viser sig). Under denne venten, hvor hustruen og børnene oprevet må tænke på perioden under hans indkaldelse tidligere i krigsårene, men hvor man ellers kun hører urets »Bi og ti, bi og ti«, indtræder først den fremmede impuls hos faderen, men straks efter en anden: en varm indre styrke fra bevidstheden om dem i stuen. Gennem de to momenter (historisk-psykologisk afspejlende et større mål af tid end urets konkrete) anslås da en med-menneskelig central fortrolighed med kønnenes, instinkternes og dødens verden, en »åbenhed« som ikke ophæver »dualistisk« mod-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sætning, mellem fremmed og hjemligt, nutidigt og fortidigt, ondt og godt, men dog er et frugtbart omfattende forvandlingsforhold, hvor fællesskab og klarende følelse får overtaget indefra, og »naturen« kristnes.

Noget dunkelt-fint skal hvile over dette forhold, såvel som over den uanselige kærlighedsfugl som kaldes »Markens Hemmelighed« og i løbet af beretningen præges som dens – og hele samlingens – evangeliske symbol. En indre støtte for den her underforståede forening af en kristen inspiration (knyttet især til »styrken i svagheden«) og en bredt fornemmet, sundt holdbar forædlingspsykologi kan forfatteren have fundet hos den kristne freudianer H. Dalsgård, senere Heinsdal, hvis »Religiøse og seksuelle Problemer«, en fysisk respekterende bog der desuden lærer at mennesket normalt har et homoseksuelt bianlæg, fremhæves i dagbogen 29.1.46 med kommentaren: »Psykoanalyse. Men lærerig. Om Sjælesorg. Ser et Forbillede i Evangeliet.«

For hvem der kender fuglen, må fortælleren så desuden tilføje en lov om at »give den et Navn til, men det maa da holdes hemmeligt«, vel ment folkeeventyragtigt, en antydning om blufærdig trofasthed og vilje til at bringe prinsessen ofre, måske inspireret af en anden bog, han ligeledes udtrykkeligt, men mærkeligt ufuldbyrdet søgte at lade sig belære af i året forud for »Agerhønen« udgivelse 1947: Johan Johansens »centrale« (som han kalder den i sin lidt tøvende kronik 22.11.47) kultur- og tidskritik »Ved Lykke-Pers Grav«.

Dette skrift indeholdt et etisk-kristent personlighedssyn, som heller ikke var uden sin dunkelhed (tildels Steinerinflueret), men det gennemførte med stor kunstnerisk styrke og intuitiv ret en kritisk sondring mellem en finere åndstradition i dansk litteratur og så en tradition for udvendighed – bl.a. i synet på mandligt og kvindeligt –, kulminerende i et myndigt opgør med forfatteren til »Den lange Rejse«. Det originale skrift udkom efteråret 46, og det var Verner Holdum, der gjorde ham opmærksom på det og lånte ham sit eksemplar. Impulser fra Johan Johansen fornemmes også i »Ventesalen«, tydeligst i selve synet for det rodløse mo-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

derne ventesals-miljø som et udtryk for »Verdensaanden«.

I et brev til Verner året efter – et led i deres nu sjældnere kontakt, idet vennen med årene i stigende grad havde fået nok i sit eget, som han da etisk konsekvent, skønt med et sår i hjertet, prioriterede over varetagelsen af deres forbindelse – skrev Martin A. Hansen, 1.10.47:

»Ja, det skulde glæde mig at faa en Snak. Jeg har jo din »Ved Lykke-Pers Grav«. Det er næppe for meget sagt, at jeg har haft mere Udbytte og Glæde af den Bog end vist af nogen anden det sidste Aar.«

I lyset af de her fremhævede orienteringstendenser må man da forstå det, når forfatteren i »Agerhønen«, tro mod sit eget dunklere sjæledyb og mod sit originale religiøse syn forstået som en »åben« dualisme, gengiver den omtalte første impuls, faderens reaktion ved fuglens slag mod døren, således:

»Der var et mærkeligt Skær i hans Blik, maaske det lønlige Svar fra Mandssindet, naar det vilde og ukendte kalder. Ja, jeg kommer.«

Af en række sværttilgængelige, næppe fuldt tolkelige tilkendegivelser fra omkring 1950 forstår man derimod, at han nu er bragt ud i en kerub-streng afstand fra det »Mandssind« og den tilordning til en kæmpende Gud »større end Mænd«, som karakteriserede holdningen i »Agerhønen«. Det gælder – foruden fx den ufremkommelige ungdomserindring »Midsommerkrans« (ovenfor s. 135), den vejløst gammellivs-fascinerede »Budbringeren« jan. 49, det dystre forord til Blichers »De tre Helligaftener« (optrykt i »Ved Korsvejen«) og den lidt senere, anstrengt personlige Johannes V. Jensen-tilslutning i kronikken »Loven og det inderlige« (ovenfor s. 190) – det mærkelige klagedigt »Landet hinsides Fjorden«, som stammer fra den tid – 25.9.49 – da han tøvende gik i gang med radioromanen. Digtet, hvis titeltema antagelig er et lån fra Pontoppidans natur- og kærlighedsnovelle »Vildt«, findes trykt i »Martin A. Hansen til Minde« 1955. I dets slutning hvor digteren fortvivlet aner, hvilken radikal befrielsesmulighed der nu

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skulle gives for alligevel at nå landet, anslår han med et enkelt ord hele den mandsrolletvang som trods væksten og frigørelseslinien fra og med »Jonatans Rejse« nu paradoksalt havde fæstnet sig:

ud jages da min *Mandsforstand*,
en Ravn i fredløs Skumring.

Det ligger i tilføjelsen, at den anede nyåbning til »Marken hvor min Vugge stod/ hvor jeg vil bo« ikke melder sig som en blivende mulighed, men som noget utænkeligt, der ville have en altovertagende dæmoni og skadeforvolden til følge.

Til den »Mandsforstand« der altså nu syntes at skulle bygges på og ofres udefra, var heftet nogle skyldpålæg af tildels reel, tildels overfølsom og misbrugelig karakter, og hvoraf Thorkild Bjørnvig og Ole Wivel hver har peget på et historisk hovedproblem i deres bøger om forfatteren. (For det første en indtrådt samvittighedsuro ved at udføre sit etisk-religiøse kald *som digter*, dystert forudsagt i Kierkegaards skrifter, spec. »Sygdommen til Døden« IIA. For det andet noget belastende skæbnetvunget som den der offentligt havde grebet og fastholdt et uafregnet medansvar for »fredløse« ofre i modstandskampen, spec. vedrørende stikkerlikvidationer.) Hertil må man føje den nævnte rystelse og valgbinding i det privathistorisk centrale, altså i kærlighedsproblemet, det problem som chokerende havde fået overhånd hos begge i forbindelse med Veras alvorlige sygdom sommeren 48, kort efter at han var kommet hjem fra Lysebu. Fra det sjæleligt mest tillidsløse og kritiske moment mellem de to i løbet af hendes hospitalsophold, 20-21.7.48, stammer hans ydmygede og da ekstra-selvydmygende færdigskrivning af kunstner- og skilsmissenovellen »Den Retfærdige« (Kommentaren ovenfor s. 216). Et glimt af den ekstremiserende afhængighed og selvmistænkeliggørelse som mand, der således kunne vælde frem i ham, giver den følgende, Blicher-alluderende udtalelse i et brev fra samme tid: »Uden hende er jeg mere Krøbling end den eenarmede Soldat.« (Kronik af Aage Krohn i Aarh. Stifts. 13.8.69).

Selve sygdommen, viste det sig, var en byld på lungen,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som tilsidst blev fundet og bortopereret af professor Erik Husfeldt. Voksent set måtte han dermed være befriet for den delagtighed i sygdommen som psyko-somatisk, han fra dens indtræden havde haft pga. den forudgående skænderiscene den 4. maj. (Et forsigtigt lægeligt skøn med tilsvarende konklusion er fremsat af Erik Husfeldt overfor mig i brev 12.4.70). Under sin rekonvalescenstid skriver Vera imidlertid til en af deres fælles venner, 1.10.48:

»Jeg har i lang, lang Tid ikke rigtig turdet tro paa, at jeg stadig formaaede at gøre Martin glad, sprede hans Depression, Arbejdslede og dybe Tungsind. Han har været saa langt ude efter min Operation, ja, efter min Sygdom, som han maaske med lidt Begrundelse mente han var delagtig i. Jeg tror, jeg var blevet syg alligevel, men det er jo, hvad *han* tror, der har størst Betydning. Jeg var bedrøvet over at se ham saadan, men i Dag er jeg stolt som en Høne, der har gjort Æg, fordi jeg har faaet det hele i Lave igen. Han siger, at han føler sig solidt skruet sammen af mig.« (Kronik af Aage Krohn i Aarh. Stiftst. 13.8.69).

Efter »Løgneren«, da det rolige kundskabsværk »Orm og Tyr« skulle skrives, lod han med et overskud af klogskab og sjællandsk værdighed de komplikationer, der havde trukket sig sammen om hans mission som evangelisk nybrydende nutidsdigter, glide i baggrunden og foretog indenfor rammen af tidlig middelalder og dens nordisk-hedenske forudsætninger en konsekvent kultisk-religiøs gennemspilning af det tema om natur og menneskelig miljødannelse, han havde fundet og fæstet sig ved hos Thorkild Gravlund i 1930. (Ovenfor s. 108)

Han præsterede nu, hvad han havde skyet siden den tidligste ungdom: at fundere sig ved hjælp af et stykke solid teologisk tænkning, den »romanske kristendom«, og nåede derigennem til udfoldelse af en lys og som billeddannelse stadig vedkommende revue af verden, som den vel kunne have tildannet sig og været, *før* en Tor-agtig god smed Jonatan lod sig udfordre til at tage en personlig rejse op: en førverden, hvor kultisk livsfornyende og dødsrespekterende,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

urgammel krafttro, grebet af opstandelsesbudskabet, endnu kunne danne grundakse, – hvor Kristus *havde* sejret, og hvor nødvendigheden af menneskelig modkamp overfor de altid genopdukkende døds-rester var udtrykt, ikke gennem digtning om den enkelte og de enkelte, men gennem det dunkle sagn om *et folk*.

Dette sagn tolkes på bogens sidste sider. Studerer man først kapitlet om forfaldsfasen lige før kristningen, det senhedenske »Taagernes Aartusind«, hvor seksualdæmonisk slangedyrkelse bliver til en altbesættende dødsdæmoni, og dernæst det middelalderlige sluttrin, hvor vildormen kan komme og lægge sig foran kirken, men husdyret tyren da blive ført frem mod den slange der nu – i kraft af »et lykkeligt Fund« – er set som selve det af Kristus besejrede, »Dødsmagten« kendt af enhver, forstår man, at det historisk afgrænsede værk dog alligevel kom til at rumme et lys, og de brudte genklange, fra en aktuelt opledt – kirkeligt valgt – dæmoniovervindelse.

Sagnets lykkelige grundhemmelighed ifølge denne tolkning blev da det kraftige, dagklare samvirke mellem kirke og opdrættet tyr. Helst havde forfatteren imidlertid fremtolket endnu et element i denne romanske alliance: dét han ultrakort anslår i slutningen af kapitlet om »Taagernes Aartusind«, hvor han fra den »af dødesjæle forpestede og vildtvoksende hellighed kvalte natur« ser frem mod en middelalder-*morgen*, defineret af folkeviseomkvædet: »Der dagen den dages og duggen den driver saa vide.«

I et brevudkast til vennen Sven Havsteen Mikkelsen, dateret 31.10.49, altså fra en tidlig fase i deres planlægning af kirkebogen, skrev han:

»I fyldigere Sagn er Lindormen tit fundet af en Jomfru som en liden Orm – eller hun har faaet den som Gave.

Gravlund har ingen egentlige Forklaringer paa, hvad Lindormen er og betyder – dog opfatter han den som en gammel Dødsgud. Jeg vil siden naar man har noget samlet Tid til Raadighed forsøge om det er muligt at spore Oprindelsen til dette Trekløver: Jomfru – Lindorm – Tyr, hvortil der i Kirkernes Tilblivelsestid maa være knyttet dybe Fore-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stillinger. Jeg mener just ikke der skal være skrevet en Masse derom, men Rodnettet under Kirken rækker videre ud end det plejer at fremgaa af Skrifterne og det var maaske værd at faa noget af dette lønlige Liv fremdraget.«

En slags hermetisk omspændende, faststikkende symbolisering af, hvorfor dette lønlige, trods ægteparrets fælles hjemkomst til kirken, ikke fuldt lod sig fremdrage eller fremskrive, får man gennem et andet brevudkast. Også dét var stilet til en roligt arbejdende kunstner, nu til skribenten Jacob Paludan (ovenfor s. 103) og blev til kun tre måneder senere. Det hidrører altså fra de dage, da »Løgnerens« tilstrammende slutning var ved at skulle formes, samtidig med at Pouel Kern havde begyndt oplæsningen af den i radioen. Desuden må medregnes, at der i begyndelsen af januar var sket det, at Lykke, Vera og Martin A. Hansens fælles guldrandede ven og trolige hilsen- og fund-sendende hjælper ved tilblivelsen af »Jonatans Rejse« og »Lykkelige Kristoffer« var død efter flere års svær sygdom. »Min første og ældste Ven« og »en af Deres klogeste og sikkert dybest forstaaende Læsere«, siger Martin A. Hansen i et langt, forudgående brev han havde sendt Jacob Paludan 21.1.50. Brevets hovedindhold lå i forlængelse af et par tidligere, han i 1947 havde dristet sig til at sende den fornemme essayist. Det første af dem havde han haft liggende siden 1943, hvor han havde påbegyndt det foranlediget af kollegaens kronik »Drømmen, Tiden og Døden«, der som andre af de essays der blev samlet i »Søgende Aander« 1943, opholdt sig ved J. W. Dunnes spekulative skrifter »An Experiment with Time« og »Nothing dies« (da. overs. 1947). Det givne religiøse interessefællesskab – mellem Lykke, Jacob Paludan og forfatteren til »Midsommerfesten« – angik da især »tiden som en fjerde dimension«, kædet sammen med forestillinger om videreleven efter døden, og det var i forlængelse heraf, Martin A. Hansen 21.1.50 havde fremsendt en retrospektiv, nøgternt holdt rapport over en række egne, konkrete erfaringer af parapsykologisk beskaffenhed.

Få dage senere forfattede han imidlertid endnu et udspil, som ikke blev afsluttet eller afsendt, men dog bevaret for

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

eftertiden.

Han gør her først nogle tilføjelser til det mest ejendommelige af dét, han havde fremlagt i sit forrige brev. Det var – som man også kan følge det i hans dagbog fra det pågældende tidspunkt – to sammenhørende oplevelser af mediumistisk karakter som han havde haft, da han med familie befandt sig på sit første store legatophold, i hytten Roa i Norge, foråret 1947. I første tilfælde havde det forekommet ham, han havde mødt de fire mest lysende skabte skikkelser fra sin egen digtning, dvs. Jonatan og med ham, foruden Kristoffers frænde Paal, Kristoffer selv og pateren, en aften han, hjemkommen fra en fest sent vandrede op ad stien til hytten, hvor hustruen ventede ham og – som det viste sig – selv havde set et uforklarligt lys skinne fra ham, da hans oplevelse fandt sted. I andet tilfælde, en aften han sad alene foran pejsen i hytten, havde han syntes, han på gennemborende måde blev opsøgt og anklaget af et fredløst par fra det mindst ridderlige kapitel i modstandskampens historie: dræberen og den dræbte fra en af de stikkerlikvidationer hvis jernhårde nødvendighed han havde stillet sig bag i 44.

. . . I første Tilfælde, Turen i Skoven, var det mig meget uklart hvad det var for en »Konfrontation« som syntes at true. Men straks efter forekom det mig at det var hvad jeg selv kalder Georg-Aanden, som jeg frygtede; jeg havde nylig været engageret med den i en selvskabt Figur i »Midsommerfesten«. Men faa Nætter senere var Konfrontationen ensbetydende med Spørgsmaalet om Dræberen og den dræbte, Stikkerlikvideringernes store Problem, et for mig ligefrem metafysisk Spørgsmaal, som jeg hverken da eller siden har kunnet affærdige – men det har netop ogsaa som saadan en Forbindelse med »Georg-Aanden«.

Jeg husker at jeg paa Vejen op gennem den stille Skov gik og funderede paa dette Spørgsmaal – det indbød de uvirkelige Omgivelser med broget Maanelys ind mellem de snedækkede Naaletræer til: hvordan konstaterer det døde Menneskes ikke-døde Aand at den er hinsides Døden – saafremt den er ene? Skønt Sindstilstanden erindres som rolig har denne Funderen maaske forberedt Synet. Der var ved denne Oplevelse et Berøringsindtryk, idet jeg haandtoges

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

med Jonatan Smed – derimod ikke med Pateren og Kristoffer – og da, saadan erindres det, undrede mig lidt over at Smedens Haand ikke var fuldt saa stor som jeg havde troet! Men fra det andet Møde, de to som kom paa Besøg, var der ingen Indtryk af den Art.

Jeg færdedes en Del i Skov som Barn, alene, og erindrer kun Frygt fra den alleryngste Alder. Derimod kunde jeg som Dreng og halvvoksen undertiden blive bange naar man var ene paa store aabne Flader, f.Eks. i Engene hjemme ved – endskønt Egnen jeg voksede op i er meget flad. Jeg tog dog Munden vel fuld sidst, for een Gang blev jeg som ung mere end bange i en Skov, ved Nattetid, men det har ikke nogen Sinde senere generet mig, blot har jeg aldrig siden været paa netop det Sted. Det var forøvrigt den Hændelse der fik mig til da at holde inde med Eksperimenterne sammen med min nu nyligt afdøde Ven. Jeg havde nylig læst Strindbergs »Inferno«, hvad der havde ført en videre til anden Læsning. Jeg læste da i Haslev. Lige uden for Byen ligger en Skov, Haslev Orned. Jernbanen gaar tværs igennem den, og hinsides Banen dybere ind i Skoven ligger (laa) en ganske lille Sø, et Stykke fra Skovvejen. Det blev fortalt at nogen havde druknet sig der. Jeg gik derud en Nat kort før Midnat, satte mig ved Søen, der ikke var større end et Gadekær, men meget dyb. Jeg sad og ventede der vilde komme noget op af Søen. Det var stille og jeg kunde høre Kirkeuret inde i Byen slaa Midnatsslagene. Jeg sad der til et godt Kvarter over tolv, uden at der var det mindste at høre eller se. Saa gik jeg samme Vej tilbage. Da jeg saa havde passeret begge Led ved Jernbanelinjen og var kommet ind i det sidste Skovstykke og allerede mærkede Spændingen lette, kunde jeg med et fornemme at nu kom der noget op af Søen langt derinde i Skoven, og at dette Væsen nu fulgte mit Spor. Jeg gik raskere til, overbevist om at kom man blot ud paa Pløjemarken uden for Skovbrynet var der ingen Fare mer. Jeg turde ikke vende mig, men mærkede tydeligt da dette underlige passerede Jernbanen og nu var i samme Skov som jeg. Jeg løb da alt hvad jeg kunde. Men mærkede at Væsnet hurtigt vandt ind. Nu var man vel paavirket af Historier man havde hørt paa Hjemegnen om Folk der var blevet sindsslagne ved at møde »dem«, for jeg blev klar over, troede, at man ikke vilde naa Skovbrynet med Forstanden i Behold. Jeg fik da stoppet og stod stille paa Skovstien. Det der var bagved mig sagtnede da ogsaa og stod til sidst stille bag mig. Det faldt mig ikke ind at sige

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

eller gøre noget, bruge Bøn eller andet, jeg bestræbte mig bare paa at blive rolig og uanfægtet. Til sidst ligesom sivede Væsnet bort over Skovbunden. Men jeg har nu aldrig været der siden. . . .

26.6.39 Efterladt arbejdsoptegnelse

I arbejdet på Jonatan er han nu fremme ved smedens første oplevelser i hovedstaden, dvs. Fjerde Aftens Fortællinger. De begynder sådan i 41-udgaven: »Trofaste Læser, se for dig Smeden Jonatan staaende paa Fredspladsen, det store Torv, Tyrehjertet, Troldbrønden, i hvis Dyb Menneskemylderet bruser som Brændingen ved Havet!«

Videre end Fjerde Aftens Fortællinger synes værket ikke at være kommet i løbet af 1939. Efter en noget træg sommerferie domineres resten af året, først af verdenskrigens udbrud og hans indkaldelse, siden af historiske studier og nye økonomisk nødvendige arbejder (heriblandt gennemskrivning af fire småeventyr som han endelig fik antaget af radioen, og derpå produktionen af hørespillet »Konfirmationsklokken« der ligeledes blev antaget). Samtidig udviklede der sig åbenbart en tendens til det kroniske, hvad angik en »hypokondrisk« stående hovedpine han kort havde noteret 7.4.39 for første gang siden brevet fra Odense 1931. Den markeres i lommekalenderen uden forklaring gennem månederne november og december 39 og videre frem gennem hele det følgende, lykkelig-besværlige år, hvor der ofte kom natteuro og sygdom med hjemmets 1-årige barn, hvor overrumplingen af Danmark den 9. april sved, villaen erhvervedes, og hvor Jonatan langsomt blev ført videre.

Om dette værks i sig selv slidsomme tilblivelsesmåde har han imidlertid allerede her i juni 39 en grundig og storstilet erfaring, som han sammenfatter i følgende opstilling af fire hovedfaser for skrivningen af hvert enkelt handlingsafsnit i romanens kun halvt synlige helhed: anende kladde – første afgørende gennemskrivning – ny gennemskrivning – senere gennemskrivning med rettelser. Det var de underfulde, intuitive indgivelser specielt i andenfasen, han sidenhen, i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vendepunkts-året 1947, lod sig friste til helt at udskille fra en oftest for selvsikker oplysnings- og ideologisk bevidst moderne tidsånd og *overordne* som en art kunstnerisk selvgyldig, dog i det fællespersonlige forankret »Formaand« for en digtning, hvorigennem et *nutidigt* evangelisk menneskevilkår tænktes at ville kunne komme til orde. (»Konvention og Formaand«, Heretica marts 1948).

Det begynder som et Billede, et Glimt eller en Sætning. Men forud ligger Fortællingens Vej halvt synlig, i Tusmørke. Landskabet fornemmes, Kursen, Verdenshjørnet – Begivenhederne længere borte dog som i skarpere Lys, Tusmørket følger med frem, og naar man omsider er i de Begivenheder, er alt alligevel uklart og dunkelt. Det skal klædes i Ord og begynder med et Glimt eller snarere med en Fornemmelse, en Lugt, tiere en Lyd, oftest et Syn, men bedst, naar det »føles«, en let Besættelse, en ubeskrivelig Fornemmelse af Identitet med Jonatan, som staar midt i Indtrykkene, »ubeskriveligt«, men det skal netop *beskrives*. Ordene famler sig frem, søges og søger, Tanken leder, efter Udtryk, efter Klaring, Bredde. Kræfterne sættes ind for at udvide og forstærke Fornemmelsen. Maaske det lykkes, snart i et Spring, snart efter Timers, Døgns Leden, undertiden ikke før efter Ugers mislykkede Forsøg, sjældnere aldrig. Pludselig er Fornemmelsen hel, Lyd, Syn, Lugt, Bevægelser føjer sig sammen. Indtryk paa Indtryk springer frem, men endnu er Identificationen tøvende, Gaden, Torvet er der, men ikke Jonatan. Det skrives ned, hastigt, tilfældigt. Handlingens Detailler rulles op, maaske tyve Sider, en Helhed, men ikke det ægte, det færdige. Dette er endnu slapt og koldt, trægt og kunstigt, kun hist og her Malmen. Forfra, den vanskeligste Gennemskrivning, Jonatan staar paa Torvet, det er beskrevet troværdigt maaske, men uden Glød, uden Spændstighed, uden Kraft, uden Hjerte. Nu kommer jeg ikke videre, før jeg har fundet Nøglen til denne Scene. Jeg maa finde det magiske Ord. Løsnet, Ordet »Bliv Lys«. Langt eller kort, Ark paa Ark eller henkastet straks: Ordet er der. Men tit kommer det ikke. Da [dvs. når det kommer] er det en Lyst, en Vellyst, en Befrielse at skrive, at forme. Da vrages Scenen fra første til sidste Ord, men jeg kender Taknemmelighed mod disse stedfortrædende Ord, de er Døren. Næppe et Udtryk bliver staaende. Det skrives helt igennem,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

næste Scene, Handlingen, Helheden, Skumringen har løftet sig, det er Morgen. Saaledes er første Renskrift, næste: Kampen med Sprogets menige Ord, Led, Billeder. Maaneder efter ny Gennemskrift. Da staar det, indtil jeg har læst det flere Gange højt, da afløses Fryden af Fortrydelse, det fuldkomne er ikke naaet. Rettelser. Pavse. Jeg læser det atter, bøjer mig for Svaghederne, men fyldes af rolig Glæde. – Men det hele kan springe ud af en Sætning, snarere en Strofe, jeg tror mere paa Styrken af det musikalske end paa Sætningens Tanke, naar det gælder dette Udspring, Kildevældet. Er det saadan en Sætning, vil den yngle, den vil trykkes, klemmes, vrides, vendes og for hver Bevægelse trækker den en ny med. Erkendelsen, Analysen sætter ind, skiller og former, men da har Fornemmelse, Sansning og Tanke forlængst meldt sig paa underfuld Vis.

Saadan blev Jonatan skrevet.

21.7.39 Dagbogsnotat

Forfængelighed: man dementerer ustandselig sig selv. Dagbogen er saadan en Række Dementier.

Hvad Far fortalte, da han og jeg kørte til Hellested for at besøge Peter [Peter var Martin A. Hansens fætter, søn af faster Marie og onkel Jens på Overdrevet i Hellested, hvor han nu levede som eneboer]: Fars Slægt hjemmehørende i Varpelev, Hellested, Strøby. Fars Farfar hed Hans Jensen, fra Varpelev. Far kender ikke Navnet paa sin Oldefar. Fars Farmor blev som Barn ført ind i Jættestuen i Maglehøj (Rostedhøjen), der var aabnet af Nordmanden Rosted i Rostedshuset (i hvert Fald 1820). Farfar født i Varpelev [han hed Jens Hansen; om fædrenesiden ovenfor s. 14], overværede som ungt Menneske 1854 den sidste offentlige Henrettelse her paa Egnen (paa den nu forsvundne Lammehøj mellem Varpelev og Aaen). Den dødsdømte var Farfars Barndomslegekammerat fra Gaarden overfor, han havde dræbt en ung Pige. Farfar kunde utallige Historier og Rim og Remser, Fars Søstre kan mange af dem, der nu er nedskrevet af Anna Petersen, Strøby. Fars Morfar var med i Napoleonskrigen som Lansener fra 1807-14, var i Frankrig og laa længe i Holsten, hvorfra han hjembragte det nye Kobbelskifte i Stedet for Trevangsskifte. Fars Morfar var tre Gange gift, først med to Søstre, hvoraf han

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

helst vilde have den yngste, men det siges, at hans Moder tvang ham med en Buløkse (hun truede med at flække Panden paa ham, hvis han ikke tog den ældste). Hun døde, han giftede sig med den næstældste, som ogsaa døde (jeg har allerede benyttet nogle af disse Træk til den daarlige Fortælling Terkels Kvinder – eller Jacobs Kvinder).

Mors Far Mattias Mattiasen Søn af en indvandret Jyde (efter Sigende Tater). Mors Mor Datter af en *Smed* Hans Bendiksen Strøby Egede.

Fars Farfar født i Slutningen af 18. Aarh. (Farfar 1832) hans Far under Stavnsbaandet, saaledes at Slægten saa langt den rimeligvis kan følges i Kirkebøgerne var stedfast. . . .

Vi besøgte Peter. Han var overlæsset af Arbejde, syg, alene i Huset, men stædig og vil næppe sælge. Det er en halv Snes Aar siden jeg var der, og det var med en besynderlig Følelse jeg traadte ind i de smaa Stuer, hvor jeg har tilbragt saa mange Dage af min Barndom. Disse Hovmarker med de nu helt forsvundne Hovgrøfter gav mig en næsten uhyggelig Følelse af den gamle levende haarde Tid, alt var gammelt, men uryddeligt, stærkt, midt i Afsondretheden voldsomt. Hvad der laa bag disse Hovmarker og Skoven var for mig Ødemark, uopdaget Land, Verdens Ende. Siden er Jens død, Faster Marie død, Inger død, og Peter skjuler ikke sin egen Mening, at han heller ikke holder længe. Da er denne Verden udslettet. Og Resterne af den virker nu som Levninger fra Oldtiden, hvad det ogsaa er. Peter selv, forfulgt af Slægten, der saa et Oprør i hans Læselyst, er sunket i Jorden, den gamle Kultur hans Far Jens ejede, er borte, Peter tænker kun i Udgift og Indtægt, løbne Søer og ydedygtige Køer, han lever som et Dyr omtrent og mange vilde forfærdes. Sandheden er mere sammensat, for Peter er alle Nuancer, enhver Tanke om andet end Kvæg og Penge, Skabagtighed og Letfærdighed, han har det i sig, men han foragter det. . . .

Foruden den afsluttende konfrontation med et stykke virkelig gammellivs-dæmoni (jfr. flere essays i »Tanker i en Skorsten« 1948 og novellen »Haavn« nov. 1953) hefter man sig ved det påfaldende korte indslag om moderens slægt. Indslaget rummer, set i forhold til den påstand om taterafstamning der lå i de tidlige ungdomsdokumenter,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dels en modifikation, dels en korrektion. Med det hans far nu har fortalt, stemmer således ikke, hvad han angav i digtet til Vera fra 1932: »Min Mors Mors Far/ var en Skøjer« (kommentaren ovenfor s. 197). Martin A. Hansens mormor, Karen Hansen, var ganske vist mørklødet, som hans mor var det (ovenfor s. 55), men Karen Hansens far var ikke en nomade, men smed Hans Bendix eller Bendixen, Strøby, der døde som fattiglem i 1867. Navnet Bendix kan være en sammentrækning af Benediktus og synes forhen at have været ret almindeligt blandt bønderne på Stevns og Møen. Alligevel må indtrykket af noget fatalt fremmedagtigt ved dette navn, kombineret med mormoderens mørke lød, have fået den unge Martin A. Hansen til at fæstne sig ved »Min Mors Mors Far«, hvad der bekræftes af et par steder i de tidlige breve, dels til Birgit, dels til Vera, hvor han mysteriøst underskriver sig: Martin Bændiks.

Nu får han altså at vide, at tater-overleveringen knytter sig til hans mors *fars* far, den indvandrede jyde, og at Hans Bendixen var en stevnsk *Smed*, som han understreger, og heri synes han foreløbig at have nok.

Sidenhen optog han med mellemrum forsøg på at trænge til bunds i disse afstamningsforhold, kortvarige tilløb som efter alt at dømme forblev uafsluttede. I efteråret 1942 (jfr. hans brev til Lykke i forbindelse med tilblivelsen af fortællingen om Kristoffer ovenfor s. 231) gjorde han foreløbige notater til en stamtavle, forhørte sig atter hos faderen, oplevede herunder et vredesudbrud fra moderen, efterfulgt af en bevægende samtale med hende, som uddybede hans forståelse for sociale handicap og jordisk næppe fuldt afvindelige mén i hendes forudsætninger. (Herunder hvad folk havde hævdet at vide om år forud for hendes ukendte storebror Mathies' død; med rette modsagt i »Høstgildet« 44). Til dette refererer han i dagbogen 5.8.42 med kommentaren: »Ja, mangt og meget forstaar man nu bedre efter det Mor sagde den Dag. Maaske det ogsaa har ændret noget i en selv«.

I september 1948, en dag i den forslåede og »depressive« periode efter Veras sygdom, gik han igen ind på

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Landsarkivet. Af et bundt foreløbige notater, dateret 10.9. 48, forstår man, at han påtænker at søge videre i kirkebøgerne, men det blev åbenbart ved det ene besøg. Det fremgår desuden af en række sedler, at han specielt interesserer sig for moderens farfar, den indvandrede jyde. Selve den jyske afstamning, som faderen havde nævnt i 1939, synes han ganske vist nu ikke at have i tankerne. På en seddel noterer han: »Fandt i Dag i Valløby Kirkebog flere Oplysninger som Mor ikke kendte, f.Eks. at hendes Farfar hed Mathies Nielsen Lindholt (et Sted staar efter dette ogsaa tilføjet *Brix)*. Han var vist fra Herfølge.«

I et andet notat betoner han den ekstraordinære omstændighed, at Mathias Nielsens ægteskab, pga. hans voldsomhed mod konen når han var fuld, var blevet opløst (separation bevilgedes på hendes begæring 1853) og gisner om hans senere skæbne:

»Mathies N. L. formodentlig sygelig (gammel og skrøbelig) forfalden til Drik (som Sønnen var) eller *sindssyg?*, saa han er død paa Anstalt – Separation og Skilsmisse tyder paa noget ganske ekstraordinært – Morfars Slægt begavet med et voldsomt Sind.

Math. N. L. ikke mellem afdøde i Valløby Kirkebog.«

Hvad den forsvundne oldefars jyske oprindelse angår, så viser dette sig at være rigtigt nok. Som svar på min forespørgsel meddeler Landsarkivet i Viborg 28.6.73:

»Mathias Nielsen, der tjente i præstegården i Stadil, blev konfirmeret der 1824; han var født den 22. april 1809 i Ulfborg som søn af Niels Christensen og Mariane Madsdatter. I Ulfborg kirkebog kalder faderen sig Niels Christensen Lindhold og moderen Marie Ane Madsdatter. . . . Hans forældre, han fra Vedersø, hun enken Marie Anna Madsdatter af Brixtoft, blev gift i Ulfborg den 11. april 1803.

Det er meget vanskeligt, ofte umuligt, at fastslå taterafstamning, hvis den pågældende person ikke er direkte anført i en tater-familie i den trykte litteratur om emnet.«

Mht. den indvandrede jyske tjenestekarls senere skæbne efter skilsmissen har registrator ved Landsarkivet for Sjæl-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

land, Niels Rickelt, på min anmodning opledt forklaringen på, at han ikke fandtes på listen over døde, da Martin A. Hansen i 1948 undersøgte Valløby kirkebog. Det hedder i Herfølge kirkebog om hans død 28.7 og begravelse 5.8 1861: »Aflivet sig ved Hængning; blev efter Amtets Resolution 1.8 begravet paa et afsides Sted uden Jordpaakastelse«.

Juli 39 Efterladte aforismer

. . .

Min Ungdom var store Skuffelser og smaa Sejre. Nu har jeg mindre Skuffelser, og Sejre tør jeg ikke tro, men Troen tør jeg tro.

Første brugte vi Fornuften til at forklare Gud, hvor bor Gud, hvordan er Gud? Derpaa brugte vi den til at fjerne Gud. Og saa vandrede vi hvileløse i Fornuftens Hæle fra Land til Land, til vi endelig raabte til den: Bag mig!

I den allerførste Ungdom var der velmenende Mennesker, der vilde hjælpe mig til Gudstro; den havde jeg, men det turde hverken de eller jeg tro. Endnu mindre forstod vi det Sind, der blev Resultatet af Hjælpen. Jeg harmes ikke over deres Iver, men over deres Metoder, de var taabelige. Yderligere Angreb gav mig endelig Samling, for nu begyndte jeg at afgræsse alle de Agre, der er uden Husbond.

Agerhønen, der dræbtes en Nat mod vor Dør, under Krigen, vi var fattige, og jeg mener, sultne. Den mættede os alle.

. . .

Hvem var den »Husbond« der tales om i den næstsidste af aforismerne?

Set i forlængelse af den forudgående aforisme var det vel »Fornuften«, dvs. når denne ville gøre sig til herre, optræde som »den absolutte Tanke« med Martin A. Hansens senere udtryk i brevet 23.6.42 (ovenfor s. 283), hvad enten det så skete i egenskab af teologi, filosofi eller en videnskabelig abstraktion, der i absoluteringens form blot vil nedsystema-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tisere det historiske og menneskelige.

I antydningen om de herreløse agre kan man måske så desuden ane glimtet af tre andre tendenser, hvis udfoldelse hos Martin A. Hansen har kunnet følges i det foregående. Den ene var den erkenden gennem kunsten, det mål af tålmodigt prøvende intuition, som fra 1947 skulle komme ud i det abrupte, og programmatisk antage træk af en ny urimeligt bydende autoritet: »Formaanden«, hvad jeg dog alligevel ikke mener har kunnet berøve billedet en *tilstrækkelig* historisk og aktuel ret hos Martin A. Hansen også på dette punkt. Det andet var hans personlighedssyn, en inderst religiøs forbundethedsidé (jfr. slutningen af »Martsnat«, desuden fx kronikken om Anouilhs »Medea« 24.9.48), som efter 1947 ligeledes viste sig belastet og måtte synke tilbage til fordel for den ansvarsheroiske, mandsrolletvungne solobærekraft i »Løgneren«. Således skulle den Søren Kierkegaard, som Martin A. Hansen fra første færd havde været tilbøjelig til at fortolke påfaldende »humant« (s. 73) og tage med i et digterkald (s. 177, jfr. 67, 278, 298), omsider kræve sig strengere respekteret og betalt. Og således sank den 20åriges drøm om det »rent grundtvigske« (s. 36), en idé der også i »Leviathan« 1950 blev betegnet ved Grundtvig, men dog mest var hans egen. »Intersubjektiviteten er Sandheden« har den vel måttet lyde. Den var livsfarligt betinget af et medformat hos dem han knyttede sig og ideen til. Når man har set, hvordan en ven som Verner Holdum pga. sin valgte praktiske udebliven gennem de senere år bar på en ensomt nagende, enfoldig og vidende skyldfølelse, har man deri måttet fornemme noget repræsentativt, en dyb ret, genkendt hos Birgit og i mere almindelige former hos andre, nært- eller fjernerestående af forfatterens samtidige.

En vigtig bestanddel af sit egentlige engagement formåede Martin A. Hansen at fastholde til og med de sidste timer på Bispebjerg hospital. Det var en pligt og en åben trofasthed mod det konkret givne *øjeblik*, et led i hans eksistentialisme som da også udtrykkeligt var indgået blandt det meget, han begyndte at sætte i en halvt dagbogsagtig, halvt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

aforistisk prøveform i en notesbog med titlen »Indfald« gennem de første måneder af året 1942. I denne torso, en underlig afbrudt lille kladdebog, som dog måske kunne fortjene at blive fremlagt i sin helhed, hedder det bl.a.: »Den Hemmelighed, jeg opdagede ved Kristendommen, og som er dens allermest øjensynlige og aabenbare Sandhed, men i Folks Bevidsthed helt overgroet af Overtro om det »hinsidige«, er, at den tilhører Nuet, og vil Nuet«.

Biografisk fremtræder heller ikke denne tendens – og bag dèn hele hans nysøgen mht. begreberne tid, evighed, det blivende – blot klar og god, og det kan synes rammende når Aage Henriksen i »Gotisk Tid« s. 108 vil se selve Modstandskampens Øjeblik, de stærke dage under folkestrejken juli 44, som overmodets og overtroens indtrængen i Martin A. Hansens eget engagement som skribent. (Især tænkes på en splittelse mellem poetisk inspiration og så det praktisk-politiske ansvar han samtidig tog for stikkerlikvidation, og som sidenhen skulle belaste ham). *Netop* sådan er det imidlertid ikke muligt at forstå det udfra nærværende arbejdes synsvinkel. Skønt Martin A. Hansens liv og værk har format nok til at blive dømt på alle dets frugter, også de sidste ting, rummer det selvfølgelig – som andre afdødes – et ligeså vægtigt krav om at blive regnet efter dets bedste momenter. Et sådant indgik da også antydningsvis, fornemmer jeg, i dét han faktisk meddelte fra situationen i det belejrede København 3.7.44 (ovenfor s. 238): »Det har vel været den mærkeligste og største Oplevelse i vort Liv.«

Det er og bliver et kors for tanke og følelse, hvorfor de bestræbelser der lå hos Martin A. Hansen på dette tidspunkt, skulle ende i den tøjrlagte, blindpunkt-akcepterende vækst-umulighed der er alvorskærnen i »Løgnerens« titelbudskab. Som angivet mener jeg, at den egentlige knude indtraf i det snævert biografiske, hvis man da ikke vil gå den modsatte vej og sige, at det kom med retsopgørs-»Kævlet« (ovenfor s. 247) og med den kolde krigs tid.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

August-september 39 Uddrag af kalender- og dagbogsnotater

13.8: . . . Atter heftig Torden. Vera utilpas i Torden. Har frygtet, at hun allerede atter skulde have et Barn. . . .
23.8: Foredrag i Radioen af Prof. Friis: Tysk og Dansk, om Slesvig – Jordspørgsmaalet. Vægtigt og skarpt. »Vi ved Besked« sagde han (Claus Eskildsen i Erindring). Det er min Tanke, saa snart »Jonatan« er afsluttet at yde Bidrag til en af Grænseforeningerne. En Tanke, jeg har syslet med siden Foraaret.
Ultimo august: August 17 Dage Jonatan. Voldsom Hedebølge. Verdenspolitisk Krise. »5 Minutter i 12«
1.9: I Morges begyndte *Krigen*. Engelsk-fransk Ultimatum til Hitler.
3.9: Søndag England og Frankrig erklærer Tyskland Krig
4.9: Krig. – Stadig ingen Indkaldelse. I Forgaars og i Gaar syg, Feber, Influenzasymptomer, ondt i Halsen, som da Hans-Ole skulde fødes. Sidder og venter paa Indkaldelsen. I Dag bedre – Vera rolig.

Kl. 11 kommer en Betjent med Indkaldelsen. Jeg rejser med Tog til Holbæk 12,43. Ankomst ved 14 Tiden – indtil Kl. 17,30 Iklædning. Kompagniet marcherer til St. Grandløse. Bespisning . . . [om hans opgaver i sin egenskab af underkorporal]. Jeg indkvarteret hos Valdemar Andersen (sammen med Sergent Jensen og 23 Mand af 2. Deling) . . . Jeg faar overladt Korporal Henriksens Seng (faaet Hjernerystelse, styrtet med en Hest). Ondt i Halsen, Albyl.

I de følgende, sidste klip vil man videre kunne se, hvordan der virkelig er meget om, at novellen »Septembertaagen« er en selvbiografisk anlagt novelle. Men samtidig dog, hvordan der med den senere beretning skyder sig et udvidet og delvis ændret historisk rum op, med plads for den såkaldte digteriske frihed, en frihed der som nævnt for denne digter på både dybsindig og enfoldig Kierkegaard-medtagende måde kunne blive ensbetydende med *øjeblikkets* (1946) krav.

Blandt det »frit« anbragte i den senere erindring må man således fremhæve indledningen om jeg-forfatterens nattelæsning i en roman af Scribe, om »den tragiske Maurerpige«, hvis karakter som heltinde han tilstår at have »lidt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tilovers for«. Scribes eventyrlige historiske roman foregår i inkvisitionens Spanien og har egentlig titel efter sin mandlige hovedperson, også i den danske udgave: »Maurerdrengen« 1847. Martin A. Hansen har efter alt at dømme først læst den sommeren 1942, under nogle dages feriebesøg hos hustruens familie nede ved Vindbyholt. Det hedder i dagbogen fra disse dage, hvor han – vistnok som en slags optakt til de indledende, ikkebevarede notater vedr. fortællingen om Kristoffer (ovenfor s. 228) – foretog cykleture til kirker og landskaber, bl.a. Mogenstrup Ås, og om aftenen greb hvad der var i huset som sengelekture, 21.7.42: »Hjemme 9 1/2. Læste Resten af Scribes Roman »Maurerdrengen««.

Den der vil have ulejligheden med at opsøge og gennemlæse Scribes ikke blot støvede og uvirkelige, men endeløst lange roman (hvis spænding dog blev øget ved at et parti »midt i Bogen« var faldet ud, som det siges i novellen), vil næppe være altfor for meget uenig med mig i, at den pointerede sympativedståen – indadtil – henviser til et stolt og mildt, bydende oprigtigt, men samtidig melankolsk indesluttet kvindeideal, hvis biografiske nøgleforudsætning må være Birgit.

Jeg har tidligere meddelt min synsmåde vedr. spørgsmålet, om Martin A. Hansen selv som ung kom med noget »melankolsk« i sit karakteranlæg (se især kommentaren s. 178), og finder altså, biografisk undersøgt, at det hos ham snarere end tungsind var en »Tænker«-alvor (ovenfor s. 20) og en følelsesrig, »romantisk« åben skaberevne, nutidsforlegen og angstfuld opholdt ved »sorte Fugle« og ved død (ovenfor s. 196). Sagt yderligere sammenfattende må han i sit udgangspunkt ses som en vidtspændende stor, dybt harmonisk engageret forfatteridentitet, blot altså – som vist – med det besværede ved tilgangen til det andet køns og den nyere litteraturs repræsentanter, og så med den svaghed (hvor han i grunden havde fået den fra, for ingen af forældrene havde den) at tro *for* meget på skæbnens tegn eller på sin næste, for lidt på »Individet mig« (ovenfor s. 117).

Her lå for den originale nordiske eksistentialist hans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

svaghedens gåde (s. 28). Hvor vidt og hvordan han med årene kom til en fast bevidsthed herom, ses ikke direkte, især affandt han sig vel tilslut med, at han på sin vis fik forskrevet sig til gåden, med de fatale ord skønt de ikke kom med i de trykte udgaver: »Smeden havde en alvorlig Skavank. Han kunde ikke hærde. Derfor . . .« (Ovenfor s. 254).

Men heller ikke af denne svagheds grund ville Martin A. Hansen fra og med »Jonatans Rejse« kunne glemme det forhold til hende, det vidløst udsultede helings- og langsigtsprojekt, hvis mest bevidst fastholdte rest af mening vel da kom til at leve som dét, at her skulle og kunne ingen være krænket på det særligt ømme og ubegribelige, måske dog netop menneskeligt fine og dermed »tragiske« punkt i sit væsen. I den tilbageskuende betragtning han som nævnt havde nedskrevet i sin dagbog nogle måneder efter forlovelsen, 15.8.32, havde han lovet sig selv: »Alt hvad jeg før har drømt . . . alt hvad jeg stormede hen i dernede, alt hvad jeg følte for den stærke milde Veninde från hinsidan var en Opdragelse«. I den milde og stolt fattede Birgits afsluttende handlemåde, dengang såvel som sidenhen, indgår der da også fra hendes side noget, en slags udvist instinkt, som kan erindre om en adel der står skrevet i Peters første brev 4.8: »Kærlighed skjuler en mangfoldighed af synder«.

Noget andet er, at man kan geråde i tvivl, ja tænke sig ud i »bundløst Dynd«, som der også tales om i indledningen til »Septembertaagen«, hvis man begynder at spekulere over, hvorfor denne store intuitive selvportrættering af digteren 1939 absolut skal mistænke *Scribe* for at være undervejs i tilrettelæggelsen af en besnærende løsning med »den tragiske Maurerpige«, så hun alligevel kunne stå lykkelig gift tilslut. Noget sådant er nemlig ikke tilfældet – da ikke i beretningen af »Vaudevillemesteren Scribe«. Erindrer man desuden H. C. Andersen, hvis ånd i eventyrene novellen flere steder antyder sin solidaritet med, så får heltinden jo heller ikke i dennes tragiske skuespil »Maurerpigen« det lykkelige giftermål til sidst.

Og selvom dette dystert selvironiske, afgrundssvimlende

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

spind i nattereflekSionen ved alarmeringens og morgenens komme udtrykkeligt bortmanes (»Scribe duer ikke« – men Ewald duer – og som det lidt senere demonstreres: flintøksen!), bliver man alligevel forstemt, især når man opdager, at der i en kladde fra 9.12.44 var indbefattet et anderledes frejdigt vink til en knudeløsning: under sin omtale af den lille skildring af en hybenbusk, som den indkaldte soldat og forfatter, robust opfindsomt, har ment at kunne glæde sin elskede, generøst sindede og frodigt syslende, dog stundom også melankolske kone med i det brev han har sendt hende, indskyder han ved sig selv: »Men hvert Ord om Hybenbusken kredser maaske om et helt andet Væsen«. Her melder sig den kunstnerisk-personlige bagviden og voksne kædedannelsesmulighed, som altså ikke kunne siges eller ikke tilstrækkeligt underforstås i den endelige version.

Herefter har jeg at tilføje, at den utvetydigt fornødne, virkelighedsnære og prøvede, *alment* myndigt appellerende kvinde i »Septembertaagen« jo hverken kunne være den kaldende maurerpige eller hybenbuskhustru, men var – som det antydes af passagerne om drengen under tornebusken – drengens mor. Blandt de mest historiske, forbundne og bevægende kvinder i mit hermed afsluttede opklaringsforsøg, skal derfor også Kristine Hansen, forældrenes stemme, have det sidste ord. Dét giver lysnøglen i hans eksistentialisme.

7.9.39 Kristine Hansen til Alfred

Vor kære Alfred!

Mange Tak for dit Brev. – Vi fik allerede i Gaar Brev fra Vera om at du var rejst til Holbæk men vi havde jo hørt i Radioen at Aargang 35 ogsaa skulde ind saa vi mente du maaske allerede var draget af Sted i Søndags. – Hvilken Søndag! Der gik som en Strøm af Kulde igennem én naar man hørte Udsendelserne. Og dog[,] kunde Menneskers Nerver blive ved og være spændte paa den Maade Uge efter Uge[,] maatte der ikke komme en Udløsning. Man har staaet der og svajet fra Fred til Krig – det ene Øjeblik i Raseri over at der ingen Hjælp kom og det næste fortvivlet hvis Krigen blev erklæret for man forstaar at Krig er forfærdelig. – Og nu du som allerede som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ganske lille maatte bære din Del af det som fulgte i Krigens Kølvand – Fattigdommens Tryk[,] en oprevet uligevægtig Mor og se din egen Far drage af Sted for at trække i Soldatertrøjen og saa Angsten dette som lurer og alt saa usikkert tager Frimodigheden væk – alt det maatte du bære med i – og nu er du saa selv naaet ligesom at være i Fars Sted fylde den Plads som jeg tror godt Far tog den igen for dig hvis han kunde og maatte. Det kan nu ikke ske men vi vil paa alle Maader hvor vi kan støtte dig og dine kære to. Hvor er du dog rig, Alfred. En prægtig god Hustru og den dejligste lille Søn. Hvor har du meget at takke for men ogsaa længes efter[,] meget at savne – men vi Far og jeg følger dig i vore Tanker i vor Bøn og vi vil bede Gud give dig Kræfter og Taalmodighed og selv være dig nær saa ved vi du kan være tryg selv i Ufred. Jeg kender fra jeg var paa Sygehuset hvor man kan længes og trods Snak og Larm være ensom; men grib saa Tanken og hold den fast – alle os som har dig saa inderlig kær er en Kæde af Kærlighed om dig som ikke kan brydes uden ved at vi ikke er mere. – . . .

5-13.9.39 Alfred til Vera

5.9: . . . Tid til at skrive faar jeg ikke de første Dage. Foreløbig skal vi trænes, saa vi en af de første Dage kan levere en Opvisning for Obersten – det er nemlig det væsentlige her. Aah, den infame Komedie! Naar jeg er en fri Mand, da skal den Aand ved Lejlighed faa, hvad den fortjener! . . .

7.9: . . . Her er som altid en Bunke dumme Fyre, jeg maa næsten ligesom Askelad faa Rystelsesanfald over denne storslaaede Dumhed – hvis eneste Resultat er, at Kompagniet bliver holdt meget strengt og faar meget lidt Frihed. Ogsaa en anden Stupiditet kan ærgre mig kolossalt: alt hvad vi til i Dag har øvet og trænet har været Ekcercits, Ekcercits, Geværgreb, Parader osv. altsammen for at Kompagniet kan se pænt ud, naar Oberst og Oberstløjtnant skal mønstre det. Er det ikke latterligt, grusomt, hvad er da Meningen, i denne alvorlige Tid? Jeg kan blive saa ond over den Slags Idioti. Alle vi indkaldte er for disse høje Herrer ikke Mennesker, men et Materiale, der tjener deres Karriere. Som om ikke de Styrvolter [er] vor Kultur og vort Land saa revnende ligegyldige. En Undtagelse er vor Kaptajn, den samme som før. Men han er heller ikke blevet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

andet end Kaptajn, fordi han er lidt klogere og mere human. Ham holder vi alle af, Thomasson. – Her er dog mange flinke Gutter imellem, og jeg staar mig godt med dem, adskillige har læst mine Bøger. Især 94, der er Slagter, er umaadelig hjælpsom, han smører hver Dag Madpakke til mig, og det er sandelig rart! *Sengen* har jeg stadig og faar nok Lov at beholde den, da Korporalen vist ikke kommer den første Uges Tid. Jeg gaar meget tidlig i Seng Kl 9 gerne, falder øjeblikkelig i Søvn og sover som en Sten til halv syv. . . .

12.9: . . . Har det godt, baade med det ene og det andet, og nu traver jeg udmærket, naar vi bare er i Gang. Trøstesløs Regn, spærret inde her, uden en Avis, men jeg har Ewalds Levned. I Nat kommer der rimeligvis Alarmering d.v.s. vi skal i Tøjet i en Fart og ud på Pladsen, derefter maaske spadsere en lille Tur og saa hjem igen. Dum bliver man af dette Liv, stuvet sammen, bare i Øjeblikket har jeg nogle Minutter at sidde alene i, og det bliver saa et Brev til dig, et Brev, en Hilsen, at du hører, jeg har det godt, og jeg tænker paa dig. Behøver jeg at forsikre dig det? Dag og Nat – Nat og Dag. Og morsomt er det, at til dig er knyttet organisk alt hvad jeg ellers elsker: mine Bøger – Jonatan – alt hvad jeg har fordybet mig i, dets Løsen er din Person, du dejlige kloge, taalmodige lille Pige. Lige saa vist som jeg ingenting kan bestille bare der er den mindste Kurre paa Traaden mellem os to (du kan altsaa berøve mig min Kraft ligesom Dalila da hun friserede Samson!) lige saa lidt kan jeg udskille min Gerning (og naar jeg tænker paa den paa denne uhyre Afstand er det altid Skriveriet) fra den Verden, hvori du og jeg hører til. Tænker jeg paa Jonatan er han et Menneske, som du og jeg er lige nær i Slægt med, ja det er ligesom du foruden vor egen storartede lille Kammerat Hans-Ole ogsaa har Jonatan gaaende derhjemme eller dog Jonatans Aand. . . .

13.9: . . . Hvor jeg glæder mig til at se jer begge, jer alle tre! – Trods den sagte let begyndende Regn var det en dejlig Morgen, vi laa netop i en Skov, da det rigtig blev lyst. Tjørnene traadte frem af Dæmringen med deres blodrøde Bær, Krattets Blade var fulde af Perler og man laa paa sin Ryg under svimlende høje Bøgetræer, over ens Hoved var en rund Aabning som en uhyre Linje mod Himlen eller som en lille Dam af Himmelblaat og ned gennem det kom de fine Regndraaber sejlende. Men Skoven var tavs, man hørte ingen Fugle. . . .

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Register 1

Tekster fra Martin A. Hansens trykte produktion

Agerhønen 14, 58, 83, 84-85, 109, 296-99, 313
Anouilhs »Medea« 314
Arme Rita 15, 28-29
Asken 110

Bjergtaget 23
Brev til en yngre Sortseer 37
Budbringeren 300

Daggryet 71
Dansklærer Morten Lambertsen 13
Dansk Vejr 35, 81-84, 245, 293
Den gamle Volds Saga 90, 107-08, 116
Den Retfærdige 216, 301
Den sunde Tanke 282, 283
De tre Helligaftener 300
Dialog om Drab og Ansvar 238, 241, 246, 301, 305, 315
Dobbeltportræt i karvskaaren Ramme 14, 309

Edens Have 236
En Helgen 75-77, 139, 162, 271
En sjælden Ferie 143
Et Blik paa vor Tid 24-26
Et centralt Skrift 299
Et Digterværk i Sagnhistorien 229
Et Kulturhjem i Strøby 105

Fodboldkamp-referater 24
Fredløs Helg 116
Fuglene 58, 81-82, 84, 296
Fynboen og Adam Homo 28, 29

Glimt fra Skoletiden 135

Haavn 310
Huldren 71
Høstgildet 136, 311

Jakobs Kvinder 310
Jakob Ærlig og de gode Bøger 21-23, 282
Jonatans Rejse 11, 12, 23, 33, 57, 59, 102, 109, 146, 168, 216, 227, 229, 231, 239, 251-61, 267, 275-83, 288, 291, 292, 295-96, 302, 304, 305, 307-09, 318, 320-21
Juli 44 238, 315
Jørgen Nielsen 282-83

Kains Alter-udkast 75-77, 271-73, 297-98, 314
Kai Ole 246
Kolonien 33, 58, 91, 107, 153, 188, 212, 214-16, 218-19, 224, 248, 251, 261, 262, 265, 267
Konfirmationsklokken 307
Konvention og Formaand 110, 291, 307-08, 314
Kringen 216

Landet hinsides Fjorden 300-01
Leviathan 136, 314

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Loven og det inderlige 23, 300
Lykkelige Kristoffer 11, 59, 71-72, 104, 227-47, 273, 281, 283, 291, 305, 317
Løgneren 13, 29, 58, 81, 105, 121, 124, 149, 202, 229-30, 232, 288-94, 300-07, 314, 315

Maleriet, som endte i Ilden 49, 223
Manden fra Jorden 297
Marias Søn 37, 119
Martsnat 59, 85, 243-44, 314
Menneske 216
Middagsstunden 29, 57
Midsommerfesten 29, 59-65, 135, 143, 187, 190-91, 222, 250, 268, 274, 284-86, 292, 304-05
Midsommerkrans 135-36, 300
Mission og Litteratur 13
Moby-Dick 293
Morgenstunden 15, 230, 232

Nu opgiver han 11, 24, 28, 33, 49, 58, 59, 77, 91, 153-54, 163, 171-72, 178-80, 182, 187-88, 191-93, 196, 202, 204-14, 248, 251, 261, 262, 265, 267, 291

Offer 58, 271-75, 292
Om Holger, Robinson og Læsning 23
Orm og Tyr 75, 109, 287, 287, 302-07

Paaskeklokken 203, 290, 291
Paasketur 75
Paa Vognbunden 236
Paradisæblerne 84, 114
Ploven 229
Pælen i Kødet 283

Rejse paa Island 286

Sankt Hans Aften 59
Septembertaagen 58, 67, 82-83, 84, 88, 109, 284-86, 292, 316-21
Skabningen og Harpen 190
Soldaten og Pigen 292, 296
Synden 75

Tanker i en Skorsten 288, 310
Træet 49

Uafsluttet Efterskrift 276
Udflugt fra Landsbyen 75
Uglen 28

Ved Korsvejen 250, 291
Ventesalen 58, 296-98

Østsjælland 58, 135

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Register 2

Forfattere Martin A. Hansen har læst

Aakjær, Jeppe 26, 27, 180
Adam af Bremen 235
Allen, C. F. 234
Andersen, H. C. 22, 34, 44, 51, 144, 174, 232, 252, 278, 284, 318
d'Annunzio, Gabriele 100
Anselm af Canterbury 235
Aristoteles 235
Arup, Erik 234

Baggesen, Jens 277, 277
Bang, Herman 74, 100
Becker, Knuth 64, 213, 226, 249, 250
Beethoven, Ludwig van 30, 56
Bennett, Arnold 100
Bergson, Henri 284
Bergstedt, Harald 100, 102
Bibelen 27, 37, 46, 74, 77, 85, 105, 117-18, 128, 187-88, 243, 275, 278, 296, 299, 318, 321
Bjørnson, Bjørnstjerne 102, 224
Blicher, St. St. 26, 34, 293-94, 300, 301
Bomholt, Julius 249
Bonaventura, Giovanni 235
Brandes, Georg 34, 36, 44, 119, 249
Bruun-Rasmussen, Knud 64-65
Bønnelycke, Emil 60

Cervantes Saavedra, Miguel de 22, 227, 267, 277
Chesterton, G. K. 276-77, 278, 282
Cronin, A. J. 196

Dante Alighieri 22
Dostojevskij, Fjodor 107, 226, 267, 268
Doyle, Conan 60
Drachmann, Holger 27, 35, 44
Duns Scotus, Johannes 235
Duun, Olav 226, 227

Egebjerg, Edvard 60
Erichsen, Svend 278
Etlar, Carit 26, 34
Ewald, H. F. 26
Ewald, Johannes 20, 27, 277, 289, 319, 321

Falkberget, Johan 226, 227
Feilberg, Ludvig 119-28, 138, 177, 178, 284
Fischer, Leck 206, 209
Folkemindelitteratur til »Lykkelige Kristoffer«, diverse 235, 236
Freuchen, Peter 196
Friedell, Egon 226, 227
Froberg, Herluf 276
Fröding, Gustaf 46

Galenos, Klaudios 235
Galsworthy, John 100
Geismar, Oscar 277-78
Gide, André 147

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gladkov, Fjodor 89, 90, 100, 171
Goethe, Johann Wolfgang 86, 94, 107
Gogol, Nikolai 253, 292
Goldschmidt, Meïr Aron 27
Gorki, Maksim 99, 171
Gralsromanen 240
Gravlund, Thorkild 60, 100, 101, 106, 107-09, 180, 252, 273-74, 302, 303-04
Grundtvig, N. F. S. 13, 31-33, 36, 289, 314
Grønbech, Vilhelm 277
Gunnarsson, Gunnar 60, 74, 100

Halland-litteratur, diverse 235, 236
Hamsun, Knut 60, 171, 226, 226
Heidenstam, Verner von 46
Hein, Piet 237
Heinsdal, H. Dalsgård 299
Helgesen, Poul 228, 235
Hemingway, Ernest 203, 226, 240
Holberg, Ludvig 27, 249, 277, 281
Holstein, Ludvig 150, 218
Homer 22, 27
Hugo, Victor 22

Ibsen, Henrik 13, 51, 101, 102, 107, 263
Ingemann, B. S. 26

Jacobsen, J. P. 22, 26, 27, 34, 36, 36, 44-45, 49, 53-54, 133-36, 138, 189, 286
Jensen, Johannes V. 23-26, 27, 34, 46, 57, 95, 101, 177, 185, 185-86, 187-91, 234, 249, 299, 300
Jensen, Thit 224-25, 234
Johansen, Johan 299
Jørgensen, Ellen 235
Jørgensen, Johannes 38, 236

Kalén, Joh. 235, 236, 272, 273, 275
Keaton, Buster 94
Kehler, Henning 25, 105, 106, 240
Kielland, Alexander 100
Kierkegaard, Søren 27, 34-35, 67, 73, 75, 85, 177, 278, 284, 298, 301, 314, 316
Kidde, Harald 71-72, 294
Kirk, Hans 249, 250
Kivi, Alexis 226-27, 231, 277
Knudsen, Jakob 22
Krarup, F. C. 283
Kristensen, Erling 250
Kristensen, Tom 211-12, 240, 249
Krøniker og andre kildeskrifter fra middelalderen 228, 231, 232, 235

la Cour, Paul 211
Lagerkvist, Pär 277
Lagerlöf, Selma 38, 46
Larsen, Anker 37, 39-40, 100, 102, 177, 284
Lauesen, Marcus 171, 179, 250
Laxness, Halldor 226, 227, 267
Leonora Christina 228
Lewis, Sinclair 100
London, Jack 27
Lund, T. F. Troels 234, 235

Mann, Thomas 100, 267, 277
Marryat, Frederick 21-22, 27
Martinson, Harry 267
Matthiessen, Hugo 235
Melville, Herman 293
Milton, John 22
Mora, Frantz 226
Munk, Kaj 179, 237-38, 245, 250
Møller, Kai Friis 277
Møller, Poul Martin 27

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Neverov, Aleksandr 89, 91, 100, 171
Nielsen, Jørgen 226, 250, 282-83
Nielsen, Kai 24, 26
Norris, Frank 203

Oehlenschläger og anden guldalder-litteratur 27
Ognef, Nikolaj 89, 91, 100, 171
Olrik, Hans 235

Paludan, Jacob 249, 304
Paludan-Müller, Frederik 27, 28-29, 34, 35, 286
Panferov, Fjodor 89, 91, 100, 171
Paracelsus, Theofrastus 235
Parapsykologi, diverse 20, 22, 71, 100, 112, 284, 304, 306
Pascal, Blaise 276, 278, 282
Petersen, Nis 171, 179, 239, 250-51, 286
Plivier, Theodor 196
Pontoppidan, Henrik 27, 57, 74, 151, 203, 249, 299, 300
Populærvidenskab, diverse 26, 27

Reformatorerne 235, 248
Reymont, W. S. 226
Rode, Helge 25, 180, 276, 284
Rodin, Auguste 66-67
Rølfsen, Nordahl 27
Rosenkrantz, Palle 34
Rydberg, Viktor 45, 60
Rævebogen 236

Sagaer 27, 159
Sagnet om smeden og fanden, diverse 252-53
Saxo 22, 27
Schindler, Peter 236
Scott, Walter 27
Scribe, Eugène 316-19
Shakespeare, William 100, 249
Siljanpää, Frans E. 226, 227
Sjolohov, Mihail 170-72, 173
Skjoldborg, Johan 26, 27, 180
Skram, Amalie 100
Skælmsromaner 240
Socialisme, kritik af socialisme, diverse 71, 105, 106-07, 275
Stangerup, Hakon 213, 278
Stolpe, Sven 178-79
Strindberg, August 21-23, 46, 59, 65, 85, 190, 250, 282, 292, 306
Stuckenberg, Viggo 38
Söderblom, Nathan 117
Søiberg, Harry 74
Søndergaard, Jens 173
Sørensen, Arne 226, 227, 237
Sørensen, Poul 245

Tandrup, Harald 100
Tegnér, Esaias 46
Thomas af Aquino 235
Tolstoj, Leo 60, 267
1001 Nats Eventyr 22
Twain, Mark 27

Undset, Sigrid 60, 100, 273, 275

Wassermann, Jakob 100, 101, 106, 107
Vedel, Valdemar 235, 236
Verne, Jules 26
Winther, Christian 34
Voltaire 277, 278
Wulff, Johannes 250

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK